

Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı: 2 Tarih: 2020
ISSN: 2687-5675

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ/ INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

ISSN: 2687-5675

Sayı 2/ HAZİRAN 2020

Issue 2/ JUNE 2020

OSMANİYE

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

ISSN: 2687-5675

Kuruluş Tarihi: 2019

Sayı 2/ HAZİRAN 2020 Issue 2/ JUNE 2020

Editör/ Editor:

Doç. Dr. Yunus KAPLAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye)

Editör Yardımcıları/ Vice-Editors:

Arş. Gör. Zahide EFE (Osmaniye Korkut Ata Üniveristesi, Türkiye)

YAYIN VE DANIŞMA KURULU/ Aditorial and Advisory Board

- Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ozan YILMAZ (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Yakup POYRAZ (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Sema ÖZHER KOÇ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Yakup YILMAZ (Kırklareli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Osman ÜNLÜ (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Türkiye)

1. (HAZİRAN 2020) SAYININ HAKEMLERİ / Referees of 19th Issues (June 2020)

- Prof. Dr. Ozan YILMAZ (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN (Trakya Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ahmet DOĞAN (Kırkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Nuh DOĞAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Yakup Poyraz (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Yakup YILMAZ (Kırklareli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hakan YALAP (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
Doç. Dr. Ahmet İÇLİ (Batman Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hasan KAYA (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Osman ÜNLÜ (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Özkan UZ (Munzur Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Hamza KOÇ (Giresun Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Esra KIRIK (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DEMİRAL (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Resul ÖZAVŞAR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Salih DEMİRBİLEK (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ (Karabük Üniversitesi, Türkiye)

Sekreteryaya / Secretariat

Arş. Gör. Zahide EFE (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye)

YÖNETİM MERKEZİ ve POSTA ADRESİ/ Management Center and Post Address

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Karacaoğlan Yerleşkesi Osmaniye/Merkez

YAYIN TÜRÜ/ Type of publication

Uluslararası Hakemli Süreli (yılda en az 2 sayı) Yayındır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ/ Correspondence Address

E-Posta: korkutataturkiyat@gmail.com

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/korkutataturkiyat>

Telefon: 0 328 827 10 00 / 3023

Korkut Ata Türkiyat Dergisi'nin Tarandığı İndeksler

Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS)

Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)

CiteFactor

İÇİNDEKİLER/CONTENTS ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Bağdatlı Hürremî ve Yayımlanmamış Türkçe Şiirleri
Poet Hurremi From Baghdad And His Unpublished Turkish Poems

Ahmet İÇLİ
1-22

Eski Türkçe Ullug'un 'Büyük' Yapısı Üzerine
On The Structure Of Ullug 'Great'

Erdem UÇAR
23-34

Mecmualardan Hareketle Bir Dîvânçe Teşkil Denemesi: Edirneli Misâli (Hasan Çelebi) ve Dîvânçesi
A Divançe Trial Based On Poem Collection: Misali From Edirne (Hasan Chelebi) And His Divançe

Yunus KAPLAN
35-152

Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisinde Kadının Konumlandırılması
Women's Positioning In Fuzuli's Leyla vü Mecnun Mesnevi

Mutlu Melis ÖZGERİŞ
153-167

Marzubân-Nâme Tercümesi'nin Söz Dizimi Özellikleri Üzerine Bir İnceleme
An Examination Of Syntactic Features Of The Translation Of Marzubân-Nâme

Tarık Çelik
168-187

Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması Üzerine Sentaktik Bir İnceleme
A Syntactic Analysis on Gonbad Manuscript of the Book of Dede Korkut

Mahsun Atsız
188-197

Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 Numarada Kayıtlı "Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat" Adlı
Mecmuanın İncelenmesi
Analysis Of The Magazine "Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat" Registered In The Number 315 In Suleymaniye Library

Elif Nur BULUR
198-209

Câfer İyânî'nin Kitâb Fî Fezâilî'l- Ahlâk Adlı Eseri
Câfer İyânî's Book Named Kitâb Fî Fezâilî'l- Ahlâk

Emine DUMAN
210-219

Atebetü'l-Hakâyık'ta Sıfatlar
Adjectives In Atebetü'l-Hakâyık

Hatice TEKLER
220-244

TANITIMLAR

Abdullah Kök, Türklerin Entelektüel Mirası Kutadgu Bilig, Devlet: Adalet, Kut, Töre, İstanbul, Kesit
Yayınları, 2019, 304 S. İsnb/Barkod: 978-605-7898-43-2

Faizullah QADERI
245-249

Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller
Erkan Hirik, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 265 s. 2018.
Tarık ÇELİK
250-254

Muhammed Kayum Azizi & Timur Kocaoğlu. Binbir Bilmece: Afganistan Özbek Ağızlarından (Miñbir
Cumáq: Afganistan Özbek Şéveleriden), Metin, Çeviri, Sözlük, Dizinler
Erdem UÇAR
255-257

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Ulusal ve Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 2 (Haziran/June 2020), s. 1-22.
Geliş Tarihi-Received: 24.04.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 29.04.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Bağdatlı Hürremî ve Yayımlanmamış Türkçe Şiirleri

Poet Hurremi From Baghdad And His Unpublished Turkish Poems

Ahmet İÇLİ*

Öz

Osmanlı Devleti, insanlık tarihinde etkileşimde bulunduğu coğrafyalarda önemli izler bırakmıştır. Klasik Türk (Divan) edebiyatı bu dönemde birçok kültürün, medeniyetin ve bu coğrafyada yaşayan insanların duygularının ve düşüncelerinin tercümanı olmuştur.

Osmanlı coğrafyasında özellikle Irak Türklerinin Divan edebiyatında önemli bir yeri vardır. Başta Bağdat olmak üzere Musul ve Kerküklü birçok Türk şairin bu geleneğe uygun şiirler kaleme aldığı, divanlar oluşturduğu farklı konularda ve türlerde edebî eserler verdikleri bilinmektedir. Birçok şairin çeşitli vesilelerle gittiği bu yörelere olan bağlılıkları ve orada yaşama isteklerinden olsa gerek tıpkı buralı şairler gibi anıldıkları da söz konusudur. Bu şairlerden bazılarının eserleri ve divanları bugüne ulaşmamış veyahut halen araştırılmayı ve tespit edilmeyi beklemektedir. Bu şairlerin bazıları hakkında sınırlı bilgi ve şiir örnekleri vardır. Bağdatlı Hürremî de bu şairlerden biridir. Hürremî, Bağdatlı olup şair bir ailenin ferdidir. Kaynaklarda geçen bilgilere göre on altıncı yüzyılda yaşamış ve şiir meclislerinde önemli bir yeri olan şairlerden biridir. Şiir mecmualarında ve diğer kaynaklarda Hürremî hakkında kısa bilgiler ve şiir örnekleri bulunmaktadır. Bu metinlerin gün yüzüne çıkarılması ve ilim âlemine tanıtılması kültür ve edebiyat tarihi için önemli bir adımdır.

Bu makalede şair hakkında değerlendirme içeren eserler ve şiirleri eksensiz bir tanıtım yapılacak ve Bağdatlı Hürremî'ye ait olduğu belirtilen şiir örnekleri Latin harflerine aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bağdatlı Hürremî, şiir, mecmua, 16. yüzyıl.

Abstract

The Ottoman Empire left important traces in the geographies it interacted with in human history. Divan (Classical Turkish) literature was the translator of the feelings and thoughts of many cultures, civilizations and people living in this geography.

In the Ottoman geography, especially Iraqi Turks have an important place in Divan literature. It is known that many Turkish poets, especially Baghdad and Mosul and Kirkuk, wrote poems in accordance with this tradition, and created literary works on different subjects and genres. It is also mentioned that the poets are remembered just like the poets here, even if they are due to their loyalty and desire to live there. The works and poetry books of some of these poets have not reached today or are still waiting to be researched and determined. There are limited information and examples of poetry about some of these poets. Hürremî is one of

* Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ve Sanatları Bilim Dalı, e-posta: ahmet.icli@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7478-7518.

these poets. Hürremî is a member of a family of poets from Baghdad. According to the information in the sources, he was one of the poets who lived in the sixteenth century and had an important place in the poetry assemblies. There are brief information about Hürremî and examples of his poetry in poetry magazines, compilations and other sources. The reveal of these texts and their introduction to the world of science is an important step for the history of culture and literature.

In this article, the works containing poetry about the poet and his poems will be promoted with an axial introduction and examples of poems that belong to Hürremî from Baghdad will be transferred to Latin letters.

Keywords: Hürremî from Baghdad, poem, poetry magazine/compilation, 16th century.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında tezkirelerin önemli bir yeri vardır. Bu eserler, şairler hakkında değerlendirme yazılarını barındırmakla birlikte birer antoloji özelliği de taşırlar.

Tezkireler, şiir ve şair kritiği açısından önemli eserler olup, şairi tanıtır ve ona ait şiir örneklerini sunarlar. Tezkirelerde şairlerin doğum yerleri, yaşadıkları yerler, ölüm yerleri ve tarihleri verilebilmektedir. Ancak şairlere ait tüm bilgilerin verilmediği, bazı eksikliklerin olduğu durumlar da söz konusu olabilmektedir. Fakat tezkiredeki temel/basit bir bilginin, başka kaynaklardaki diğer bilgilerle pekiştirildiğinde öneminin yadsınamaz olduğu gözler önündedir.

Çalışmamıza konu Hürremî mahlaslı Bağdatlı şair hakkında Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ* (Solmaz 2005: 281-282) adlı tezkiresinde birtakım bilgiler bulunmaktadır. Şair üzerinde değerlendirmelerde bulunan Ahdî, ona ait şiirlerden örnekler sunmuştur. Hürremî hakkında başka eserlerde olan bilgiler ve şiir örneklerinin tezkiredeki bilgilerle uyumu ve diğer kaynakların analitik karşılaştırılması sonucunda ona ait yeni Türkçe şiirler tespit edilmiştir. Tespit edilen yeni şiirler, Kâsımî tarafından derlenen *Bahr'ul-Maarif* (İçli 2018) adlı şiir mecmuasında geçmektedir. Ancak başka şiir mecmualarında da Hürremî mahlaslı iki yeni şiir tespit edilmiştir. Bunların da aynı şaire ait olduğu söylenebilir. Bilindiği üzere şiir mecmuaları edebiyat tarihimiz için önemlidir. Derleme niteliğindeki bu eserler, barındırdıkları şairler ve şiir örnekleri açısından birçok yeni bilgiye kapı aralar.

Mecmualar, edebiyat tarihine özellikle biyografik veri sağlar. Mecmuaların biyografiye katkısı hakkında kaynakçada da belirtilen Köksal (2011, 2012), Gürbüz (2011,2012), Kurnaz ve Aydemir (2007, 2011, 2013) gibi isimlerin çalışmalarına bakılabilir.

Henüz divanlarına ulaşılammış şairlere ait manzumelere mecmualarda rastlanabilir. Mecmualar "şair veya yazarlara ait yeni sayılabilecek manzume veya eser barındırmak" (Kurnaz-Aydemir 2013: 56) adına önemlidirler. Bu bağlamda Bağdatlı Hürremî'ye ait yeni manzumelere özellikle şiir mecmuaları vesilesiyle ulaşılabilmiştir.

Çalışmamız, bugüne kadar tespit edilen kaynaklarda, hakkında sadece bir tezkirede kısa bilgi olan Bağdatlı Hürremî'nin başka kaynaklardan hareketle tanıtımı ve yeni şiir örneklerinin yayınlanmasından ibarettir. Bu bağlamda aynı mahlasla şiirleri bulunan ve farklı kaynaklarda haklarında kısa bilgiler bulunan şairlere de kısaca değinilecektir.

Yöntem

Tarihi metin çalışmalarının önemli sahalarından biri yazma halinde bulunan Arap harfli metinlerin transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarılmasıdır. Şairler ve şiirleri eksenli araştırmalar yapmak da bu çabanın bir ürünü ve sonucudur.

Klâsik Türk (Divan) edebiyatında adı bilinsin veya bilinmesin, bir şairin veyahut şiir(ler)inin tespit edilmesi için önemli kaynaklardan olan yazma şiir mecmualarının okunarak günümüze ulaştırılması bizler için önemli ve gereklidir. Bu amaçla şiir mecmualarının içerik analiz yöntemi ile incelenip önce nicel daha sonra da nitel araştırma yöntemleri kullanılarak değerlendirilmesi önem arz eder.

Çalışmamızın konusu tezkireler ve şiir mecmualarından hareketle Bağdatlı olarak bilinen ve Hürremî mahlasıyla şiirleri bulunan şair ve şiirlerinin incelenmesidir. Bu amaçla birçok tezkire ve şiir mecmuası üzerinde geniş çaplı içerik analizi yapılmıştır. Şöyle ki;

İlk olarak *Kâsimî Mecmuası*nın içerik analizi esnasında şiirlerine rastlanan Hürremî mahlaslı şair tespit edilmiştir.

Hürremî mahlasıyla bilinen şair hakkında özellikle tezkirelerde veya diğer kaynaklara özellikle aynı yüzyılda yaşamış başka şairlerin şiirlerine bakılmıştır. Bu bağlamda önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Türk edebiyatında *benzer şiirler* olarak da bilinen *nazire şiirler* hakkında yapılan derleme çalışmaları bulunmaktadır. Hürremî'nin şiirlerinin bu eserlerde olabileceği düşünülmüş ve bu bağlamda bu türden eserler gözden geçirilmiştir. Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir* adlı eserinde hem Hürremî hem de Hürremî-i Bağdâdî başlıklı matla şiirler tespit edilmiştir. Ayrıca bir nazire şiir seçkisi olan *Pervâne Bey Mecmuası*'nda da Hürrem ve Hürremî mahlaslı şiirlere rastlanmıştır.

Hürremî'ye şiir örneklerinin başka şiir mecmualarında olup olmadığının araştırılması amacıyla www.yazmalar.gov.tr adresi üzerinden isim araştırması yapılmıştır. İki mecmuada Hürremî adına kayıtlı şiir örneklerinin varlığı görülmüştür.

Bununla birlikte yurtdışında bulunan bir yazma eserden hareketle 18. yüzyıl şairlerinden Kırmılı Hürremî'nin varlığı ve divanı hakkındaki bilgilere de ulaşılmıştır.

Makalemizde tespit edilen kaynaklar çerçevesinde bir içerik analizi yapılmıştır. Şiirlerin muhtevaları bağlamında Bağdatlı olduğu belirlenen Hürremî'nin kimliği tespit edilmeye çalışılmıştır.

İncelememizde, yeni tespit edilen şiirler, Arap harflerinden Latin harflerine aktarılmıştır. Bu işlem yapılırken ilim âleminde kullanılan *transliterasyon/transkripsiyon alfabesinden* yararlanılmıştır. Bu işlem için *çevriyazı* kavramı da kullanılmaktadır.

Çalışmamızda yapılan şiir alıntılarında parantez için kısaltma yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda *Kâsimî Mecmuası* için "KM" kısaltması uygun görülmüştür. Ayrıca yazma eserlerde şiirin geçtiği yaprak için "yk" kısaltması kullanılmıştır. Bununla birlikte çalışmamızda inceleme imkânı bulduğumuz Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir* adlı eserinin iki cildi üzerinde iki doktora çalışması bulunmaktadır. Kaynakçada belirtilen bu eserlerden Bilge Kaya tarafından hazırlanan doktora tezi için "C.1"; Abuzer Kalyon tarafından hazırlanan tez için ise "C.2" kısaltması kullanılmıştır.

Şiirlerin üst kısımlarında hangi kaynaktan geçtiği bilgisi verilmiş, hangi aruz kalıbı ile yazıldığı belirtilmiştir. Yazma eser incelemelerinde şiirin geçtiği yer için yaprak sistemi kullanılmıştır. Bir yaprağın a ve b olmak üzere iki tarafı vardır. Şiir yaprağın hangi

tarafında ise geçtiği yaprak numarası ve yönü gösterilerek verilmiştir. Örnek: 119a. Söz konusu şiirin bahsi geçen kaynaktaki 119. yaprağın a/ön yüzünde geçtiğini göstermektedir.

Çalışmamızda Kâsımî mecmuası ile diğer şiir mecmuasında Hürremî'ye ait bazı şiirlerin Arap harfli yazımlarının verilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bundan dolayı da iki örnek metin ek olarak sunulmuştur.

Hürrem/Hürremî Mahlaslı Şairler

Divan edebiyatı geleneklerine göre şiir yazmış ve mahlas olarak *Hürremî*'yi kullanan şair veya şairlerin varlığı konusunda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca *Hürrem* mahlası taşıyan bir şiirden hareketle farklı bir şairden de bahsedilebilir. Ancak bu kişinin de başka şiirlerinde Hürremî mahlasıyla şiirleri olabilir.

Hürrem Bey

Şair hakkındaki tek bilgi, *Pervane Bey Mecmuası*'nda geçen şiir ve şiirin üzerindeki başlıktır. Eserde bir şiirin başlığında "Nazîre-i Hürrem Beg" ifadesi geçmektedir. Mahlas beytinde de şairin adı "Hürrem" olarak görülür. Şiirin mecmuadaki ilk beyti aşağıdaki gibidir:

*Süvâr olmuş semendine görüp ol şûh-reftârı
Didüm şemşîr-i hüsn ile tutar âhir bu meydânı* (Gıynaş 2017: 2736)

Pervane Bey Mecmuası H. 968/M. 1560-1561'de (Gıynaş 2017: 5) derlendiği için bahse konu şairin bu yıl öncesinde iyi bir şair olduğu söylenebilir. Mecmuada Hürremî başlıklı ve mahlaslı nazire şiirler de bulunur. Bu durum, Pervane Bey'in iki şairin farklı kişiler olduğunu bildiği veyahut aynı kişi bile olsalar bahse konu nazirelerde farklı bir başlık kullandığı anlamına gelmektedir. Bu şairin aşağıda tanıtılacak olan Bağdatlı şair ile aynı kişi olup olmadığı net değildir. Ancak Bağdatlı şair ile aynı kişi olması halinde Hürremî'nin bazı şiirlerinde üslup, ifade ve aruz gereği Hürrem mahlasını da kullandığı söylenebilir. *Pervane Bey Mecmuası*'nda geçen diğer şiirler Bağdatlı Hürremî başlığında verilecektir.

Başka bir yazma eserde (06 Mil Yz Cönk 221/6a-b)"Münacât-ı Hürrem Efendi" başlıklı bir murabba vardır. Fakat metnin hangi yüzyıla ait bir metin olduğu net değildir. 7 bendlik şiirin son biriminde geçen "Hürrem" ifadesinin yardımcı fiille kullanımına binaen, askerlerin hürrem/mutlu olması anlamı daha uygundur. Şiirin ilk ve son bendi şöyledir.

*Ey veliyyü'n-nasr hamd olsun sana
Hem habîbine selâm-ı bî-bahâ
Emr-i fermânun cihâdıyla gazâ
Asker-i İslâma nusret kıl atâ
...
Ey kerîm (ü) ey rahîm (ü) ey nasîr
Mü'minîn mü'minât ol zahîr
Hürrem olsunlar görüp nasr-ı kesîr
Asker-i İslâma nusret kıl atâ*

İbrahim Hürrem

Divan edebiyatının son temsilcilerinden olan şair İbrahim Hürrem'in de küçük bir divanı bulunmaktadır. *Divan*'ı üzerinde Abdullah Eren'in çalışmaları vardır (1999 ve 2019).

Kırımlı Hürremî

Almanya Berlin Milli Kütüphane yazmaları arasında bulunan bir mecmuada Kırımlı Hürremî divanı (Hs. or. 923, yk. 62a) bulunmaktadır. Asıl adı Abdurrahman olan şairin yaşadığı yüzyıl ve şiirlerinin mahiyeti ve üslubuna bakıldığında bu şairin Bağdatlı Hürremî ile bir ilgisinin olmadığı söylenebilir. *Divan'*daki bazı tarih manzumelerinde geçen yıl bilgilerine (yk. 80b) istinaden şairin 18. yüzyılın ikinci yarısında hâlen hayatta olduğu düşünülmektedir. Hürremî'nin iyi bir tarihçi ve mesnevi yazarı olduğu da söylenebilir. Bahse konu mecmuada şaire ait bir mesnevi (yk. 83b-84b) vardır. Bu mesnevi üzerinde tanıtıcı bir yazı bulunmaktadır (Seyit Yahya 2009). Mecmuada Said Giray tarihi de yazılıdır (yk. 88a). Ayrıca mecmuanın sonlarında (yk. 131b) geçen bir şiirin başlığında "li-nâmikihi" ibaresine istinaden şiirin mecmuayı tasnif eden kişiye ait olduğu tahmin edilmektedir. Şiirin son beytinde "Saîd" daha sonrasında gelen "velehû" başlıklı şiirde de aynı mahlas görülmektedir. Bu durumda mecmuayı derleyen ve yazan kişinin Said Giray olduğu söylenebilir. *Divan'*daki manzumelerden anlaşıldığı kadarıyla Kırımlı Hürremî Farsça şiir yazabilecek kadar Farsça bilmektedir. Bununla birlikte Anadolu coğrafyasında birçok şaire nazire şiir yazmıştır. Aşağıdaki matla, şairin bahse konu *Divan'*ından alınmıştır:

Ömrüm içre ben börekle baklava bilmem nedür
Tatlu olmuş bir çanak ballu boza bilmem nedür (Kırımlı Hürremî, yk. 67b)

Bağdatlı Hürremî

Çalışmamıza konu şair Bağdatlı Hürremî'dir. Şair hakkında ilk ve önemli bilgi, bugüne kadar tespit edilen tezkirelerden sadece Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ's*ında bulunur. Eserde ona ait şiirlerden Türkçe ve Farsça beyitler sıralanmıştır. Ayrıca başka kaynaklar ve mecmualarda doğrudan veya dolaylı olarak şair hakkında değerlendirmelerin varlığı söz konusudur.

Bağdatlı Ahdî'nin şair hakkında *Gülşen-i Şuarâ* adlı tezkiresinde yaptığı değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir: Attâr-ı bâzâr-ı eş'ârda sâhib-dükkân-ı efkâr ve nâkil-i nakl-i nazm-ı şeker-bâr olup latîfe-i güzâr ile ehl-i rûzgâr diyü iştihâr bulmaga sezâ-vâr ve makbûl-i sığâr ü kibârdur. Vücûd-ı şetâret-nümâsı ve gülbîn-i zât-ı zarâfet-efzâsı ravza-i Bagdâd'da neşv ü nemâ bulmuşdur. Mü'ellif-i tezkirenün akrabasından olup 'âlem-i şebâbda ilâ hâzihî'l-eyyâm ol yâr-ı ferhunde-encâm hem-zebân-ı tûtîyân-ı şeker-güftâr ve hem-nefesi şâ'irân-ı fesâhat-şi'âr olup lahza lahza mütâa'a-i devâvin-i belâgat-nizâm-ı bülegâ-yı A'câm ve lemha lemha cüst ü cû-yı vâdî-i kelâm-ı nezâket-encâm fusahâ-yı ervâm idüp 'ale'l-husûs manzûmât ve münşe'ât-ı Mevlânâ Fuzûlîyi (rahmetullahi 'aleyh) vird-i zebân u mûnis-i cân kılup meclis meclis okıyup yazmag ile iştihâr-ı tâm bulup erbâb-ı 'irfân içre benâm olmuşdur. Hadd-i zâtında bir güler yüzlü gül gibi hürrem ü handân ve bir şîrîn-zebân-ı devrândur (Solmaz 2005: 281).

Bilgilere göre Hürremî, Bağdatlı olup bu şehirde önemli bir şair olarak tanınmıştır. Ayrıca Ahdî, onun zarâfet timsali olduğunu açıklar. Ahdî'nin şair hakkında verdiği en önemli bilgi ise belki onun kendi akrabası olduğunu belirten "Mü'ellif-i tezkirenün akrabasından olup" ifadeleridir.

Hürremî, mensuplarının çoğu şiirle haşır neşir olan bir ailedendir. Tezkiredeki bilgilere göre başta kendisi, babası Şemsî, kardeşleri Rızâyî, Murâdî, amcası Hüseyinî, amcaoğlu Rindî ile Zühdî (Solmaz 2005: 1-2) gibi şairler Hürremî'nin akrabalarındandır.

Ahdî Hürremî'yi, şiir pazarında tefekkür ve irfân dükkânı sahibi bir attar olarak niteler. Bu bilgilere göre şairin lirik olduğu kadar hikemî şiirlerini barındıran bir divanının olduğuna atıf vardır.

Hürremî iyi bir şair olmanın yanı sıra güzel şiirleri okuyup ve ince manalar aktaran, latifeyi hakkını vererek söyleyen, latifeler anlatan birisidir. Bu özelliğiyle devrin önemli bir şahsiyeti olarak küçük büyük herkes üzerinde etki bırakmış, şöhret bulmuş bir anlatıcıdır.

Şair, çocukluk ve gençlik yıllarından beri fasih şairlerle birlikte aynı mecliste bulunmuş onlarla aynı güzellikte şiirler söylemiştir. O, İranlı şairlerin belagat örneği olan divanlarını incelemiş ve şiirlerini ince hayallerle süsleyen şairlerin izini sürmüştür. Fars şiiri ile olan ilişkisi şairin ayırıcı önemli özelliği olarak belirtilmektedir.

Bağdatlı Hürremî, özellikle Fuzûlî'nin manzum ve mensur eserlerini dilinden düşürmemiş, onları içselleştirmiş ve meclislerde okuyup yazmakla da şöhret bulmuştur. O bu şiirleri okuma ve yazma ile irfan ehli içinde tanınır bir kişilik kazanmıştır.

Gülşen-i Şuarâ' da geçen bilgiler bağlamında değerlendirildiğinde Hürremî'nin şiir ezberleme ve yazma kabiliyetinden bahsedilmektedir. Hatta onun Fuzûlî'nin şiirlerini yazıya döktüğü belirtilmektedir. Bu bilgiler ışığında Hürremî'nin iyi bir hat sahibi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte şairin Fuzûlî'yi takip ettiği, onun yolundan gittiği görülmektedir.

Ahdî, şairi tanıtırken onun mahlasının anlamına uygun sıfatlar kullanarak, yaşadığı devirde gül gibi mutlu, güler yüzlü ve tatlı dilli biri olduğunu vurgular. Divan şiirinde şairlerin aldıkları veya kendilerine verilen mahlaslarda kişilerin psikolojik özelliklerini yansıtan mahlasların varlığı bilinmektedir. Hürremî de aynı şekilde "iyimserliğe matuf mahlas" taşıyan şairlerden biridir (Yıldırım 2006: 45).

Hürremî'nin güler yüzlü oluşu ile meclislerde okuduğu latifeler değerlendirildiğinde onun iyi bir nüktedân ve fıkra anlatıcısı olduğuna kapı aralayan bilgilerdir.

Şair hakkında verilen bilgilere bakıldığında, Hürremî'nin Bağdat'ta doğduğu ve orada yaşadığı söylenebilir. Hürremî'nin doğum tarihi hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte, Ahdî ile çağdaş olduğu ve tezkire yazılırken "ilâ hâzihi'l-eyyâm ol yâr-ı ferhunde-encâm hem-zebân-ı tûtıyân-ı şeker-güftâr ve hem-nefesi şâ'irân-ı fesâhat-şi'âr olup" hâlen yaşıyor olduğudur. Tezkire, şairin öldüğü M. 1594 (Solmaz 2005: 5) yılına kadar sürekli eklenerek yazıldığı düşünüldüğünde, Hürremî'nin bu tarihlerde hâlen yaşadığına dair ipuçlarını barındırır.

Ahdî'nin tezkirede şaire ait olarak verdiği şiirlerde (Solmaz 2005: 282), Hürremî'nin ehl-i beyte olan sevgi ve saygısı göze çarpmaktadır. Aşağıdaki dizelerin Muharrem ayı vesilesiyle kaleme alındığı söylenebilir.

*Siyeh-pûş ol gel ey âbdâl dil-i mâh-ı Muharremdür
Fiğân it şerhalar çek sînene hengâm-ı mâtemdür
Gel ey davâ-yı mihr-i âl iden kan ağla gamnâk ol
Bu demlerde muhabbet hândânun göñli pür-gamdur*

Hürremî'nin aşağıda matlası verilen gazelinde Hz. Hüseyin'in türbesini ziyarete nâil olduğunu belirten şükür ifadeleri bulunmaktadır. Bu türbeyi tavaf etme arzusu şairin ehl-i beyt sevdalısı bir Alevî-Bektâşî kimliğine dair ipuçları mahiyetindeki terennümleridir.

*Bihamdillâhu ve'l-minne ki tevfiât-ı Rabbânî
Tavâf itdüirdi bana meşhed-i şâh-ı şehîdânî*

Hürremî hakkında doğrudan bilgi olmamakla birlikte ona atf yapan bir diğer tezkirecinin Gelibolulu Âlî olduğu söylenebilir. *Künhü'l Ahbar'* daki "Sene erbaa ve tisinde ki bu hakîr Bağdâd hazinesine defterdar olup vardum. Ashab-ı nazmdan otuz mikdarı şair kasâid ü tarih ü gazel sunup ... Ahdî dahi anlardan idi. Ve ol cümleñ ser-âmedi Monla Tarzî ve nev-heveslerden Rûhî bulunmuş idi" (İsen 1994: 319). Bilgilere göre Bağdat'a M. 1585 yılında görev için gittiğinde Bağdatlı şairlerden otuz kadarı kendisini ziyarete gitmişlerdir. Bu şairlerden bazıları meclisinde ona şiir sunmuşlardır. Gelibolulu Âlî de bunlara aynı üslupla mukabele etmiştir. Âlî'nin "Meh-i şeh-i hilâfet mihr-i burc-ı evliyâyuz biz/Eser yiller gibi vâdî-neverd-i Kerbelâyuz biz" matlalı şiirine birçok şairin nazire şiiri bulunmaktadır. Bunlardan biri de Hürremî'dir. Bu şiirler Hisâlî'nin nazire mecmuasında yanyana geçmektedir. Hatta Hisâlî'nin eserinde Hürremî'nin şiiri Âlî'nin şiirinin hemen altındadır (Kaya 2003: 881). İsmail Hakkı Aksoyak bu bilgilerden hareketle Hürremî'nin de Âlî'yi karşılayanlar arasında olduğunu belirtir (Aksoyak 2013; Aksoyak 2005: 138).

Şair Hürremî hakkındaki bilgiler, Ahdî'nin *Gülşen-i Şuara's*ının son ravzasında geçmektedir. Bilindiği üzere Ahdî, tezkiresini sürekli güncelleyerek yeniden yazmıştır. Hatta bunda Gelibolulu Âlî'nin eleştirilerinin önemli bir payı bulunmaktadır. Başta Rûhî ve Hürremî olmak üzere birçok Bağdatlı şair üç ravzalı nüshalarda bulunmaz. Ancak daha sonra eklenen dördüncü ravzada bu şairlerin adı bulunur. Bu konuda Ahdî'nin tezkiresi üzerinde geniş çaplı inceleme yapan Solmaz'ın ifadeleri şöyledir: Yeri gelmişken burada bir meseleye de işaret etmek istiyoruz. Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'* da Ahdî'yi tezkire yazma konusunda acemilikle suçlamaktadır. Bizce bu, tezkirenin üç ravzalı tertipleri ile alakalıdır. Çünkü Âlî'nin işaret ettiği gibi Bağdatlı bazı şairler üç ravzalı tertiplerde yoktur. Daha sonra belki bu tenkidin de bir sonucu olarak, tezkireye alınmıştır: Ruhî ve Tarzî. Bu iki şairin dışında Ahmed Harirî, Ahmed Zarîf, Âtesî, Hüseyinî, Hürremî, Ziyâyî gibi başka şairler de sadece dört ravzalı tertiplerde vardır. Bir bakıma Âlî'nin tenkidi işe yararmış ve eser genişletilmiştir (Solmaz 2005: 48).

Solmaz'ın belirttiği üzere, tezkire genişletilmiştir ancak çalışmamız için önemli olan kısım ise Âlî'nin tenkidi sonrasında Hürremî'nin de bu tezkireye eklenmiş olduğudur. Küçük bir ihtimal de olsa, Gelibolulu Âlî'nin başta Rûhî ve Tarzî olmak üzere Hürremî ile iletişimin iyi olduğu söylenebilir.

Hürremî hakkında bilgi veren ikincil kaynaklar arasında şiir mecmuaları gelir. Hisâlî'nin *Metâliün-Nezâir'i* ve *Pervane Bey Mecmuası* ve Kâsimî'nin *Bahru'l-Maarif* adlı mecmuası bunlardan önemli olanlarıdır.

Türk edebiyatı tarihinde önemli bir eser olan *Metâlû'n-Nezâir'* de Hürremî ve Bağdatlı Hürremî başlıklı birçok matla beyit bulunmaktadır. Bunların başında da yukarıda bahsi geçen Gelibolulu Âlî'nin şiiriyle nazire olanı gelmektedir. Mecmuada geçen beyitler aşağıdadır:

Hürremî-i Bağdâdî

Çıkmayınca güzelüm bu hat-ı anber-fâmün

Olmadı müyesser bu dil-i nâ-kâmun

(C.2, s. 253)

Hürremî-i Bağdâdî

Gonca zindanından itdi kendüyi izhâr gül

Kim çemen Mısırında sultan oldu Yûsufuâr gül (C.2, s. 373)

Hürremî-i Bağdâdî

*Nigârün gamzesi sâhîr sözi sihr-i helâl olsa
Yine elfzâzı dendânı gibi akd-i lâl olsa* (C.2, s. 832)

Velehû Hürremî

*Vefâ uşşâka eyler bir meh-i nîkû-hisâl olsa
Şeb-i gamdan halâs olsak dilâ rûz-ı visâl olsa* (C.2, s. 832)

Hürremî

*Ne câm-ı mey gibi sohbetde yâr-ı dil-güşâ gördüm
Ne bir ehl-i kerem buldum cihânda çok cefâ gördüm* (C.2, s. 520)

Hürremî

*İy ecel bana amân vir biraz itme acele
Bir sözüm var diyecek buluşup ol bî-bedele* (C.2, s. 930)

Hürremî

*Yâr geldi bu gice ey ecel itme acele
Engel olma yûri bu gice rakîbe gicele* (C.2, s. 930)

Hürremî

*Dehrün ne kadar muhkem ise tarh-ı esâsı
En sonra bozulmasına degmez yıkılası* (C.2, s. 1167)

Hürremî

*Ne bir hâlim bilür vardır ne yâr-i muhterem kaldı
Ana birden ne hod bir nâm esîr-i muhteşem kaldı* (C.2, s. 1237)

Hürremî-i Bağdâdî

*Saltanat-ı devlet şehâ âlemde bir ziynet gibi
Leşker ü tabl u alem bu halka hep şöhret gibi* (C.2, s. 1260)

Hürremî

*Bahs itmesün izârün ile gül didükleri
Öykünmesün fiğânuma bülbül didükleri* (C.2, s. 1358)

Hürremî

*Söze gelsen zuhûr eyler lebünde muciz-i İsâ
Cihâna gösterürsin şi'r ü inşâda yed-i beyzâ* (C.1, s. 64)

Hürremî

*Meyl itme câh u devlete ey dil gedâlîğ it
Bu dehr içinde bir niçe gün pâdişâhîğ it* (C.1, s. 239)

Hürremî-i Bağdâdî

*Mâh-ı Muharrem oldı şafaktan yine bedîd
Ebvâb-ı ayş u işrete çarh urdı bir kilîd* (C.1, s. 306)

Hürremî

*Sarındığına nâzla ol gülbün-i ümîd
Destâr olur serinde açılmış gül-i sefid* (C.1, s. 307)

Hürremî-i Bağdâdî

*Hezâr hüznile mâh-ı Muharrem oldı bedîd
Meger ki mâtem-i âl-i nebî bulur tecdîd* (C.1, s. 310)

Hürremî

Hürrem oldı bâğ-ı âlem geldi çün fasl-ı bahâr

Gül açılıp şevke düşdi her taraf bülbül hezâr (C.1, s. 340)

Hürremî-i Bağdâdî

Hürrem oldu bâğ-ı âlem geldi çün fasl-ı bahâr
Açılıp gül şevke düşdi her taraf bülbül hezâr (C.1, s. 341)

Hürremî-i Bağdâdî

Geldi zamân-ı gussa gönül inle zâr zâr
Kan ağla turma dem-be-dem ey çeşm-i eşk-bâr (C.1, s. 354)

Hürremî

Acıyup sabr itdüğüm ol lâl-i sükkerden midür
Ya perîşân olduğum ol zülf-i anberden midür (C.1, s. 413)

Hürremî-i Bağdâdî

Gûşe-i vahdet fakîre cennetün a'lâsıdur
Anda ebkâr-ı maânî gûyiyâ havrasıdur (C.1, s. 491)

Hürremî

Çemende ârızunda reng alup şermendedür güller
Düşüp câm-ı lebünden ayağa efgendedür müller (C.1, s. 517)

Hürremî

Söziñ harc itme nâ-dâna ne fehm eyler ne hâl anlar
Senün ey Hürremî kasdun yine sâhib-kemâl anlar (C.1, s. 531)

Hürremî-i Bağdâdî

Kuyûd-ı dehrden âzâde bir ehl-i fenâyuz biz
Bekâ deştinde seyrân eyleyen merd-i Hudâyuz biz (C.1, s. 881)

Pervâne Bey Mecmuası'nda, Hürremî'ye ait olduğu belirtilen bazı şiirler söz konusudur. Bu mecmuanın kaleme alındığı tarihlere bakıldığında Hürremî'nin 16. yüzyılın ikinci yarısında güzel hatta başka şairlere nazire şiir yazacak ve nazire mecmualarına girecek kadar önemli bir şair olduğu görülmektedir. Aşağıda Pervane Bey mecmuasında geçen nazire şiirlerin matlaları verilmiştir.

Nazîre-i Hürremî

Gül yüzli vasfın kaçan kim andelîb-i cân ana
Gonçeler dem-beste oluban kalur hayrân ana (Gıynaş 2017: 69)

Nazîre-i Hürremî

Bende olmuş hûblar ey dilber-i rânâ sana
Pâdişâh-ı heft-kişversin ki yok hem-tâ sana (Gıynaş 2017: 126)

Nazîre-i Hürremî

Depretse kaçan leblerini lutf ile İsâ
İsâ demi dil mürdelerini ider ihyâ (Gıynaş 2017: 141)

Nazîre-i Hürremî

Ârızunda sünbülün kim pîç ü tâb üstindedür
Ana benzer ebr-i nisân ki âfîtâb üstindedür (Gıynaş 2017: 812)

Henüz tasnifi yapılmamış bir şiir mecmuasında Hürremî'ye ait iki şiir bulunmaktadır. Biri gazel diğeri de murabba olan şiirlerin başlığında Hürremî yazılmıştır. Murabbanın ilk iki dizesi, *Metâliün-Nezâir'de* geçen matla ile aynıdır. Aşağıda şiirlerin ilk birimleri verilmiştir.

06 Mil Yz A 485/ 52a (Gazel)

Hasretünden gözlerüm yaşıyla kan ağlar bana
Kanlu yaşımı görüp halk-ı cihân ağlar bana

06 Mil Yz A 485 / 52b (Murabba-Mütekerrir)

Acıyup âh itdüğüm ol lâl-i şekerden midür
Ya perişân olduğum ol zülf-i anberden midür
Hiç eser itmez bu âhum bağı mermerden midür
Bilmezem benden mi ya dilden mi dilberden midür

Kâsımî tarafından derlenen *Bahru'l-Maarif* ve *Sandukatu'l-Maarif* olarak da bilinen eserde çalışmamızın ana gövdesini oluşturan Bağdatlı Hürremî'ye ait Türkçe şiirler söz konusudur.

Nazire mecmuası özelliğ gösteren ve M. 1625 yılında tamamlanan eser, kendisi de iyi bir şair olan Kâsımî tarafından derlenmiştir. *Kâsımî Mecmuası*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonunda Ağâh Sırrı Levend yazmaları arasında ASL 625 Mec 83 numarasıyla kayıtlıdır.

Mecmuanın önemli bir yönü ise Irak çevresi şairlerin şiirlerine ciddi oranda yer vermesidir. Bu şiirlerin büyük bölümü tespit açısından yenidir. Eser üzerinde Ahmet İçli'nin çalışmaları mevcuttur (2018/b)

Hürremî'ye ait şiirlerden ikisinin matlaı, Hisâlî'nin *Metâliün-Nezâir*'inde biri de Ahdî'nin tezkiresinde aynen geçmektedir. Bu bilgilerden hareketle Kâsımî mecmuasında bahsi geçen Hürremî'nin Bağdatlı Hürremî ile aynı kişi olduğu söylenebilir. Mecmuada geçen şiirlerin matlaları aşağıdaki gibidir.

Kuyûd-ı dehrden âzâde bir ehl-i fenâyuz biz
Bekâ deşinde seyrân eyleyen merd-i Hudâyuz biz (KM. yk. 54b-55a)

Dilâ bu âleme herkim gelür eyler sefer kalmaz
Egerçi bir nice gün eğlenür amma gider kalmaz (KM. yk. 55b)

Vefâ uşşâka eyler bir meh-i nîkû-hisâl olsa
Şeb-i gamdan halâs olsak dilâ rûz-ı visâl olsa (KM. yk. 103b-104a)

Bi-hamdillâhi ve'l-minne ki tevfikât-ı rabbânî
Tavaf itdüirdi bana meşhed-i şâh-ı şehîdânı (KM. yk. 119a)

Letâfet gülşeninüñ tâze serv-i kadd-i dil-cüsî
Füsün ile tağıtdı 'aql u fikrüm çeşm ü ebrüsî (KM. yk. 120a-b)

Pür olup âteş-i sûzân ile micmerdârı
Çam tenûrında gönül yanmada ahkerdârı (KM. yk. 134a/k)

İrdi sipîhr-i heftüme zemzeme-i niyâzımız
Nâlemizi işitmedi nâzile serv-i nâzımız (KM. yk. 176b/k)

Sanmanuz ol sanemün dîdeleri hâbdadur
Her taraf gamzesi sayd-ı dil-i ahbâbdadur (KM. yk. 229b/k)

Şair hakkında tezkireler gibi doğrudan bahseden eserlerin yanı sıra dolaylı olarak bahseden çeşitli eserler bulunur. Bunlardan en önemlisi, yukarıda da belirttiği üzere şiir

mecmualarıdır. Ancak başka şairlerin şiirlerinde, şairler hakkında yaptıkları değerlendirmeler de söz konusudur. Hürremî hakkında üç farklı manzum mektupta bilgiler bulunmaktadır. Bu mektupların ortak özelliği Bağdat'a gönderilmiş olmasıdır. Mektuplarda şiir ve şair değerlendirmeleri bulunmaktadır. Bu manzum mektuplarda özellikle Bağdatlı şairler hakkında bilgiler bulunur ve önemli değerlendirmelerin yapıldığı görülür.

Harimî, manzum mektubunda, şair arkadaşları ve şiir meclisinin yanı sıra Bağdat şehri ve esnafı hakkında da önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu şairlerden biri de Hürremî'dir. İlginç bir şekilde Hürremî'nin adının geçtiği beytin hemen üstündeki iki beyitte akrabaları Ahdî ve Rindî'nin adı zikredilmektedir.

*Ümîd-i vasl ile vü hecr ile geh girye geh hande
Kılur mı nicedür gör Hürremî giryâna 'aşk eyle*

Harimî, "şairden mahlası olan mutluluk sahibi olma özelliğine tezat şeklinde üzüntülü özelliği ile bahsetmektedir. Beyitten anlaşıldığı kadarıyla Hürremî, sürekli ayrılık acısı çekmekle birlikte; kavuşma arzusuyla bazen hüzünlü bazen de mutludur" (İçli 2019: 266).

Bağdat'a gönderdiği manzum mektubunda şairden bahseden bir diğer şair ise Aklî'dir. Manzum mektubun on altıncı beytinde Hürremî'nin adı şöyle geçmektedir.

*Safâ bezminde hâlâ Hürremî dil-şâd ü hürrem mi
Bahâr-ı behçetün gülberg-i handân-ı gülistânı*

Aklî'ye göre Hürremî, güler yüzlülük baharının sevinç bahçesinin yaprağıdır. Ayrıca şairin halen safe meclislerinde mutlu ve hürrem olup olmadığı da sorulmuştur. Böylece şairin halen yaşayıp yaşamadığı ve meclislere gidip gelecek gücünün olup olmadığı mahlası ve kişisel özellikleri ile birlikte vurgulanmıştır (İçli 2018a: 751).

Ruhî'nin Bağdat'a gönderdiği manzum mektubunda, Hürremî hakkında, Aklî'nin değerlendirmeleri ile Ahdî'nin tezkiredeki bilgilerine benzer anlatımların olduğu görülür.

*Eglencesi mi ortalığın yine Hürremî
Okur mı bulduğun o gazel-hân ne demdedür (KM. 166a.; Ak 2001: 160)*

Ruhî'nin bu beytinde, Hürremî'nin gazelhan olduğu belirtilmektedir. Ayrıca şairin eğlence meclislerinin önemli bir elemanı olduğu da verilen bilgiler arasındadır.

Mecmualarda ve Tezkirede Hürremî'ye Ait Şiirlerin Karşılaştırmalı Analizi

1. *Metâliü'n-Nezâir ve Kâsımî Mecmuası'*nda geçen aşağıdaki beyit, muhtemelen Gelibolu Alî'nin şiirine naziredir (Aksoyak 2013; Aksoyak 2005: 138). Şiir, Hisâlî'nin eserinde matla beyti olarak *Bağdatlı Hürremî* başlığıyla geçmektedir. Aynı şiir Kâsımî mecmuasında 9 beyit olarak görülür. Hisâlî'nin verdiği diğer nazire şiirler, Gelibolu Alî'nin adından bahsettiği kişiler olup, *Kâsımî Mecmuası'*nda birkaçının şiirleri görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde *Kâsımî Mecmuası'*nda geçen bu şiirin Bağdatlı Hürremî'ye ait olduğu söylenebilir.

*Kuyûd-ı dehrden âzâde bir ehl-i fenâyuz biz
Bekâ deştinde seyrân eyleyen merd-i Hudâyuz biz (KM 55a; C.1, s. 881)*

2. *Metâliü'n-Nezâir'* de hem Hürremî hem de Hürremî-i Bağdâdî başlıklarıyla şiirler bulunur. Bu iki kişinin farklı kişiler olduğu değerlendirilebilir. Ancak Hisâlî'de geçen iki şiirin benzerliği bu konuda önemli bir ipucu özelliği taşımaktadır. Şöyle ki;

Hürremî

*Hürrem oldı bâğ-ı âlem geldi çün fasl-ı bahâr
Gül açılıp şevke düşdi her taraf bülbül hezâr* (C.1, s. 340)

Hürremî-i Bağdâdî

*Hürrem oldı bâğ-ı âlem geldi çün fasl-ı bahâr
Açılıp gül şevke düşdi her taraf bülbül hezâr* (C.1, s. 341)

Her iki matla, ikinci dizedeki ilk iki kelimenin yer değişikliği dışında aynıdır. Şiirin başlıklarında isim aynı olmakla birlikte birinde “Bağdâdî” tanımlaması geçmektedir. Bu ifade iki şiirin aynı kişiye ait olduğuna bir işarettir. Bu bilgilere göre, Hisâlî'nin bahsettiği her iki şairin aynı kişi olduğu söylenebilir.

3. Aşağıki iki matla *Metâliü'n-Nezâir*'de aynı yaprakta bulunur. Görüldüğü üzere ilkinde “Hürremî-i Bağdâdî” ikincisinde ise “velehû Hürremî” başlığı bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her iki şiirin aynı şaire ait olduğunun vurgulandığı görülmektedir. İkinci şiir, matlasıyla birlikte tam şiir olarak *Kâsımî Mecmuası*'nda geçmektedir. Bu bilgi, Kâsımî'nin verdiği şiirlerin Bağdatlı olan Hürremî'ye ait olduğuna dair ipuçları barındırmaktadır.

Hürremî-i Bağdâdî

*Nigârün gamzesi sâhir sözi sihr-i helâl olsa
Yine elfâzı dendânı gibi akd-i lâl olsa* (C.2, s. 832)

Velehû Hürremî

*Vefâ uşşâka eyler bir meh-i nîkû-hisâl olsa
Şeb-i gamdan halâs olsak dilâ rûz-ı visâl olsa* (C.2, s. 832; KM. yk. 103b-104a)

4. Ahdî'nin Bağdatlı Hürremî'ye ait olarak verdiği aşağıdaki şiirin tamamı çalışmamıza esas *Kâsımî Mecmuası*'nda geçmektedir. Bu bilgiler ışığında Kâsımî'nin bahsettiği şair ile Ahdî'nin bahsettiği şairin aynı kişiler olduğu söylenebilir.

*Bi-hamdillâhi ve'l-minne ki teofikât-ı rabbânî
Tavâf itdürdi bana meşhed-i şâh-ı şehîdânı* (Solmaz 2005: 282; KM. yk. 119a)

5. Milli Kütüphane yazmaları koleksiyonundaki bir şiir mecmuasında Hürremî'ye ait iki şiir peş peşe bulunmaktadır. Başlıklarında “Hürremî” yazılan metinlerden biri gazel diğeri de murabbadır. *Metâliün-Nezâir*'de murabbanın ilk iki dizesi matla olarak küçük bir farkla geçmektedir. İlk dizedeki “âh” kelimesi yerine “sabr”; “şekker” yerine de “sükker” kullanılmıştır (bkz. C. 1. s. 413). Bu benzerlik, her iki mecmuadaki şiirlerin aynı kişiye ait olduğunu gösteren önemli bir ipucudur.

*Acıyup âh itdügüm ol lâl-i şekkerden midür
Ya perîşân olduğum ol zülf-i anberden midür
Hiç eser itmez bu âhum bağı mermerden midür
Bilmezem benden mi ya dilden mi dilberden midür*
(06 Mil Yz A 485, 52b; C.1, s. 413)

6. Farklı kaynaklardan tespit edilen şiir örneklerinin bir kısmının muhtevasına bakılarak şairlerinin üslubunun aynı olduğu da söylenebilir. Bu da şiirlerin aynı kişiye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Ahdî'nin verdiği şiirlerden birkaçında, Hürremî'nin ehl-i beyte olan sevgisi söz konusudur. Hatta bu bilgiler onun Alevî-Bektaşî geleneği şairlerden biri olabileceğine kapı aralar. Aşağıdaki dizelerin Muharrem ayı vesilesiyle kaleme alındığı söylenebilir.

*Siyeh-pūş ol gel ey âbdâl dil-i mâh-ı Muharrem'dür
Fiğân it şerhalar çek sînene hengâm-ı mâtemdür
Gel ey davâ-yı mihr-i âl iden kan ağla gâmnâk ol
Bu demlerde mahabbet hândânun gönli pür-gâmdur* (Solmaz 2005: 282)

Hürremî'nin aşağıda matlaı verilen gazelinde Hz. Hüseyin'in türbesini ziyarete nail olduğunu belirten şükür ifadeleri bulunmaktadır. Bu türbeyi tavaf etme arzusu şairin ehl-i beyt sevdalısı bir Alevî-Bektâşî kimliğine dair ipuçları mahiyetindeki terennümleridir.

*Bihamdillâhu ve'l-minne ki tevfiğât-ı Rabbânî
Tavâf itdürdi baña meşhed-i şâh-ı şehîdânı* (Solmaz 2005: 282; KM. yk. 119a)

Metâliü'n-Nezâir'de geçen aşağıdaki iki beyit hem üslup hem de içerik olarak neredeyse aynıdır.

*Mâh-ı Muharrem oldı şafakdan yine bedîd
Eboâb-ı ayş u işrete çarh urdı bir kilîd* (C.1, s. 306)

*Hezâr hüznile mâh-ı Muharrem oldı bedîd
Meger ki mâtem-i âl-i nebî bulur tecdîd* (C.1, s. 310)

7. Metâliü'n-Nezâir'de Bağdatlı Hürremî başlığıyla verilen aşağıdaki matlada ve Kâsımî Mecmuası'nda bir şiirde geçen ibarelere bakıldığında şairin "sihr-i helâl" sanatını şiirlerinde uyguladığına dair kullandığı ifadelerdir:

*Nigârün gamzesi sâhir sözi sihr-i helâl olsa
Yine elfâzı dendânı gibi akd-i lâl olsa* (C.2, s. 832)

*Biz ki tarîk-i şi'rde sihr-i helâle mâliküz
Aldı asâ-yı Mûsâ hâme-i sihr-i sâzımız* (KM 176b)

Hürremî'nin Tespit Edilen Yeni Şiirlerinin Tam Metni

1. Gazel-Kaside/ 9 Beyit, KM-yk. 54b-55a

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Ꞑuyüd-ı dehrden âzâde bir ehl-i fenâyuz biz
Beķâ deştinde seyrân eyleyen merd-i Ğudâyuz biz

Riyâ yok tavrimuzda hânķâh-ı mülk-i dünyâda
Muħibb-i hânedân-ı ķaker-i âl-i 'abâyuz biz

Serîr-i ma'rifet sultâniyüz mülk-i ma'ânide
Şağınma ķalibâ kim bir gedâ-yı bî-nevâyuz biz

Bu dâr-ı bî-beķâda ańlamaz güftârimuz nâdân
Ene'l-ħaķ sırrın izhâr eyleyen 'arif-edâyuz biz

Murâdî dehri terk itmiş cihânda nâ-murâd olmuş
Kazânun emrine teslim pey çün ü ķerâyuz biz

Kemândâr-ı kazânun tîr-i taķdîrine âmâcuz
Ğaķâ yok zâtımızda ķâbi'-i Ğükm-i kazâyuz biz

Degüldür devlet-i dâr-ı gurûra gönümüz mâyil
Tecerrüd mülkinüñ sultânı Manşürü'l-livâyuz biz

Zemîn ü âsumânun nüshasıdur zâtımız ya'ni
Zamîr-i pâk ile âyîne-i 'âlem-nümâyuz biz

Ezelden tâ ebed ey Hürremî şıdķ u şafâ ile
Muķîm-i ravza-i cennet-misâl-ı Murtażâyuz biz

2. Gazel / 5 Beyit, KM-yk. 55b

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Dilâ bu âleme herkim gelür eyler sefer qalmaz
Egerçi bir nice gün eglenür amma gider qalmaz

Refîķ olsa kime vaşlun efendi râh-ı aşķ içre
Geçer der-bend-i hecri daķı gönlinde haţar qalmaz

Uyup aġyâr-ı bed-hâha cefâlar itme 'uşşâķa
Yedi kat çarhı tîr-i âhımız eyler güzêr qalmaz

Egerçi yok ġam u derd ü belâ pâyânı dünyâda
Bu 'âlemde dilâ şabr it bu ġam daķı geçer qalmaz

Tecellî eylese cânân fütâde 'aşîķa her dem
Vücûdından anuñ ey Hürremî aşlâ eser qalmaz

3. Gazel / 5 Beyit, KM-yk. 103b-104a

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Vefâ 'uşşâķa eyler bir meh-i nîkû-ħişâl olsa
Şeb-i ġamdan ġalâş olsaķ dilâ rûz-ı vişâl olsa

Vişâlingen ümidüm haşr olunca kesmezem yârüñ
Ne deñlü ey dil-i gam-dîde ol emr-i muħâl olsa

Açılısam ġonca-lebler birle ey dil şahn-ı ġülzâra
Figâna başlasam bülbüller anda cümle lâl olsa

Ben anuñ âşiyânından yüzüm döndürmezem bilsem
İşġi itlerine ey gönül başım sifâl olsa

Za'îf ü bî-mecâlam 'arz-ı ġâle iķtidârum yok
Dir idüm derdümi ey Hürremî yâre muħâl olsa

4. Gazel / 5 Beyit KM-yk. 120 a-b

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Leţâfet ġülşeninüñ tâze serv-i ķadd-i dil-cûsı
Füsün ile taġıtdı 'aķl u fikrüm çeşm ü ebrûsı

Nice dānāları dīvāne itdi dāne-i ḥālī
Nice ‘āķilleri şahrāya saldı çeşm-i āhūsı

Yüzün bir görmegi Rūm ile Aydın iline virmem
Deger mülk-i Ḥabeşle Şāma anuñ hāl-ı hindūsı

Ḳıyāmet kāmētīdür kākūlidür fitneler başı
Açılmaz kimse bir gizlū ma‘nā sırr-ı pehlūsı

Ne mümkindür yed-i beyzāsını öpmek ‘Alī Şāhuñ
Zehī devlet saña ey Ḥürremī el verse pā-būsı

5. Gazel / 5 Beyit, KM-yk. 119a/k

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

Bi-ḥamdillāhi ve’l-minne ki tevfiķāt-ı rabbānī
Ṭavāf itdürdi baña meşhed-i şāh-ı şehīdānı

Serāser nürdür ol ma‘den-i şıdķ u şafā billāh
Nola lāmi‘ olursa ḳubbesinden nūr-ı Yezdānı

Ḳanādil-i muṭallādan dilā yer yer mezārında
Meger üstād-ı hikmet bağlamış mihr-i Süleymānı

Nider dünyā vü ‘uķbāyı rızā-yı āl-i Peygamber
Ne ol bākī gerek şıdķ ehline muṭlaķ ne bu fānı

Bu mātemde melekler ḳanlar ağlar ey gözüm nūrı
Nola kan aķıdursa Ḥürremīnūñ çeşm-i giryānı

6. Gazel / 5 Beyit, KM-yk. 134a/k

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Pür olup āteş-i sūzān ile micmerdārı
Ĝam tenūrında göñül yanmada aḳkerdārı

Sūretūñ naķşını ta büzmeğe şarrāf-ı cihān
İki yüzlü olayın dime şaķın zerdārı

Mesned-i devlete irdüm şeref ü ‘izzet ile
İşigūñ yaşdanalı bende-i kemterdārı

‘Alem-i āh ile dil leşker-i eşkin başıyup
Ṭurdı Ye‘cuce ola sedd-i Sikendervārı

Ḥürremī nazmuña ziynet vire dirseñ zurefā
Rast söyle gazelūñ kāmēt-i dil-berdārı

7. Gazel / 5 Beyit, KM-yk. 176b/k

Müfte‘ilün Mefā‘ilün Müfte‘ilün Mefā‘ilün

İrdi sipihr-i heftüme zemzeme-i niyāzımız

Nâlemizi işitmedi nâz ile serv-i nâzımız

Biz ki çarık-ı şî'rde sihr-i  elâle mâliküz
Aldı  aşâ-yı Mûsâ  ame-i sihr-i sâzımız

İtmez idi zebûn bizi cevr ile böyle müdde'î
İtse idi nazar bize lu f ile dil-nüvâzımız

Sen de raķib-i bî- aber s z-ı dilümden it  azer
 lemi yaķdı ser-te-ser nâle-i c n-g dâzımız

Bî-dil   bî-niş nlaruz   rremî r h-ı  aşķda
Bilmedi kimse sırrımız  uymadı kimse r zımız

8. Gazel / 5 Beyit, KM-yk. 229b/k

Fe' l t n Fe' l t n Fe' l t n Fe' l n

 anmanız ol  anem n d deleri   bdadur
Her  araf  amzesi  ayd-ı dil-i a b bdadur

Heves-i m y-miy nunla ten-i z r u niz r
Mu ta ıl  te -i hecr nle teb   t bdadur

Mey gibi emse leb n  a ıķ-ı  ft de ne var
Rind-i mey- ar olanu  meyli mey-i n bdadur

Getürür ehl-i dili  ale  ad -yı  anb r
N me-i zevķ    af   anma ki m zr bdadur

  rrem  zülfine geh k k line dil ili ur
Yeri  ayy r olanu  so  ucı  ull bdadur

9. Gazel/5 Beyit, 06 Mil Yz A 485 yk. 52a

F ' l t n F ' l t n F ' l t n F ' l n

Hasret nden gözlerüm ya ıyla  an a lar ba a
Kanlu ya umı görüp  alk -ı cih n a lar ba a

Yandugımca ben  ay l n bezmine perv neve 
A duķça giceler  em' -i rev n a lar ba a

Firķat nde  ekd g m d rd-i bel yı görüp  h
Ey per  ra m eyleyüp ins ile c n a lar ba a

Görinen göklerde her  eb mihr m h enc m degül
 te -i  em' -i der numdur nih n a lar ba a

N r-ı hicr nda  ay l-i y r ile ey   rrem 
Yandugımca r z u  eb devr-i zam n a lar ba a

10. Murabba-ı Mütekerrir, 5 Bend, 06 Mil Yz A 485 yk. 52b

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Acıyup āh itdügüm ol lāl-i şekkerden midür
 Ya perîşân oldıgum ol zülf-i 'anberden midür
 Hiç eser itmez bu āhum bağı mermerden midür
 Bilmezem benden mi ya dilden mi dilberden midür

Dilberüñ derdiyle çıqıpdur bağrumda yaşlar
 Seyl olup aqarsa çeşmümden yeridür yaşlar
 Egilür āh eyledükçe tağlar ile taşlar
 Bilmezem benden mi ya dilden mi dilberden midür

Çeşm-i mestin hâb-ı nâz ile uyutmuş ol nigâr
 Kim uyarur anı kim itmez eser hiç āh [u] zâr
 Kim baña rahm eylemez [hiç] bir nefes ol gamze-kâr¹
 Bilmezem benden mi ya dilden mi dilberden midür

Ben cemâlün nakşına cân ile hayrân olmuşam
 Lîk hecrün âteşiyle zâr giryân olmuşam
 Ey efendüm 'aşkınuñ gencine vîrân olmuşam
 Bilmezem benden mi ya dilden mi dilberden midür

Düşeliden 'aşkınuñ sevdâsına bu Hürremî
 Gözleri yaşıyla pürdür gitmedi bir ân demi
 Çekdügüm ben derd-i yâri çekmeye bir âdemî
 Bilmezem benden mi ya dilden mi dilberden midür

Sonuç

Bağdatlı Hürremî'nin tespit edilen yeni şiirlerinin tam metinlerinin yayımı olan çalışmamızda şair ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Şaire ait bilgiler yazısı Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ* adlı tezkiresinde geçmektedir. Ahdî'nin akrabası ve şair bir ailenin üyesi olan Hürremî, iyi bir şair ve şiir meclislerinin vazgeçilmez kişisidir. Hürremî iyi bir hattat ve gazelhandır. Ayrıca latife/fıkra anlatıcısıdır.

Ehl-i beyt sevgisi ile kaleme aldığı birçok şiiri vardır. Şairin Muharrem ayı ve bu aydaki matem ile Hz. Hüseyin'in türbesini ziyarete nail olduğunu belirttiği şiirleri vardır.

Hürremî'nin edebî sanatlardan "sihr-i helâl" sanatı ile olan bağı da onun ayırıcı bir özelliğidir.

Fars şairlerin eserlerini iyice okumuştur. Özellikle Fuzûlî'nin eserleri üzerinde derin mütalaaları bulunmaktadır.

Künhü'l-Ahbar sahibi Gelibolulu Alî ile yakın ilişki kurduğu düşünülen şairin, onun şiirlerine nazire şiir yazdığı görülmektedir. Ayrıca Hürremî'nin Kanunî Sultan Süleyman'ın "gibi" redifli gazeline de bir naziresi vardır.

¹ Bendin üçüncü dizesinde eğer şahsımız kaynaklı bir yanlış okuma yoksa bir hece eksikliği söz konusudur. Bu işlem, şairin veyahut hattatın bir tasarrufu veya hatası olabilir. Dizedeki "nefes" tefilenin ilk kelimesi olmakta böylece kalıba da uymamaktadır. Bundan dolayı bir kapalı/uzun hecenin bu kelimenin hemen öncesinde ya da önceki tefilede bulunması gerekir. Şiirin genel üslubuna bakıldığında bu kelimenin "hiç" olmasında bir beis bulunmamaktadır.

16. yüzyıl şairlerinden Bağdatlı Ruhî, Aklî ve Harimî'nin manzum mektuplarında Hürremî hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu eserlerde Hürremî'den iyi bir şair olarak bahsedilmektedir.

Bağdatlı Hürremî'ye ait şiir örnekleri çeşitli şiir mecmualarında görülmektedir. Bunların başında Kâsımî'ye ait *Bahru'l-Maarif* ve *Sandukatu'l-Maarif* olarak da adlandırılan nazire şiir mecmuası gelmektedir. Bu mecmuadaki şiirler, çalışmanın ana gövdesini oluşturmaktadır. Bu eserde Hürremî'ye ait sekiz adet gazel bulunmaktadır. Bu gazellerden birinin matlaı Ahdî'nin eserinde ikisi ise Hisâlî'nin matlalar mecmuasında aynen geçmektedir.

Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir* adlı nazire mecmuasında Hürremî ve Bağdatlı Hürremî başlıklı birçok beyit bulunmaktadır. Yapılan değerlendirmelere göre her iki şairin de aynı kişi olduğu söylenebilir. Veyahut en azından Hürremî başlıklı bazı şiirlerin Bağdatlı Hürremî'ye ait oldukları belirtilebilir.

*Pervane Bey Mecmuası*nda da Hürrem başlıklı ve mahlaslı bir, Hürremî başlıklı ve mahlaslı dört şiir bulunmaktadır. Bu şiirler diğer mecmualardaki şiirlerle benzerlik taşımamaktadır. Ancak konu ve üslup olarak bakıldığında Hürremî'ye ait olan şiirlerin Bağdatlı olan şair olduğuna dair izler taşır. *Pervane Bey Mecmuası*, M. 1561 yılında tamamlandığına göre bahse konu şairin 16. yüzyılın birinci yarısında doğduğu ve ikinci yarısında önemli bir şair olduğu söylenebilir.

Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonunda bulunan *Mecmua-i Eşar* adlı bir şiir mecmuasında Hürremî mahlaslı ve başlıklı iki şiir tespit edilmiştir. Bu şiirlerden biri gazel diğeri de mütekerrir bir murabba'dır. Murabbanın ilk iki dizesi *Metâliü'n-Nezâir*'de geçmektedir. Bu benzerlik, her iki şairin aynı kişi olarak telakki edilmesine kapı aralayan bir bilgidir. Çalışmamızda bu iki şiire de yer verilmiştir.

Bağdatlı Hürremî'nin doğum ve ölüm tarihleri konusunda net bir fikir beyan etmek güçtür. Ancak Hisâlî'nin eserinde şiir örneklerinin bulunması onun 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın başında yaşadığını göstermektedir. Ayrıca Ahdî'nin şairden bahsetmiş olması, bu tezkirenin tamamlandığı 1594 yılına kadar Hürremî'nin iyi bir şair olduğunu gösteren önemli bir işarettir. Hürremî'nin sekiz şiirini barındıran *Kâsımî Mecmuası*, H. 1034/M.1625 yılında tamamlandığına göre, şairin bu yıllar ve öncesinde yaşadığı söylenebilir. Bununla birlikte Pervane Bey mecmuasında şiirleri bulunan şair ile aynı kişi olması halinde Bağdatlı Hürremî'nin 16. yüzyılın ilk yarısında doğduğu söylenebilir.

Bağdatlı Hürremî hakkında tespit edilen yeni bilgiler ve şiirlerinden örneklerin sunulduğu bu çalışma vesilesiyle aynı mahlası kullanan başka şairler hakkında da bilgiler verilmiştir. Bu şairler Hürrem Bey, Hürrem, İbrahim Hürrem ve Kırmılı Hürremî'dir.

Makalemizde Hürremî'ye ait dokuz Türkçe gazel ile bir Türkçe murabba toplamda on şiir, Arap harflerinden Latin harflerine aktarılmış olup içerikleri üzerinde kısa değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu şiirler tarafımızdan tespit edilen yeni şiirlerdir. Ancak çalışmamızdan sonra başka araştırmalar sonucunda şaire ait yeni bilgiler ve şiirlerin tespit edilmesi mümkündür. Bu incelemenin bundan sonra yapılacak olan çalışmaları aydınlatıcı bir çalışma olacağını ümit ediyoruz.

Kaynakça

Ak, Coşkun (2001). *Bağdatlı Ruhî Divanı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

- Aksoyak, İ. Hakkı (2005). "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Bağdatlı Rûhî'ye Etkisi", *Bilig* 33, s. 137-147.
- Aksoyak, İ. Hakkı (2013). *Hürremî*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, (elektronik ansiklopedi) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hurremi> (Erişim tarihi: 18.04.2020).
- Aydemir Yaşar (2007). "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler" *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer, s. 123-137.
- Aydemir, Yaşar (2001). "Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü", *Bilig*, s. 147-156.
- Aydemir, Yaşar (2011). "Biyografi Kaynağı Olarak Mecmualar", *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Ankara: AKM Yayınları, s. 87-100.
- Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz Cönk 221, 65 yk.
- Divân-ı Hürremî Çelebi*, Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kul-turbesitz, Turkische handschriften, Hs. or. oct. 923, Teil 2, Bl. 62a-85a.
- Eren, Abdullah (1999). *Çankırılı İbrahim Hürrem Divanı*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Eren, Abdullah (2019). *Hâni-zâde Seyyid İbrahim Hürrem Divanı*, İstanbul: Gece Akademi
- Gıynaş, Kâmil Ali (2017). *Pervane Bey Mecmuası*, (e-kitap), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gürbüz, Mehmet (2011). "Biyografik Değer Bakımından Şiir Mecmuaları", *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Ankara: AKM Yayınları, s. 315-328.
- Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 7 Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 97-113.
- İçli, Ahmet (2018/a). "Mardinli Akli ve Manzum Mektubu", *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume:4, Issue:3, Summer, (739-767).
- İçli, Ahmet (2018/b). "Kâsımî Mecmuası'nın İçerik Analizi", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (40), 468-499. DOI: 10.17498/kdeniz.483603.
- İçli, Ahmet (2019), "Harîmî'nin Manzum Mektubu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 123, Sayı 243, s. 251-278.
- İsen, Mustafa (1994). *Gelibolulu Mustafa Âlî, Kühnü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Ankara: AKM Yayınları.
- Kalyon, Abuzer (2011). *Peşteli Hisâlî Metâliü'n-Nezâ'ir'i (İkinci-Cilt) İnceleme-Metin*, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE Doktora Tezi.
- Kâsımî (1625) *Kâsımî Mecmuası (Bahru'l-Maarif)*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu, ASL 625, Mec 83., 274yk.
- Kaya, Bilge (2003). *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâli'ü'n-nezâ'ir Adlı Eserinin Birinci Cildi İncelemeMetin*, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE Doktora Tezi.

Köksal, M. Fatih (2011). "Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshâk-zâde Fevzi Mecmuası", *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Ankara: AKM Yayınları, s. 449-468.

Köksal, M. Fatih (2012). "Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 7 Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 409- 431.

Kurnaz, Cemal; Aydemir, Yaşar (2013). "Mecmualara Sorulması Gereken Sorular" *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1, Winter, p. 51-64.

Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 485, 115 yk.

Seyit Yahya, Nariman (2009). "Hürremî Kırımî ve Yedisanname'si" H. Сейтягыяев // IV. *Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*. (26-28 Eylül 2009). Bildiri Kitabı. – Kırım. Simferopol (Akmescit), s. 275 – 281 (403 – 408).

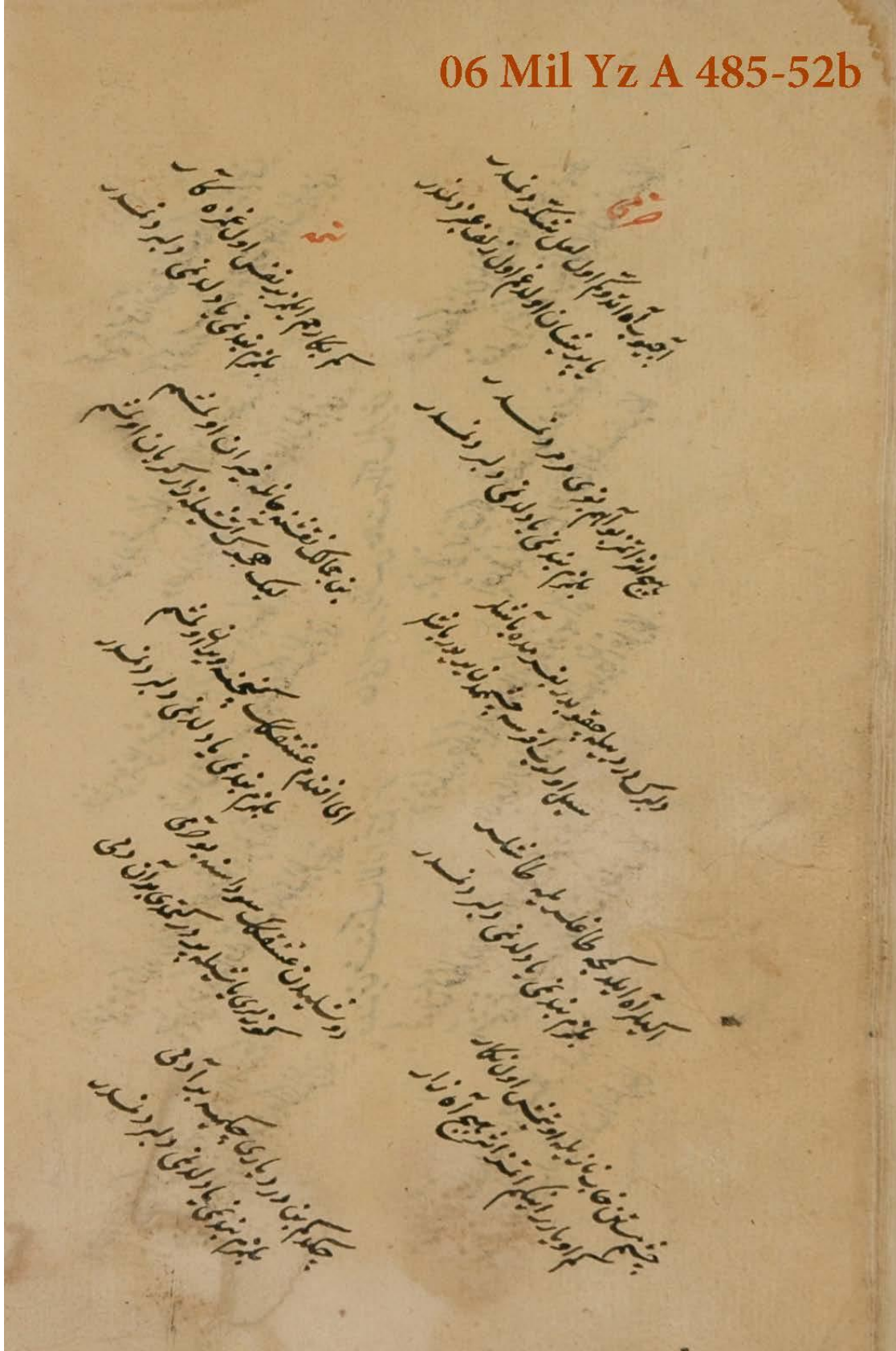
Solmaz, Süleyman (2005). *Ahdi ve Gülşen-i Şuarası*, Ankara: AKM Yayınları.

www.yazmalar.gov.tr

Yıldırım, Ali (2006). *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlasnâmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Ek 1.

EK 2: KM 54b-55a

قیود دزدن ازاده بر اهل فنایوزیز
 بقا داشته سیران ایلین و د خدا یوزیز
 ریابوق طور غزده خانقاه ملک دنیا ده
 سیر حورقت سلطانینوز ملک خا بینه
 بوداری بقاده اکلم کفر فر نادان
 مرادی دهری رزگارتی جهانده ناولشی
 کماندار قضا نک تیر تقدیر نه اما جوز
 دکلمر دولت دار غوره کو کلر مایل
 زمین و آسمانک نسیم سیدر انز یعنی
 از لدن تا ابدای غری صدق و صفا ایل
 حیات خاندان جا کرا ل عبا یوزیز
 صاعقه طابا کیم بر کدای بی نوایوزیز
 انا الحق سرتنی اظهار ایلین عارف اولوزیز
 قضا نک اور نه تسلیم بی چون و چرا یوزیز
 خطایوق ذالمزده تابع حکم قضا یوزیز
 تجرد ملکنک لکنا حضور اللوا یوزیز
 صغیر یا کله آینهء عالم غایوزیز
 حقیم روضهء جننت قتال و قضا یوزیز

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 2 (Haziran/June 2020), s. 23-34.
Geliş Tarihi-Received: 23.05.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 10.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Eski Türkçe *Ulug*'un 'Büyük' Yapısı Üzerine

On the Structure of ulug 'Great'

"When all think alike, then no one is thinking."
(Walter Lippmann)

Erdem UÇAR*

Öz

Etimoloji filolojinin önemli çalışma alanlarından biridir. Türkçe kelimelerin kökenlerine araştırmak filolojinin zorlu sahalarından biri olmuştur, zira Türkçe uzun tarihi boyunca farklı coğrafyalara yayılmış ve birbirinden farklı dillerle ilişkiye girmiştir. Türkçe kelimenin kökenini artzamanlı olarak incelemek pek kolay değildir. Bu zorluğu aşmak için Türkçenin bugün farklı coğrafyalara yayılan kollarından faydalanmak bir zorunluluktur. Karşılaştırmalı Türk dilleri yöntemi işte bu zorluğu aşmada kullanılacak yöntemin adıdır. Eski Türkçe kelimelerin kökenini araştırmak ise, Türk dilinin diğer dönemlerindeki kelimelerin kökenini araştırmaktan çok daha zordur. Eski Türkçede doğru etimolojik araştırma yapmanın yolu kelimenin yapısının doğru tahlil edilmesinden geçmektedir. Yapısı hakkında belirsizlik bulunan kelimelerden biri de *ulug* kelimesidir. Makalede kelimenin yapısı hakkında daha önceki görüşler değerlendirilmiş ve daha sonra yeni bir öneri teklif edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Eski Türkçe, etimoloji, ul, ula-, ulug.*

Abstract

Etymology is one of the main fields of philology. Researching the etymology of Turkish words has been one of the challenging fields of philology, since Turkish has spread to different geographic areas and has been in contact with different languages throughout its long history. It is not easy to analyze the etymology of the Turkish word diachronically. In order to overcome this difficulty, it need to make use of the branches of Turkish that are spread over different areas. The comparative Turkic languages method is the name of the method to be used to overcome this difficulty. It is much more difficult to find the origin of Old Turkic words than to find the origin of words in other periods of Turkish language. The way to make correct etymological research in Old Turkic is through a fit analysis of formation in words. One of the words with ambiguous about its formation is *ulug*. In the article, the previous explanation about the structure of the word was evaluated and a new proposal was proposed.

Key Words: *Old Turkic, etymology, ul, ula-, ulug.*

Türkçe sözlerin kökeni veya yapısı üzerine daha önce ortaya konan ve epey kabul gören tespitler elbette çok faydalıdır, ancak bu tespitler bazen yeni tespitlerin önünü tıkayabilmektedir. Türk filolojisinde kabul görmüş yapı analizi izahlarının tekrar değerlendirilmesine genellikle mesafeli yaklaşıldığı bilinmektedir. Halbuki her yapı analizi yeni yapılacak araştırmaların temel noktası olduğu için yeni yapılacak araştırma daha önceki araştırmaların üzerine bina edilmek zorundadır.

Türkçenin eklemeli bir dil oluşu kelimelerin yapısal analizinde bir avantaj gibi gözükse de aslında bazı kelimelerde bu durum dezavantaja dönüşebilir, zira bir kelimenin bazen birden farklı yapısal analizinin yapıldığı durumlar da ortaya çıkabilir. Dolayısıyla Türkçe için yeni yapı analizlerine açık kapı bırakmak her zaman olası bir durumdur.

Eski Türkçe *ulug* kelimesinin yapısal analizinin tekrar değerlendirilmesinin ve farklı bir bakış açısıyla meseleye yaklaşılmamasının yararlı olabileceğini düşündük. 90 sene önce Bang tarafından *ulug*'un yapısı hakkında ortaya konan tespit neredeyse bütün araştırmacılar tarafından kabul edilmiş gibidir. Bang'a göre kelimenin aslı **ullug* olup /l/'nin düşmesiyle *ulug* meydana gelmiştir: **ullug* > *ulug*. Kelimenin kökü *ul* 'temel, esas' Eski Türkçede tanıklanmıştır (1930: 22-23). Bang'ın görüşü daha sonra Zajaczkowski (1932: 31-33), Räsänen (1949: 139, dip. 1; 1969: 513a), Brockelmann (1954: 66), Doerfer (1965: 117-118), Sevortyan vd. (1974: 593-594), Erdal (1991: 26, 139 ve 2004: 112) ve Stachowski (1993b: 123) tarafından da kabul edilmiştir.¹

Clauson, kelimenin bir kök olabileceğini, bu nedenle {+IXg} ile türetilen bir gövde olamayacağını söylemiştir (1972: 136b). Hamilton da Bang'ın önerisini mantıklı bulur. Ayrıca *ula-* gövdesinden yeni türetmelerin olduğunu iddia etmiştir. Mesela, Türkçe çokluk eki {+1Ar}'ın *ula-*'nın geniş zaman ekli biçimine dayandığını (< **ula-r*) ya da isimden fiil yapan {+1A-} ekinin *ula-* kaynaklı olabileceğini düşünmüştür, yani *kaganla-* < **kagan ula-* gibi (1998 [1971]: 81-83). Kaçalın, eserinin sözlükçük bölümünde *ulu*'nun 'büyük' *ul* kökünden isimden isim yapan {+(X)g} ekiyle türetildiğini ileri sürmüştür (2017: 820b). Tietze, *ulu* 'yaşça büyük; hatırı sayılır, ileri gelen' maddesinde sadece Clauson'un sözlüğündeki maddeye atıfta bulunmuş, kelimenin yapısı hakkında bir açıklama yapmamıştır (2019: 327-328). Stachowski, etimolojik sözlüğündeki *ulu* 'büyük, kocaman' maddesinde daha önce kabul ettiği **ullug* > *ulug* analizinden vazgeçmiş, *ulug*'un Ortak Türkçe² tanıklanmamış isim kökü **ul* veya fiil kökü **ul-*'a dayandığını belirtip bu tanıklanmayan kökten Orta Türkçedeki *ul-al-* 'büyüme', Tatarcanın ve Türkiye Türkçesinin ağızlarındaki *ula-* 'büyüme' tanığından bahsetmiştir (2019: 336b).

Ulug'un yapısını **ullug* > *ulug* şeklinde izah eden analiz için Doerfer, "hiç de fena olmayan bir tespit" değerlendirmesinde bulunmuştur (1965: 118). Aslında bu tespit kelimenin yapısı hakkında şimdiye değin fikir süren araştırmacıların genel kanaatini ifade etmektedir. Ancak Eski Türkçe *ul* 'temel, esas' (Clauson 1972: 124a) isim kökünden ya da Erdal'ın kelimeye verdiği 'temel, ayak tabanı' (1991: 26) anlamından 'büyük, yüce' gibi bir anlamın nasıl ortaya çıktığı meselesinin pek açık olmadığı da aşikârdır. Bu

¹ İlk Türkçe *ulug*'un da bulunduğu kelime ailesini Nostratik teorisinin yardımıyla tespit eden bir çalışma için bk. Kapranov 2018: 68-80. Makalede kelimenin yapısını Türkçe içerisinde ele aldığım için bu tür tespitleri çalışmama dâhil etmedim.

² Stachowski, sözlüğündeki Türkiye Türkçesine ait kelimelerin rekonstrüksiyonunu İlk Türkçede (Urtürkisch) değil, Ortak Türkçede (Gemeintürkisch) yapar. Ona göre, Ortak Türkçe Proto-Bulgar ayrımından sonraki V. ve VIII. asırlara tekabül etmektedir (2019: 7).

nedenle olsa gerek, Altay dillerinin köken sözlüğünde *ul* ve *ulug* arasındaki anlamsal ilişki zayıf olarak yorumlanmıştır (Starostin vd. 2013: 1494).

Kanaatimizce *ulug* sözü şimdiye değin sadece 'eklemek, bağlamak' anlamında bilinen *ula-* fiilinden $\{-X\}g$ ekiyle türetilmiş olmalıdır. Bazı kelimeler ilk bakışta şekilce ve anlamca farklı gibi görünmesine rağmen bu kelimelerin kökenlerinin aynı olmasına rastlamak mümkündür. Bu tür kelimelere Reşit Rahmeti Arat *ödüncleme* derken, talebesi Osman Nedim Tuna *başkalaşmış kelime* adını vermiştir (1984: 150-155). Tuna'nın Türkçe literatüre soktuğu *başkalaşma* kavramını daha sonra Azerbaycan dilciliğinden etkilenen Kara da kullanmış ve *ayrı düşmüş kelime* olarak adlandırdığı pek çok kelimeyi incelemiştir (2004). Azerbaycan dilciliğinde uzun zamandan beri kullanılan *fono-semantik farklılaşma* terimi ile aynı kökten gelen fakat zaman içinde ses ve anlam bakımından ayrı kelimeye dönüşen sözcüklerin geçirdiği süreç kastedilir. Tuna'nın, Kara'nın veya Azerbaycan dilciliğinin bahsettiği olay *sözlükbirimleşme*'den (lexicalization) başka bir şey değildir.

Sözlükbirimleşme, aslında kavramsallaşmadır, zira kavramlar *sözlükbirim* (lexical) şekline girince artık yeni bir sözlükbirim halini almış, yani yeni birer kelime olmuştur. Bu süreçte beklenmeyen ses, şekil ve anlam değişimleri yaşanmıştır (Bakken 2006: 106-108). Kelimelerin yapısını analiz ederken işte bu beklenmeyen ses, şekil ve anlam değişimlerini veya farklılaşmalarını tespit etme işi etimoloji araştırmacısının asli işi olur. Ancak sözlükbirimleşme sürecinin artzamanlı takibi, yani sözlükbirimi Eski Türkçede izleme işi pek kolay değildir, zira bunun için yazılı belgenin olmadığı dönemlere girip tahminde bulunulması kaçınılmaz gibidir. Eski Türkçe kelimelerin yapısal analizleri için bugünkü ve tarihî Türk dillerindeki tanıklar her zaman bu tahminlerin doğrulanmasında önemli bir destek sağlar.

Açıklamalara başlamadan önce $\{-X\}g$ eki üzerinde kısaca durmak yararlı olabilir, zira *ulug*'un sözlükbirimleşmesinde ekin dikkate değer bir rolü olmuştur.

Eski Türkçe araştırmalarında *dominant* 'baskınlık' terimini ilk kez kullanan Clauson olmuştur. Clauson, ünlü ile biten gövdeye baskın ek geldiğinde ekin ünlüsünün (yardımcı) kelimenin sonundaki ünlüyü değiştirdiğini söylemiştir, mesela *tarmut* < *tarmat* (1972: XXXIX). Daha sonra *dominant suffix* 'baskın ek' terimi Erdal 1979'da sistemli olarak kullanılmış, yine *Old Turkic Word Formation*'da (1991) terim bütün eklerde incelenmiştir. Ayrıca bk. Erdal 2004: 128.

$\{-X\}g$ ve $\{-O\}k$ eklerinin Eski Türkçede her zaman baskın ek olup olmadığı meselesi şüphelidir. Erdal, iki ekin de kesinlikle Eski Türkçede baskın ek olmadığını düşünmektedir (1991: 213, 255). Ancak $\{-X\}g$ ve $\{-O\}k$ eklerinin bazen baskın ek olduğunu gösteren bazı deliller bulunmaktadır.

Mesela, *ülüg* 'pay' kelimesi bunlardan biridir. Clauson, kelimeyi *üle-* fiilinden getirmiştir (1972: 142b). Erdal, $\{-X\}g$ ekinin baskın ek olmadığını düşündüğü için *ülüg*'ün *üle-* 'pay etmek' ile açık anlam ilişkisine rağmen kelimeyi *ülüg* < *ül+lüg şeklinde izah etmiştir (1991: 213). Diğer bir örnek *tilik* 'dilek' sözüdür. Eski Türkçede *tilek*'in yanında *tilik* de kullanılmıştır. Clauson'da *tilik* yoktur, ama *tilek* vardır (1972: 498a). Erdal, $\{-O\}k$ ekini de baskın ek olarak kabul etmediği için *tilik*'i tanıklanmamış **tili-* fiilinden getirmiştir. Ona göre, **tili-* veya **tilX-*'nin ikinci hecesindeki ünlü ya erimiş ya da benzeşmeyle /i/ olmuştur (1991: 247-248). Bir diğer örnek de *yastuk* 'yastık' sözüdür. Clauson, sözü *yasta-* 'yaslanmak' fiilinden getirir (1972: 974a). Erdal, kelimenin *yastuk* veya *yastok* olabileceğini düşünür, $\{-O\}k$ ekini baskın ek kabul etmediği için kelimenin *yasta-* ile yapısal ilişkisini karışık bulur (1991: 255-256).

Yakutçada Eski Türkçe {-(X)g} eki baskın ek olarak görülmektedir, mesela *irdī* < *ird-ī* 'araştırma', krş. Eski Türkçe *irtē-* 'aramak', vs. (Károly 2009: 350). Aynı şekilde bugün Kırgızcada ve Oyratçada da {-(X)g} eki Eski Türkçeden farklı olarak baskın ek vasfı kazanmıştır, mesela Kırgızca *sinoo* 'sınav' < **sina-g*; Oyratça *suru* 'soru' < **sorū* < **sorua* < **soru-g*, vs. Bu durumu belki başka Türk dillerinde de görmek mümkündür. Demek ki {-(X)g} eki Türkçede her zaman baskın ek olamama vasfında değildir.

Yukarıdaki Eski Türkçe tanıklarda *ülüg*'ün *üle-*, *tilik*'in *tile-* ve *yastuk*'un *yasta-* fiilinin nesnesi olduğu kolaylıkla fark edilmektedir. Bu nedenle {-(X)g} ve {-(O)k} eklerinin bazı örneklerde baskın ek olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Şimdi {-(X)g} ekinin geldiği *ula-* gövdesine geçebiliriz. Clauson, *ula-* 'kırılan bir şeyi tamir etmek, bir şeyi eklemek, bir şeyi bir şeye katmak' fiilinin yapısı hakkında bir şey söylemez (1972: 126b). Erdal, isimleri fiilleştiren {+A-} ekinden bahsederken (1991: 418-429) *ula-*'ya değinmez. Bizde Hamilton (1998 [1971]: 81) gibi *ula-*'nın *ul'*dan {+A-} ile türetildiğini düşünüyoruz.

Eski Türkçe sözlükler, *ul* 'kök, temel, esas, asıl' anlamıyla kelimenin ilk olarak İslami dönem eserlerinde görüldüğünü kaydetmiştir (Clauson 1972: 124a; Nasilov vd. 2016: 644b³). Ancak Eski Uygurcada *ul* ve *uul* şeklindeki köke bazı metinlerde (Kara-Zieme 1976: 19 [31], 24 [32]; Wilkens 2016/I: 453 [226], 6175 [546]) tesadüf ediliyor. Kelime ayrıca Moğolcada *ula* 'ayak veya ayakkabı tabanı' olarak bulunmaktadır (Nugteren 2011: 531). Kaşgarî, *ul'*a 'taban, dip' (= Arapça *uss*) anlamı vermiş ve *tam ulı* 'duvar dibi, tabanı' örneğini zikretmiştir (Dankoff-Kelly 1982: 36 [96]). *Kutadgu Bilig*'te *ul* hem kendi başına hem de *ul tüp* ikilemesiyle beraber 'temel, esas' anlamıyla kullanılmıştır (Arat 1947: 506 [65], 4156 [418], vs.). Eski Uygurca metinlerde *ulsuz tüpsüz* 'sonsuz₂, sınırsız₂, ebedî₂' ikilemesinde (Altun Yaruk, 450/11 [Kaya 1994: 254]) *ul'*a rastlanıyor. Muhtemelen *ulsuz*'un 'ebedî' anlamı *anlamçevirisi* (übertragene Bedeutung) yoluyla ortaya çıkmıştır.

Orta Türkçe döneminde *ul* unutulmamıştır. Altın Orda sahasında yazılan Kutb'un *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinde *ul* 'ayak tabanı' geçer (İbatov 1974: 221). *Tarama Sözlüğü*'ndeki *ol* (II) 'temel' maddesi Clauson'un da belirttiği üzere Eski Türkçe *ul'*un bakiyesi olmalıdır (2959). Bugünkü bazı Türk dillerinde *ul* yaşamaktadır. Krş. Yeni Uygurca *ul* '1. temel, taban; 2. somun ekmeğinin pişmiş alt tarafı' (Schwarz 1992: 587b-588a).

Eski Türkçede *ul'*dan türeyen bir de *uldañ~ulduñ* (< *ul+duñ*) 'ayakkabı tabanı' vardır (Clauson 1972: 131b; Erdal 1991: 156; Nasilov vd. 2016: 646a). Bugün Yeni Uygurcada, Kumukçada ve Tuvacada da kelimenin yaşadığı görülüyor: *ultañ* '1. ayakkabı tabanı; 2. jant' (Schwarz 1992: 588b); *ultañ* 'ayak tabanı' (Bammatov 1969: 332a); *ulduñ* (I) 'taban, alt' (Tenişev 1968: 439).

*ul'*dan türeyen *ula-* fiili, farklı anlam evreleri geçirmiş olmalıdır. Eski Türkçede *ul'*un anlamı 'dip, kök, esas, temel' olup {+A-} ekiyle oluşan *ula-* fiili geçişlilik özelliğine sahip şu anlamları kazanmıştır: 'birleştirmek, bir araya getirmek' → 'eklemek, bağlamak' → 'aktarmak, nakletmek' → 'çoğaltmak, arttırmak, büyütme'. Eski Türkçe döneminden

³³ Nasilov vd. 2016, aslında aynı adla daha önce basılan sözlüğün Uluslararası Türk Akademisi (TWESCO) tarafından neşredilen ikinci baskısıdır. Sözlüğün ikinci baskısında hazırlayanların adı dışında değişen pek fazla bir şey gözükmemektedir. İlk baskıda hazırlayan üç kişinin adı bu baskıda çıkartılmıştır. İlk baskı için bk. Nadelyayev, V. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad: Institut Yazıkoznaniya, Akademiya Nauk SSSR.

itibaren *ula-*'dan yeni gövdeler türetilmiş, böylece *ul* veya *ula-* kaynaklı kelime ailesi meydana gelmiştir. Bunlara da kısaca değinmek faydalı olabilir.

Yukarıda bahsedilen 'eklemek, bağlamak' ve 'aktarmak, nakletmek' anlamından *ulag* türetilmiştir. Kelime $\{-(X)g\}$ ekiyle oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere $\{-(X)g\}$ eki bu türetmede baskın ek olarak vazife görmemiştir. Clauson, kökenleri aynı olmasına rağmen iki tane *ulag* zikretmiştir: *ulag (I)* 'ek, bağlantı' ve *ulag (II)* 'ulag atı, postacı atı' (1972: 136a). Clauson'un teknik terim olarak gösterdiği *ulag (II)* Türkçenin Arapça, Çince, Tibetçe, Balkan dilleri, Kafkas dilleri gibi pek çok dile armağan ettiği bir kültür kelimesi olmuştur (Doerfer 1965: 102-107).⁴ Eski Uygurcada *ulag*'ın 'sıra, dizi' anlamına *ulag sapıg* 'sonsuz döngü, zincir' ikilemesinde rastlanır (Erdal 1991: 200, 212-213). Anadolu sahasında 'haberci' anlamındaki *ulaq* (< ula-q) kelimesi de Eski Türkçe *ulag*'ın bir varyantı olmalıdır (Stachowski 2019: 336b). Ayrıca, Anadolu ağızları ve Türkiye Türkçesinde *ulag*'ın türevleri şu anlamlarda görülmektedir: *ulag* 'aracı'; *ulax~ulaq* '1. el altında bulunan kişi, yardımcı; 2. postacı, haberci; 3. ek, yama, ekli, eklentili; 4. ip, bağ, vs.' (DS: 4031b-4032a, 4783b-4784a; 2019: 325-326).⁵

Eski Türkçede *ula-* gövdesinden $\{-(X)m\}$ eki ile türetilen *ulam* 'daimî, sürekli' ve *ulamsız* 'süreksiz' (< ula+m+sız) türemeleri de vardır (Clauson 1972: 146a; Erdal 1991: 295). Eski Türkiye Türkçesinde *ulam ulam* 'sıra sıra, arka arkaya' şeklinde yaşamıştır (TS: 3939). Rabgūzī'nin *Kıyasü'l-Enbiya*'sında *ulam* sözünün 'aktarılan söz, rivayet' gibi bir anlamda olduğu görülüyor. (Boeschoten-O'kane 2015: f 39v/19 [72]). *ulam*'ın bu anlamı fiil kökünün 'aktarmak, nakletmek' anlamını açıkça gösterir. Diğer taraftan, *Codex Cumanicus*'ta *ulam* '+dAn vasıtasıyla' anlamında bir edat olmuştur (Grønbech 1942: 265). Edatın bu anlamı kazanmasında *ula-*'nın 'birleştirmek, bir araya getirmek, eklemek, bağlamak' anlamı etkili olmuştur. *Kutadgu Bilig* dizininde *ulam*'a verilen 'saygı' anlamının yanlış olduğunu daha önce Tezcan göstermiştir. Tezcan, eserdeki *ulam*'ların 'sürekli' anlamında olduğunu söylemiş, ama 293, 3273 ve 3714. beyitlerdeki *ulam*'ların bu anlamda olamayacağını ve kelimenin başka bir anlamı olabileceğini söylemiştir (1981: 67-68). Belki de *Kutadgu Bilig*'in 293, 3273 ve 3714. beyitlerindeki *ulam*'lar *Codex Cumanicus*'taki gibi 'vasıtasıyla' anlamındadır. Ayrıca Anadolu ağızlarında *ulam* 'yükleni, angarya' (DS: 4032) kelimesinin hayatta kalabildiğini de söylemeliyiz.

Bugün Türkiye Türkçesinde Moğolcadan geri ödünçleme olarak yaşayan *ulus* da aslında *ula-* gövdesine dayanmaktadır. Kelimenin Türk dil tarihindeki alışveriş hikâyesi için bk. Doerfer 1963: 175-175. Eski Türkçede, *ulus* 'ülke, şehir, köy' gibi anlamlarda kullanılmış olup politik bir anlam içermez (Clauson 1972: 152b-153a). Clauson, kelimenin kökeni veya yapısı hakkında bir şey söylemezken, Erdal ise Tezcan'a dayanarak⁶ kelimenin *ula-* kaynaklı olabileceğine ihtimal verir (1991: 262, 267).

ulus'un *ula-* kaynaklı olabileceği ile ilgili bazı gerekçeler sunulabilir. Eski Türkçe neşirlerde *ulus*'a şimdiye kadar 'ülke, şehir, köy' gibi anlamlar verilmiştir. Bunlardan 'ülke' anlamına bilhassa Uygurca metinlerde tesadüf edilir. Kaşgarî, sözlüğünde *ulus*'un sadece iki anlamını zikreder. Çigillerin *ulus*'u 'köy [= Arapça *qarya*]' ve Arguların 'şehir [=

⁴ Sinor'un *ulag*'ı tanıklanmamış Ugorca **lag* kökenli göstermesi (1965: 312-315) tatmin edici değildir. Kendisinin de belirttiği üzere *ulag* 'civilization word' özelliğindedir. Sinor, "farklı etkenlerden" dolayı kelimenin kökenini Türkçe dışında aramaya çalışmıştır. Hamilton, Sinor'un önerisini mantıklı delillerle çürütmüştür (1998: 82-83).

⁵ Tietze, *ula otu* 'atkuyruğu' tamlamasındaki *ula*'nın Yunanca *ovga* olduğunu iddia etmektedir (2019: 325), ancak Yunanca *ovga*'nın *ula* ile seslik bir ilişkisinin olmadığı ilk bakışta anlaşılıyor. Muhtemelen *ulag*'taki /g/'nin erimesiyle *ula* oluşmuştur.

⁶ Erdal, bu tespitin Tezcan'ın hangi eserinde yer aldığını zikretmiyor, muhtemelen sözlü bilgi olmalıdır.

Arapça *balda*] anlamında bildiğini söyler (Dankoff-Kelly 1982: 43 [105]). Eski Türkçe metinlerdeki *uluş* için 'ülke' anlamını vermek yanlış anlaşılmaya neden olabilir, zira *ülke* kelimesi bugün coğrafi anlam yanında siyasi çağrışımında da bulunabiliyor. Bu nedenle, Eski Türkçede *uluş*'un ilk başta yer gösteren coğrafi bir kavram olduğunu düşünmek daha doğru olacaktır. Buna göre, *ula-* fiil gövdesinin 'birleştirmek, bir araya getirmek' gibi bir anlamından hareketle *uluş*'un başlangıçta '*birleşme, *toplanma' anlamına geldiği, 'ülke, şehir, köy' gibi anlamları zaman içinde kazandığı tahmin edilebilir. Ayrıca, *ula-*'nın kökü olan *ul'*un 'temel, esas' *uluş* ile ilişkisi için krş. Arapça *madan* 'bir şeyin temelini atmak, kurmak' → *madānī* 'temeli atılan şey, şehir'.

Farklı bir görüş olarak şu da düşünülebilir: Eski Türkçe {-(X)ş} eki yer kavramları (nomen loci) yapmaya pek müsait bir ek gibi gözüküyor, ama bunun istisnaları da yok değil. Mesela, *alış* (< al-ış) 'suyun alındığı yer, oluk' (Clauson 1972: 152a-b), vs. Üstelik {-(X)ş} ekinin bugünkü bazı Türk dillerinde doğrudan yer kavramı gösteren sözcükler ürettiği de görülmektedir. Krş. Kırgızca *qonus* 'İnsanların konduğu yer, konut' < qon-uş, *batış* 'güneşin battığı yer, batı' < bat-ış, vs. Buna dayanarak, belki de *ula-*'nın 'birleşmek, toplanmak' anlamından hareketle *uluş* 'birleşilen yer, toplanılan yer', yani 'ülke, şehir, köy' olarak ortaya çıktığını tahmin etmek mümkün olabilir. Son olarak, *uluş*'taki gövdeyi oluşturan {-(X)ş} ekinin baskın bir ek olduğunu (Erdal 1991: 262), gövdenin sonundaki /a/'yı /u/'ya değiştirdiğini belirtmeliyim.

Eski Türkçe *uluş* ile ilgili olan ve 'millet, halk' anlamına gelen Kazakça *ult* ile Kırgızca *ulut* ilginç örneklerdir. Eren'e göre, Kırgızca *ulut* Moğolcadan alıntıdır (1999: 422a). Moğol dillerinde *ulut* şeklinde bir kelimeye rastlanmaz. Buryatçanın ağızlarında 'halk, ulus' anlamına gelen *ullat* ve *ulat'*a rastlansa da Moğol dillerinde *ulus* kelimesinin hâkim olduğu görülmektedir (Poppe 1987: 122).⁷ Diğer taraftan Kırgızcadaki *ulus* alıntısı (yeniden ödünçleme) zaten mevcuttur. Acaba Kırgızcadaki *ulut* Eski Türkçenin ağızlarından bir kalıntı olabilir mi? Eski Türkçede {-(U)t} eki baskın bir ek (Erdal 1991: 309) olduğu için 'birleştirmek' anlamına gelen **ula-* fiilinden *ulut* 'topluluk, halk, millet' gibi bir kelimeyi oluşturduğu düşünülebilir.

Son olarak, *ulun'*a değineyim. Erdal, *ulun'*un 'değnek, çubuk, ok' {-(X)n} eki ile *ula-* fiilinden türedildiğini düşünmektedir (1991: 300). Clauson ise, kelimenin yapısı hakkında herhangi bir fikir ileri sürmemiştir (1972: 147b). Anadolu ağızlarındaki *uluş*'un '1. buğday, arpa kökü; 2. tahılın ana sapı çevresinde oluşan kardeş saplar' (DS: 4035a), *ula-* ile anlamsal ilişkisi açıktır. Kelime Orta Türkçede *ulun* ve *uluş* olmak üzere iki biçimde var olmuştur.

Eski Türkçede *ula-* ve *ulat-* (< ula-t-) 'katmak' gövdelerindeki ünlü zarf-fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşan *ulayu* (< ula-y-u) ve *ulati* (< ula-t-ı) edatlarını da (Clauson 1972: 134a-b, 154b-155a; Hamilton 1998 [1971]: 81-83; Erdal 1991: 798) unutmamak lazım. Runik harfli metinlerde *ulati*⁸, Eski Uygurcada ise *ulayu* görülmez (Erdal 2004: 384, 402-403). Aslında ikisinin de anlamı aynıdır.⁹ Buna göre, iki edat da Eski Türkçede 've ayrıca, ve diğer, önceden söylenilenlere ilave olarak' anlamıyla bağlayıcılık vazifesi görmüştür.

⁷ Mongolist meslektaşım H. Nugteren de Kırgızcadaki *ulut'*un Moğolca olamayacağını bana sözlü olarak ifade etmiştir.

⁸ Şimdilik sadece Eski Uygurcada görülen *ulati* hakkında Moerloose'nin çalışması oldukça değerlidir. Çalışmada, tercüme metinlerde *ulati*'nin geçtiği yerler asıllarındaki karşılıkları ile beraber değerlendirilip kelimenin işleviyle anlamı detaylı olarak incelenmiştir (1986: 123-133).

⁹ Özçelik, *ulayu* ve *başlayı ulayu*'nun yazıtlarda 'bütün' anlamında olduğunu, *Tarama Sözlüğü*'ndeki tanığın doğru anlamının 'birlikte' olabileceğini iddia etmiştir (2004: 71-78).

Eski Türkçede *ula-* fiil kökünden, dönüşlü gövde *ulan-* ‘bağlanmak, eklenmek, kaynaklanmak’ (Clauson 1972: 148b-149a; Erdal 1991: 623), edilgen gövde *ulal-* ‘eklenilmek, aktarılmak’ (Clauson 1972: 145b; Erdal 1991: 681)¹⁰, işteş gövde *ulaş-* ‘birleşmek, birbirine bağlanmak, ardı sıra gitmek’ (Clauson 1972: 154a; Erdal 1991: 571-572) ve ettirgen gövde *ulat-* ‘bir şeyi bir şeye bağlamak’ (Clauson 1972: 132b; Erdal 1991: 791) türetilmiştir. Bu fiil gövdeleri, *ula-*’nın ‘birleştirmek, bir araya getirmek’ → ‘eklemek, bağlamak’ → ‘aktarmak, nakletmek’ gibi anlamlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Ancak Orta Türkçe kaynaklarda ‘büyüme’ anlamına gelen *ulal-* gövdesine de rastlanmaktadır. Clauson, *ulal-* ‘büyüme’ tanığının kesinlikle *ulug* ile ilgili olabileceğini, ama kelimenin yapısının açıklanamayacağını ifade etmiştir (1972: 145b). Tietze de Clauson ile aynı fikirdedir, ama o *ulal-*’ın *ulug*’a {+Al-} ekinin getirilmesiyle oluştuğunu söyler (2019: 326). Tietze’nin *ulal-* için önerdiği /g/ erimesi, yani *ulug+a-l- > *ulgal- > ulal-* kabul edilemez, zira Çağatayca için söylersek Çağataycada hem *ulal-* hem de *ulga-* (< *ulg+a-* < *ulug+a-*) mevcuttur (Radloff 1893: 1683; Atalay 1970: 111-112). Aynı durum, Eski Türkiye Türkçesi için de geçerlidir. Krş. *ulula-* ~ *ululan-* ~ *ululat-* (TS: 3951-3954).

TS’de *ulal-*, *ulalt-* ve *ulan-* kaydedilmiştir: *ulal-* ‘1. büyüme, yetişme, yaşlanmak; 2. artmak, çoğalmak’; *ulalt-* ‘büyütmek, yetiştirmek, yükseltmek, çoğaltmak’; *ulan-* (II) ‘büyüklük taslamak’ (3935-3940). TS’deki örneklere ek olarak iki tanığı daha zikretmek yararlı olabilir. XIII. asırda yazılan ve karışık dilli bir eser lan *Behçetü’l-Hadâyık fi Mev’izeti’l-Halâyık*’ta *ulal-* ‘büyüme’ anlamındadır (Somuncu 2018: 231b/10 [369], vs.). Aynı şekilde, *Dede Korkut*’un yeni bulunan yazmasında da *ulal-* ‘büyüme, yücelme’ tanıklanmıştır (3/12 [Azmun 2019: 27]). Eski Türkiye Türkçesindeki *ulal-* ‘büyüme’ ve *ulalt-* ‘büyütmek’ hakkındaki diğer ilave tanıklar için bk. Tietze 2019: 326.

Hakasçada hem *ulug* ‘büyük’ hem de aynı anlama gelen *ulay* vardır (Subrakova 2006: 722a, 725a-b). Sibiryaya gurubu Türk dillerinden Hakasça, Şorca ve Tuvacada nadiren, ama Altaycada daha yaygın görülen fiilden isim yapan bir {-l(y)} ekinden bahsediliyor (Kara 2005: 349-350). Buna göre, Hakasçadaki *ulay*’ın Eski Türkçedeki ‘çoğaltmak, arttırmak, büyütmek’ anlamındaki **ula-* fiil kökünden geldiği düşünülebilir.

Eski Türkçe *ulug*’un bugünkü Türk dillerinde yaşayan bakiyelerine bakıldığında farklı şekillerle karşılaşıyor: *ulu* (Türkiye Türkçesi Azerbaycan dili, Altayca), *ulı* (Kazakça, Türkmence), *ülı* (Tatarca), *ulü* (Kırgızca, Yakutça), *uluğ* (Özbekçe, Uygurca), vs. Birbirleriyle aynı aileye mensup olmayan Türk dillerinde aynı şekillerin, ama aynı aileye mensup olan dillerde ise farklı şekillerin oluşu düşündürücüdür. Bu farklılığa ve karışıklığa rağmen, Kazakça, Türkmence ve Tatarcadaki *ulı* hakkında bir tahminde bulunulabilir. Eski Türkçedeki hece sonunda yer alan /g/’ler Türk dillerinde farklı seslik olayları tetiklemiştir. Bu seslik gelişmelerden biri de /g/’nin kendisinden önceki ünlüyü daraltmasıdır. Buradan hareketle, Kazakça, Türkmence ve Tatarcadaki *ulı*, Eski Türkçe **ulag*’ın bakiyesi olabilir: **ulag > *ulıg > *ulı > ulı*. Eğer bu diller *ulug*’un bakiyesini yaşatsaydı, muhtemelen /g/ ünsüzünün ya uzun ünlü /ü/ ya da kısa ünlü /u/ şeklinde seslik bir iz bırakması gerekecekti. Bu şekilde iz bıraktığı Türk dilleri zaten bilinmektedir. Burada *ulu*’lu şekilleri yaşatan diğer Türk dillerinde neden aynı seslik gelişme yaşanmadığı gibi bir soru akla gelebilir. Bu soruya kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Türk dillerinin tarih içinde geçirdiği seslik evreler farklıdır. Diğer taraftan, *ulı* şeklini yaşatan Türk dilleri belki de Eski Türkçedeki tanıklanmamış **ulag*’ı yaşatabilmiş veya ondan izleri koruyabilmiştir.

¹⁰ Eski Uygurcada *ulalış-* (< *ula-l-ış-*) tekörnek (hapax legomenon) olarak geçiyor (Erdal 1991: 572).

Yukarıda gösterilen *ulag 'büyük' kalıntısının şimdiye kadar Eski Türkçenin yazı dilinde tespit edilmemiş olması onun varlığına gölge düşürmez, zira Eski Türkçenin ağızlarındaki söz varlığı hakkında bildiklerimiz sınırlıdır. Diğer taraftan, Eski Türkçede *ulag* farklı anlamda zaten mevcuttu. Eş seslilik ve eş yazılılık oluşturacak bir ikiliğe ve karışıklığa Eski Türkçenin dil sisteminin izin vermemiş olduğu da tahmin edilebilir.

Bang, Karaçay-Balkar Türkçesi, Kumukça ve Karaimcedeki *ullu~ullux* tanıklarına (Siemieniec-Golaś 2000: 140) dayanarak *ul+lug analizini yapmıştı. Bang, *élig* 'hükümdar' sözünü de *ulug* gibi açıklamış ve kelimenin *él+lig olduğunu düşünmüştür (1930: 22-23). Bu nedenle, /l/'deki ünsüz tekleşmesi üzerinde biraz durmak gerekiyor.

Erdal, Eski Türkçede /l/'nin tekleştiği bazı örnekleri sıralamıştır (1991: 139; 2004: 112): *beçelig* < beçel+lig, *élen-* < él+le-n, *élig* < él+lig, *könülüg* < köñül+lüg, *olar* < *ol+lar, *quluq* < qul+luq, *talán-* < *talú+la-n-, *tugılıg* < tugıl+lıg, *tükelig* < tükel+lig, *ulug* < *ul+lug, *yéleyü* < yel+le-yü. Ancak bunların bazıları şüphelidir. Mesela, *könülüg*, *beçelig*, *quluq*, *tükelig* ve *tugılıg*'daki tek /l/'ler muhtemelen fonolojik bir mesele değil, imlayla ilgili bir mesele olmalıdır, zira Runik harfli metinlerden itibaren çift ünsüzlü kelimelerin tasarrufla gidilerek tek ünsüzle yazıldığı bilinmektedir (Tekin 2016: 43-44).

Diğer taraftan, *élen-* (Erdal 1991: 599) ve *yéleyü*'nün (Erdal 1991: 408) isimden fiil yapan {+A-} ile türetilmiş olması da olasılık dâhilindedir. Üstelik yazıtlarda zaten *élle-* vardır. Belki de Eski Türkçede *élle-* (< él+le-) ve *éle-* (< él+e-) olmak üzere anlamca aynı (?) iki ayrı fiil mevcuttu. Bunlar dışında *élig* ve *ulug* tartışmaya açık gibi gözüküyor, *ulug* zaten makalede ele alındı, *élig* üzerinde de kısaca durulabilir.

Clauson da *élig* konusunda Bang'a katılır, hatta sözlüğünde kelimeyi madde başında *éllig* şeklinde gösterir (1972: 141b). Doerfer de aynı fikirdedir (1965: 210-213). Tarihî dönem metinlerinde *élig* sözü hiçbir zaman **éllig* şeklinde yazılmamıştır. Clauson, **éllig*'in sadece kuzey merkez dilleri olan Kırgızca ve Kazakçada yaşadığını söyleyip *eldü* ile *eldik*'i zikretmiştir.

Kırgızca ve Kazakçada /ll/ > /ld/ ünsüz benzeşmesi bilinmektedir ve bu benzeşme {+lXg} ekinde bilhassa kendini belli eder, mesela *celdüü* 'yelli, rüzgârlı' < *yél+lüg, vs. Bu seslik olay Kırgızca ve Kazakça için neredeyse istisnasız bir kuraldır. Bu nedenle, Eski Türkçe *ulug*'un Kırgızcada *uluu* şeklinde değil, **ulduu* şeklinde yaşaması teorik olarak beklenirdi. Aynı durum **éllig* için de geçerlidir, ama onun Kırgızcadaki durumu biraz daha karışıktır.

Kırgızcada *eldüü* kelimesi 'meskün, yerleşmiş' (Yudahin 1985/II: 447b) anlamındadır. Bu kelimenin Ortak Türkçedeki karşılığı **ellüg* olmalıdır, ancak Türk dili tarihinde böyle bir kelimeye rastlanmaz. {+lXg} ekinin Eski Türkçede düzlük-yuvarlık uyumuna tabi olduğu (Erdal 1991: 139) malumdur. Eğer ikisi arasında denklik olsaydı teorik olarak Kırgızcada **eldii* gibi bir kelime beklenirdi.

Gerçi anlam bakımından olmasa da seslik bakımdan uyan Kırgızcada *eldik* diye bir kelime mevcuttur. Yudahin, iki tane *eldik* zikretmektedir: *eldik* (I) 'halk, millet' ve *eldik* (II) 'barış, uzlaşma, demokrat' (1985/II: 447b). Bunlardan *eldik* (II)'in yine Kırgızcada yaşayan *elde-* 'uzlaşmak' fiiline dayandığı ve Eski Türkçeden farklı olarak baskın ek kimliği kazanan {- (O)k} ile teşkil edildiği belli oluyor.

Kırgızcadaki *elde-*'nin Eski Türkçedeki karşılığı meselesi ise sorunludur. Clauson, yazıtlarda geçen *élle-* ile birleştirmek istemiş ve fiile 'antlaşmak, mutabakata varmak' anlamını vermiştir (1972: 126b). Onun Kırgızcada verdiği denklik ile yazıttaki yer için

verdiği anlam yanlıştır, zira kağanlık yazıtlarında *elle-* fiili açıkça ‘devlet kurmak’ anlamındadır. Erdal (1991: 437) da fiile bu anlamı vermiştir. Kırgızca *elde-*’nin Eski Türkçedeki karşılığı yanılmıyorsa şimdiye kadar tanıklanmayan ‘mutabakata varmak’ anlamındaki **elle-* (< el+le-) olmalıdır. Kelimenin işteş çatısı Eski Türkçede mevcuttur: *elleş-* ‘antlaşmak’ < el+le-ş-. Clauson, sözlüğünde *Kutadgu Bilig*’ten tanıkladığı *elleş-*’i kaydetmiştir (1972: 153b). Erdal 1991’de *elleş-* bulunmaz. Fiil kapalı /é/’li okunamaz, çünkü fiil *elig*’in ‘el’ kısalan biçimi olan *el*’e dayanmaktadır. Sonuç olarak, Kırgızcadaki *eldik* (II)’in Eski Türkçe **ellik* < el+le-k kelimesine dayandığı tahmin edilebilir. Bu denklik anlam ve seslik bakımından uygun gözükmemektedir. Kırgızcadaki *eldik* (I) ‘halk, millet’ ise muhtemelen **ellig*’e değil başka bir gövdeye dayanıyor olmalıdır. Bu konuyu başka bir makalemde daha ayrıntılı olarak ele alacağım, ama şimdilik kısaca söyleyeceğim şey Kırgızca ‘halk, millet’ anlamındaki *eldik* (I)’in Eski Türkçe **ellig* ‘hükümdar’ ile ilişkisinin izaha muhtaç olduğudur.

Sonuç

Eski Türkçe *ulug* için şimdiye değin ileri sürülen **ul+lug* analizi dikkate değer bir analizdir. Bununla beraber kelimenin *ula-* fiilinden *-(X)g* ekiyle türetilmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Eski Türkçede *ula-* (<ul+a-) fiilinin ‘birleştirmek, bir araya getirmek’, ‘eklemek, bağlamak’, ‘aktarmak, nakletmek’, ‘çoğaltmak, arttırmak, büyütme’ gibi çeşitli anlamları vardır. Bu anlamlardan türetilen yeni kelimeler tarih içinde birbirinden ayrışıp yeni sözlükbirim olmuş ve aynı kökten oldukları unutulmuştur. İşte *ula-* ‘çoğaltmak, arttırmak, büyütme’ anlamındaki kökten türeyen *ulug* da bunlardan birisidir. Kelimenin yapısal analizinde bu görüşün dikkatlerden uzak tutulmaması önem arz etmektedir.

Kısaltmalar

bk. = Bakınız.

dip. = Dipnot.

DS = Derleme Sözlüğü (1993).

krş. = Karşılaştırınız.

TS = Tarama Sözlüğü (1996).

Kaynakça

- Arat, Reşit Rahmeti (1947). *Kutadgu Bilig I: Metin*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Atalay, Besim (1970). *Abuşka Lugatı ve Çağatay Sözlüğü*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Azmun, Yusuf (2019). *Dede Korkut’un Üçüncü Elyazması, Soylamalar ve İki Yeni Boy İle Türkmen Sahra Nüshası, Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım*, İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Bakken, Kristin (2006). “Lexicalization”, *Encyclopedia of Language and Linguistics*, Eds. by Keith Brown vd. Elsevier, Oxford: 106-108.
- Bammatov, Zaynal Ziyautdinoviç (1969). *Kumuksko-Russkiy Slovar’ (okolo 13000 Slov)*, Moskva: İzdatel’stvo “Sovjetskaya Entsiklopediya”.
- Bang, Willy (1930). “Turkologische Briefe aus dem Berliner Ungarischen Institut, Fünfter Brief: Lautliches - allzu Lautliches”, *Ungarische Jahrbücher*, 10: 16-26.
- Boeschoten, Hendrik E. & J. O’kane (2015). *Al-Rabghūzī: the Stories of the Prophets, Qişaş al-Anbiyā’, an Eastern Turkish Version I-II*, Leiden-New York-Köln: Brill.

- Brockelmann, Carl (1954). *Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens*, Leiden: Brill.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- Dankoff, Robert & James Kelly (1982). *Mahmut el-Kāşgarī: Compendium of the Turkic Dialects (Dīvān Luyāt at-Türk) I*, Harvard: Harvard University Press.
- Doerfer, Gerhard (1963). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, unter besonderer Berücksichtigung älterer Neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenszeit I*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Doerfer, Gerhard (1965). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, unter besonderer Berücksichtigung älterer Neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenszeit II*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Erdal, Marcel (1979). "Die Morphemfuge im Alttürkischen", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 71: 83-114.
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation, a Functional Approach to the Lexicon I-II*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Erdal, Marcel (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston: Brill.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Grønbech, Karl (1942). *Komanisches Wörterbuch: türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen: Munksgaard.
- Hamilton, James Rusell (1998). *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası: Kalyānaṃkara ve Pāpaṃkara*, Çev. Ece Korkut & İsmet Birkan, Ankara: Simurg.
- İbatov, Arsen (1974). *Qutbtıñ "Xusrav va Şirin" Poemasınıñ Sözdigi (XIV Gasır)*, Almaty: Gylym.
- Kaçalin, Mustafa Sinan (2017). *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kapranov, Yan V. (2018). "Diachronic Interpretation of Nostratic Etymon *wol[a] Based on Proto-Indo-European *(e)wel- (Gr hw-/ew-) and Proto-Altaiic *ulu (~-o) Forms (According to S. A. Starostin's Version)", *Ministry of Education and Science of Ukraine Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 17: 68-80.
- Kara, Georg & Peter Zieme (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung*, Berliner Turfantexte 7, Berlin: Akademie Verlag.
- Kara, Mehmet (2004). *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Ankara: Çağlar Yayınları.
- Kara, Mehmet (2005). *Hakas Türkçesinde İsim*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Károly, László (2009). "Dominancy in Yakut an Historical Approach", *International Journal of Central Asian Studies*, 13: 343-353.
- Kaya, Ceval (1994). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Moerloose, Eddy (1986). "Uighur Ulatı", *Altorientalische Forschungen*, 13/1: 123-133.

- Nasilov, D. M. vd. (2016). *Drevnetyurkskiy Slovar'*, Astana: "Gılım" Paspası.
- Nugteren, Hans (2011). *Mongolic Phonology and the Qinghai-Gansu Languages*, Utrecht: LOT.
- Özçelik, Sadettin (2004). "Orhun Yazıtlarında Geçen ulayu Kelimesi ve başlayu ulayu ikilemesi Üzerine", *İlmî Araştırmalar*, 18: 71-78.
- Poppe, Nicholas (1987). *Introduction to Mongolian Comparative Studies*, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Radloff, Wilhelm (1893). *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I*, St. Petersburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk.
- Räsänen, Martti (1949). *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*, Helsinki: Studia Orientalia.
- Räsänen, Martti (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Schwarz, Henry G. (1992). *An Uyghur-English Dictionary*, Washington: Western Washington.
- Sevortyan, Ervand Vladimiroviç vd. (1974). *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskix Yazıkov I (Obşetyurkskiy i Mectyurkskiy Osnovı na Glasniye)*, Moskva: Institut Yazıkoznaniya.
- Siemieniec-Gołaś, Ewa (2000). *Karachay-Balkar Vocabulary of Proto-Turkic Origin*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Sinor, Denis (1965). "Notes on the Equine Terminology of the Altaic Peoples", *Central Asiatic Journal*, 10/3: 307-315.
- Somuncu, Melike (2018). *Behçetü'l-Hadâyık (Karşılaştırmalı Oğuzca Metin, Gramer, Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Stachowski, Marek (1993). *Geschichte des jakutischen Vokalismus*, Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stachowski, Marek (2019). *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Starostin, Sergei vd. (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages I-III*, Leiden-Boston: Brill.
- Subrakova, Olga V. (2006). *Hakassko-Russkiy Slovar' (Okolo 22 tis. Slov)*, Novosibirsk: Nauka.
- Tekin, Talat (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tenişev, Ethem Rahimoviç (1968). *Tuvinsko-Russkiy Slovar*, Moskva: Gosudarstvennoye Izdatel'stvo Inostrannıx i Natsional'nıx Slovarey.
- Tezcan, Semih (1981). "Kutadgu Bilig Dizini Üzerine", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, 178: 23-78.
- Tietze, Andreas (2019). *Türkiye Türkçesi Lugati VIII (T-V)*, Ed. Nurettin Demir & Emine Yılmaz, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Tuna, Osman Nedim (1984). "Kelimeler Arasında: İge, İzge", *Türk Dili*, 387: 150-155.

- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993). 12 Cilt., II. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wilkins, Jens (2016). *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien, Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā I-II-III*, Berliner Turfantexte 37, Turnhout (Belgium): Brepols Publishers.
- XIII. *Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* (1996). 8 Cilt, II. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yudahin, Konstantin Kuz'miç (1985). *Kirgizsko-Russkiy Slovar' I-II*, Frunze: Glavnaya Redaktsiya Kirgizskoy Sovyetskoy Entsiklopedii.
- Zajączkowski, Ananiasz (1932). *Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokaraimskim (przyczynek do morfologii języków tureckich)*, Prace Komisji Orientalistycznej Polskiej Akademji Umiejętności 15, Kraków.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/ June 2020), s. 35-152.
Geliş Tarihi-Received: 26.05.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 21.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

**Mecmualardan Hareketle Bir Dîvânçe Teşkil Denemesi:
Edirneli Misâlî (Hasan Çelebi) ve Dîvânçesi**

*A Divanche Trial Based On Poem Collection: Misali From Edirne (Hasan Chelebi)
And His Divanche*

Yunus KAPLAN*

Öz

Mecmualar sahip oldukları zengin muhtevasıyla klasik Türk edebiyatına kaynaklık eden önemli eser türlerinden biridir. Büyük çoğunluğu kim tarafından ve ne zaman derlendiği bilinmeyen bu eserler, yazılmış oldukları dönemlerin edebî zevkini ve birikimini yansıtmaları bakımından önemli oldukları kadar hayattayken divan tertip edemeyen veya ettikleri hâlde bu eserleri günümüze ulaşmayan şairlerin şiirlerini ihtiva etmeleri bakımından da önemlidir.

Tezkirecilerin kendisinden sitayişle bahsettiği 16. yüzyıl şairlerinden Edirneli Misâlî de hayattayken divan tertip ettiği bilinen şairlerdendir. Birçok şair gibi onun da *Dîvân*'ının herhangi bir nüshası şimdilik elde olmasa da çeşitli mecmualarda şaire ait divânçe teşkil edecek kadar çok şiir kayıtlıdır. Onun şiirlerinin birçok farklı mecmuada kayıtlı olması yazmış olduğu şiirlerin erbabınca beğenildiğini göstermektedir.

Bu çalışmada mecmualardan hareketle kayıp olan *Misâlî Dîvânı*'na ait 197 manzume bir araya getirilerek bir dîvânçe teşkil edilmiştir. Ayrıca bu manzumeler, şekil ve muhteva bakımından tahlile tabi tutularak çeviri yazılı metinlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, 16. yüzyıl, Misâlî, Dîvânçe.

Abstract

With their rich content, poem collections are one of the important literary works constituting a source for classical Turkish literature. These literary works, the majority of which are not known when or by whom they were compiled, are important not only because they reflect the literary taste and accumulation of the period they were written, but also because they involve the poems of the poets who could not compile divan while they were alive or poets of whom did not reach the present time.

Misali from Edirne, one of the 16th century poets, were eulogized by biographers, is one of the poets known to have compiled divan while he was alive. Like many poets, he has many poems recorded in various poem collections to constitute divanche although there is no copy of his Divan yet. The fact that his poems are recorded in many different poem collections shows that the poems he wrote were liked by experts of the profession.

* Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: yunuskaplan80@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2421-253X.

In this study, a divanche was formed by bringing together 197 poems belonging to the lost *Misâlî Divan*, based on journals. In addition, these poems were subjected to analysis in terms of shape and content, and their translated written texts were included.

Key Words: Classical Turkish literature, 16th century, Misali, Divanche.

Giriş

Tezkireler ve biyografik kaynaklar, klasik Türk edebiyatında yetişmiş sanatkarlar hakkında bilgi veren ilk temel kaynaklardır. Bu kaynaklarda hayatları hakkında bilgi verilen şairlerin sayıca çokluğu, bu edebî geleneğin sahip olduğu zenginliği ve hitap ettiği geniş sosyal tabaka hakkında araştırmacılara çok zengin malzeme ve değerlendirme imkânı sunması bakımından oldukça önemlidir. Bu kaynaklarda yaşamış oldukları dönemlerde yazdıkları manzumeler ve vücuda getirdikleri eserlerle şöhreti yakalamış, sahip oldukları şairlik kudretleriyle de sadece yaşadıkları dönemde değil öldükten sonra da bu şöhretlerini muhafaza ettirmiş yüzlerce şair hakkında bilgiye rastlanmaktadır.

Hemen hemen bütün tezkire yazarlarının şairlikteki maharetiyle dikkatlerini çeken ve yazmış olduğu manzumelerle haklı bir övgüye mazhar olan şairlerden biri de 16. yüzyıl şairlerinden Edirneli Misâlî'dir. Şairin kendisine şöhret kazandıran şiirleri bir araya getirerek bir dîvân teşkil ettiği bilinmektedir. Ancak birçok divan şairi gibi onun da bu eseri günümüze ulaşmamıştır. Klasik Türk edebiyatında sahip oldukları renkli ve zengin muhtevalarıyla yazılmış oldukları dönemler için önemli bir kaynak olan şiir mecmualarında, çeşitli sebeplerle herhangi bir eseri günümüze ulaşmayan bu türden şairlerin sayısız şiirlerine rastlamak mümkündür. Mecmualarda yaşadığı dönem ve sonrasında yazmış olduğu şiirlerle şairlikteki kudretini ispat etmiş olan Misâlî'nin de bir dîvânçe oluşturacak kadar çok şiiri kayıtlıdır.

Bu çalışmada; şiir mecmuaları ve çeşitli biyografik kaynaklarda şiirleri perakende bir hâlde bulunan Misâlî'ye ait şiirler tespit edilerek bir araya getirilmiş; bu şiirlerin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde değerlendirmelerde bulunularak çeviri yazılı metinlerine yer verilmiştir. Böylece şöhreti kaynaklarda kayıt altına alınan önemli bir divan şairinin şiirlerinin bir araya getirilmesiyle hem kayıp divanlar halkasından biri daha eksilecek hem de 16. yüzyılın önemli şairlerinden birinin daha sahip olduğu çeşitli özellikleriyle tanıtılacaktır.

1. Misâlî'nin Hayatı

Edirne'de doğan şairin asıl adı, Hasan'dır (Kılıç 2018: 32, Sungurhan 2017: 741, Solmaz 2018: 274). Ailesi ve almış olduğu eğitime dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kınalızâde Hasan Çelebi ve Riyâzî, Misâlî'nin "erbab-ı hurfet" yani sanat erbabı biriyken ilim ve marifet sahibi kişilerle bir arada bulunarak bilgi sahibi olduğunu belirtir (Sungurhan 2017: 741; Açıkgöz 2017: 288).

1016/1607-08 yılında vefat etti. Mezarı Yenikapı Mevlevihanesi güzergâhındadır (Açıkgöz 2017: 289). Ölümüne Sıdkî "*Hîç dehre Misâlî gelmeye hayf*" (Kayabaşı 1997: 484), Bursalı Hâşimî ise "*Bulunmadı Misâlî anı ecel kılup güm*" mısraını tarih düşürmüştür. Mehmed Nail Tuman, Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde bu tarih mısraının sonundaki "hayf" kelimesini "hayfâ" şeklinde yazarak Misâlî'nin vefat tarihini 1017 olarak göstermesinin yanlış olduğunu söyler (Tuman 2001: 904).

Biyografik kaynaklarda Misâlî'nin hayatı hakkında verilen bilgiler yukarıdaki verilenlerle sınırlıdır. Ancak şairin yazmış olduğu manzumeler arasında hayatı hakkında bazı kanaatlerin oluşmasını sağlayacak mahdut da olsa birtakım ipuçlarını muhtevi

olanlar mevcuttur. Bunlar içinde özellikle Magosa sancak beyliği ve Kıbrıs beylerbeyliği yapan Cafer Paşa (öl. 1607-08) ve Magosa Sancak Beyi Şaban Paşa (öl. ?) için yazılmış olanlar bu meyanda önemlidir.

Cafer Paşa'nın 1005/1596-97 yılında ikinci defa Kıbrıs Beylerbeyliğine atanmasıyla birlikte Ada'ya gelişine tarih düşürmek amacıyla bir kaside yazan şair, aynı zamanda Paşa'nın aynı yıl içinde Magosa Meydanı'na yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmek için de 32 beyitlik bir kaside yazmıştır. Şairin 1007/1598-99 yılında Kıbrıs'a saldırıda bulunan iki korsan gemisinin Cafer Paşa tarafından zapt edilmesine tarih düşürmek için yazdığı kıt'a da Paşa hakkında yazdığı bir başka şiiirdir. Bu manzumeler dışında Misâli, 1005/1596-97 yılında Magosa Kalesi'nde mahkûm olan esirlerin cuma vaktini fırsat bilerek zindancıları katledip şehri istila etmeleri ve Şaban Paşa tarafından şehrin yeniden fethedilmesine tarih düşürmek için bir kıt'a ile Kıbrıs'ta vefat ettiği belirtilen Mustafa Paşa (öl. ?) için bir mersiye kaleme almıştır.

Bu karineler dikkate alındığında, Misâli'nin Cafer Paşa'nın Kıbrıs'a geliş tarihi olan 1005/1596-97'den önce Kıbrıs'ta bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak şairin bu tarihten ne kadar zaman önce ve hangi amaçla Ada'ya geldiğini kestirmek şimdilik mümkün görünmemekle birlikte 1007/1598-99 tarihinde hâlâ Ada'da bulunduğunu söylemek mümkündür.

2. Eserleri

Kafzâde Fâizî, Misâli'nin şiirlerine örnek olarak verdiği beyitleri *Dîvân'*ından aldığını belirtir (Kayabaşı 1997: 484). Kâtip Çelebi de şairin dîvân sahibi olduğunu ifade eder (Balcı 2014: 666). Ancak belirtilen *Misâli Dîvânı*'nın şimdilik herhangi bir nüshasının varlığı bilinmemektedir. Ancak aşağıda da ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulacağı gibi çeşitli mecmualarda şaire ait bir dîvânçe teşkil edecek kadar çok şiir kayıtlıdır.

Kaynaklarda bu *Dîvân* dışında Misâli'nin herhangi bir eserinin olup olmadığına dair bilgi bulunmadığı gibi kütüphane kayıtlarında da buna yönelik bir kayıta rastlanmamıştır.

3. Edebî Kişiliği

Biyografik kaynaklar Misâli'nin daha gençlik yıllarındayken şöhreti yakalamış iyi bir şair olduğu hususunda hemfikirdir. Hasan Çelebi'ye göre yetenekleri sayesinde kısa zamanda yaşlıları arasından sıyrılarak devrin şairleri arasında eşsiz bir yere sahip olan Misâli, bir müddet muamma yazmaya da ilgi duymuş ve bu alanda da bir hayli şöhret bulmuştur. Hasan Çelebi, onun henüz gençlik döneminde olduğunu ve eğer Allah ömür verirse daha nice güzel şiirler yazacağına olan inancını dile getirir (Sungurhan 2017: 741).

Âşık Çelebi de Misâli'yi adına uygun, güzel ahlaklı, kemal sahibi ve eşi-benzeri olmayan güzel şiirlere sahip bir şair olarak tanımlar ve daha gençlik çağında olmasına rağmen kendine has manalar bulmada mahir olduğunu söyler. Akıcı üslûbuyla devrinin nadir kişileri arasında olduğunu belirterek "Ümit edilir ki yakın zamanda gökyüzünün hilâli gibi parmakla gösterilen biri olsun." diyerek başarılarının daha da artması yönünde temennide bulunmaktan da geri durmaz (Kılıç 2018: 332).

Ahdî'ye göre, yaratılışındaki güzellikle şairlerin makbulü olan ve yazısının güzelliğiyle emsalsiz bir şair olan Misâli; tatlı sözleriyle tatlı dilli bir papağan, rengârenk mazmunlarıyla da eşsiz bir inciye benzer. Sahip olduğu güzel edayla onu, şairler arasında Rum'un Hassân'ı olarak gören Ahdî; gelecekte onun daha nice güzel şiirler yazacağına

dair inancını belirterek zamanla ünlü İranlı şair Kemâl-i Hocendî gibi olacağını ifade eder. Çünkü ona göre Misâlî'nin inci tanelerine benzeyen şiirleri, akıl sahiplerinin kulaklarında küpe olduğu gibi kendinden geçmiş âşıkların dilinden de düşmemektedir (Solmaz 2018: 274-75).

Bir şairin yazmış olduğu şiirlere erbabınca çeşitli eserlerde yer verilmiş olması bu şairin devrinde ve sonrasında takdir gördüğünün en önemli delillerinden birisidir. Belli bir edebî birikime sahip olan ve birçoğu aynı zamanda bizzat kendisi de şair olan mürettepler tarafından derlenen ve tertip edildikleri devrin edebî zevkini ve sanat telakkisini yansıtan şiir mecmuaları bu anlamda önemli ipuçları barındıran eserlerdir. Hâlihazırda bu çalışmanın teşkili ve hayat bulması da Misâlî'nin hemen hemen hepsi mecmualarda kayıtlı olan şiirleri sayesinde olmuştur. Şaire ait olduğu tespit edilen bu şiirlerin sayısının 197 gibi yüksek bir rakam oluşu nazarı dikkate alındığında onun yaşadığı dönemde ve sonrasında şiir meraklılarınca beğenilip takdir edildiği inkâr edilemez bir hakikat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Divan şairlerinin yazmış oldukları şiirlerde kendi şairlikleri ve şiir anlayışları üzerine yaptıkları birtakım değerlendirmeler, bir nevi onların poetikaları olup şairlerin edebî kişiliklerinin tespitinde tezkireler ve biyografik kaynaklarda verilen bilgiler kadar önemlidir. Hemen hemen bütün divan şairlerinde karşımıza çıkan bu türden değerlendirmelere Misâlî'nin şiirlerinde de tesadüf edilmektedir. Misâlî de mensubu olduğu edebî geleneğin poetik değerlendirme usullerine uygun bir şekilde yazmış olduğu bazı şiirlerde edebî kişiliği, şiir ve sanat telakkisi hakkında bazı ipuçları vermekten geri durmamıştır. Şairin bu meyanda yapmış olduğu değerlendirmeleri iki başlıkta değerlendirmek mümkündür:

Bunlardan birincisi, divan şairlerinin hemen hemen hepsinde görüldüğü gibi Misâlî'nin edebî kişiliği üzerine yaptığı değerlendirmeler kendi şairliğinin büyüklüğü ve yazmış olduğu şiirlerin sanat değerinin yüksek oluşu yönündedir.

Yazdığı taze şiirleri belagat denizine benzeten Misâlî, onlardaki her bir manayı ise kıymetli inci tanesine benzetir:

*Baħr-ı belâgat oldı Misâlî bu nazm-ı ter
Ma' nîler anda her biri dürr-i şemîndür* (G. 31/6)

Sevgilinin dudağının vasfında gazeller söylese bu normaldir. Çünkü o, renkli edalara sahip bir şair olarak meşhur olmuştur:

*Ġazeller söyleseñ evşâf-ı la' linde n'ola yârüñ
Mişâlî söylenür bir şâ'ir-i rengîn-edâsın sen* (G. 87/5)

Keskin bir kılıç gibi olan dili ve mızrağa benzeyen elindeki kalemiyle söz ülkesini fetheden hünerli bir şair olduğunu iddia eder:

*Zebânı tîğ-i bürrân nîzesi destindeki ħâme
Süħan mülkin Mişâlî nâm bir şâhib-hüner açdı* (G. 113/5)

Ona göre eğer bir şiir, dünyada makbul görülüp el üstünde tutulacaksa kendi yazdığı şiirler gibi olmalıdır:

*Eller üzre tutulup olmağa maħbûl-i cihân
Olıcaħ şî'r-i Mişâlî gibi eş'âr gerek* (G. 71/5)

İkincisi divan şairlerinin ortak özelliklerinden biri olarak Misâlî de her şair gibi nazım sahasında kendinden emin bir edayla yazmış olduğu şiirlerle övünmekle yetinmemiş, bu hususta kendisiyle boy ölçüşecek bir rakibinin olmadığını iddia ederek kendi şairliğinin büyüklüğüyle rakiplerine meydan okumaktan geri durmamıştır.

Aşağıdaki beyitte söz ülkesinin emiri olduğunu iddia eden şair, elindeki şiirlerin belagat hükmünün nişanı olduğunu söyler:

*Şimdi Mişâlî oldı sühan mülkine emîr
Destinde şi'ri hüküm-i belâgat-nişânıdır* (G. 34/5)

Başka bir beyitte ise bu iddiasını daha da ilerleten Misâlî, kendisini nazım ülkesinin padişahına şairler zümresini ise kendisine hizmet eden divan kâtiplerine benzetir:

*Ey Mişâlî benüm ol pâdişeh-i kişver-i nazm
Şu'arâ zümresi hep kâtib-i divânıdır* (G. 28/5)

Aslında diğer şairler de Misâlî'nin şairlikteki kudretinin farkındadırlar. Çünkü onun şiir arseninin pehlivanı olduğunu gören kemâl sahipleri acziyetlerini dile getirmekten kendilerini alamazlar:

*Ben pehlevân-ı 'arşa-i nazm olduğum görüp
Didi Mişâlî cümle-i şâhib-kemâl bes* (G. 57/6)

Zaten Misâlî'ye göre de nazım ehli içinde mümtaz bir yere sahip oluşunun en büyük delili, şiirlerini görenlerin bu şiirleri överek bu alanda kendisinin üstünlüğünü tasdik etmiş olmalarıdır:

*Mişâlî yaraşur mümtâz olursa ehl-i nazm içre
Gören eş'ârını taḥsîn ider fenninde fâyıkıdır* (G. 36/5)

Hatta nazım ehli olanlar eğer onun eşi-benzeri olmayan gazellerini görselerdi, cümleten nazire yazmaktan vaz geçerlerdi:

*Nazm ehli cümle fâriğ olurdu nazîreden
Görse Mişâlî bu ğazel-i bi'-nazîrümüz* (G. 55/5)

4. Dil ve Üslup Özellikleri

Misâlî, yazmış olduğu şiirlerde külfetsiz ve sade bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Şairin bu tercihi, şiirlerini anlaşılır kılmakla kalmamış aynı zamanda bu şiirlere samimi bir edanın da hâkim olmasına vesile olmuştur. Yaratılışından gelen şairlik kabiliyetiyle klasik Türk edebiyatının mazmun ve kavramlarını başarılı bir şekilde kullanmış, Türkçe dışında Arapça ve Farsça dilleri üzerindeki hâkimiyetini de şiirlerine yansıtmış, O, bütün bunları yaparken yapmacılığa düşmemiş, bulunduğu ince hayalleri kelimelerle süslerken sanatkârlığını da göstermiştir.

Atasözleri, deyimler ve halk söyleyişleri meramı daha iyi ifade etmek, az sözle çok şey anlatmak ve anlamı daha da güçlendirmek için Türkçede sıkça kullanılan önemli dil malzemeleri arasında yer alır. Nasirler ve şairler konuşma dilinde olduğu kadar edebî metinlerde de bu dil malzemelerinden mümkün olduğunca istifade etme yoluna

gitmişlerdir. Bu bağlamda birçok şair; manzumelerinde atasözleri, deyimler ve halk söyleyişlerini her fırsatta kullanmıştır. Zaman zaman bu unsurları vezne uydurmak için bazı kelimelerin Arapça-Farsça karşılığını kullanarak bazılarının ise devrik yapıda kullanımını tercih ederek birtakım tasarruflarda bulunmaktan da geri durmamışlardır (Kaplan 2009: 365).

Misâli de şiirlerinde anlamı güçlendirmek ve anlatıma renk katmak adına Türkçenin bu dil malzemelerinden mümkün olduğunca istifade etme yoluna gitmiştir. Şair, bu malzemeleri kullanırken dar kalıplara hapsolmemiş beyitlerdeki mana, vezin ve kafiye de gözeterek birtakım tasarruflarda da bulunmuştur.

Bu meyanda özellikle dilimizde çok zengin çağrışım imkânlarına sahip olan deyimlerin daha yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla Misâli'nin şiirlerinde kullanmış olduğu belli başlı deyimler şunlardır: "Ağız açmak, ağızdan düşürmemek, ahı yerde kalmamak, alını açık yüzü ak (olmak), aşka düşmek, ayağına düşmek, ayağına yüz sürmek, ayağı yere basmamak, ayak basmak, ayak çekmek, ayda yılda bir görünmek, bağına basmak, baş eğmemek, başa çıkmak, başı göğerelemek, başına devlet konmak, bende geçmek, benzi sararmak, benzi uçmak, birbirine girmek, bir deri bir kemik kalmak, bir içim su, can vermek, canına kâr eylemek, canı yerine gelmek, cebe satmak, çekip çevirmek, dilden dile düşmek, dil uzatmak, dile gelmek, el almak, el çekmek, el üstünde tutmak, el vermek, ele girmek, elem çekmek, esen yelden sakınmak, gam çekmek, gam yememek, gökte ararken yerde bulmak, gönlü yanmak, gönlüne düşmek, gönlüne girmek, gönlünü kapmak, gönül bağlamak, göz dikmek, göz göre göre, göz yummak, gözden geçirmek, göz ucuyla bakmak, gözü açılmak, gözü gönlü açılmak, gözü gönlü zengin olmak, gözü tutmamak, gözü yolda olmak, günaha girmek, hak ile yeksan etmek, hatırı kalmak, hayra girmek, helak olmak, ihya etmek, kanına susamak, kul olmak, kurbanı olmak, ortaya atılmak, pabucu dama atılmak, ruhu şad olmak, safa sürmek, söz açmak, söze gelmek, söz götürmemek, söz tutmak, söze gelmek, sözü uzatmak, ter düşmek, toz kondurmamak, ümidini kesmek, (üzerinden) yavuz yel esmemek, yakıp yıkmak, yanına kalmamak, yanıp yakılmak, yere geçmek, yere göğe sığmamak, yollara düşmek, yolunu beklemek, yüreği ağzına gelmek, yüreğine su serpmek, yüz göstermek, yüz tutmak, yüz vermemek, zahmete girmek..."

Misâli, duygu ve düşüncelerini sadece deyimlerle zenginleştirmekle kalmamış aynı zamanda şiirlerini "Binini gör birini al, elçiye zeval olmaz, gönül kalsın yol kalmasın, güzele doyulmaz, su aktığı yere akar, çıkmayan candan ümit kesilmez" gibi bazı atasözleriyle de süslemiştir.

Edebî metinler bir dilin sahip olduğu kelime hazinesini muhafaza etmesi, onu gelecek kuşaklara aktarması, yazıldıkları dönemde kullanımda olan dil malzemelerine dair örnekler ihtiva etmesi bakımından yazıldıkları dilin etimolojik ve morfolojik geçmişine dair zengin kaynaklardır. Türk kültür ve edebiyat tarihinin zirveyi yaşadığı dönemlerin mensubu birer sanatkâr olarak da divan şairleri de yaşadıkları dönemlerin zengin kültürel birikimini eserlerine yansıtmakla kalmamışlar aynı zamanda bu dönemlerdeki dil malzemelerini de kullanarak adeta bunları kayıt altına almışlardır. Bunlar içinde halk söyleyişleri ve günümüz Türkçesinde kullanımdan düşmüş bazı arkaik kelimeler, Türkçenin tarihî seyri hakkında kanaatler oluşturması bakımından erbabı için oldukça kıymetlidir (Kaplan 2020: 125).

Kültür ve edebiyat geleneğimizin bu önemli dil malzemelerine Misâli'nin şiirlerinde de rastlanmaktadır. "Aklın var ise, söz yok güzelim, hoş geldi safa geldi, ey yüzü kiblem, nene yetmez nene, ömrü çok olsun, be vallahi, müjdeler sana, gözlerin aydın" gibi günlük

hayatta kullanılan halk söyleyişlerinin yanında “ancılayın, degme, döymek, egin, göyündürmek, ıssı, igende, ırgürmek, kaçan, kalğıtmak, kancılamak, kanda, kanı, katı, koçmak, sımak, şimdengirü, tamu, uçmak, yağı, yalmanmak, yarak, yilmek, yöpürmek” gibi arkaik kelimeler de bu kabildendir.

5. Misâli'nin Şiirlerinde Şekil ve Muhteva Özellikleri

5.1. Nazım Şekilleri

Klasik Türk edebiyatının başarılı bir temsilcisi olan Misâli, bu gelenekte kullanılan nazım şekillerinden birçoğuyla şiirler yazmıştır. Şairin tespit edilebilen manzumeleri arasında en çok tercih ettiği nazım şekli, divan şiiri geleneğindeki yaygın temayüle mütenasip olarak gazeldir. Eldeki 121 gazelin büyük çoğunluğu beş beyitten müteşekkil olup alfabedeki ayn (ع) ve kaf (ك) harfi dışındaki bütün harflerde gazel bulunmaktadır. Bu manzumelerde beyit, vezin, kafiye ve redif gibi şekil özellikleri başarılı bir şekilde tatbik edilmiştir.

Misâli'nin elde on kasidesi bulunmaktadır. Şair bu kasideleri, çeşitli vesilelerle Nişancı Feridun Paşa (öl. 1583), Hasan Beyzade Ahmed Paşa (öl. 1625), Nuh Paşa (öl. 1603-04), Veziriazam Sokulluzâde Hasan Paşa (öl. 1602), Nişancı Mehmed Paşa (öl. 1594), Damat İbrahim Paşa (öl. 1601), Veziriazam Derviş Paşa (öl. 1606), Kıbrıs Beylerbeyi Frenk Cafer Paşa gibi devlet adamlarına ve Cafer Paşa'nın Magosa'da yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmek amacıyla yazmıştır.

Eldeki yedi adet kıt'a nazım şekline sahip manzume, çeşitli hadiselerle tarih düşürmek amacıyla yazılmıştır. Bunların içinde Magosa Kalesi'nde zindanda olan gayrimüslim mahkûmların cuma namazı vaktini fırsat bilip zindancıları katlederek kaleyi işgal etmesi üzerine kalenin Şaban Paşa tarafından 1005/1596-97 yılında tekrar fethedilmesine tarih düşürülmek amacıyla yazılmış olanı oldukça dikkat çekicidir. Şairin 38 beyitlik bu manzumede kullandığı dil ve üslup yaşanan bu hadiseye şahitlik ettiği intibanı uyandırmaktadır. 39 beyitlik bir başka kıt'a-i kebiresi ise Eğri'nin 1005/1597 yılında III. Mehmed tarafından fethedilmesi üzerinedir. Diğer kıt'alar ise Cafer Paşa'nın Kıbrıs beylerbeyliğine atanmasına (1005/1596-97) ve iki düşman gemisini zapt etmesine (1007/1598-99), Bâli Efendinin ölümüne (980/1572-73), Eğri'nin ikinci kez fethine (1005/1596) ve Sultan III. Murad'ın ölümüne 1003/1595 düşürülmüştür.

Şairin musammat türünde yedi manzumesi bulunmaktadır. Bunlardan üçü müseddes, biri tesdis, biri muhammes, biri tahmis, biri ise terkîb-i benttir. Bu terkîb-i bent, yedişer beyitlik beş bent hâlinde tanzim edilmiş bir mersiye olup Mustafa Paşa adında birinin Kıbrıs'ta ölümü üzerine yazılmıştır.

Misâli'nin tespit edilebilen 197 manzumesinin nazım şekillerine göre sayıca dağılımı şöyledir:

Nazım Şekli	Sayısı
Gazel	121
Matla'/Müfred/Beyit	50
Kaside	10
Kıt'a	7
Müseddes	3
Mısra	2
Tesdis	1

Muhammes	1
Tahmis	1
Terkîb-i Bent	1
Toplam	197

5.1.1. Vezin, Kafiye ve Redif

Klasik Türk şiirinin başarılı bir temsilcisi olan Misâli, diğer unsurlarda olduğu gibi vezin hususunda da geleneğin çizdiği kurallara sadık kalarak şiirlerinin hepsini aruz vezniyle yazmıştır. Genellikle aruzun sık kullanılan vezinlerini tercih eden şair; birçok divan şairi gibi zaman zaman med, imale ve zihaf gibi aruz tasarruflarında bulunmak zorunda kalmıştır. Belli sınırlar içinde mûsamaha gösterilebilen bu tasarrufların yanında Türkçe kelimelerde imaleli kullanımlarla da karşılaşmaktadır. Ancak bu kullanımların sayısı çok sınırlı olduğu gibi şiirlerin muhtevasına ve ahengine olumsuz bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Misâli'nin tespit edilebilen şiirlerinde tercih ettiği vezin kalıpları ve bunların sayıca dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Vezin	Sayı
<i>mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün</i>	62
<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	43
<i>fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>	36
<i>mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün</i>	31
<i>mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün</i>	7
<i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	4
<i>fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	9
<i>fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>	3
<i>mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün</i>	1
<i>müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün</i>	1
Toplam	197

Vezin dışında manzumelere ahenk katan kafiye, divan şairlerinin vazgeçemedikleri temel unsurlardan biridir. Misâli de bütün manzumelerini kafiyeli yazmayı tercih etmiştir. Şairin kafiyeden yana tercihi ise genellikle revî ve ridf harflerinden oluşan mürdef kafiye ile sadece revî harfinden oluşan mücerred kafiyeden yanadır.

Kafiye dışında manzumelerde ahengi ve ritmik akışkanlığı sağlayan unsurlardan biri de rediftir. Aynı zamanda redif, şiirde ahengi artırarak okuyucu/dinleyiciyi etkilemenin yanı sıra şiirin çağrışım dünyasını da zenginleştiren önemli bir unsurdur. Bundan dolayı divanlardaki redifli şiirlerin sayısı redifsiz olanlardan daha fazladır (Macit 2016: 92). Misâli'nin eldeki manzumelerinin de büyük çoğunluğu rediflidir. Şairin redif tercihi bir veya birden fazla kelime, ek+kelime veya sadece ek şeklinde farklılık göstermektedir. Aynı zamanda divan şiirindeki genel temayüle uygun olarak bu rediflerde ağırlıklı olarak Türkçe kelimeleri tercih etmiştir.

5.2. Muhteva Özellikleri

Klasik Türk şiirinin gerek şekil gerekse de muhteva özelliklerine vakıf bir şair olan Misâlî; birçok nazım şekliyle şiirler kaleme almıştır. Yukarıda da zikredildiği gibi en fazla rağbet ettiği nazım şekli ise gazeldir. O, bu nazım şeklinin sahip olduğu beyit, vezin, kafiye ve redif gibi şekil özelliklerini başarıyla kullanmakla kalmamış; aynı zamanda şiirin iskeletini oluşturan bu unsurlara, kendine has söyleyiş özellikleri ve manayla birlikte ruh katmasını da bilmiştir. Misâlî, klasik Türk şiirinin mazmunlarıyla zenginleştirip süslediği gazellerinde genellikle âşıkane ve rindane duyguları terennüm etmiştir. Yaşama sevinci ve hayattan kam alma duygularının da hâkim olduğu bu tarzdaki ifade şekillerine örnek teşkil etmesi bakımından bazı beyitler aşağıya örnek olarak alınmıştır:

*Baňa keyfiyyet olmaz sâķi la‘l-i dil-rübâdan yeg
Ne zevķ ola mezâķ ehline cām-ı pür-şafâdan yeg* (G. 69/1)

*Tabîb-i cânsın derd ehline sende devâ vardur
Anuñçün işigün bekler yatur çok mübtelâ vardur* (G. 30/1)

*Yüz bulduğınca başa çıkarsa eger şarâb
Ehl-i şafâya haylî virür derd-i ser şarâb* (G. 7/1)

*Hayra gir rindâna şun cām-ı şarâbı sâķiyâ
İçelüm biz zâhidün olsun şevâbı sâķiyâ* (G. 3/1)

Rakip, klasik şiirde âşık-maşuk dışında üçüncü önemli tiplene olarak karşımıza çıkar. Bu tiplene âşığın maşuka vuslatındaki önemli engellerden biri olduğu gibi sevgilinin de âşık yerine onu tercih etmesiyle aynı zamanda âşık için ayrı bir ıstırap kaynağıdır. Bütün divan şairlerinde olduğu gibi Misâlî'nin şiirlerinde de bu tiplene kendisine yüklenen kötü rollerle beyitlerde sıkça kendine yer bulmuştur.

Şair, sevgilinin siyah yüzlü rakibin hanesini her gece aydınlatmasına rağmen kendisiyle ancak ayda bir kez akşamlamasından şikâyetçidir:

*Raķib-i rû-siyâhuñ her şeb eyler hânesin rüşen
Bizümle ol yüzi meh ayda bir kez ancaķ aķşamlar* (G. 21/4)

Bu durum karşısında âşık, sevgilisine “Rakiple gezip bana cevri eyleme.” diyecek olsa; sevgili inadına rakibe ihsan eder:

*Gezme raķib ile baňa cevri eyleme disem
Turmaz o şivekâr aña ihsân ider yürür* (G. 38/2)

Sevgilinin rakiplere doğru meyletmesini kabullenmiş görünen Misâlî, bu durumu suların alçaklara meyyal oluşuyla açıklar:

*Aķıtsa kendüye ol serv-i reftârı n’ola ağyâr
Dilâ mâ ‘il olurlar dâ ‘imâ alçaklara şular* (G. 42/3)

Sonunda rakipten kurtuluşun mümkün olmadığına kanaat getiren şair, bu fani dünyadan gitmeden önce en azından rakibin yerle bir olduğunu görmeyi hayalini kurar:

*Yıķılmadın bu ‘âlem yummadın göz dehr-i fâniden
Raķib-i bed-liķâ hâķ ile yeksân olduğın görsem* (G. 82/5)

Klasik Türk şiirinde âşık-maşuk-rakip dışında önemli bir tiplene olarak karşımıza çıkan zahit, ahiret endişesiyle dünya işleri ve nimetlerinden kendini soyutlayan kişidir. Bu kişilerin en bariz vasfı; rint bir hayat felsefesine sahip olan âşıkları hor görmeleri ve hayattan kâm alma ve dünya nimetlerinden faydalanma temeline dayanan hayat tarzından onları vazgeçirmeye çalışmalarıdır. Zahitlerin bu tutumlarına karşılık hemen hemen bütün divan şairlerinin takındığı ortak tavır ise, rindane hayat tarzına sahip çıkarak her fırsatta zahitlere çatmaktır (Kaplan 2019: 367-68). Hemen hemen bütün şairlerde ortak konulardan biri olarak karşımıza çıkan bu durum, Misâlî'nin şiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Misâlî'ye göre zahidin gönlünde sevgilinin boyunun yer tutmaması normaldir. Çünkü gönül süsleyen serviler her yerde bitmez:

*Dil-i zâhidde hayâl-i kâdi me'vâ tutmaz
Degme yirde nitekim serv-i dil-ârâ tutmaz* (G. 50/1)

Her ne kadar anlamayacak olsa da “Ey zahit, mihnet girdabından kurtulmak istiyorsan kadeh kayığı daima işret sahiline çekilsin.” diyerek ona kurtuluşun çaresini söylemekten geri durmaz:

*Halâş olmak dilerseñ zâhidâ gird-âb-ı miñnetden
Kenâr-ı ‘işrete dâ’im çekilsün zevrağ-ı şahbâ* (G. 1/3)

Peri yüzlü sevgilinin mahallesine ermek için yüzünü yere sürmeyen zahidin hangi yüzle cenneti istediğine bir anlam veremez:

*İrem kûyına diyü ol perînüñ yüz yire sürmez
‘Aceb bilsem ne yüzle zâhidâ bile cinân ister* (G. 26/2)

Şair, artık onun yola gelmeyeceğini kabullenmiş olmalı ki zahide şehrin şeyhinin irşatlarını kabul etmesini tavsiye ederken kendisi de yaşlı meyhaneciyi tercih etme yoluna gider:

*Zâhidâ irşâd-ı şeyh-i şehri sen eyle kabûl
Ben dağı pîr-i muğânı ihtiyâr itsem gerek* (G. 70/2)

Tarihin her devrinde sanatkârlar, sanat eserlerini oluştururken mensup oldukları toplumun sosyal hayat tarzına ait birçok yaşayış şekli, inanç ve inanış, âdet ve gelenekler, kullanılan eşya vb. unsurlardan ilham alarak eserlerine şekil vermişlerdir. Divan şairleri de diğer sanatkârlar gibi yazmış oldukları eserlerde, içinde yaşadıkları toplumun sosyal hayatından ilham alarak günlük hayatta kullanılan ve benimsenen eşyalar, kelimeler, inanışlar ve uygulamalar, örf ve âdetler, eğlence hayatı, yiyecek ve içecekler ve kültürel değerler gibi birçok unsuru her fırsatta şiirlerinde kullanmışlardır (Kaplan 2009: 214).

Sevgilinin mahallesinde gönül kuşunun hiç kimse tarafından tutulamayacağını söyleyen şair, bu durumu Kâbe’de kuş avlanmasının yasak olduğuna dair âdetle açıklar:

*Murğ-ı dil kûyında dildârûñ tutulmaz kimseye
Tâ ezel ‘âdetdür olmaz Ka’bede murğân şikâr* (G. 47/4)

Bazı insanların bakışlarının tesiriyle, bakılan canlı veya eşya üzerinde istenmeyen hâllerin oluştuğuna dair inanç, en yaygın halk inançlarından biridir. “Nazar değmesi”, “göz değmesi” veya “nefese uğramak” şeklinde ifade edilen bu illetten korunmak için nazar boncuğu takılması çok yaygın halk inanç ve uygulamalarından biridir.

“(Ey sevgili) gözlerinin öyle bir baygınlığı var ki göz değmesin diye çiğ tanesi, göz boncuğu taktı.” diyen Misâlî, nazar değmesi inancını ve boncuk takılarak buna tedbir alınması âdetine değinmiştir:

Değmesün göz diyü göz boncuğı tağdı jāle
Şol kadar nergis-i şehlälaruñ a‘lâlığı var (K. 2/4)

Benzi sarardığı için küle dönüp inleyen bülbülün gül şarabı içirilerek tedavi edildiğini söylediği aşağıdaki beyitte ise tedavi amaçlı gül suyu içilmesi söz konusudur:

Bülbül-i zâruñ uçup beñzi küle dönmişdi
Gül şarâbın içürüp itdiler aña tîmâr (K. 2/1)

Sonuç

Dîvânlar ve mesnevilerle birlikte klasik Türk edebiyatının önemli eser türlerinden biri olan mecmular, sahip oldukları zengin muhtevalarıyla edebiyat araştırmacılarına sınırsız imkânlar sunan hazine hüviyetine sahip eserlerdir. Tertip edildikleri dönemlerin edebî birikimini, zevkini ve sanat telakkisini de ortaya koyan mecmuların edebiyat araştırmacılarına sunduğu imkânlardan biri de hayattayken dîvân tertip edemeyen veya tertip ettiği hâlde bu eserleri günümüze ulaşmayan şairlerin şiirlerini ihtiva etmeleridir. Özellikle son zamanlarda mecmulardan hareketle dîvânı elde olan ancak çeşitli sebeplerle bu dîvânlara girememiş şiirlerin tespiti yapılmakta veya dîvânı elde olmayan şairlerin şiirleri bir araya getirilerek bu alandaki birikime katkı sağlanmaktadır.

Bu çalışmada da 16. yüzyıl şairlerinden olan ve hayattayken dîvân tertip ettiği bilinen ancak tertip ettiği bu eseri günümüze ulaşmayan Edirneli Misâlî'nin mecmualardan hareketle tespit edilen şiirleri bir araya getirilerek dîvânçesi oluşturulmuştur. Biyografik kaynaklarda hayatı hakkında oldukça sınırlı bilgilere yer verilen Misâlî'ye ait 121 gazel, 50 matla'/müfred/beyit, 10 kaside, 7 kıt'a, 3 müseddes, 2 mısra, 1 tesdis, 1 muhammes, 1 tahmis ve 1 terkib-i bent olmak üzere 197 manzume tespit edilmiştir. Şairin bu kadar çok şiirinin şiir mecmualarında kayıtlı olması bir şair olarak yaşadığı dönem ve sonrasında çok okunup beğenildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Kaldı ki tezkireciler de onun şairliği hakkında övücü ifadeler kullanmaktan geri durmamışlardır.

Misâlî'nin şiirleri tahlile tabi tutulduğunda kendisi hakkında yapılan bu övgüleri hak ettiği görülmektedir. O, yazmış olduğu bu şiirlerde mensup olduğu edebî geleneğin ifade şekilleri ve mazmunlarını başarıyla kullanmış, kendisine has üslubuyla da özgün olabilmeyi başarmıştır. Genellikle âşıkane ve rindane konuları terennüm eden Misâlî, samimi bir edayla tanzim ettiği şiirlerde sade bir dil kullanmıştır. Birçok divan şairinde olduğu gibi içinde yaşadığı toplumun sahip olduğu birtakım kültürel unsurları ve gündelik hayata ışık tutan bazı uygulamaları da şiirlerine aksettirmiştir. Aynı zamanda tarihî hadiselerle de kayıtsız kalmamış, çeşitli vesilelerle kasidelerinde ve şahit olduğu bazı gelişmelere düşürdüğü tarihlerde yaşadığı döneme ayna tutmuştur. Özellikle Kıbrıs'ta bulunduğu dönemlerde yazmış olduğu bu türden manzumeler, ada tarihi ve coğrafyası açısından oldukça önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Çünkü şairin bu

manzumeleri kaleme aldığı zaman dilimi, Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethinden hemen sonraki döneme rastlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmayla kaynaklarda dîvân sahibi olduğu bildirilmesine rağmen şimdilik bu eserin herhangi bir nüshası elde olmayan 16. yüzyıl divan şairlerinden Misâlî'nin şiirleri mecmualardan hareketle bir araya getirilerek bir dîvânçe teşkil edilmiştir. Böylece hem Misâlî üzerinde hem de onun şahsında 16. yüzyıl klasik Türk edebiyatının edebî birikimi ve farklı veçheleri üzerinde yapılacak olan çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Kaynakça

a. Genel Kaynaklar

- Açıkgöz, Namık (2017). *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>, [E.T. 05.08.2019].
- Adıgüzel, Niyazi,- Gündoğdu Raşid (2014). *Ahmed Bâdî Efendi, Riyâz-ı Belde-i Edirne-20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, Edirne: Trakya Üniv. Yayınları.
- Akbayar, Nuri (hızl.) (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmânî)*, C. 2, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2016). "Nuruosmaniye Kütüphanesi Türkçe Şiir Mecmû'aları: İnceleme-Dizin", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, s. 227-367.
- Balcı, Rüştü (hızl.) (2014). *Kâtip Çelebi Keşfü'z-Zünûn An Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, C. 2, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2011). *Ansiklopedik Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Donuk, Suat (2017). *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmületi's-Şakâ'ik, Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Gıynaş, Kamil Ali (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0>, [E.T. 06.09.2018].
- Gürbüz, İncinur Atik (2018). *Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Sandûkatü'l-Ma'ârif*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/57123,mecmuatul-letaif-ve-sandukatul-maarifpdf.pdf?0>, [E.T. 15.01.2019].
- Gürbüz, Mehmet (2018). *Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş'âr*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58582,sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf?0>, [E.T. 15.01.2019].
- İsen, Mustafa (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kalyon, Abuzer (2011). *Peşteli Hisâlî, Metâlî'ü'n-Nezâ'ir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, Ankara: Gazi Üniv. SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kaplan, Yunus (2018). "Dîvânı Meçhul Bir 16. Yüzyıl Şairi: Edirneli Tîğî ve Şiirleri", *Dede Korkut, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 16, s. 104-147.
- Kaplan, Yunus (2019). "Belîğî ve Dîvânçesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul. Sayı 22. s. 359-448.
- Kaplan, Yunus (2020). "Kayıp Bir Dîvân'ın İzinde: Nakkaş Sâ'î ve Şiirleri", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 17, s. 119-149.
- Kaplan, Yunus (2009). "Sâbit Divanı'nda Mahallîleşme ve 17. Yüzyıl Sosyal Hayat Unsurları" *Turkish Studies*, Volume 4, Issue 5, s. 209-248.
- Kaya, Bilge (2003). *Hisâlî Hayatı - Eserleri ve Metâlî'ü'n-Nezâ'ir Adlı Eserinin Birinci Cildi: İnceleme-Metin*, Ankara: Gazi Üniv. SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Kayabaşı, Bekir (1997). *Kaf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, Malatya: İnönü Üniv. SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kılıç, Filiz (2018). *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>, [Erişim Tarihi: 01.02.2019].
- Köksal, Fatih (2009). "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 3, İstanbul. s. 63-86.
- Köksal, M. Fatih (2013). "Bâkî'nin Bilinmeyen Veda Gazeli ve Dîvânında Bulunmayan Bazı Şiirleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 10, s. 319-330.
- Macit, Muhsin (2016). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2017). *Nûh b. Mustafa Konevî, Mecmûa-i Gazeliyyât (İnceleme-Metin)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55868,nuh-b-mustafa-konevi-mecmua-i-gazeliyyatpdf.pdf?0>, [E.T. 12.04.2020].
- Solmaz, Süleyman (2018). *Gülşen-i Şu'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>, [E.T. 01.09.2019].
- Sungurhan, Aysun (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkîretü's-Şu'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html>, [E.T. 21.04.2019].
- Sungurhan, Aysun (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkîretü's-Şu'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html>, [E.T. 11.05.2019].
- Tanyeri, Mehmet Ali (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara: Akçağ Yay.
- Taş, Hakan (2018). "Pareye Atmak Deyimi Üzerine", *Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı-Dîvânü Lugâti't-Türk'ten Senglah'a Türkçe*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tuman, Mehmet Nail (2001). *Tuhfe-i Nâilî-Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. 2. (hzl. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı) Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Yılmaz, Ozan (2008). "Metin Tesisinde Şiir Mecmualarının Katkısına Bir Örnek: Hacı Mahmud Efendi 5214 Numaralı Mecmua ve Muhtevası", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, s. 255-80.
- Yılmaz, Ozan (2009). "Klasik Türk Edebiyatında Bir Deyim: Ter Düşmek", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 21, s. 155-170.
- Yılmaz, Ozan (2013). "Gelenekten Deyişe: Klasik Türk ve Fars Edebiyatlarının Ortak İfade Biçimlerinden Başa Toprak Saçmak", *Türük Dergisi*, Sayı 2, s. 336-350.
- Yılmaz, Ozan (2018). "Moğolca Bir Kelimeden Türkçe Bir Deyime: Klasik Türk Şiirinde Cebe Satmak Deyimi", *Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C. 2, İstanbul: Kesit Yayınları, s. 1577-1585.
- Yılmaz, Ozan (2019). "Klasik Türk Şiirinde Bir Deyim: Toprakdan Götürmek", *Vakıf İnsan: Prof. Dr. Hikmet Özdemir Armağanı*, İstanbul: Kriter Yayınevi, s. 689-700.
- Zavotçu, Gencay (2009). *Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmet Rızâ, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Tezkiresi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83506/zehr-i-mrzsade-seyyid-mehmed-riza---tezkire-i-riza.html>, [E.T. 01.09.2019].

b. Yazma Eserler

- Cönk, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları 479. *Mecmû'a-i Eş'âr ve Envâ-i Hutût*, Michigan Üniversitesi Yazmaları 356.

- Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648.
Mecmû'a-i Eş'âr, Bibliotheque Nationale de France, Supplement Turc 245.
Mecmû'a-i Eş'âr, Bibliotheque Nationale de France, Supplement Turc 389.
Mecmû'a-i Eş'âr, Bibliotheque Nationale de France, Supplement Turc 244.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları 74.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 861.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC K. 315.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 6.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 644.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 336.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 338.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye O. 34.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye 1565.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 9940.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10714.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10407.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 1532.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 105.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 3795.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10598.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10757.
Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 393.
Mecmû'a-i Eş'âr, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8340.
Mecmû'a-i Eş'âr, Konya Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, 13388.
Mecmû'a-i Eş'âr, Konya Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, 13653.
Mecmû'a-i Eş'âr, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Hafız Ahmed Paşa 362.
Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 543.
Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 554.
Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 590.
Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 618.
Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 685.
Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 776.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 984.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 533.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4453.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3513.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6188/2.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2907.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz C 3.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 7076.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8076.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8121.

- Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4228/2.
Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 984.
Mecmû'a-i Eş'âr, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4960.
Mecmû'a-i Eş'âr, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962.
Mecmû'a-i Eş'âr, Oğuz Ergeç Özel Koleksiyonu.
Mecmû'a-i Eş'âr, Selimiye Kütüphanesi, 22 Sel 2109.
Mecmû'a-i Eş'âr, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 Sel 2196.
Mecmû'a-i Eş'âr, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 Sel 2309.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan 21.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi 2254.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 315.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3398.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3443.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi 336.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi 476.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez 263.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Zühdü Bey 244.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Zühdü Bey 607.
Mecmû'a-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1069.
Mecmû'a-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1972.
Mecmû'a-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1973.
Mecmû'a-i Eş'âr, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126.
Mecmû'a-i Eş'âr, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 364.
Mecmû'a-i Eş'âr, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 412.
Mecmû'a-i Eş'âr, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 447.
Mecmû'a-i Eş'âr, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Y-29.
Mecmû'a-i Kasâ'id, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3424.

Mişâlî Divânçesi

Kasideler

1.¹

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Yiter itdün şeb-i deycür-ı ğamda âh u efgânı
Yiter gözden revâne eyledün yaş yirine kıanı
2. Yiter nâlân u giryân olduñ ey dil künc-i miñnetde
Mekânun olmasun küy-ı belânuñ Beyt-i Añzânı
3. Var ol zât-ı şerîfün ayağı toprağına yüz sür
Kim oldur hâkden ref' eyleyen erbâb-ı 'irfânı
4. Anun evşâfını gel saña bir bir ideyin taqrîr
Eger bilmek dilerseñ kimdür ol mîr-i sühan-dânı

¹ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 36a-37a.
Başlık: Kaşide-i Mişâlî Berâ-yı Feridün Beg Paşâ Çelebi.

5. Ser-i ehl-i kalem ser-tâc-ı ‘âlem Tâcî Beg-zâde
Odur şimdi müşerref eyleyen dîvân-ı sulţânı
6. Sa‘ âdetle sirişt olmışdur anuñ tıynet-i pâki
Hüdâ-yı lem-yezel halk eyledikde nev‘-i insânı
7. Niçe târik ola kalb-i hazîni eh-i ‘irfânı
Münevver kıldı âfâkı ziyâ-yı ‘adl ü ihsânı
8. Ne yaña ‘azm iderse Hızır ile İlyâs ola hem-râh
Ola her kanda ise Hâzret-i Mevlâ nigeş-bânı
9. ‘Înân-ı ‘izz ü rif‘at aña her yañadan el virdi
Süvâr olup sa‘âdet raşşı üzre aldı meydânı
10. O mihr-i evc-i rif‘at jâle-veş her düşküni görse
Periyle ref‘ider hâk-i mezelletde komaş anı
11. Göge irerdi başum mihr-i ‘âlem-tâb-veş ey dil
Ayağuş toprağı başumda olsa tâc-ı Hâkânî
12. Ser-i ehl-i mürüvvet lâyıķ-ı şadr-ı riyâsetsin
Hüdâ sensiz hemîşe itmesün dîvân-ı ‘Oşmânı
13. N’ola yanuñda her dil-ğaste dirlik şâhibi olsa
Hızır mânend ihyâ eyledün niçe sühan-dânı
14. Sen ol ser-çeşme-i küttâb-ı dîvânsın ki ‘ahdüñde
Ser-i mizâb-ı hâmeñden ağıtduñ âb-ı hayvânı
15. Olursa şa‘şa‘a altun kalemler saña lâyıķdur
Eger zerrîn-devât itseñ yaraşur mihr-i raşşânı
16. ‘Uţarid-menzilet bir mâh-ı burc-ı ma‘rifetsin kim
Mişâlün görmedi geşt eyleyen gerdün-ı gerdânı
17. Cihân içre niçe kân-ı cevâhir ma‘den-i dür var
Velî keff-i güher-pâşuş gibi yok bir kerem kânı
18. Ne mümkindür tehî bir kimse gitmek âsitânuñdan
Meger bezm-i şafa-âyîñüñ câm-ı dıraşşânı²
19. Elünden olmadı âzürde-ğâtır kimse sulţânım

² Bu beyit, *Kaf-zâde Fâ‘izî Tezkiresi*’nde (Kayabaşı 2003: 485) de geçmektedir.

- Şarîr-i hâmedür eylerse ancak senden efgâni
20. Kerîmü'ş-şânsın zât-ı şerîf ü nîk-ıhasletsin
Kemâl-i luḫf ile şermende kılduñ cümle yârâni
21. **Mişâli** tâ ölince âsitânuñ terkini kılmaz
Ḳoyup ṫütî-i gûyâ ḳanda gitmek şekkeristâni
22. Şenâ gevherlerini itmek için pâyuña îşâr
Şinâverlik idüp geşt eyledüm deryâ-yı imkânı
23. Nitekim yazıla ṫuḡrâ-yı ḡarrâ-yı cihân-ârâ
Ola taḫrîr her gün nitekim aḫkâm-ı devrânı
24. Olup küttâb-ı 'âlem hâme gibi zir-i destüñde
Nişânuñla müşerref idesin dîvân-ı sultânı

2.³

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Gül ṫonanmasın ider ḥ'âce-i bâzâr-ı bahâr
Ehl-i 'ayşî oḳudı seyr-i gülistâna hezâr
2. Seyr idüñ bâḡı diyü bâ' iş-i cem' iyyet için
Bir niçe sîm ḫılâl itdi ḳaranfil ihzâr
3. Cem' ola ḫalk temâşâsına gülşende diyü
Varaḳ uçurdu nesîm ile çemende ezḫâr
4. Degmesün göz diyü göz boncuḡı ṫaḳdı jâle
Şol ḳadar nergis-i şehlâlaruñ a' lâlîḡı var
5. Yine taḫşîl-i mizâc itmek için gül-zâra
Geldi tebdîl-i hevâ kıldı nesîm-i eşḫâr
6. Çıḳarup atmış idi şoldı diyü egninden
Ḳızr-veş giydi yine câme-i sebzîn eşcâr
7. Gülşenüñ yollarını ṫîḡ ile bekler süsen
Bir daḡı cünd-i şitâ eylemeye diyü güzâr
8. Şanki ṫop âymedür bu felek-i minâ-reng
Degül encüm görinen mün' akis olmuş ezḫâr
9. Dem-i 'ıyd irdi şalın bâḡa diyü serv-mişâl

³ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 37a-b.
Başlık: Ḳaşıde-i Mişâli Berâ-yı Ḳasan Beg-zâde

- El şalar her yañadan tırımış ayağ üzre çenâr
10. Bindi tölâba döner hūblar eṭfâl gibi
Yiridür ‘ıyd-gehe dönse harîm-i gül-zâr
11. Teng-dil oldu hicâbından açılmaz gonce
Câmı yok eylemege serv çemende refâr
12. Bülbül-i zâruñ uçup beñzi küle dönmişdi
Gül şarâbın içürüp itdiler aña tîmâr
13. Gönçenüñ şîşeleri şeb-nem-i meyle tıldı
‘Ayş u nüş eylemege başladı sulṭân-ı bahâr
14. Akçesin bir kadehe koydı çevirtti nergis
Gördi yok göz yumup açınca bu devrânda qarâr
15. Mest olup şeb-nem-i bād ile yabana söyler
Kâtı kuş beynilidür ey yüzi gül bülbül-i zâr
16. Baş kaldırmayup uyḥudan açılmaz çeşmi
Nergis[i] şeb-nem-i mey eyledi mest ü evgâr
17. Beni bezminde kebâb eyle diyü şâh-ı gülüñ
Yolunur nâle idüp her yañadan bülbül-i zâr
18. Her seher gülşeni sakḳâ gibi bārân şular
Tâ ki konmaya diyü ḥâtır-ı ezhâra ğubâr
19. Gördüm altun ezer la‘l ṭabaḳda güller
İtmege vaşf-ı şerîfini anuñ naḳş u nigâr
20. Ya‘ni kim ḥazret-i maḥdüm-ı Ḥasan Beg-zâde
Şems-i fazlından ider meh gibi kesb-i envâr
21. Dîde-i ehl-i nazar merdüm-i çeşm-i a‘yân
Şems-i burc-ı ‘azamet fâzıl-ı ‘âlî-miḳdâr
22. İ‘tirâf itse n’ola fazlına ‘âlem cümle
İdemez Aḥmed-i Muḥtâra Müselmân inkâr
23. Ṭabaḳât-ı ‘azam-ı şân-ı celâlin bilse
İtmeye mîr şadr-ı meclisine gelmege ‘âr
24. Böstân oğlanıdur nergis-i zerrîn-külâh
Bâğ-ı kadrinde anuñ olmağ için ḥidmetkâr

25. Biri bihrüz u biri ‘anber iki hâdimdür
Harem-i hâşına hizmetler ider leyl ü nehâr
26. Tal sühan bahırına ol gevher-i pākīze-terüñ
Hâk-i pâyine şenâ dürlerin eyle işâr
27. Geldi ‘arz oldı cenâbuña du‘ â tuhfeleri
Luţf idüp anı kabûl eyle eyâ fahr-ı kibâr
28. Gel du‘ â eyle **Mişâlî** ço bahâr evşâfın
Sözi uzatma ki mergüb degüldür ikşâr
29. Mîve-i naḥl-i murâda ire her bâr elüñ
İde Hâk gülşen-i ‘âlemde seni berḥor-dâr
30. Olasın serv-veş âsīb-i hazāndan âzād
Bâr-ı maḫşûduña irişdüre Bârî her bâr

3.⁴

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1. Bi-ḥamdi’llâhi ve’l-minne cihânı kıldı nûrânî
Tulu‘ itdi sa‘âdet burcınıñ bir mâh-ı tâbânî⁵
2. Ne mihr-i evc-i rif atdür ki ol mâh-ı felek-ḫadrüñ
Münevver eyledi âfâkı nûr-ı ‘adl ü iḫsânı
3. Niçe târîk ola ḫalb-i hazîni ehl-i ‘irfânüñ
Cihânı rüşen itdi pertev-i envâr-ı Yezdânî⁶
4. O mihr-i evc-i ‘izzet jāle-veş bir düşküni görse
Periyle ref‘ ider ḫâk-i mezelletde ḫomaz anı
5. Kerîmü’ş-şāndur zāt-ı şerîf ü nîk-ḫaşletdür
Kemâl-i luţf ile şermende kıldı ehl-i ‘irfânı
6. Şadâkatle sirişt itmişdür anuñ tıynet-i pâkin
Hüdâ-yı Lem-yezel ḫalk eyledükde nev‘-i insânı
7. Cihân içre niçe kân u cevâhir ma‘deni vardur
Velî dest-i güher-pâşı gibi yoḫ bir kerem kânı

⁴ *Mecmû‘a-i Kasâ‘id*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3424, vr. 79a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 336, vr. 7a-b.

Başlık: Kaşîde-i Merhûm Mişâlî Çelebi Nuruosmaniye 4962.

⁵ bir mâh-ı tâbânı: mihr-i dıraḫşânı Belediye K. 336.

⁶ Yezdânî: nûrânî Belediye K. 336.

8. Anuñ evşâfını gel saña bir bir ideyüm ta' rîf
Eger bilmek dilerseñ kimdür ol şâh-ı sūhan-dānı
9. Dür-i deryâ-yı emvâc-ı 'adâlet Nūh Pâşâ kim
Semiyy-i mâlik-i baħr-ı nübüvvet Âdem-i şânî
10. N'ola ta' n-ı edānî ṭab' -ı pâkin kılmasa muğber
Mükerrer idemez gerd-i küdüret ka' r-ı 'ummānı
11. Hemân deryâ-dil olsun ħâr u ħaslar çalқанup batsun
Niçe berbâd ider gör rüzigâr-ı zür-kâr anı
12. Şinâverlik iderken niçeler baħr-ı feşâhatda
Koparduñ her birinüñ başlarına Nūh ṭufânı
13. Hıyânet ğarķ-ı deryâ-yı felâket eyledi âħir⁷
Karıya atdı emvâc-ı şeķâvet kara bürhânı
14. Sözüne ne 'amel mādūnını cerr eyleyen şaħşuñ
Eger bālâsına şarf itse kendin kesr ider anı
15. Kādūñe bir qabâdur istikâmet kim yiter târiḥ
'Adâlet bir muraşsa' tâcdur başuñda ħâķânî
16. **Misâli** tâ ölince âsitānuñ terkini kılmaz
Koyup ṭūṭî-i gūyâ qanda gitsün şeķkeristānı
17. Fedâ kılsam yüzüñ gördükde şükrâne dil ü cânı
İder mü'min olanlar 'id-i aḫhâ irse qurbānı
18. Du'āya başla ey dil vaşfına çün ḫadd ü ğāyet yoķ
Kemâl-i luṭfinuñ ol cân ile dilden şenâ-ḫânı
19. Ḥüdâ zât-ı şerîfin keyd-i a' dâdan maşūn itsün
Vücūd-ı pâkinüñ Nūh-ı necî olsun nigeḫ-bānı
20. Bu defter-ḫâne-i 'âlemde Ḥaķ rûḫ-ı rekîn itsün
Cihānuñ nitekim qā'im ola bu çâr erkānı⁸
21. Merām-baḫş-ı cihān ol mesned-i şadr-ı sa' âdetde
Vezâretle müşerref eyleye dîvân-ı sulṭānı

⁷ âħir: yaşı Belediye K. 336.

⁸ Bu beyit, Esad Efendi 3424'te yok.

4.⁹

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Bi-ḥamdî'llāh ḡalām-ı ḡamdan oldı dehr nūrānī
Ṭulū' itdi sa'ādet burcınıñ mihr-i dirāḡṡānı
2. Niçe tārīk ola ḡalb-i ḡazīnı ehl-i 'irfānuñ
Cihānı rüşen itdi şu'le-i şemşīr-i 'uryānı¹⁰
3. Ne mihr-i evc-i rif' atdur ki ol māh-ı felek-ḡadrūñ
Münevver ḡıldı āfākı ziyā-yı luṭf¹¹ u iḡsānı
4. Sa'ādetle sirişt olmışdur anuñ ṭıynet-i pāki¹²
Ḥudā-yı Lem-yezel ḡalḡ eyledükde nev'-i insāmı
5. O mihr-i evc-i rif' at jāle-veş bir düşküni görse
Periyle ref' ider ḡāk-i mezelletde ḡomaz anı
6. 'Adū-yı dīn ü devlet olana yoḡ zerrece raḡmı
Şadāḡat ehline ḡadden ziyāde eyler iḡsānı
7. Zamāne ḡalḡı el-ḡaḡ ölmüş idi kār u bārından
Bu ḡamla herkesüñ çarḡa çıḡarken āh u eḡḡanı
8. Gelüp ḡıldı ḡudūm-ı pāki ile 'ālemi iḡyā
Şu'a'-ı tīḡ-i 'adli eyledi dūnyāyı nūrānī
9. Cihān āsūde oldı ḡamdü-li'llāh devr-i 'adlinde
Kim itdi 'āleme ol itdüḡi luṭf-ı firāvānı
10. Gelüp ḡılmasa bu devlet-serā-yı 'ālemi ma' mūr
Beḡā milkine çoḡdan 'azm iderdi 'ālem-i fānī
11. Muḡammed ümmetine itdüḡi ḡıdmetlere anuñ
'İvaz olmaz aña tā ḡaşre dek olsaḡ şenā-ḡānı
12. ḡaniyy-i Ḥazret-i Ḥaḡ rehber-i feyyāz-ı muṭlaḡdur
Ola her ḡanda ise umaram Mevlā niḡebbānı
13. Bu deñlü intizām-ı 'āleme kim olduḡın bā' iş
Size naḡlı ideyin cān u ḡöñülden dinleñüz anı

⁹ *Mecmū'a-i Kasā'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3424, vr. 79a; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 87a-b; *Mecmū'a-i Eş'ār*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 336, vr. 7a-8b; bu kasidenin matları, Peşteli Hisālî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 1135) de geçmektedir.

Başlık: Mezbūruñ Vezīr-i A'zam Ḥasan Pāşā Ḥaḡḡında Didüḡi Kaşīdedür Nuruosmaniye 4962.

¹⁰ şu'le-i şemşīr-i 'uryānı: petev-i envār-ı nūrānī Belediye K. 336.

¹¹ ḡıldı āfākı ziyā-yı luṭf: eyledi āfākı ziyā-yı 'adl Belediye K. 336.

¹² Sa'ādetle sirişt olmışdur anuñ ṭıynet-i pāki: şadāḡatle sirişt itmışdür anuñ ṭıynet-i pākūñ Belediye K. 336.

14. Ser-i ehl-i kerem düstür-ı a' zam muşlih-i ' âlem
Vekîl-i Hâzret-i Sulţân Mehemmed Hân-ı ' Osmânî
15. Hasan Pâşâ-yı ' âdil hâmi-i sulţân-ı deryâ-dil
Mu' in-i dîn ü devlet zâbiğ-i dîvân-ı hâkânî
16. Anuñ devrinde kılmaz kimseye zulm ü sitem kimse
Bu deñlü olur el-hağ husn-i tedbîr-i cihân-bânı
17. Hudâ hağğı zamâne kalmış idi zindegâniden
Yirine geldi sulţânım gelince ' âlemüñ cânı
18. Ölümlü hasteye dönmişdi erkân-ı sa' âdet hep
Tabîb-i hâzık olduñ eyleyüp her derde dermânı
19. Saña şâyestedür devlet saña vâbestedür ' izzet
Karîn-i pâdişâh-ı rub' -ı meskûn olsun erzânî
20. Ele al şâh-bâz-ı tîğüni şal hayl-i a' dâya
Şikâre ' azm idüp gÿyâ ki kırduñ niçe hayvânı
21. Şu deñlü teşnedür hÿn-ı ' adÿya deste vÿ tîğÿñ
Zebân-ı hâl ile dirler ki yalmanup ' adÿ kıanı
22. Bu tîğ-i âbdâruñ bir ağar şudur ki şalduğça
Pür olur lâle-i nu' mân ile dehrüñ gülistânı
23. Çün olduñ bu diyâra âyet-i rahmet gibi nâzil
Seni gökde ararken yirde bulduğ ey kerem kânı
24. Hârâba yüz tutup bir kâlib-ı bî-rûha dönmişken
Senüñ devründe ihyâ oldu taht-ı âl-i ' Osmânî
25. Yavuz yel esmez oldu gird-i fitne yatdı ser-tâ-ser
Şulayaldan ' adÿ kıanıyla şemşîrÿñ bu meydânı
26. Başına baş çeküp gele geçenin tünd [ü] ser-keşler
Gelüp ayağına her biri oldu kulu kırbânı
27. ' Adÿnuñ gelmez iken ' aynına bir kıatrece deryâ
Ėarîğ-i kıahrÿñ oldu boylayup her biri hağğânî
28. Yanuñda kıadri yok mÿr u megesce hayl-i a' dânuñ
Senüñ mihrÿñde ihyâ oldu âyîn-i Süleymânî

29. Saña kemlik şatanlar oldılar hep hâk ile yeksân
Hudâ sulţânuma şadr-ı sa' âdet kıldı erzânî
30. Kerâmet eyleyüp bu hüsn-i tedbiri ki sen itdüñ
Olupdur cânib-i Hâkdan saña ilhâm-ı Rabbânî
31. Niçe [yüz] biñlere 'ayn-ı 'inâyetle nazâr kılduñ
Hızır-mânend ihyâ eyledüñ niçe sühandanı
32. Senüñ devrinde erbâb-ı ma'ârif buldı 'izzetler
İdersin dâ'imâ luţfuñla ihyâ ehl-i 'irfânı
33. Umaram kim **Mişâli** bendeñüñ devletlü sulţânım
Senüñ devründe ola muntaşam hâl-i perişanı
34. Ayaqlarda қалup pâ-mâl-i endüh u ğam olmışdur
Elin al dest-gir ol hâk-i zilletde қoma anı
35. Yiter oldu süvâr-ı rahş-ı hâme dest-i çâlâküñ
Yiter қaldı bu vâdilerde tab' uñ esb-i cevlanı
36. Anuñ medh ü senâ-yı zâtına hergiz nihâyet yok
Du'â-yı devletinüñ haşre dek olmaya pâyânı
37. Nitekim ola bu devlet-serâ-yı 'âlem âbâdân
Nitekim haşre dek nüh tāk-ı çarhuñ dura dīvânı
38. 'İnân-ı devleti ayırmasun Hâk dest-i adlünden
Dem-â-dem pâymâl-i rahşuñ olsun At Meydânı
39. Sa' âdetle olup erkân-ı devlet zîr-i destünde
Hudâ sensiz hemişe itmesün dīvân-ı sulţânı
40. Cihân turduqça âbâd olsun ol taht-ı hümâyün-baht
Hatâdan şaklasun Hâk haşre dek sulţân-ı devrânı

5.¹³

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Nâm-ı şeh-i cihâna olaldan maқar nişân
Hükmin yüritdi eyledi baş üzre yer nişân
2. Şeh-bâzdur ki çıқduğı dem beyzeden hemân
Uçmağı her diyâra açar bâl ü per nişân

¹³ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 81a-82a.

Başlık: Kaşîde-i Mişâli Çelebi Der-Vaşf-ı Nişancı Pâşâ Nuruosmaniye 4962.

3. Devr içre dâ'ire çizüp esmâ çeker n'idem
Kılmağa halkı emrine fermân-ber nişân
4. Her demde iki yirden açar bād-bânını
Oldı meger sefîne-i feth ü zafer nişân
5. Yir yir elif çeküp tenine kesdi na'ller
Bir şâh-ı hüsne 'âşık-ı şeydâ geçer nişân
6. Ben aña halka-i der-i devlet disem n'ola
Niçe kişiye kutlu kapular açar nişân
7. Genc üzre yatur ejder-i âteş-feşân gibi
Her demde rîk-i şahrâ-yı dil rîkî-nişân?
8. Hakkâ budur ki 'ayn-ı sa'âdet degül midür
Her kime kılsa bir göz ucıyla nazar nişân
9. Aḥbâba çîn-i kâkül-i müşgîn-i dil-rübâ
A' dâya tavk-ı halka-i mâr-ı dü-ser nişân
10. Nâm-ı şerîf-i şâh-ı sa'âdet Hümâsıdur
Olmış durur aña kafes-i zer kemer nişân
11. Meydâna çıkdı leşker-i satr ile şaf çeküp
Taķınsa yanına n'ola tîğ ü siper nişân
12. Tāvūs kuyruğundan alup mirvaḥa ele
Ol şâh-ı mülk-i rif'ate ḥidmet ider nişân
13. Mîr-i güzîn-i şâhib-i 'unvân Nişân/Beg
Kilk-i şerîfi ile bulur zîb ü fer nişân
14. Tuğrâ-yı bî-mişâlinüñ irmez nişânına
Altun kalemle yazsa güneş her seḫer nişân
15. Bâb-ı sa'âdetinde anuñ kulluğa ṭurur
Biline kuşanup iki yirden kemer nişân
16. Mîzâb-ı sîmden gören altun aḫar şanur
Dest-i şerîfi ile kaçan rîkler nişân
17. Destüñde büyüdi ne var ey kân-ı ma'rifet
Taḫt-ı ḥükümetüñde olursa eger nişân
18. Aña gulâm-ı halka-be-güş oldı yaraşur

- Başına giyse devlet ile t̄ac-ı zer nişān
19. Dikdi aña ʿalem ʿalemün fetḥ idüp meger
Oldı burūc-ı sūr-ı meserret eṣer nişān
20. ʿAynuñ t̄utarsa d̄idesine vechi var dur[ur]
Kılmağa muşḥaf-ı ruḥuña bir nazar nişān
21. Kıldı Nişāncı Ḥaḳ seni bir pādīşāha kim
İsm-i şerīfi ile olur nām-ver nişān
22. Eyyām-ı devletünde senüñ göz kulağ olup
Ḥalk-ı cihāna emrūñi icrā ider nişān
23. Keff-i güher-niṣāruñ olaldan yem-i kerem
Gird-āba döndi ey dūr-i pākīze-ter nişān
24. Dirlik ümīd idenlere luṭfuñ vire ḥayāt
Ġam z̄ulmetinde niçelere Ḥızr ider nişān
25. Bir menzil-i murāda bulur t̄ir-veş vuşul
Her kime olsa nāmuñ ile rāh-ber nişān
26. İller içinde Ḥaḳ bu ki devlet nişānidur
Emr-i şerīfūñ ile kime virseler nişān
27. Vaşf-ı şerīfūñ ile ḳaṣīdem bulur şeref
Nām-ı şehen-şeh ile olur muʿteber nişān
28. Bir t̄utma nazm-ı ğayr ile şīʿr-i **Miṣālī**yi
Olmaz bedel nişān-ı şehen-şāha her nişān
29. Baña virüldi şimdi bir āyetle mülk-i nazm
Şāhid gerekse aña ḳaṣīdem yiter nişān
30. Her beytüm oldı anda metāʿ-ı girān-bahā
N’ola ḳonulsa her birisine birer nişān
31. Bī-nām isem n’ola beni ḥāṭır-niṣān iden
Zīrā ki ḳor cihānda her ehl-i hüner nişān
32. Pürdür şadef gibi güher-i şıdḳ ile dilüm
Anuñ ḥaḳı ki birligine baḥr u ber nişān
33. Evrāḳ-ı çarḫa ḥükm-i ḳazā vü ḳader yazup
Ser-nāmesine tā çeke şems ü ḳamer nişān

34. Giceñ şeb-i berât u günün rûz-ı 'îd ola
Hâmeñle bula qadr u şeref ser-be-ser nişân

6.¹⁴

fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Diñleñüz güş-ı hüş ile diyeyin
Size bir kışsa-i şafâ-âyîn
2. Sefer aḥvâlin eyleñüz işgâ
Yine bir bir hikâyet eyleyeyin
3. Hâq budur kim guzât-ı İslâmı
Bu sefer eylemişdi zâr u ḥazîn
4. Niçe yıldur ki ber-ḫarâf olmaz
N'ola herkes iderse âh [u] enîn
5. Yine vardur diyü bunuñ ötesi
İşidenler olurdu hep ğam-gîn
6. Ḥayl̄ demler dürür bu ḫâletle
Geçer iken niçe şühür u sinîn
7. Yüz sürüp ḫâke Ḥazret-i Pâşâ
Zâr u zâr ağlayup o server-i dîn
8. Didi ey Ḥayy u Qâdir ü Dâñâ
Ehl-i İslâma luṭfuñ eyle rehîn
9. Uyḫuya vardı ol qasâvetle
Qalbi ğam-gîn ü gözleri nem-gîn
10. Müsteḫâb eyleyüp du'âsını Hâq
Müdde'âsın qabûle kıldı qarîn
11. Ḥamdü-li'llâh şafâya döndi elem
Şevqden raqşa girdi çarḫ-ı berîn
12. Server-i enbiyâyı vâkı'ada
Görüp ol gice kıldı şükr-i mübîn
13. Didi ḫazır olanlara uyanup
Şükr-i Yezdân kılup o demde hemîn

¹⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 86b-87a.

Başlık: Misâlî Çelebi'nün İbrâhim Pâşâ Ḥakkında Didüğü Kaşidesidür Nuruosmaniye 4962.

14. Geldi baña bu şeb sa'âdetle
Server-i enbiyâ Resûl-i Emin
15. İsmüm ile didi kim İbrâhîm
Ġam yime feth ü nuşret oldu yakîn
16. Yürî havf eyleme hemân şeheri
Baña kıldı bu fethi Hâk ta'yîn
17. Cünd-i İslâma virdi fırsatı Hâk
Müjdeler saña gözlerüñ aydın
18. Çın şehir turgeldi şevkinden
Gün gibi kendin eyleyüp tezyîn
19. Taķınup başına sa'âdetle
İki ra'nâ otâġa-i zerrîn
20. Zevķ ü şevķ ile eyledi cevelân
Hem çü tãvûs-ı bãġ-ı 'illiyyîn
21. Yüz tıutup bãrgãh-ı Mevlâya
Niçe yüz yirde hãke sürdi cebîn
22. Giryeler eyledi şafâsından
Gözyaşından göl oldu rüy-ı zemîn
23. Bir siyãh ata bindi şevketle
Şaldı küffãra karşı tevsen-i kîn
24. Eyleyüp her yaña ġarûn başlar
Girdi meydãna hemçü şîr-i ġarîn
25. Biñ bir adına Hãķķuñ itdi yemîn
Hãvfdan ditredi mekân u mekîn
26. Didi her kim ki eyler ise firâr
Keserüm tîġ-i hışm ile başın
27. Kimisi girdi cenge hãvfından
Pusularda kimisi oldu mekîn
28. 'Askere didi istimãlet ile
Hãvf u hãşyet getürme ķalbe şaķın
29. Tıtdı top u tüfenge ķarşı göġüs

- Şıgınuḡ Haḡḡa ol dilîr-i güzîñ
30. Varını kıldı dîn yolına nişâr
Anuñ ile ḡayât buldı bu dîn
31. Mâl için ḡayrılar başın virdi
Dîn yolına bu vir[d]i mā-melekîñ
32. ḡamdu-li'llâḡ müyesser itdi Hudâ
Kıldıñuz ol diyârı ḡısn-ı ḡaşîñ
33. Feth ü nuşretde olmayup ḡâlî
Ola Mevlâ hemîşe saña mu'îñ
34. ḡanice ḡal' asını ḡancılayup
ḡal' olındı niçe kılâ'-ı metîñ
35. Yüzi tersine döndi küffâruñ
Eyleyüp her biri enîñ ü ḡanîñ
36. Yaḡdıñuz yıḡdıñuz vilâyetini
Her yañadan kı lup niçe nefrîñ
37. Küşteden püşte oldı keştiler
Kimi ḡarḡ eyledi şuya kendin
38. Şuşamışlardı ḡaşılı ḡanına
Tuna kıldı şusuzluḡın teskîñ
39. Şöyle şal ehl-i nârı eyvâya
Kızıl elmaya dek ḡaçā o la'îñ
40. 'Askerini kır al vilâyetini
Bile ḡâlin kırıl-ı bed-â-yîñ
41. Saña ḡaftan kılıçlar itdi 'aḡâ
İşidüp ol şeh-i felek-temkîñ
42. Cân u dilden du'â idüp didi kim
Ola yardımcısı ḡudâ-yı mu'îñ
43. Dâ'imâ şaḡlayup ḡaḡâdan ḡaḡ
Niçe dürlü belâdan ola emîñ
44. Bu du'âyı **Mişâlîyâ** işidüp
ḡaḡḡa şükr eyleyüp didüm âmîñ

45. Geldi ol dem zamîre bu târîh
Cümleten şındı kâfir-i bî-dîn

7.¹⁵

mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Sa' âdet ile gelür diyü 'ıyd-ı ferruḥ-fâl
Hilâl şehri ucına çıkdı idüp istikbâl¹⁶
2. Kenâr-ı rāh-ı sipihre düşürdi na' lçasın
Berîd-i müjde-i 'ıyd eyledükde isti' cāl
3. Bu gice tıfl-ı mehün bir mu' ini mäder-i çarḥ
İrişdi 'ıyd diyü eyledi hizâbla âl
4. Ta' am-ı 'ıyda meger hâzır oldu pîr-i felek
Taḫındı farḫına bir dâne şibr-i mâhî hilâl
5. Kilîd urmuş idi bāb-ı ' işrete rûze
Hilâl-i 'ıyd anı miftāḥ ile açup fi'l-hâl
6. Didi revâ mı ola bāb-ı mey-kede beste
Küşād iken çü der-i tevbe rāh-ı Ka' be-mişâl
7. Hilâl-i 'ıyd şafaḫda zebân-ı ḫâl ile dir
Müdâm sâḡar-ı zerrin ile görüñ mey-i âl
8. İdüp hilâli ḫam-ı zülf-i dilbere teşbîh
Kimisi cîm didi kimi lâm u kimisi dâl
9. Biri birine girüp ḫalk-ı ' âlem itdi cidâl
Araya tâ ol elif-ḫad gelince oldu cidâl
10. Didi zamân-ı şafâ irdi vaḫt-i ' işretdür
Niçeye dek ola yoḡ yirlere bu ḫîl ile ḫâl
11. Var ol cenâb-ı sipihr-iḫtişâma sür yüzüñi
Hilâl-veş bulasın mihr-i luḫfi ile kemâl
12. Hümâ-yı lâne-i devlet toḡmca başı k' anuñ
Hilâl-i çarḫ olmaz bâz-ı ḫadrine ḫalḫâl

¹⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 130b-131a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Hafız Ahmed Paşa 362, vr. 50b-51b.

¹⁶ Bu kasidenin ilk beyti *Riyâzî Tezkiresi* (Açıkgöz 2017: 289) ve *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde (Sungurhan 2017: 742) de geçmektedir.

13. Ne şâh-bâz-ı hünerdür ki nesr-i tâ'ir-i çarh
Hümâ-yı himmeti yanında açamaz per ü bâl
14. Kõlinda bâz-ı sa'âdet elinde kebk-i murâd
Dilinde vaşf-ı Hudâvend-i sâye-i Mûte'âl
15. Hâlâşa çâre mi var kuşça cânını andan
'Ukâb-ı çarha şala bâz-ı heybeti çengâl
16. Eşigi hâkidür erkân-ı devlete me'vâ
Ayağı toprağıdur kuhl-ı dîde-i âmâl
17. Niçe zamân idi erbâb-ı dil felâketle
Ayağda kalmış idi zerre-veş olup pâ-mâl
18. O günler irdi ki her biri mihr-i luḡfi ile
Hilâl-veş ola manzûr-ı dîde-i iḡbâl
19. Hilâl-i 'ıyd gibi barmağ ile gösterilüp
Ki buldı her biri hûrşid kimi istiḡlâl
20. Debîr-i şun'-ı ezel çekdi kilik-i kudret ile
Şerîf nâmına tevḡî-i nâme-i iclâl
21. Ne dürc-i baḡr-ı şafâdur dehân-ı pâki anuñ
Nişâr ider söze geldükçe niçe dürlü le'âl
22. Meger ki lûle-i âb-ı ḡayâtdur ḡalemi
Hemîşe rûḡ virür mürdeye Mesîḡ-mişâl
23. Mişâl-i bâğ-ı İrem tâze vü ḡarî oldı
Zülâl-i kilki ile ḡülsitân-ı mülk-i ḡayâl
24. Eyâdî-i keremi dest-i ḡahrı ile olur
'Aḡada düşmen-i mâl u veḡada düşmen-i mâl
25. Kemâl-i zâatını şol deñlü nâzük itdüm kim
Ne luḡf-ı ḡab'-ı ḡâsen ire ne ḡayâl-i Kemâl
26. Cihânda ḡâzret-i Dervîş Ağayı vaşf ideli
K'odur muḡarreb-i sulḡân-ı mülk-i câh u celâl
27. Hilâl-i 'Acemüñ nazm-ı Şâh u Dervîşin
Hilâl-i vaşfi ḡaşıdemle ḡutmayam emşâl
28. Gelüp 'Acemden iderdi mu'în-i miskînlik

Zahîrüm olsa benüm Rûmda ol ehl-i Kemâl

29. Gice taḥayyül iderken mişâl-i ebrûnı
Hilâl gibi ṭulû‘ eyledi bu ince ḥayâl
30. Kaşuñ firâkı ile irmiş idi mâha hüzâl
Her aybaşında ten-i zârı olmaz idi hilâl
31. Her ay farkına bir na‘l-i tâze kesse n’ola
Çün oldı mihr-i ruḥuñ şevkine felek abdâl
32. Hilâl-i ‘ıyd gibi ayda yılda bir görünür
Cebînüñ üzre kaşuñ ey meh-i sipihr-i cemâl
33. Yeñişehirde büyüdi kenârda toğdı
Kaşuña öykinüp eksiklik itse tañ mı hilâl
34. **Mişâlîyâ**¹⁷ sözi uzatma mâh-ı rûze gibi
Du‘â-yı devletine başla zâhir oldı me’âl
35. Niteki ‘ıyd-ı hümâyün virüp cihâna şeref
Niteki şems ü kamer devr ide niçe meh ü sâl
36. Zevâle irmeye ḥurşîd-i devletüñ dâ’im
Hilâl-i ḳadrüñe günden güne irişdi kemâl

8.¹⁸

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1. Dür-i deryâ-yı ‘atâ Ḥazret-i Ca‘fer Pâşâ
Eyledi ‘âleme pür çeşme-i luṭfın icrâ
2. Mağosa Ḳal‘ası buldı yeñiden yine ḥayât
Ḥızır irişdi niçe dil-ḥastelere virdi şifâ
3. Zülmet-âbâd iken itdi o diyârı rûşen
‘Âleme çeşme-i ḥurşîd gibi virdi ziyâ
4. Niçe teşbîh ideyüm baḥr-ı kefi dür-pâşuñ
Ḳatredür dest-i güher-bâruña nisbet deryâ¹⁹

¹⁷ Mişâliyâ: - Nuruosmaniye 4962.

¹⁸ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 131a-b; *Mecmû‘a-i Kasâ‘id*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3424, vr. 103a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 2a-b.
Başlık: Ḳaşıde-i Merḥûm Mişâlî Nuruosmaniye 4962.

1a. ‘atâ: kerem Esad Efendi 3424.

¹⁹ Bu beyit, Esad Efendi 3424’te yok.

5. Şu gibi uğraduğı yire virür tâze hayât
Hızr-veş buldı kudümüyla cihân neşv ü nemâ
6. Eyleyüp varını Hâk yolına şu gibi sebîl
Ger revân eylese bu âb-ı revân-bağışı revâ
7. Ben niçe ma' den-i dür kân-ı cevâhir gördüm
Görmedüm ancılayın kân-ı ' aţâ baħr-ı seĥâ
8. Dirlik ile niçe dil-ĥasteler iĥyâ itdi
Eyledi kâ' ide-i âb-ı hayâtı icrâ²⁰
9. Berr ü baħra kıla Hâk ĥükmini dâ'im cārî
Şu gibi pâyine yüzler süre ĥalk-ı dünyâ
10. Ĥavf-ı tîĥiyle anuñ bir siñecek yer bulmaz
Yir delinse şu gibi yire geçerci a' dâ
11. Bir aĥar şu gibidür tîĥi hemân şalduğı dem
Pür olur lâle-i Nu' mân ile gülzâr-ı vegâ
12. Bu meşeldür ki şu aĥduğı yire girü aĥar
Çeşmeler kıll niçe anuñ gibi yirlerde binâ
13. Olasın Ca' fer-i Tayyâr gibi uçmaĥda
Tâ'ir-i rûĥuña cennet ola âĥir me'vâ
14. Niçe yıldan berü bir kimseye olmazdı naşîb
Bu sa'âdet ki ' aţâ eyledi Allâh saña
15. Ĥamdu-li'llâh saña virildi benüm sultânüm
Bu ĥadar luĥf u ' aţâyât u şevâb-ı ' uz mâ
16. Bunda şu gibi revân eyledigüñ aĥçelerüñ
Anda def' eyleye her biri niçe dürlü ĥazâ
17. Rûz-ı maĥşerde şefî' üñ ola ol Ĥazret kim
Yüzi şuyına yaradıldı cihân ser-tâ-pâ
18. Âĥiretde o Nebî saña şefâ' at ide kim
Çeşmeler itdi ser-engüştü ile ĥalka ' aţâ

²⁰ Bu beyit, Esad Efendi 3424'te yok.

9a. Berr ü baħra: baħr u berre Esad Efendi 3424.

14a. Olmazdı: olmadı Esad Efendi 3424.

15b. ' aţâyât: ' inâyet Esad Efendi 3424.

19. Destüñe sâķî-i Kevşer şuna āb-ı rahmet
El-‘aşaş diyü figān eylediği dem şühedā
20. Rūz-ı maḥşerde Ḥudā eylemeyüp dil-teşne
Raḥmet ābını şunup sâķî-i Kevşer diye mā
21. Ey **Mişālī** sözi uzatmayalum ve’l-ḥāşıl
Kılalum zāt-ı şerīfine du‘ā şubḥ u mesā
22. Benden itse n’ola bu nazm-ı revān-baḥş zuhūr
Ḥākdür āb-ı muşaffāya maḥarr u melcā
23. Bir aḳar şu idi ṭab‘um benüm ammā şimdi
Ḥāk-i zilletde ḳalup bulmadı ḥayfā mecrā
24. Ben Revānī gibi şi‘rümle tutardum dehri
Bir kemāl ehli zuhūr itse zāḥir olsa baña
25. Her sözüüm luṭf-ı selāsetde bir içim şudur
N’ola düşürme ağzından anı ehli-şafā
26. Bu ḳaşīdem daḥı çok şu götürürdi ammā
Cümleden oldı ehem Ḥāzret-i Pāşāya du‘ā
27. Rūz u şeb ‘izz ü sa‘ādetle geçüp evḳātı
Gicesin ḳadr u günin ‘ıyd ide dā’im Mevlā
28. Ḥıızr u İlyās ola her demde anuñ hem-rāhı
Ḳurıda yaşda mu‘īn ola aña ‘avn-i Ḥudā
29. Sâķî-i Kevşer elinden içüben mā’-i ṭahūr
Şunıla düşmen-i bed-ḥāhına zehr-āb-ı belā
30. Bu şevābı kim ide diyü tefekkürde iken
Güşuma cānib-i hātifden irişdi bu nidā
31. Didi kim ide anı Ḥāzret-i Pāşā var iken
Ki odur ‘adl ile meşhūr-ı emīrū’l-ümerā
32. Görüp ol āb-ı şafā-baḥşı didüm tāriḥin
Bu şuyı bunda sebīl eyledi Ca‘fer Pāşā (1005)

9.²¹

24a. Revānī: Derūnī Esad Efendi 3424.

24b. kemāl: kenār 06 Mil Yz A 8877.

²¹ *Mecmū’a-i Eş’âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 131b-132a.

fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Luṭf it ey pâdişâh-ı mülk-i sehâ
Bir iki câme kı l fakîre ' atâ
2. Müsteḥakk-ı ' inâyet olmışdur
Kıl dik a' lāsını aña i' tâ
3. Kullara ḥil' at-ı şitâ virmek
Resmdür şâhlar ider icrâ
4. Yaraşur devletünde sulṭānum
Kullaruñ giyse aṭlas u kemḥâ
5. Gördi ḳat ḳat bu niçe iḥsānuñ
Añlaruñ her birisi ser-tâ-pâ
6. Bendeñüz cümlesinden eski iken
Bir iki câmeñ olmaya mı baña
7. Dehr elinden şikâyetüm vardur
Luṭf idüp anı eyleñüz iz' â
8. Ḥayl'ce şoğıcaḳ tutar oldı
Kış gelelden beni bu köhne ḳabâ
9. Yalimum n'ola alçaḳ olsa benüm
Geldi başdı ḳılıç gibi sermâ
10. Tîğ-i ṭab' um ki pür-cevâhir iken
Bi-niyâm ola ol ḳılıç ne revâ
11. Ḥaşılı ditremege ṭurmuş idüm
Baña çaldurmasa şitâ şeştâ
12. Ḳâmet-i ' izz ü ḳadr u rif' atüme
Çarḥ-ı aṭlas ḳabâ olursa sezâ
13. Baña âyîne gibi her yüzden
Müteveccih ḳılup [it] ehl-i şafâ
14. Böyle iken yine nemed giymek
Bir yanumda be-ḥakk-ı âl-i ' abâ
15. Lîk vehmüm budur ki bendeñüzi
Göricek şoñra ṭonadur zurefâ

16. Zerre deñlü libās-ı nazmumda
Haşv yok cāme-i faķır-āsā
17. Baña bir Rüstemiyye dārāyı
Kıl ‘aṭā ey meh-i sipihr-i vefā
18. Çarḥ-ı atlas gibi velī mişlin
Görmemiş ola Rüstem ü Dārā
19. Giyeyin ‘āleme cebe şatayın
Bir cebe ṭonı cāme eyle cabā
20. Şafer ayında kıl velī ihsān
Yılma deñlü luṭfa bā‘iş ola
21. Sözi kes lāf-ı şā‘iri çalma
Tīġ-i ṭab‘uñ senüñ bilür dünyā
22. Açma yatsun niyām içinde o tīġ
Cevherüñ kılma ‘āleme ifşā
23. Tīġ-i zerrīn ḥākdan kalmaz
Gün gibi olsalar cihāna ziyā
24. Ğam yime Ḥāzret-i Efendi senüñ
Cümleden ḳadrüñi bilür a‘lā
25. Layıķ oldur devām-ı devletine
Ḥaşre dek idesin **Mişālī** du‘ā
26. Rüz-ı ḥaşırde nitekim insān
Kalkā ‘uryān cümle ser-tā-pā
27. Virdüġi cāmeler baña ḳat ḳat
Ola cennetde ḥulle ṭonı aña
28. Ḥadd u endāzeden füzün itsün
Cāme-i ‘ömr ü devletin Mevlā

10.²²

meḥ‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

1. A‘dā-yı dīne n’eyledi gör ol dilāveri
Pāşālaruñ ser-āmedi serdār-ı serveri

²² *Mecmū‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 132a-b.

Başlık: Ca‘fer Pāşā Ḥaḳķında Edirnevî Merḥüm Mişālî Çelebinüñ Didüġi Kaşidesidür.

2. Varup sa' âdet ile donatdı kadirğasın
Yanında hâzır idi bile gayb erenleri
3. Hıdmetler eyleyüp niçe sa' y-i belîğ ile
Cem' eyleyüp hazine[yi] gönderdi ileri
4. Niçe du' âlar eyledi şıdķ u şafâ ile
Bir niçe fersaķ anı bile gitdi gönderi
5. İslâm pâdişâhına bir hıdmet itdi kim
Her yirde hayr ile añılır nâm-ı bihteri
6. Mevlâsı yolına ne sa' âdet dūrūr bu kim
Haķ böyle hıdmet eyleye bir ' abd-i aķķarı
7. ' Avn-i Hudâ olup kırıda yaşda mâ-hazar
Mevlâ musaħķar ide aña baħr ile beri
8. Şîr-i veğâ hizebr-i ' aķâ şâh-ı eşhiyâ
Meydân-ı rezm ü bezmüñ odur şimdi dâveri
9. Şâh-ı dilîr-i ma' reke Pâşâ-yı kâm-kâr
Kul oldu eşiginde cihânuñ dilâveri
10. Deryâ-yı himmetinde[ki] keştî-i kâdrinüñ
Kim bād-bâni olmaya bu çarķ-ı çenberî
11. Bu şevket ile Aķdeñize kim ayaķ başa
Seyr it ne kara günlere uğradı kâferi
12. İdüp du' â-yı hayrın o şâhib-sa' âdetüñ
Gör ne hüneler eyledi bu ' abd-i kemteri
13. Deryâda didiler ki iki firķata yatur
' Azm eyleyüp o yaña hemân aldı lengeri
14. Ejder-mişâl kaj' urup otına varıcaķ
Kaçmağa kâdir olmayuban döndiler geri
15. Küffâr şaşdı güş idicek müsliminden
Bâng-i Muhammedi ile Allâhu ekberi
16. Kurtulmağa çü firķatalarla mecâl yok
Vâ-fürķatâ vü hayf diyü virdiler seri
17. Tersine döndi yüzleri küfr ehlinüñ kamu

- Deryā-miṣāl gördi gelür 'askere çeri
18. Māl-i ğanīmet ile olup cümle mu' tenem
Ġāzīler itdi kāfir ile ceng-i zergerī
19. Bundan büyük sa' ādet ü devlet olur mı kim
Kurtardı Hāq yolına niçe müslimānları
20. Boğazı kesmiş idi levendāne şalmasa
Şemşīr gibi tīĝe yarar keskin 'askeri
21. Taṣdī' e bā' iş olma uzatma kelāmuñı
'Arz it o şāha ḥāl-i dil-i zār-ı aḥḫarı
22. Maḥrūm qalmaz anuñ eşiğine yüz süren
Yüz sür ayaĝı tozına bul kıymet-i zeri
23. Düş ayaĝına eyle bu düşkünlüĝüñ[i] 'arz
Gördükde merḥamet ider ol ehl-i dilleri
24. Ālām-ı dehrden n'ola kılsam şikāyeti
Çok işler itdi baña bu çarḥ-ı bed-aḥteri
25. Yūsuf gibi düşürdi beni çāh-ı zillete
Düşümde dāḥı görmeyeyüm böyle günleri
26. Luṭf eyle al elüm beni topraqdan götür
Görme revā ki ḥāk ola bu cevherüñ yiri
27. Noḫsān gelür mi şān-ı şerīfine hiç anuñ
Kaldursa ḥākden kişi bir pāk gevheri
28. Ağzumda qalmadı dişüm oldu gedik gedik
Ammā ne çāre olımadum bir gedik eri
29. Her ḥar-süvārı esb-i sa' ādetde seyr idüp
Lāyık mı ben piyāde gezem [böyle] serseri
30. Üçler yediler 'aşkına vir baña bir gedik
Kapuñda bende eyle²³ çākeri
31. Yümn ile eyledüm bu sene Ka' be niyyetin
Mevlā virürse binmege bir çāpük esteri
32. Hāḫḫā bu Ka' be yapma gibi bir şevābdur

²³ Yazmada boş bırakılmıştır.

- Luţfuñla eyler isem eger hacc-ı ekberi
33. Ma' lûm oldu kışşa dırâz eyleme sözi
Eyle du' âñî Hâzret-i Pâşaya gel beri
34. Olup mu' îni himmet-i pākân-ı rûzigâr
Ola hemîşe 'avn-i Hudâ yâr u yâveri
35. Ser-menzil-i murâdına Hâk vâşıl eyleyüp
Her kıanda ise Hâzret-i Hızr ola rehberi
36. Her yıl bunuñ gibi niçe feth ü fütüh idüp
Devletle kıapudan ide Mevlâ o serveri

Kıt'alar

1.²⁴

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Size bir vâkı' a taqrîr ideyüm
Eyleñüz cân u gönülde işğâ
2. Hâmse vü elfde bir cum' a günü
Cem' olup cāmî' e hayl-i şulehâ
3. Evvel-i 'aşr-ı meh-i rûze idi
Dağı olmamış idi vâkt-i şalâ
4. Kılmamışdı kimisi ve'l-hâşıl
Sese dâhî iķâmet-i farazâ
5. Gerdiş-i devri tefekkürde iken
İrdi kıulağuma bir kıurfede nidâ
6. Ne nidâ belki şadâ-yı cāngâh
Ne şadâ kıoldı cihân vâveylâ
7. Velvele şaldı kılâ' -ı çarha
Şandum ol demde yıkıldı dünyâ
8. Mağosa halkına nâzil oldu
Hikmet-i Hâk ile bir özge belâ
9. Kıoğrusın mı diyeyin ve'l-hâşıl

²⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 132a-133a.

Başlık: Mağosa Kıal'asında Mağbûs Olan Kefere Bir Cum' a Güni Halk Cum' ada İken Kıurşat Bulup Zindâniyânı Kıatl İdüp Şehre ve Cum' aya Müstevlî Olup Ba' de Fethine Dinilen Tarihdir ki Taqrîr Olındı.

- Egride olmadı böyle ğavġā
10. Һarbelerle niçe Һarbī kāfir
Һarbe āġāz idüben bī-pervā
11. Bend ü zindānı bozup çıġdı ҡamu
Bir niçe fırsat esiri farazā
12. Her birisi süriyüp zencirin
Geldiler ġül-i beyābān-āsā
13. Cebe-Һāne ҡapusın ҡal' idüben
İtdiler Һop u tüfengin yaġma
14. Bozuban bāġını ol yaġılar
İnce Һāġīleri Һaġladı Һaġa
15. ҺubҺa dek Һavf ile göz yummadı hiç
Gören ol vāġı' ayı ҡaldı Һāna
16. Cāmi' üñ ҡapusını yıġmaġ için
Bir niçe Һopı çeküp ejderҺa
17. Kār-ger olmadı od virdüġi dem
Cümle zaҺmetleri hep oldu hebā
18. Һālī' -i naҺsı gibi işlemedi
N'ola Һatlırsa ġamından a' dā
19. Cāmi' i Һısn-ı Һašin eylediler
Һazret-i Һaġġa ҡılıp Һamd u Һenā
20. Dā'imā ceng ü cidāl üzre iken
Ehl-i İslāma irüp 'avn-i Һudā
21. Geldi bir seyyid-i pākīze-neseb
Eşref-i nās ü ġüzīn-i şürefā
22. Қıdve-i zümre-i eşraf-ı kibār
Meġhar-ı cins-i emīr-i ümerā
23. Bir ġün evvelden anı Һazret-i Һaġ
Maġosa Һalkıma ҡılmışdı 'aġā
24. Āl-i Һāhādan o 'ırġ-ı Һāhir
Һızr irüp ҡıldı o şehri me'vā

25. Hâk budur kim gelüp ol 'İsî-dem
Yeñiden eyledi halkı ihyâ
26. Kânı anuñ gibi bir deryâ-dil
Kânı anuñ gibi bir baħr-ı 'atâ
27. Kânı anuñ gibi bir merd-i güzîñ
Kânı anuñ gibi bir şîr-i veġâ
28. Bir niçe ġâzî'tonanmacı ile
Cüş idüp geldi mişâl-i deryâ
29. Şol kadar ġarb u kıtâl eylediler
Küşteden püşteler oldı peydâ
30. Koç yigitler niçe başlar kesdi
'İyd-ı ġurbân idi ol gün ġüyâ
31. Niçeler aç u şusuz oldı şehîd
Kerbelâ içre nitekim şühedâ
32. Münhezim kıldı kamu küffarı
Ceddîñüñ yüzi şuyına Mevlâ
33. Hâk bu kim eyledi bir fetġ-i cedîd
Görmedi kimse daħı böyle ġazâ
34. Ey **Mişâlî** sözi uzatmayalum
Kılalum ġazret-i Pâşâya du'â
35. Hızr u İlyâs olup hem-râhı
Vire maġşûdını Hâk şubġ u mesâ
36. Dâ'imâ 'izz ü sa'âdetle olup
Şebi ġadr ü günü 'İyd-ı adġâ
37. Maġosa ġal' asıñuñ fetġi için
Güş-ı bâ-hüşuma irdi bu nidâ
38. Dindi ol fetġ-i cedîde târiġ
Aldı bu ġal' ayı Şa' bân Pâşâ (1005)

2.²⁵

²⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 134a-b.

Başlık: Merhûm Sulţân Meġemmed Ĥân Egriyi Fetġ İdüp Ba'de Küffâr-ı Bed-kirdâr ile Olan Muġârebeyi Mişâlî Çelebi Merhûm Nazm İdüp Nazm-ı Mezbûr Budur ki Tahriir Olındı.

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

1. Size bu vāqı'āt-ı pür-ıberı
Güş idüñ bir bir ideyin i' lām
2. Sefer aḥvālin eyleñüz ıṣgā
Neye müncer olur görüñ bu kelām
3. Kāpladı 'ālemi ğamām-ı ğumūm
Tıtdı bir ğün cihānı ebr-i zālām
4. Kıldı ehl-i ğazāyı pā-der-gil
Yağdı bārān-ı miḥnet ü ālām
5. Ya'ni cümle 'asākir-i küffār
Kıldılar ceng için 'azīmet-i tām
6. Haḫ budur kim cünūd-ı İslāma
Dağdağa virdi ḫayl'bu evhām
7. Vüzerā gördiler bu aḥvāli
Kıldılar cenge her biri iḫdām
8. Ol iki şīr-i ceng ü pīl-efgen
Kıldı küffāra karşı 'atf-ı zimām
9. Biri Ca'fer biri Ḥasan Pāşā
Çalışup her biri mişāl-i ḫüsām
10. Ol hizebr-nevāy Fetih Girāy
Şubḫa dek olmayup keşide-licām
11. Tīr-i bārānı yağdırup dā'im
Tırma yağmada idi hemçü ğamām
12. Cān atup Ḥazret-i Sinān Pāşā
Geldi şāh-ı cihāna virdi selām
13. Didi ey pādişāh-ı Cem-ḫaşmet
Eyle her sūya şīr gibi ḫırām
14. Ne revādur ki ehl bağı vü zālāl
Şāh-ı İslāma karşı ide kıyām
15. Ḥing-i cenge süvār olup fi'l-ḫāl
Kāl'a-i nuşrete diküñ a' lām

16. ‘Askerini kıral Dilayini
Bile hâlin kıral-ı bî-endâm
17. Tevsen-i çarhı zîr-i rānuña al
Virdi Hâk destüne zimâm-ı merâm
18. Hây-i a‘ dâ olursa Sām-süvâr
Tîg-i şamşamuñ eyleye sersâm
19. Ol tuğât u buğâtı boğa gibi
Pâre pâre kıluñ çü şîr-i ğarâm
20. Cenge ‘avretlerin bile getürür
Şan teferrüc ider o bed-fercâm
21. Ol şeh-i şîr-ceng ü haşm-keşüñ
Vâşıl olunca güşına bu peyâm
22. Kıldı deryâ-mişâl cüş u huruş
Cenge âheng idüp o şâh-ı peyâm
23. Eyleyüp her yaña ‘azim başlar
Hemçü zirgâm ol hizebr-i hümâm
24. Hâzretüñ hırka-i şerîfesini
Aldı egnine eyleyüp ikrâm
25. ‘Alem-i nuşreti kılpudur pür
Ol semiy-i Resûl-i fâhr-ı enâm
26. Yüzi tersine döndi küffaruñ
Tîg ü nîzeyle ‘asker-i huddâm
27. Yağdılar yıkdılar taburlarını
Aldılar niçe top-ı ejder-fâm
28. Dökülüp kaldı hâk-i zilletde
Ten-i bî-rûh gibi niçe hıyâm
29. Altun adını bakır itdi kamu
Ma‘ den üzre olanlar istihdâm
30. Cümle küffâr ‘askeri şındı
Hamdu-li’llâh ki def‘ olup âlâm
31. Ehl-i İslâm sâlim ü gânim

- Cümle küffâr oldı hep nâ-kâm
32. Didi ol pâdişâh-ı ceng-âver
Cây-ı rahmet degül dürür bu maqâm
33. Tıtdılar cümleten firâr ehlin
Geldi ortaya bir bölük bed-nâm
34. Kimi katl oldı kimisi teşhîr
Gördi bu hâlî heb havâşş u ‘avâm
35. ‘Ulemâ vü meşâyiḥ itdi du‘â
Didiler ey şeh-i ferîşte-ğulâm
36. Pâdişâhlar veliyy-i muṭlaḳdur
İns ü cinn olsa tañ mı emrine râm
37. Feth ü nuşretten olmayup hâlî
Ḳal‘a-i ‘ömri bula istiḥkâm
38. Peyk-i hâtif **Mişâlî** didi baña
Feth-i târiḥ bulur bu beyt tamâm
39. Ḥamdu-li’llâh döge döge hele
Egriyi aldı ‘asker-i İslâm (1005)

3.²⁶

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1. Sa‘âdetle sefer ‘azmin ḳılup Sultân Meḥemmed Ḥân
Ḥiṣâr-ı Egriye toḡruldı bir dem itmeyüp ârâm
2. Mücâhid fî-sebîli’llâh olup itdi ğazâ ‘azmin
Didi kim ḥâzır olsun vaḳtine küffâr-ı nâ-fercâm
3. Müyesser eyledi Ḥaḳḳâ ki niçe ḳal‘alar fethin
Ḥudâya ḥamd-i bi-ḥadd ḳıldı ol şâh-ı zevi’l-ikrâm
4. Ḥudâ ḳıldı ğuzât-ı müslimîni sâlim ü ğâlim
Ḳırıldı cümle-i küffâr-ı bed-kirdâr olup nâ-kâm
5. **Mişâlî** şükr idüp Allâha anuñ didi târiḥin
Gelüp iḳbâl ile Egriyi aldı ‘asker-i İslâm (1005)

4.²⁷

²⁶ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 134b-135a.

²⁷ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 135a.

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Yine devletle gelüp Kıbrısı kıldıñ teşrif
Haylî müştâk idi sulţanuma halk-ı dünyâ
2. Niçe gündür gözümüz yolda idi ve'l-hâşıl
Muntazırdı ayağuß tozına çeşm-i bînâ
3. Yüzini görmek ile her kişi buldı şıhhat
Zât-ı pāküñ niçe bīmârlara oldu devâ
4. Mağdem-i pāküñ ile şehrüñ içi pāk oldu
Hâk-i pâyüñ niçe dil-ğastelere virdi şifâ
5. Yüzüñi bir dağı şıhhatle görem mi dir idüm
Hamdu-li'llâh ki kabûl itdi du'âmı Mevlâ
6. Kıbrısuñ sizüñ ile yirine geldi cânı
Hızır irişdüñ niçe dil-ğasteyi kılduß ihyâ
7. Bu muşîbet ayağuß tozu ile ref' oldu
Eyledüñ mağdem-i pāküñle niçe def' -i belâ
8. 'Aleme âyet-i rahmet gibi nâzil olduñ
Gökde istedüğünü yirde bulupdur fuğarâ
9. Siz gidelden ten-i bî-rûh idi güyâ 'âlem
Hâk-i pâyüñle cihân halkı yine buldı şifâ
10. Kaht-ı bārân ile her güşesi pejmürde iken
Nem-i ihsânuñ ile buldı yine neşv ü nemâ
11. Zâyi' olmadı²⁸ kuluñuñ sulţanum
Giceler şubha dek ihlâş ile itdüğü du'â
12. Hazret-i Hağ yine gösterdi sa' âdetle yüzüñ
Hamdu-li'llâh beni mağşûduma irgürdi Hudâ
13. Siz gidelden berü çekdüklerüm âlâmı disem
Haşre dek biñde birin eylemez idüm imlâ
14. Nic' olur hâl-i dil-i zâr diyü gamda iken
Güşuma cânib-i hâtifden irişdi bu nidâ

Başlık: Ca' fer Pâşanuñ Def' a-i Sâniyen Kıbrısa Vardukda Mişâlî Merhûmuñ Didüğü Tarihîdür.

²⁸ Yazmada burası boş bırakılmıştır.

15. Didi ğam çekme şaķın Hāzret-i Pāşā geliyor
Kim odur ‘ adl ile meşhūr-ı emīrū’l-ümerā
16. Merḥamet ehlidür erbāb-ı dile mā’ildür
Bir bahāne irer ihsāna ḥuṣūşā ki saña
17. Cümle āfāķa anuñ luṭf u ‘ aṭāsı şāmil
Baḥr-ı ihsānına müstaĝraķ anuñ bay u gedā
18. Umaram Hāzret-i Pāşā-yı kerīmü’ş-şāndan
İde evvelki gibi va’ de-i luṭfına vefā
19. Sözi uzatmayalum medḥ ü şenā eyleyelüm
Kılalum Hāzret-i Pāşāya du’ ā ile şenā
20. Da’imā ‘ izz ü sa’ ādetle geçüp evķātı
Gicesin ķadr u ğünün ‘ ıyd ide Hāķ şubḥ u mesā
21. Hāzret-i Hızr ola her demde anuñ hem-rāhı
Kırıda yaşda mu’ in ola aña ‘ avn-i Hüdā
22. Mañsıb-ı ‘ izz ü şafa-baḥşuña didüm tāriḥ
Geldi yine ķadem-i pāk ile Ca’ fer Pāşā (1005)

5.²⁹

fe’ ilātün fe’ ilātün fe’ ilātün fe’ ilün

1. Mālik-i baḥr-ı ‘ aṭā Hāzret-i Ca’ fer Pāşā
‘ Ālemi kendüye ķul eyledi ihsānlar ile
2. Kırşuya şaldı ḥazīneye gemisin donanup
Ceng-cü ‘ arbede-ḥū bir niçe ķorsānlar ile
3. Anda gelmişdi iki firķatası küffāruñ
Bir niçe dūn u denī aḥmaķ u nā-dānlar ile
4. Anlaruñ niyyeti bu idi doyumluķlar idüp
Varalar yirlerine māl-i firāvānlar ile
5. Boĝazı kesmege geldi boĝazı virdi ele
N’ola ķan aĝlasalar dīde-i giryānlar ile
6. Dökdi deryā gibi her biri gözinden acı yaş
Zār zār inleyüben nāle vü eĝānlar ile

²⁹ *Mecmū’a-i Eş’âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 132a.

Başlık: Ca’ fer Pāşā Hāķķında Mişālī Çelebī Merḥūmuñ Didüĝi Tārīḥidür.

7. Didi bu fetîhi **Misâlî** işidüp târihîn
Aldı kâfirde iki gemi müselmânlar ile (1007)

6.³⁰

meʿûlû fâʿilâtü mefâʿilü fâʿilün

1. Geldün cihâna niçe ʿibâdetler eyledün
Zühd ü şalâh ile geçirüp şubh u şâmuñı
2. Her mantıkuñda niçe maʿânî olurdu keşf
Güş eyleyen hayât bulurdu kelâmuñı
3. Terk eyleyüp bu hânkâhı itdün irtihâl
İrdün huzûr-ı hâzrete bulduñ merâmuñı
4. Hayr olduğına ʿâkıbetün bu yiter delîl
Her kişi şoñra hayr ile yâd itdi nâmuñı
5. Bezm-i fenâda mest-i mey-i ʿaşkuñuñ müdâm
Seng-i ecel tokındı şikest itdi câmuñı
6. Târihüne **Misâlî** duʿâ eyleyüp didi
Bâlî Efendi cennet ide Hâk maķâmuñı (980)

7.³¹

feʿilâtün mefâʿilün feʿilün

1. Yine ey çarh-ı pür-sitem meded âh
Bir ʿaceb hâlet eyledün nâ-gâh
2. Göçüp ol pâdişâh-ı rüy-ı zemîn
Menzilün kıldı zir-i hâk-i siyâh
3. ...³² be-hâk-ı şâh-ı Rüsül
Kerem ü luṭfuñ it aña hem-râh
4. Didi ervâh-ı kudsiyân işidüp
Ceʿalaʿllâhü cennete meşvâh
5. Naql idince o sâye-i Yezdân
Didi târih geçdi zılluʿllâh (1003)

Musammatlar

³⁰ *Mecmûʿa-i Eşʿâr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 685, vr. 179b.

³¹ *Mecmûʿa-i Eşʿâr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1973, vr. 35b.

³² Sayfadaki kurt yeniğinden dolayı okunamamaktadır.

1.³³

[Muḥammes]

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

I

Zāt-ı pākūnden ırağ olalı Allāhu 'alīm
 Olmasın miḥnet ile künc-i belālarda muḳīm
 Luṭfuñı şanma ferāmüş ide bu 'abd-i ḳadīm
 İşigūnden n'ola mehcūr isem ey şāh-ı kerīm
 Gerçi dūrīm zi-ḥıdmet be-du'ā meşgūlīm

II

Ḥāk olup zerre gibi bād-ı fenā ile tenüm
 Kūy-ı iḳlīm-i 'adem daḫi olursa vaṭanum
 Ḥaşre dek vird-i zebān idüben bu sūḫanum
 Dilerem ḳabrümün üstinde biten her çemenüm
 Gerçi dūrīm zi-ḥıdmet be-du'ā meşgūlīm

III

Dā'imā Ḥazret-i Mevlā ide şād u ḥurrem
 Olasın devlet ile zevḳ ü şafāda her dem
 Zīr-i destünde ola ḫāme gibi ehl-i ḳalem
 Diyeler cümle saña ey şeh-i erbāb-ı kerem
 Gerçi dūrīm zi-ḥıdmet be-du'ā meşgūlīm

IV

İtmeden bād-ı fenā ḳahr ile berbād tozum
 Görmege tā ki müyesser ola daḫı gözüm
 Süreyin ḫāk-i ser-i kūyına yüz yirde yüzüm
 Ey Mişālī bu durur ayağı tozına sözüm
 Gerçi dūrīm zi-ḥıdmet be-du'ā meşgūlīm

2.³⁴

[Ġazel-i Su' ūdī Taḫmīs-i Mişālī]

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

I

Dime dībā yirine egnüñe bir şāl olmaz
 Zer ü zīverle muḳayyed ḳışide ḫāl olmaz
 Ṭalib-i faḳr u fenā zīnete meyyāl olmaz
 Ehl-i tecrīd dilā mültefit-i māl olmaz
 Terk-i dünyā-yı denī itmeyen abdāl olmaz

³³ *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 30b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 179a.

³⁴ *Mecmū'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi 2254, vr. 62a-b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Erzurum Atatürk Üniv. Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazmaları, ASL 625 Mec 83, vr. 145b.

II

Ol Hümâ yüksek uçar eylemez alçağda qarâr
 Şâh-bâz-ı dil ü cân niçe ide anı şikâr
 Bâl açup uçmağa kılduğça ‘azîmet her bâr
 Toķınur murğ-ı dilûn hâtırına nâvek-i yâr
 Ne kadar olsa yine münkesirü’l-bâl olmaz

III

Ruĥ-ı cânân ile dirsem n’ola gülzâr-ı cinân
 Gülleri bâğ-ı İrem gibi muţarrâ her ân
 ‘Andelîb-i dil ü cân her dem olur nağme-zenân
 Ne ‘aceb gülşen olur ĥüsn-i cemâl-i cânân
 Yaz u kış bülbül-i şûrideleri lâl olmaz

IV

Niyyet itmiş ki vara ĥâk-i reh-i dildâra
 ‘Arz-ı ĥâl eyleye ol serv-i sehî-refţâra
 Ser-i küyında gezerken tolanup âvâre
 ‘Âşıkun işi oñar râst gelürse yâre
 O elif-kâmet-i dilber gibi bir kâl olmaz

V

Ey **Mişâlî** di görüşdükde o zât-ı pâke
 Virmesün hiç keder âyine-i idrâke
 Bir iki gün tatalum zûlm ile düşmiş ĥâke
 Rûzigâr ile Su‘udî irişür eflâke
 Ĥâk-i râh olmağ ile bir kişi pâ-mâl olmaz

3.³⁵

[Tedsîs]

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

I

Kerem kıлмаğ ezelden ‘âdetündür ehl-i ‘irfâna
 Mürüvvet ĥod cibillî ĥilkatündür müstemendâne
 Senün ĥapuñda mu‘tâd olmuş iken dâ’im iĥsâna
 Beni luţf eyle muĥtâc itme her bir şaĥş-ı nâ-dâna
 Cihân içre budur lâyıķ olan sen şâh-ı devrâna
 Ki yaķduğı çerâğ üstine dâ’im ola pervâne

II

Beni luţfuñla mesrûr eyle sulţânım ‘inâyet kıł
 Faķire mihribân ol luţf u iĥsân eyle şefkat kıł
 Elüñle yaķduğun rûşen çerâğundur mürüvvet kıł

³⁵ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 149b.

Başlık: Müseddes-i Mişâlî Berâ-yı Aĥmed Pâşâ.

Muḥaṣṣal ṣānuña lāyık olanı eyle himmet kı1
Cihān içre budur lāyık olan sen ṣāh-ı devrāna
Ki yaqduğı çerāđ üstine dā'im ola pervāne

III

Cemālūñ 'arz idüp benden yüzüñ luḥf eyle döndürme
Faḳıri ağladup a' dā-yı bed-kıṣı sevindürme
Eser yilden ṣaḳın nār-ı cefā ile göyündürme
Muḥaṣṣal ṣevḳ ile yanar çerāđuñdur söyündürme
Cihān içre budur lāyık olan sen ṣāh-ı devrāna
Ki yaqduğı çerāđ üstine dā'im ola pervāne

IV

Ne yaña 'azm iderseñ meṣ' al-i devlet olup rāh-ber
Çerāđ-ı rif'atūñ Ḥaḳ 'āleme kılsun ziyā-güster
İṣıtdüm cān u dilden yana yana eyleyüp ezber
Okur bu maḥla'ı ṣevḳ ile her rind-i süḥan-perver
Cihān içre budur lāyık olan sen ṣāh-ı devrāna
Ki yaqduğı çerāđ üstine dā'im ola pervāne

V

Niçe yanar çerāđuñ var cihānda gün gibi zāhir
Miṣālī gibi ammā yok durur bir ṣā'ir-i māhir
Huṣūṣā vaṣf-ı pākūñ kıлмаđa her vech ile ḳādir
Ne çāre saña ḥālin yanmağa ammā dili ḳāṣır
Cihān içre budur lāyık olan sen ṣāh-ı devrāna
Ki yaqduğı çerāđ üstine dā'im ola pervāne

4.³⁶

[Müseddes]

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

I

Niçe bir kılsun dıraḥt-ı cismümi sermā zebün
Niçe bir olsun ṣaḳāyık gibi çeṣmüm ğarḳ-ı hūn
Gördüm olmuş rüy-ı dilber gibi 'ālem lāle-gün
Zerre deñlü ḳalmayup ğam-ḥāne-i ṣabr u sükün
Yāri ḳapduđ seyre ğıtdük duymadı ađyār-ı dūn
Bir ṣafā itdük efendi 'ömr uğurladuk bugün

II

Ĝam degül ma'lüm olursa rāzumuz ehl-i dile
Sırrını nā-dāna fāṣ iden düşer dilden dile
Lāzım oldu gitmemüz gördüm bir āḥar menzile

³⁶ *Mecmū'a-i Eṣ'ār*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 149b-150a; *Mecmū'a-i Eṣ'ār*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye 1565, vr. 113a.

Başlık: Müseddes Merḥūm Miṣālī Çelebinüñdür Nuruosmaniye 4962; Müseddes-i Miṣālī Çelebi Belediye 1565.

Kehrübâ-veş şarı lup bir mû-miyân ile bile
Yâri çapduk seyre gitdük duymadı ağıyâr-ı dūn
Bir şafâ itdük efendi ‘ömr uğurladuk bugün

III

Yâri şandum şöhet eyler hâne-i aḥbâbda
‘Iyş idermiş ol ḥod illerle kenâr-ı âbda
Gördüm a‘dâ her biri ḥar gibi ḥürd u ḥ‘âbda
Böyle fırsat mı olur diyü şeb-i meh-tâbda
Yâri çapduk seyre gitdük duymadı ağıyâr-ı dūn
Bir şafâ itdük efendi ‘ömr uğurladuk bugün

IV³⁷

Kendümüz ‘âlemlere ‘aşk ile rüsvâ itmedük
Fâş idüp râzı dil-i nâlânı gâvğâ itmedük
Yâr ile bir gūşe ḳalmadı temâşâ itmedük
Yine ammâ sırrumuz nâ-dâna ifşâ itmedük
Yâri çapduk seyre gitdük duymadı ağıyâr-ı dūn
Bir şafâ itdük efendi ‘ömr uğurladuk bugün

V

Vaḳt-i gülzâr irdi ḳaldı yâr ile ‘azm-i kenâr
Eşk-i ‘âşık gibi her yaña şalındı cūy-bâr
Eyledük bir çeşm-i bî-âhū ile seyr ü şikâr
Ey Mişâlî tîz-revi ḳollayup şeh-bâz-vâr
Yâri çapduk seyre gitdük duymadı ağıyâr-ı dūn
Bir şafâ itdük efendi ‘ömr uğurladuk bugün

5.³⁸

[Müseddes]

mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

I

Bu ḥüsn-i bâ-kemâl ile bir meh-cebînsin
Mülk-i melâḥat içre şeh-i kâm-bînsin
Bir şūḥ-ı nükte-perver-i siḥr-âferînsin
Maḳbûl-ı ḥalk-ı ‘âlem ü yâr-ı güzînsin
Yokdur bahâne ḥüsnüñe bir nâzenînsin
‘Aybuñ hemân budur ki erâzil-nişînsin

II

Ḥübân-ı şeh-r görse idi ḥüsn-i ḫal‘atun
Yoluñda cân u dilden iderlerdi ḫıdmetün
Günden güne ziyâde olurdu leḫâfetün

³⁷ IV. ve V. bentler Nuruosmaniye 4962’de yok.

³⁸ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 149b-150a.

A‘dā-yı bed-nihād ile olmasa ülfetüñ
 Yoğdur bahāne ħüsnüñe bir nāzenīnsin
 ‘Aybuñ hemān budur ki arāzil-niñīnsin

III

Yağsa cihānı nāle vü feryād ü zār ile
 Hem-şoğbet olma düşmen-i nā-sāz-kār ile
 Dāmānuñ itme gül gibi āzürde ħār ile
 Ya‘nī konuşma her ħas u bī-i‘tibār ile
 Yoğdur bahāne ħüsnüñe bir nāzenīnsin
 ‘Aybuñ hemān budur ki erāzil-niñīnsin

IV

Ĥalk ideli le‘āfeti Ĥallāk-ı Lem-yezel
 Kılmamış āferīde cemālūñ gibi güzel
 Yūsuf-miñāl ħüsnüñi vaşf eylesem mağal
 Mısr illerinde var mı senüñ gibi bī-bedel
 Yoğdur bahāne ħüsnüñe bir nāzenīnsin
 ‘Aybuñ hemān budur ki erāzil-niñīnsin

V

Ağyār iderse ħāneñe bir vech ile duğul
 Redd it ħarīm-i ‘işmetüñe bulmasun vuşul
 Yanuñda görse dir anı her şahş nā-ğabul
 Sen bir efendisin saña lāyık degül bu kul
 Yoğdur bahāne ħüsnüñe bir nāzenīnsin
 ‘Aybuñ hemān budur ki erāzil-niñīnsin

VI

Bülbül gibi **Miñāl** ider nāle vü enīn
 Gül gibi ħārlarla sen olmağda hem-niñīn
 Hercā’ī olma gün gibi ey [māh-ı] nāzenīn
 Ĥavfum budur yağa seni bu āh-ı āteşīn
 Yoğdur bahāne ħüsnüñe bir nāzenīnsin
 ‘Aybuñ hemān budur ki erāzil-niñīnsin

6.³⁹

[Müseddes]

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

I

Tā ezel çün böyledür aĥvāl-i çarğ-ı bī-amān
 ‘Āğil iseñ ‘izze mağzün olma naşba şādmān
 Manşıbuñ a‘lāsımı yine alursuñ rāygān
 Ĥamdu-li‘llāh itdi sultānum seni Ĥağ kāmran

³⁹ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 150a-b.

‘Azl u naşbı dehr-i pür-ķahruñ olupdur tev’emān
Hāl-i ‘ālem böyledür dünyāda sen şağ ol hemān

II

Gelmedi zātuñ gibi dünyāya bir ehl-i kerem
Görmedi ‘ahdüñde bir kimse senüñ zılm u sitem
Seyyid-i ‘ālî-nesebsin ey şeh-i vālā-himem
Yüz sürer ayağūña manşib gelür çekme elem
‘Azl u naşbı dehr-i pür-ķahruñ olupdur tev’emān
Hāl-i ‘ālem böyledür dünyāda sen şağ ol hemān

III

Niçe demlerdür ki esb-i devlete olduñ süvār
Eylesün sulţān-ı ‘ālî-şānumı Hāķ pāyidār
‘Ahd-i hūbān gibi çün devrān degüldür ber-ķarār
‘Āķil iseñ dehrüñ evzā‘ma kılma i‘tibār
‘Azl u naşbı dehr-i pür-ķahruñ olupdur tev’emān
Hāl-i ‘ālem böyledür dünyāda sen şağ ol hemān

IV

Eylese cüzvî teğāfül ol şeh-i peymān-güsil
Eksük itmez luţf u ihsānını yine muttaşıl
Zell u rıf at tev’em olduğm bilür erbāb-ı dil
Hāl-i dehri benden istifsār iderseñ şöyle bil
‘Azl u naşbı dehr-i pür-ķahruñ olupdur tev’emān
Hāl-i ‘ālem böyledür dünyāda sen şağ ol hemān

V

Dehr-i dün-perver kimin çarħa çıkarur rāyegān
Kimini nā-būd u nā-peydā ider virmez amān
Hāşılı benden naşīħat isteyenler her zamān
Ey **Mişālî** eylesün bu maţla‘ı vird-i zebān
‘Azl u naşbı dehr-i pür-ķahruñ olupdur tev’emān
Hāl-i ‘ālem böyledür dünyāda sen şağ ol hemān

7.⁴⁰

[Terkîb-i Bend]

mef’ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

I

1. Yā Rab niçe taħammül idem bu belāya ben
Yandı firāķ āteşine cism ile beden
2. Her yaña şu gibi n’ola olsa yaşum revān

⁴⁰ *Mecmû’â-i Eş’âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 133b-134a; ilk bendin matları, Peşteli Hisâlî’nin *Metâli’ü’n-Nezâ’ir*’inde (Kalyon 2011: 662) de geçmektedir.

Başlık: Kıbrısta Vefât Eyleyen Muştafâ Pâşâ Hâķında Mişālî Merħūmuñ Didüğü Merşiyedür.

Hāk içre sâye-veş yatur ol serv-i sîm-ten

3. Ya' kûb gibi n'ola gözüm dökse kanlu yaş
Bu dâr-ı ' işret oldu baña külbe-i hazen
4. Ol mihr-i âsumân-ı kerem n'eyledi saña
Çalduñ zemîne sâye-veş ey çarh-ı pîre-zen
5. Lâyık mıdur ki bülbül-i quds-âşiyân iken
Hāk-i siyâh içinde yata ol gül-i çemen
6. Mihr-i cemâli matla' -ı şems-i şalâh idi
Envâr-ı zühd ile pür idi cismi cümleten
7. Ol serv-i pāk-dâmen için niçe rûzigâr
Cûlar döküp yaşın acıyup ağlasun bahâr

II

1. Ey dil gel imdi ağlaşalum yine zâr zâr
Şemşîr-i gamla eyleyelüm cismümüz figâr
2. Gül gibi sîne-çâk olalum mâtemin tutup
Bülbül-mişâl eyleyelüm nâleler hezâr
3. Yağ lâl-veş tenünde dögün derdle dögün
Kıl pâre pâre cismüni mânend-i kühsâr
4. Gök kara giydi mâtem için ebr-i tîreden
Bu hasret ile çeşm-i nücüm oldu eşk-bâr
5. Maşşerde görürüz diyü ancağ cemâlini
Tâ haşr olunca her birimiz çeksün intizâr
6. Havf ile kara bahtına mâtemler eyleyüp
Toprak saçardı başına küffâr-ı hâksâr
7. Tîğ-i sitemle cismini çâk itdüñ ey felek
Halk-ı cihânı cümle helâk itdüñ ey felek

III

1. Çarh-ı berîne irmiş iken gün gibi seri
Şimdi revâ mıdur o mehûñ hāk ola yiri
2. Hâtem gibi ne çâre elümden çıkardum âh
Vâ-fürkatâ ki hâke düşürdüm o cevheri
3. Şarrâf-ı dehr kıymetini bilmedi anuñ

Hayfâ ki zâyi' eyledi bir pâk gevheri

4. Yûsuf gibi düşürdüm anı çâh-ı miñnete
Düşmede dağı görmeyelüm böyle günleri
5. El-ħağ sa' âdet-i dü-cihânî degül midür
Hem ğâzî hem şehîd ide Mevlâ o serveri
6. Serdâr iken 'asâkir-i İslâm ey felek
Lâyık mı pây-mâl idesin ol dilâveri
7. Gül-rûh-ı pâkini idelüm el açup du' â
Serdâr ide anı şühedâ hayline Ğudâ

IV

1. Tîr-i kazâya eyler idi sînesin siper
Top u tûfenge karşı varur kılmayup ğazer
2. Râh-ı ğazâda cân ile başın fedâ idüp
Virdüm rızâ kazâya diyü eyledi sefer
3. Niçe kıla'ı kalb-i 'adû gibi kal' idüp
Dâr u diyârın itmiş idi zîr ile zeber
4. Kõnmaz iken Hümâ yire ey çarh-ı kîne-ğ'âh
Kılduñ ğazîz-i ħâki aña sâye-veş mağar
5. Kıldı ğazâ yolında fedâ cümle varını
Bir cânı kıldı anı dağı virdi mâ-ğazar
6. Lâyık mıdur ki tâc-ı sa' âdet-ğarîn iken
Ħâk-i mezellet içre kâla böyle bir güher
7. Olmaya diyü ħâk ile yeksân o sîm-ten
Toprakdan götürdi yüzi ağ ola kefen

V

1. Yâ Rabb rûh-ı pâkine cennet durağ ola
Tāvûs gibi cilvegehi bağ u râğ ola
2. Seyrâna varduğınca çemenzâr-ı cennete
Tübâ vü Sidre sâyesi aña otağ ola
3. Çünkim diyâr-ı âhirete eyledi sefer
Evvel kademde ravza-i cennet konağ ola

4. Düşdiyse hâke ol güher-i tâc-ı saltanat
Dür-r-i yegâne hazret-i sultân şağ ola
5. Huddâm-ı muqbilân-ı zevi'l-ihtirâmınıñ
Lâyık budur ki her biri yanar çerâğ ola
6. Kıbrısdâ Muştâfâ kulu el-hâk **Mişâlîyâ**
Pâşâlaruñ ser-âmedidür yüzi ağ ola
7. Dârü's-selâm ide maqâmın Hudâ müdâm
Şimdengirü du'âmuz odur aña ve's-selâm

Gazeller

Harfî'l-Elif

1.⁴¹

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Felekde kimseye baş egmezin ey kaşları garrâ
Kanâ'at itmek olur bir dilim nâna hilâl-âsâ
2. Dür-i dendânuña sehv ile teşbih eylemiş gavvâş
'Aceb mi burnına tuzlu şular çoysa anuñ deryâ
3. Hâlâş olmağ dilersen zâhidâ gird-âb-ı miñnetden
Kenâr-ı 'işrete dâ'im çekilsün zevrak-ı şahbâ
4. Yanup yaqılma ey dil kimseye ol mihr-i enverden
Ne odlar yaqdurur pervâneye gör şem'-i bezm-ârâ
5. Eger sen dağı bir ebrü-kemânuñ cevriñi çeksen
Mişâlînüñ bilürdüñ çekdüğün ey kaşları tuğrâ

2.⁴²

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. N'ola 'uşşâk iderse ol şeh-i hûbâna istiğnâ
İder gâhî gedâlar şâh-ı 'âlîşâna istiğnâ

⁴¹ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 40b, *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 102a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 298b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Selimiye Kütüphanesi, 22 Sel 2229, vr. 74a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 30b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 179a; bu gazelin matlat, Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 63) ve Kâbilî'nin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr*'ında (Gürbüz 2018: 462) da geçmektedir.

⁴² *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 40b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 7076, vr. 39b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 35a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 179b.

2. Başum hōşdur şu deñlü derd-i ‘aşkuñla ‘aceb midür
İdersem ey tabīb-i cān u dil dermāna istiğnā
3. Ğam u ğuşşayla şimdi şol kadar ünsiyyetüm var kim
‘Aceb midür idersem ey gönül yārāna istiğnā
4. Gözüm yaşına gelmiş ol boyı servüm temāşāya
İderse seyl-i eşküm yiridür ‘ummāna istiğnā
5. Cefā eyler **Misâli** baña müstağnī dise dildār
İder kullarına ‘ādet durur sultāna istiğnā

3.⁴³

fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

1. Hıyra gir rindāna şun cām-ı şarābı sākıyā
İçelüm biz zāhidüñ olsun şevābı sākıyā
2. Bāde evşāfın yirinden gör ki ‘İşret-nāmedür
Var Revānīnün bu fende bir kitābı sākıyā
3. Zevrağ-ı şahbādatur keştisi baħr-ı ‘işretüñ
Bād-bānıdur anuñ her bir ħabābı sākıyā
4. Bir ħadeħ bādeyle ma‘ mūr it dil-i virānemüz
Tutmayalum tā ğam-ı dehr-i ħarābı sākıyā
5. Emse cām-ı lā‘ lüni n’ola **Misâli** teşne-dil
Rind olan içmekden itmez ictinābı sākıyā

Ĥarfü’l-Bā

4.⁴⁴

mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

1. Der-i mey-ħāneyi deryūze eyle ol gedā-meşreb
Şafāña reşk ide ‘ālemde her bir pādışā-meşreb

5a. dise: dime 06 Mil Yz A 7076.

⁴³ *Mecmû’â-i Eş’âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 40b; *Mecmû’â-i Eş’âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 102b; *Mecmû’â-i Nezâ’ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 299a; *Mecmû’â-i Eş’âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 35a; *Mecmû’â-i Eş’âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 179b.

⁴⁴ *Mecmû’â-i Eş’âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 41a; İncinur Atik Gürbüz, *Mecmû’atü’l-Letâ’if ve Sandûkatü’l-Ma’ârif*, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Yayınları, Ankara 2018, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/57123.mecmuatul-letaiif-ve-sandukatul-maarifpdf.pdf?0>, s.83; *Mecmû’â-i Eş’âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 179b; *Mecmû’â-i Eş’âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 37b.

2. Yiridür bu türâbı hâkden ref' eyleseñ şâhum
Erenler haqq' için sensin ' Aliyyü'l-Murtażâ-meşreb
3. Tecellî eylesin dirseñ hayâl-i rüy-ı cânânı
Mücellâ kıl gönül âyînesini ol şafâ-meşreb
4. Nevâlar eyleyen ' uşşâka bakmaz bezm-i hicrinde
Yanında ' ayş u nüş eyler raķîb-i bî-nevâ-meşreb
5. Düşüp câma **Misâli** dem-be-dem şurb-i müdâm eyler
Hâbâb-âsâ fenâ bezminde yok ehl-i hevâ-meşreb

5.⁴⁵

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Dilinden vaşf-ı la' lün zikri düşmez nükte-dândur leb
Şeker yir güyiyâ bir tütî-yi şirin-zebândur leb
2. Ezel bezminde içdüñ kana kana hün-ı ' uşşâkı
Bulaşmış ağzuña ey gonce-fem bir kaçre kandur leb
3. Amân virmez emer cân naķdin ammâ lâ' lin emdürmez
Dile gelmez dinilmez zulmi gâyet bî-amândur leb
4. Söze gelse dem-i cân-baħşı eyler mürdeler ihyâ
Benüm rüħum meger bir ' İstî-yi devr-i zamândur leb
5. Dili ' aşık gibi ağzın güm itdi var ise yârüñ
Anuñçün ey **Misâli** dâ'imâ gözden nihândur leb

6.⁴⁶

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Ol perî göstermeyüp rüyın tutar şandum niķâb
Şoñra bildüm haţţ-ı ruhsârından eylemiş hicâb
2. Silme nergisden seher gülşende naķd-i jāleyi

3a. cânânı: cinânı *Mecmû'atü'l-Letâ'if*.

5a. Dem-be-dem: dâ'imâ 06 Mil Yz B 799.

⁴⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 41a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 102b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 175b; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr.180b.

1a. nüktedândur: bî-emândur 28 Hk 3648.

1b. Şeker yir: Şekerdür MC O.103. // güyiyâ: dâ'imâ 28 Hk 3648.

⁴⁶ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 41a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 102b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez 263, vr. 47b; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 299a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 35b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 175a, 180a; bu gazelin matlatı, Peşteli Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 1039) de geçmektedir.

Kimsenüñ alma gözi yaşın şaşın ey âfitâb

3. Şu' le-i şem' -i cemâlün gönline düşmiş meger
Yalın ayak meclisi geşt eyledi cām-ı şarâb
4. Sen şeh-i çâpük-süvâruñ ayağını öpmede
Her kaçan bahş eyledi müzeñle başıldı rikâb
5. Nâr-ı âhıyla **Mişâlî**nün tutuşmak istemiş
Hayli ey mäh-ı cihân-efrüz kerem itmiş şihâb

7.⁴⁷

mef' ulü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

1. Yüz bulduğunca başa çıkarırsa eger şarâb
Ehl-i şafâya haylî virür derd-i ser şarâb
2. Toğundi la' lüne mey-i telh itdi çok cefâ
Cânum acıtdı ey lebi şehd ü şeker şarâb
3. Bâr olmasun ğubâr-ı haţuñ la' lüne gelüp
Kılmaz taħammül aña götürmez keder şarâb
4. Haţ u ruḡ u lebün var iken meclise yiter
Sâķi eger benefşe eger gül eger şarâb
5. Ben varduğum yire yine ayak başar diyü
Gördüm **Mişâlî**yâ ' araķa haylî ter şarâb

8.⁴⁸

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Eş-k-i çeşmümde tolar destümdeki peymâne hep
Sâķiyâ her dem gelür nem var ise meydâna hep
2. Var mı ' aşkumdan çekilmiş diyü ol Yūsuf-liķâ
Göz terâzüsüyla urdı ' aşıkın mizâna hep
3. Sūzen-i ' aşkum gibi döndürdi diyü rişteye
' Älemi gözden geçürdi ser-te-ser cânâne hep

⁴⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 102a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 7a, 299a; bu gazelin matlai, Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 166) de geçmektedir.

⁴⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 264b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 554, vr. 126a; .Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazmaları 3942, vr. 126a, *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz C 3, vr. 2a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2907, vr. 27a.

4. Zülfine dil bağlayanlar düşdiler çāh-ı ğama
Hāşılı bende geçenler girdiler zindāna hep
5. Cümle şi' rüm Kays-veş vādī-i hayret vaşfidır
Söyledür 'aşkuñ **Miṣālī** hasteyi yabana hep
6. Kimler üstine açar devlet kapusun bilmezem
Niçe şehler bende-i der-mānde ol der-bāna hep⁴⁹

Ḥarfū't-Tā

9.⁵⁰

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1. Tabībüm gördi ki mümkün degül ben hasteye şıḥhat
Budur el ucu ile nabzumı tıtduğına hikmet
2. Düşürmekdi murāduñ dil-beri germ-ābeye tenhā
Ne çāre ey dil-i üftāde ammā düşmedi ḥalvet
3. Didükde tīşe-i kūh-ı ğama başuñda yir eyle
Didi Şīrine ol dem Kūh-ken baş üstine hıdmet
4. Koyup mir'āt-i ḥüsnüñ yüzlerine kimseler bakmaz
Gül-i ra' nā eger 'arz eyley ise ruḥların kat kat
5. **Miṣālī**yi didüm kırtar cefādan ḥayra gir öldür
Didi sen ğam yime anuñçün aña var ḥayır niyyet

10.⁵¹

mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fe'ülün

1. Kaşd eyle dilā olmağa ser-dār-ı muḥabbet
Mecnün gibi kınsun dir iseñ başuña devlet

⁴⁹ Bu beyit, 3942'de yok.

⁵⁰ *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 41a-b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 102b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10407, vr. 13a; *Mecmū'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 299a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 984, vr. 109b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 35b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 180a; bu gazelin matlaı, Peşteli Hisālî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 208) ve *Kaf-zâde Fâ'izî Tezkiresi*'nde (Kayabaşı 2003: 485) de geçmektedir.

⁵¹ *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 41b; *Mecmū'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 11b; İncinur Atık Gürbüz, *age.*, s. 109; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 266b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 35b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 180a; bu gazelin matlaı, Peşteli Hisālî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 205) ve Kâbilî'nin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr*'inde (Gürbüz 2018: 233) da geçmektedir.

2. Bâğ-ı ruhuña geldügi dem tütü-i haṭṭuñ
Uçdı çemenüñ revnaķı ey naḥl-i leṭâfet
3. Deryâda görünmez çekilüp zevraķ-ı şahbâ
Ayak kıarada kıoyalı ey şâh-ı velâyet
4. Ruḥsârı görünmez o mehüñ haṭṭ-ı siyehden
Âyîneñe ey dil kıonallı gerd-i küdüret
5. Şığmazdı **Misâli** bu kıadar gevher-i ma' nâ
Eş'âr-ı terüñ olmasa ger baḥr-ı belâgat

11.⁵²

meḥ'ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

1. 'Aşıklarına eyler iken her dem iltifât
Çok sevdiğüm neden baña olmaķ kem iltifât
2. Bu iltifât baña yiter kim ḥiṭâb idüp
Bir kerre diye saña niçe itsem iltifât
3. Ḥaķķâ budur ki pâdişeh-i vaķt ider beni
Şunduķça câm-ı la' lin o şâh-ı Cem iltifât
4. Lâyık mıdur ki maḥrem-i bezm-i vişâl iken
Maḥrûm olam beni bula nâ-maḥrem iltifât
5. Manzûr-ı ḥalk-ı 'âlem olurdum **Misâli** yâ
Kılsaydı bir nazar o şeh-i 'âlem iltifât

Ḥarfü's-Şâ

12.⁵³

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Dilde taşvîr-i ruḥuñ oldu nigârâ ḥâdiş
Olmadın deyr-i cihânda büt-i tersâ ḥâdiş
2. Bâğ-ı sînemde gönül dikdi nihâl-i kıaddüñ
Daḥı serv olmadın ey kıâmet-i bâlâ ḥâdiş
3. Saña Mecnûn iken ey kâkül-i Leylâ gönlüm

3b. vilâyet: 'adâlet Nuruosmaniye 4962.

⁵² *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10598, vr. 108b; bu gazelin matları, Peşteli Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 194) de geçmektedir.

⁵³ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 41b; bu gazelin matları, Peşteli Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 250) ve Kâbili'nin *Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş'âr*'ında (Gürbüz 2018: 869) da geçmektedir.

Dağı olmamış idi Vāmık u ‘Azrā ḥādīs

4. Ḥāme aldum elüme rā ḡaşuñuñ vaşfinda
Oldı ey meh yine bu maḡta‘-ı ḡarrā ḥādīs
5. Bu **Miṣālī** ḡam-ı ebrūñı ḡayāl eylerdi
Māh-ı nev olmadın ey ḡaşları ḡarrā ḥādīs

Ḥarfü’l-Cim

13.⁵⁴

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1. Ḳadem başma reh-i ‘ışḡa ḡüzergāh-ı cihāndan ḡeç
Bir adım eyle iki ‘ālemi kevn ü mekāndan ḡeç
2. Müdām ey sāḡı̇ gel dil-berler ile mest ü ḡayrān ol
Ayaḡ çek bezm-i ‘iṣretten ṡarāb-ı ergāvāndan ḡeç
3. İrem dirseñ ḡabībūñ cennet-i kūyına ey ṡūfī
Ferāḡat eyle seyr-i bāḡdan bāb-ı cihāndan ḡeç
4. Mesīḡā-veṡ eger ḡörmek dilerseñ *ḡābe ḡavseyni*
ḡüzere ḡıl tır-i āhum gibi saḡf-ı āsumāndan ḡeç
5. **Miṣālī** zümre-i ‘uṡṡāḡa ser-dār olmaḡ isterseñ
Boyn ur zülfine Maṡṡūr gibi rismāndan ḡeç

14.⁵⁵

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Gerḡi olmaḡ zülf-i yāra bī-sebeb ber-dār ḡüç
‘Iṡḡı ammā ḡamzesi cellādına inkār ḡüç
2. Kūyuña varup niçer ṡerḡ eyleye aḡvālūñı
Ḥāşılı dil tıflına reftār ile ḡüftār ḡüç
3. Ḳaldı ḡöñlüm sende ḡıl bey‘-i vefā didüm didi
Ḥāṡıruñ ḡalursa ḡalsun ḡalb ile bāzār ḡüç
4. Ḥāme vü kāḡıd yanar sūz-ı derūnumdan benüm
Yāre ḡālüm ḡāşılı eṡ‘ār ile iṡ‘ār ḡüç
5. ṡā‘ir-i pākīze-ḡūya ḡiç müṡkil nesne yoḡ
Ey **Miṣālī** ḡavlin[i] söyler diyen eṡ‘ār ḡüç

⁵⁴ *Mecmū‘a-i Eṡ‘ār*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 103b

⁵⁵ *Mecmū‘a-i Eṡ‘ār*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 103b.

Harfî'l-Hâ15.⁵⁶*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

1. Sâķî eli çü hâledür ey dil kamer kadeh
Târik olan gönülleri pür-şevk ider kadeh
2. Kıpdi yüregi ağzına geldi şurâh-îmüñ
Gördi ki bezm içinde lebüñi öper kadeh
3. Meclisde koyuban tapuñı gitse bir yaña
Bir dem karar idimez ü yine döner kadeh
4. Kadh itme şu kıoya kadehi olsa pür-şarâb
Ol küt-ı rûhdan ola hâlî meger kadeh
5. Yandukça nâr-ı hecr ile gönli **Mişâl**-müñ
Ey gül-î izâr yüregine şu seper kadeh

Harfî'l-Hâ16.⁵⁷*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

1. Târik olursa hâne-i kalb iç şarâb-ı sürh
Gör câmdan ki niçe toğar âfitâb-ı sürh
2. Öyküñdi idi yüregüme dönmedi meger
Meclisde çigle yindi anuñçün kebâb-ı sürh
3. Fâş itdi mihrümi diyüben tāsı kızdurup
Giydüñdi başına felegüñ âfitâb-ı sürh
4. Gün görmesün yüzini diyü nev-î arûs-ı çarh
Tuğdı şehâb-ı âl degüldür niķâb-ı sürh
5. Ol mâha bakmasun diyü mihrüñ **Mişâl**-yâ
Bir mîl çekdi 'aynına kızmış şihâb-ı sürh

Harfî'd-Dâl17.⁵⁸

⁵⁶ Kamil Ali Gıynaş, *Pervâne Bey Mecmuası*, Ankara: KTB. Yayınları, 2017. [Erişim Tarihi: 06.09.2018], e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0>, s. 499.

⁵⁷ *Mecmû'a-î Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 41b-42a; İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 166; *Mecmû'a-î Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 126b; *Mecmû'a-î Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 36a.

1a. kalb: dil Fatih 3849.

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

1. Hāne-i aşkı iderken bünyād
Baña ırğadluk iderdi Ferhād
2. Çıkarup servi bahāya kesseñ
İstemez olmağa şāhum āzād
3. Kād-i bālāña yetişmek dilemiş
Vallah irişmeye servüm şimşād
4. Baña luṭf eyle gel āh itdürme
İderin yoḥsa cihānı ber-bād
5. Ne kadar āh u fiḡān eylersem
Ol şanem hiç işitmez feryād
6. Yazamaz şemme-i sīb-i zekānuñ
Almasun ḡāme eline Behzād
7. Cān virürken yāri göreydi eger
Rūḫı olurdu **Miṣālīn**üñ şād

18.⁵⁹*mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün*

1. Şikāyetler idüp var ise sen şāha şunar kāḡıd
Anuñçün beytümüñ her birisi elde tutar kāḡıd
2. Nihāl-i ḡaṭṭ-ı la' lüñ ḡaṭırında n'eyler a' dānuñ
ḡaṭ-ı Yāḡūta taḡrīr olmağa layık mı her kāḡıd
3. Şararmış beñzi incelmış teni zār u nizār olmuş
Senüñ gibi meger bir bī-vefā dil-ber sever kāḡıd
4. Başumda ḡonce-i zanbaḡ gibi dā'im yir eylerdüm
Baña gönderse yazup yañılıp bir kez eger kāḡıd
5. Benüm bu şi' rümi ḡün-ı cigerle eylesün taḡrīr

⁵⁸ *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 42a; *Mecmū'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 18b, İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 181; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Rezaizade Ekrem 240, vr. 28a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1972, vr. 165b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8340, vr. 71b; *Mecmū'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 299b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799 vr. 36a; bu gazelin matlai, Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 315) de geçmektedir.

⁵⁹ *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 42a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 103b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 37a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 181a.

Misâli dil-bere göndermege her kim yazar kâğıd

19.⁶⁰

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Her kaçan evvel bahâr ile gelür bir seyre 'îd
Rûze-i ğamdan dil-i baħr u yem eylerler ba'îd
2. Merħabāya sen mehûñ el virdügin görse gözüm
Gösterürdi ey yüzi kıblem baña dîdârı 'îd
3. Şahid-i 'ıyduñ gören Allāhu ekber dir yüzün
Bir hilâl-ebrû güzel dil-ber durur nāmı Sa'îd
4. Geldi fetħ itdi hilâl-i 'ıyd anı miftāħ ile
Urmış idi bāb-ı 'ışret-ħāneye rûze kilîd
5. Ey **Misâli** şanasın bir şüh-ı şirînkârdur
Bir iki gün ÷onadur da ħalkı olur nā-bedîd

Harfü'r-Rā

20.⁶¹

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Yine mäh-ı Muħarrem irdi ey dil rûz-ı mâtemdür
Bedenler pâre pâre řerħa řerħa olacaħ demdür
2. Gice gündüz gelün ey ehl-i diller ağlaşalum kim
Bu şebler řām-ı fûrĸatdür bu günler rûz-ı mâtemdür
3. Ne 'âlemdür ser-i küyında yârün baş u cān virmek
Şehîd-i Kerbelâ-yı 'aşĸ olmaħ başĸa 'âlemdür
4. Felek gökler giyüp mâtem tutup ağlar degül bārān
Görinen şanma encüm [ağlayan] bir çeşm-i pür-nemdür
5. Şafaĸ şanma görinen ey **Misâli** gird-i gerdünda
İrişdi gök yüzine Kerbelâda dökilen demdür

21.⁶²

⁶⁰ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 36a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 180b.

⁶¹ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 52b; bu gazelin matlaı, Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 693) de geĸmektedir.

⁶² *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 42a-b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 105a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 49a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 300a; *Mecmû'a-i Eş'âr*,

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Görünmezsin perī-veş çekdürüp āvāreñe ğamlar
Kānı ey cām 'ālemde senüñle sürdüğüm demler
2. Ya zehr-i şabr ile öldür yaħūd tiryāk-i la' lüñle
Bu ben dil-ħasteye gel ey řabībüm eyle emsemle
3. Seni cevr ile şatlan varayın öldüreyin dirsın
Gel inşāf eyle rüħum şatlanur mı aña ādemle
4. Raķīb-i rü-siyāhuñ her şeb eyler ħānesin rüşen
Bizümle ol yüzi meh ayda bir kez ancaķ aħşamlar
5. Göñül naķdine zülfi řarķıcaķ olmış kařa-dārı
Miřālī uç virüp başdan çıkar āħir o perçemle

22.⁶³

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

1. Güllerüñ üstine düşünce seçer
Didi bülbül ki jāleye şi ħaber
2. Baķ a āyīne içre yā řaşuña
Gör a 'āşıkla ruñ daħı ne çerker
3. Emdürüp la' lini vefālar ider
Cān virür şimdi 'āşıkā dil-ber
4. Leb-i řirīñüñe şeker dir imiş
Tütş bilmez sözini şanda gider
5. 'Āşık öldürmek olalı kārūñ
Cān u dilden seni **Miřālī** sever

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 37a; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 554, vr. 146b; bu gazelin matlaı, Peřteli Hisālī'nin *Metālī'ü'n-Nezā'ir*'inde (Kaya 2003: 577) de geçmektedir.

4a. şeb: dem MC O.103.

⁶³ *Mecmū'a-i Eş'ār*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 42b; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Süleymaniye Kütüphanesi, vr. 104a, *Mecmū'a-i Eş'ār*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1972, vr. 192a; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8121, vr. 78a; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Oğuz Ergeç Özel Koleksiyonu, vr. 75a; *Mecmū'a-i Nezā'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 299b; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 65a; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 412, vr. 21b; *Mecmū'a-i Eş'ār*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 336, vr. 59b; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 37a-b; Mehmet Özdemir, *Nüh b. Mustafa Konevi, Mecmū'a-i Gazeliyyāt (İnceleme-Metin)*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 2017, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55868.nuh-b-mustafa-konevi-mecmua-i-gazeliyyatpdf.pdf?0>, s.113; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3398, vr. 55b; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi 476, vr. 89a; *Mecmū'a-i Eş'ār*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 590, vr. 30b; bu gazelin matlaı, Peřteli Hisālī'nin *Metālī'ü'n-Nezā'ir*'inde (Kaya 2003: 821) de geçmektedir.

23.⁶⁴

fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Baqmadı rüy-ı zerdüme dil-ber
Zere mâ 'il degül o sîmîn-ber
2. Şöyle olmuş hevâ-yı la' lûñ ile
Üf dir iseñ habâb-ı bâde uçar
3. Kâtl-i ' uşşâka gelmez idi oquñ
Yüregi olmasa demürden eger
4. Mâl-i Kârûna mâlik olmuşdı
Sevdi rez duhterin niçe demler
5. Düşdi ol şevk ile mey-i nâba
N'ola şunsa **Misâlî** yâ sāgar

24.⁶⁵

fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Baqmadı rüy-ı zerdüme dil-ber
Zere mâyil degül o sîmîn-ber
2. Niçe dem yollarında hâk oldum
Yüzüme başmadı o nür-ı başar
3. Dest-gîr ol koma ayaklarda
Pây-mâl itmesün beni iller
4. Zâyi' olmağ revâ mı sulţānum
Hâke düşmeklik ile bir gevher
5. Zağmuña merhem urmadıysa nigâr
Ġam yime ey **Misâlî** ol da yiter

25.⁶⁶

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

⁶⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 104a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 50a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 299b; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 821) de geçmektedir.

⁶⁵ Mehmet Özdemir, *age.*, 112; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 36b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 181b.

⁶⁶ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 42b; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 25b, *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240, vr. 41a; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 485) de geçmektedir.

1. Ğayr̄den dāguñi setr itmege bir şāl yiter
Neñe yitmez çatı açılma hey ābdāl yiter
2. Girmesün zahmete ol ğamze-i hūn-rīzlerūñ
Beni öldürmege ey şeh kılcuñ şal yiter
3. Sāye-veş başma girersin günehe boyuñca
Serv-ğaddūm yiter itdūñ beni pā-māl yiter
4. Şehr-i hayretde kaçan yitse idi tıfl-ı hıred
Çağırup bulmağa nālem anı dellāl yiter
5. Sāk̄ıyī meclise āl ile getürmege murād
Ey **Miṣālī** yūri var aña şarāb al yiter

26.⁶⁷

mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn

1. Varınca seglerūñ kūyuñda benden üstüñān ister
Seferden gelse yārānı kişiden armağan ister
2. İrem kūyına diyü ol perinūñ yüz yire sürmez
‘ Aceb bilsem ne yüzle zāhidā bile cinān ister
3. Dirīğ itme maħaldür aña kurş-ı mihr-i rūyuñdan
Meh-i nev keçkül almış destine bir pāre nān ister
4. Ne yüzden katline hūkm eylemişdür haṭṭ-ı ruhsāruñ
Senūñ ‘ aşıkıların ey kaşları tuğrā nişān ister
5. Kitāb-ı haṭṭ-ı sebz-i rū-yı yāri ārzū eyler
Oğumağa **Miṣālī** tıfl-ı dil bir gülsitān ister

27.⁶⁸

mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn

1. İrişmez çünki ‘ uşşāk ölmeyince yāre şıḥhatler
Biz öldük derd ile ol gözleri bīmāra şıḥhatler

1a. Ğayr̄den: Ey gönül MC O.103.

1b. çatı: neñe MC O.103.

2b. ey şeh: şāhum MC O.103.

3a. girersin günehe: günāhe girersin Rezaizade Ekrem 240.

5b. meclise āl ile: āl ile bezme Ms. Or. Oct. 3652.

⁶⁷ *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 42b-43a; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisālî'nin *Metālî'ü'n-Nezâ'ir* inde (Kaya 2003: 781) de geçmektedir.

⁶⁸ *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4228/2, vr. 68a-b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 43a; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisālî'nin *Metālî'ü'n-Nezâ'ir* inde (Kaya 2003: 634) de geçmektedir.

2. Çıķup ĥammâmdan ʿ ışķ ola didükde didi çeşmüm
Ayağına şu koyup ol gözi mekkâra şıĥhatler
3. Şifâ bulmaz didiler içmeyince ĥün-ı ʿ uşşâķı
İçerse ĥanımı ol gözleri ĥün-ĥ ʿ ara şıĥhatler
4. Tabîbüm şol ĥadar muʿ tād olupdur derd-i ʿ ışķuñla
Ölürse arzû itmez dil-i bîmâra şıĥhatler
5. **Misâli** ĥüsfeñd-i cânı ĥurbân eyle şükrâne
Bi-ĥamdi ʿ llâĥ irişmiş ol ruĥı ĥül-nâra şıĥhatler

28.⁶⁹

feʿ ilâtün feʿ ilâtün feʿ ilâtün feʿ ilün

1. Şanmañ ağızında görinen leb-i cânânımdur
Koydı bir ĥoĥkaya siĥr ile benüm cânımdur
2. Neye varur diyü dükkânına şorduĥda raķîb
Didi dil-ber lebüm esrârına ĥayrânımdur
3. Gökde her dem kızaran şanma şafaĥdur ey meh
Felek aldı yüzine ĥaldı benüm ĥanımdur
4. Ey saçı Leylî delen bağırını zencîrlerüñ
Şeb-i firĥatde benüm nâle vü efĥânımdur
5. Ey **Misâli** benem ol pâdişeh-i kişver-i nazm
Şuʿ arâ zümresi hep kâtib-i dîvânımdur

29.⁷⁰

mefâʿ ilün mefâʿ ilün mefâʿ ilün mefâʿ ilün

1. Dime bir bûseme biñ cân virür ĥoĥ mübtelâ vardur
Bahâsı ĥüsnüñüñ şanma ki ey ĥüsn ü bahâ vardur
2. Nʿider Çîne gidüp seyr eyleyenler zülf-i pür-ĥîñüñ
ĥaĥuñ koyup ĥıĥaya varmada ĥâyet ĥaĥâ vardur
3. Gice tâ şubĥa dek pervânesinüñ döndürür başın

4b. bîmâra: bî-ĥâra MC O.103.

⁶⁹ *Mecmûʿa-i Eşʿâr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 43a; bu gazelin matlai, Peştelî Hisâliʿnin *Metâliʿüʿn-Nezâʿir*ʼinde (Kaya 2003: 632) de geçmektedir.

⁷⁰ *Mecmûʿa-i Eşʿâr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 43a-b; *Mecmûʿa-i Eşʿâr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 41b; *Mecmûʿa-i Nezâʿir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 300a-b; bu gazelin matlai, Peştelî Hisâliʿnin *Metâliʿüʿn-Nezâʿir*ʼinde (Kaya 2003: 729) de geçmektedir.

3a. Gice tâ: Giceyle Ms. Or. Oct. 3652.

Meger şem^ç-i şeb-ārāda mücerreb bir du^ç ā vardır

4. Hārim-i şuffe-i mey-ḥānenūñ de zevḳi var ammā
Ḥabībūñ Ka^ç be-i kūyında başka bir şafā vardır
5. Hevā-yı ḳadd-i cānān ile bir yirde ḳarār itmez
Miṣālī-veş meger servūñ de başında hevā vardır

30.⁷¹

mefā^ç ilūñ mefā^ç ilūñ mefā^ç ilūñ mefā^ç ilūñ

1. Ṭabīb-i cānsın derd ehline sende devā vardır
Anuñçün işigūñ bekler yatur çok mübtelā vardır
2. Ṭabībüm andadur erbāb-ı derdūñ cümle dermānı
Der-i cānāne dirler bunda bir dārū'ş-şifā vardır
3. Baña göstermedūñ ḳan ağlamakla diyü cānānı
Daḫı ol dem bu demdür gözlerümde mācerā vardır
4. Begüm itme ta^ç accüb dilde ^ç aşḳuñ eylese mesken
Bilürsin gūşe-i külḫanda yatur pād-şā vardır
5. Hemīşe sāde-rūlar vaşfın itmekdür anuñ şānı
Miṣālī mahlaşı bir şā^ç ir-i rengīn-edā vardır

31.⁷²

mef^ç ulū fā^ç ilātü mefā^ç ilü fā^ç ilün

1. Şāh-ı ḫayālūñe gözüm engüştērīndür
Bu ḳanlu merdümüm aña la^ç līn nigīndür
2. Pür-çīn-i zūlf içre siyeh ḫāl gūyiyā
Bir Hind^ç dūr ki pādīşeh-i mülk-i Çīndür
3. Mir^ç āta baḳsa kendüyi görse ^ç aceb degül
Zīrā raḳīb-i rū-siyehūñ ^ç ayb-bīndür
4. Rūy-ı zemīnde kim ki işigūñe yüz süre
Kemter gedā ise şeh-i rūy-ı zemīndür
5. Ebrūlar ile ḳāmeti hicrinde ey gönül
Kāruñ ikide birde fiḡān u enīndür
6. Baḫr-ı belāḡat oldı **Miṣālī** bu nazm-ı ter

⁷¹ *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 41b.

⁷² *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 43b.

Ma' nîler anda her biri dürr-i şemîndür

32.⁷³

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Derildi Ka' be-i kūyuñda kullaruñ ' ibâdet var
Kaşuñ mihrâbına kılmağa kıblem secde niyyet var
2. Hıtañ gelse seyâhatden ferâgat eylesem zirâ
Ne bende şabra tākāt var ne sende cevre gâyet var
3. Beni bir cām ile iki cihâna pâdişâh itdün
Erenler haqqı ey pîr-i muğân sende velâyet var
4. İderken mürdeler bir sözle ihyâ ben helâk oldum
Tâbîbüm la' l-i cân-baħşuñda bilmem hiç ne hâlet var
5. Teb-i mihr-i ruħıyla çatı yangın gibi ol mâhuñ
Misâlî mihr-i ' âlem-tâbda gâyet harâret var

33.⁷⁴

mef' ulü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

1. Tîgi kaçan ki sînede zaħmın ' ayân ider
Derd-i derünü yâra o demde beyân ider
2. Feryâd ider yüzüñ göricek dâ' imâ gönül
Gülzâra karşı niteki bülbül figân ider
3. La' l-i lebün kaçan ki öpe bezm-i meyde cām
' Uşşâk içinde fitne qopar şanki qan ider
4. Ölse raqîb-i rû-siyehi ol şehün ne gam
Bir qara yüzlü ölmek ile ne ziyân ider
5. Görse belünde hançer-i hün-rîzüñi şehâ
Cân naqdini **Misâlî** o dem der-miyân ider

34.⁷⁵

⁷³ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 43b; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 21a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 45b; bu gazelin matlaı, Peşeli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 554) de geçmektedir.

2a. kıblem: - MC O.103.

⁷⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 43b-44a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 300b; Kâbilî'nin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr*'ında (Gürbüz 2018: 672) da geçmektedir.

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Zaḥm-ı ḥadeng-i yâr sa'âdet nişânıdır
Sînemde her ne kim var o devlet nişânıdır
2. Şanmañ mezâr-ı köhne tûran tûde tûde ḥâk
Yir yir 'adem diyârına rıḥlet nişânıdır
3. 'Uşşâk içinde bir göz ucıyla nazar hemân
Ben bî-nişâna 'ayn-ı 'inâyet nişânıdır
4. Bu fikr-i bokrümi n'ola el üzre tutsa ḥalk
Her beyti bir 'arûs-ı feşâḥat nişânıdır
5. Şimdi **Mişâlî** oldu süḥan mülkine emîr
Destinde şî'ri ḥükm-i belâgat nişânıdır
6. Bî-nâm isem n'ola beni ḥatır-nişân idin
Raḥm eylemek faḳîre sa'âdet nişânıdır⁷⁶

35.⁷⁷

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Şol kim esîr-i zülf ü zenaḥdân olup gezer
Bir boymı baḡlu sâ'il-i zindân olup gezer
2. Zülfün ğamıyla her gice dil pâsbân-veş
Küyuñda şubḥ olunca nigeḥbân olup gezer
3. Ḥân-ı vişâlünün bu gönül ârzûsına
Her gice bir 'imârete miḥmân olup gezer
4. Her ḳanda gitmek ayaḡuñ öpmek ümîdine
Sâyeñ yanuñca ḥâk ile yeksân olup gezer
5. Güm oldu dil diyü [gice] nâlem **Mişâlîyâ**
Dellâl gibi 'âlemi nâlân olup gezer

36.⁷⁸

⁷⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 984, vr. 97a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 69a; bu gazelin matlai, Peşтели Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 366) ve Riyazi Tezkiresi (Açıkgöz 2017: 288)'nde de geçmektedir.

4a. el üzre tutsa: baş üzre götürse 06 Mil Yz A 984.

⁷⁶ Bu beyit, 06 Hk 984'de yok.

⁷⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 44a; bu gazelin matlai, *Kaf-zâde Fâ'izî Tezkiresi*'nde (Kayabaşı 2003: 485) de geçmektedir.

⁷⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 105b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 47b; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 300b-301a; bu gazelin matlai, Peşтели Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 702) de geçmektedir.

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Cemâlün tâbına şem' ü hilâl ebrûna 'âşıkdur
Birinün kıddi ham olmuş birinün bağı yanıkdur
2. Kulağdan 'âşık olmuşdur şadef dendānuña ey gül
Lebün hecriyle bağı göncanuñ kana boyanıkdur
3. Karanföldür sifâl-i serde dāğum gülşen-i gamda
Ruğun hecriyle kanlu gözlerüm 'ayn-ı şakâyıkdur
4. İştüm kākūlin güm eylemiş açmazdan yārūñ
Göresiz 'ākıbet başdan çıkar destarı şarıkdur
5. **Mişâli** yaraşur mümtâz olursa ehl-i nazm içre
Gören eş'ârını taḥsîn ider fenninde fâyıkdur

37.⁷⁹

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Ölümlü 'âşıkı firqatde küy-ı dil-rübâ yegdür
Kişi ğurbetde bîmâr olıcağ dârü'ş-şifâ yegdür
2. Hele ben bildüğüm bî-derd olup şıḥhatde olmağdan
Senün derdüñle ölmek ey ṭabîb-i cân-fezâ yegdür
3. Gel inşâf eyle şüfî şeyḥ-i 'âlemden el almağdan
Ele girse o serv-ğadd ile bir merḥabâ yegdür
4. Güşâde olmağa dem-beste iken gönce-i ḥatır
Elünde gül gibi cām-ı şarâb-ı dil-güşâ yegdür
5. **Mişâli** Hızır elinden olsa da âb-ı ḥayât içmez
Elünden bir kadeḥ nüş eylemek hey sâkiyâ yegdür

38.⁸⁰

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Nâz ile yâr küyını seyrân ider yürür
Ṭāvūs gibi ravzada cevlân ider yürür

⁷⁹ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 44a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 49b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Konya Şehir Müzesi ve Kütüphanesi 13653, vr. 87a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 393, vr. 23b; bu gazelin matlaı, Peşeli Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 428) de geçmektedir.

5b. hey sâkiyâ: ol mübtelâ Koyunoğlu 13653.

⁸⁰ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 44a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 104b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 48a.

2. Gezme raķīb ile baña cev̄r eyleme disem
T̄urmaz o ŗivekār aña ihs̄ān ider yūrūr
3. Üftādesini sāye-veŗ ol serv-i h̄oŗ-ħurām
Her ķanda gitse ħāk ile yeks̄ān ider yūrūr
4. Ŗāyed görem yüzün diyü kūyında ehl-i ‘aşķ
Tā ŗubħ olunca nāle vü efḡān ider yūrūr
5. ‘Aŗķuñla gördüm ey ŗaçı Leylā **Miŗālī**yi
Mecnūn miŗālī geŗt-i beyāban ider yūrūr

39.⁸¹

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1. Firāk-ı zülf-i pür-ĉinüñle ey tiryāk-leb her bār
Yılan ŗokmıŗ gibi feryād idermiŗ dem-be-dem aġyār
2. ‘İzār-ı yāri öpmek istedükde düşmen-i bed-ħū
Hele ‘ömri çoġ olsun aña yüz virmez o gül-ruĥsār
3. Anı bir kerre iĉenler yimez dünyā ġamın ķaĉ‘ā
Güzel belden ĉıķar āb-ı revāndur ħanĉer-i dildār
4. Yalıñ yüzli güzel bir Sāmirdür ŗem‘-i bezm-ārā
Ki ŗarılmıŗ yalıñ ķat başına nārenci bir destār
5. Anı sen jāle düşmiŗ berg-i süsen ŗanma gülŗende
Olupdur ey **Miŗālī** ol ŗehe bir tīġ-i cevher-dār

40.⁸²

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Söze gelseñ lebüñe ġonce-i ħandān dirler
Yüriseñ ķāmetüñe serv-i ħurāmān dirler
2. Gözüne sürdüġiĉün iki gözüm ehl-i nazār
Ayaġuñ topraġına sürme-i a‘ yān dirler

⁸¹ *Mecmū‘a-i Eŗ‘ār*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 44b; *Mecmū‘a-i Nezā‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 300b; bu gazelin matlai, Peŗteli Hisālī’nin *Metālī‘ü’n-Nezā‘ir*’inde (Kaya 2003: 538) de geĉmektedir.

⁸² *Mecmū‘a-i Eŗ‘ār*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 44b; İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 195-96; *Mecmū‘a-i Eŗ‘ār*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240, vr. 39b; *Mecmū‘a-i Eŗ‘ār*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1972, vr. 213b; *Mecmū‘a-i Nezā‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 300a; *Mecmū‘a-i Eŗ‘ār*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 270a; bu gazelin matlai, Peŗteli Hisālī’nin *Metālī‘ü’n-Nezā‘ir*’inde (Kaya 2003: 395) de geĉmektedir.

2a. Gözüne: ĉeŗmine Nuruosmaniye 4962.

3. Üzerinde derilen şanma habâb-ı âli
Câm-ı mey bir kez öpünce lebûni kıan dirler
4. ‘Aşq destârını şardı baña dellâl-i fenâ
Lîk ey h̄âce anuñ şoñ uci hicrân dirler
5. Ey **Mişâli** haıı en şoñra yıkar hâııruñı
Cümle ‘âlem yüzünñ şoñını vîrân dirler

41.⁸³

fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün

1. Çekdi tîrûñ gözini yumup açınca nâzır
Zaım-ı sînem añup ol demleri daıı acır
2. Şem‘-veş kâr[d]-ı ğamuñ kesdi dil-i sûzânı
‘Arz-ı h̄âle n’ola olursa zebânum h̄âzır
3. Şâh-ı gül yaıdı ruıuñ şevkı ile kıolına dâğ
Gül-i nâşır o gül üstinde bitüpdür nâşır
4. Çıkuban kürsiye vâ‘ iz yine feryâd eyler
Var ise bâr-ı riyâ ol h̄ara geldi ağır
5. Söz götürmez dehen-i tengi kıatı nâzûkdür
Ey **Mişâli** niçe vaşf eyleye anı şâ‘ır

42.⁸⁴

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

1. Kıapınca göñlümi şâhîn mişâli çeşm-i âhûlar
Gidüp ardınca ârâm ile şabrum didi yâ hûlar
2. Gülistânüñ kıutarlar h̄ardan etrâfına h̄avîlî
Dikilse kıursa kıuyuñda n’ola ağyâr-ı bed-hûlar
3. Akıtsa kendüye ol serv-i reftârı n’ola ağyâr
Dilâ mâ‘il olurlar dâ‘imâ alçaılara şular

⁸³ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 44b; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240, vr. 39a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 104b; *Mecmû‘a-i Nezâ‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 87b, 300a; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisâlî’nin *Metâli‘ü’n-Nezâ‘ir*’inde (Kaya 2003: 449) ve Kâbilî’nin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş‘âr*’ında (Gürbüz 2018: 171) da geçmektedir.

⁸⁴ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 44b-45a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 105a; *Mecmû‘a-i Nezâ‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 300a; İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 262.

1a. âhûlar: cādûlar MC O.103.

4. H̄ayāl-i h̄āl-i ruḥsāruñla memlūdur degül h̄ālī
Gözüme ey yüzi meh tañ degül girmezse uyḥular
5. **Miṣālī** nā-murāda pāy-būsa kā'il olmazken
Revā mı olasin aḡyār-ı nā-dān ile pehlūlar

43.⁸⁵*fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün*

1. Çıkmadı h̄aṣiye-i ḥaṭṭ-ı ḡubār-ı dil-ber
Görmedüm dünyede anuñ gibi bir müṣkil yer
2. Dehen-i tengüñe beñzer diyü sen lāle-ruḥuñ
Bāḡbān ḡonce-i nev-resteleri ṭar ṣatar
3. Āteṣ-i āhuma itmezse taḥammül sīneñ
Ey yüzi ḡün n'ola bu ıssıya ḡarlar mı döyer
4. Dōstlar h̄āne-i aḡyāra meded uḡramasun
Yoḡsa ol ṣūḡ-ı cefā-piṣe belāya uḡrar
5. Dār-ı dünyāda **Miṣālī**-tek aṣılsun aḡyār
Anı cellād-ı ḡazā her ne belā ise çeker

44.⁸⁶*mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün*

1. Beni h̄ün-ı cigerle ḡuşṣa vü ḡam nā-tüvān eyler
‘ Aceb bīmār oldum ne yisem içsem ziyān eyler
2. Göçüpdür kārban-ı ṣabr ārām u ḡarārumla
Anuñçün dil ceres-vār ıztırāb idüp fiḡān eyler
3. Ğam-ı zülf ü ḡaṭı eñ ṣoñ vücūdum ḡāksār eyler
Ser-i bī-maḡzı mūr u mār ḡayline mekān eyler
4. N'ola seng-i cefā-yı yāre zer gibi yüzüm sürsem
Ki ol sīmīn-beden anı meḡekk-i imtiḡān eyler
5. **Miṣālī**nüñ görüp rüsvālīḡın ‘ ayb eyleme nāṣıḡ

⁸⁵ *Mecmū'a-i Eṣ'ār*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 45a; *Mecmū'a-i Eṣ'ār*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 104b; T 10803, vr. 43a; *Mecmū'a-i Nezā'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 299b; *Mecmū'a-i Eṣ'ār ve Fevā'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 173b; bu gazelin matlaı, Peṣteli Hisālī'nin *Metālī'ü'n-Nezā'ir*'inde (Kaya 2003: 531) ve Kābili'nin *Sultān-ı Hūbāna Münāsib Eṣ'ār*'ında (Gürbüz 2018: 810) da geçmektedir.

2a. sen: ol Ms. Or. Oct. 3652.

3a. sīneñ: miskīn Ms. Or. Oct. 3652.

⁸⁶ Kamil Ali Gıynaş, *age.*, s. 1053.

Mey-i ʿışk âdemi elbette rüsvâ-yı cihân eyler

45.⁸⁷

mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün

1. Felek gâhî yirin gün gibi evc-i âsumân eyler
Döner gâhî hazîz-i hâk-i idbârı mekân eyler
2. Tazarruʿ lar idüp gendümden oldı dünyesi âhîr
Yine Âdem gibi Mevlâ ʿazîz-i ins ü cân eyler
3. Ne ğam dervîşe ol luṭf ıssı sulṭân eylese ḳahrın
Dilâ dervîşini mürşid olanlar imtiḥân eyler
4. Cefâsını vefâ bilmek anuñ devlet nişânıdır
Saʿ âdet aña kim tîr-i cefâsına nişân eyler
5. Tenezzül itdürüp ğamla hilâl itse ten-i zerdüñ
Dem olur bedr-i kâmil itmege mihrin ʿıyân eyler
6. Nitekim bâĝ-ı nazmuñ tûṭî-i güyâları ey dil
Şeh-i dehrüñ duʿâ-yı devletin vird-i zebân eyler
7. Diyâr-ı ğurbete gitdi **Mişâlî** çün tek ü tenhâ
Duʿâlar ile şîʿri ehl-i nazma armağan eyler

46.⁸⁸

mefâʿilün feʿilâtün mefâʿilün feʿilün

1. Şafâ-yı rüyuñ ile murĝ-ı dil tekellüm ider
Şu tûṭî gibi ki âyîneden taʿallüm ider
2. Bu ḥastenüñ sevinür câmı şâd olur rûḥı
Şu dem ki ḳatlüm için lebleri tebessüm ider
3. Aḳar şu gibi alur tîĝi gözlerin ḥalkañ
Neheng-i baḥr-ı veĝâdur şikâr-ı merdüm ider
4. Segiyle kim ki anuñ olsa hem-sifâl ü celîs
Ulular ile ṭurup oturup tenaʿum ider
5. **Mişâlî** gül yüzini görse ol femi mîmüñ

⁸⁷ *Mecmûʿa-i Nezâʿir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 80a-b; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisâlî'nin *Metâlî'ü'n-Nezâʿir*'inde (Kaya 2003: 802) de geçmektedir.

⁸⁸ *Mecmûʿa-i Eşʿâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 106a; *Mecmûʿa-i Nezâʿir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, 64a; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisâlî'nin *Metâlî'ü'n-Nezâʿir*'inde (Kaya 2003: 795) de geçmektedir. 6, 7 ve 8. beyitler Fatih 3849'da yok.

Kem eylemez yolına cümle varını güm ider

6. Murādına irişür gün gibi bulup rif' at
Kime ki Hâzret-i zıll-ı Hüdâ teraḥḥum ider
7. O şehsüvâr siyeh-kâselik idüp niçe şâh
Atı ayağına ...⁸⁹ başını süm ider
8. ' Aceb mi olsa ten-i ḥâki baḥr-ı luḥfına ğarḳ
Zemîn-i şüreyi keff-i ' aḫası ḳulzüm ider

47.⁹⁰

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Ola mı ey dil saña ol şâh-ı ' âlî-şân şikâr
Yok durur hergiz Hümâyı itmege imkân şikâr
2. Ḳoñşusını ḳurd yimez dime ' adūdan ḳıl ḫazer
Eylemekde iḫtiyârı yok segün cîrân şikâr
3. Ol gözi âhüyü şayd itsek n'ola aġyâr ile
Segle eylerler ğazâl-i vaḫş'yi her ân şikâr⁹¹
4. Murġ-ı dil küyında dildâruñ tıtlmaz kimseye
Tâ ezel ' âdetdür olmaz Ka' bede murġân şikâr
5. Ey **Miṣâli** bir baḳımda murġ-ı cânı şayd ider
Yaraşur çeşmine dinse şâh-bâz-ı cân-şikâr

48.⁹²

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Biribirinden güzel iki cüvân-ı sîm-ber
Birisinün nâmı İbrâhîm ü birinün ' Ömer
2. İki de dil-ber-i mümtâzdur ammâ biri
Bî-vefâdur gerçi kim ğâyet anı cânım sever
3. Ol iki mihr-i cihân-ârâ için dirsem n'ola
Biribirinden münevver nitekim şems ü ḳamer

⁸⁹ Nüşadaki silintiden dolayı okunamamaktadır.

⁹⁰ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 45b; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 88b; İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 224; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Rezaizade Ekrem 240, vr. 45b.

1b. itmege: eylemek Ms. Or. Oct. 3652.

⁹¹ Bu beyit, MC O.103'te yok.

4b. ' âdetdür: ḫürmetdür Ms. Or. Oct. 3652.

5a. bir baḳımda murġ-ı cânı: murġ-ı cânı bir baḳımda Ms. Or. Oct. 3652.

⁹² *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, 91b.

4. Nişf-ı dünyâ içre pehlûsı birinüñ bî-bedel
Birisi hoş yâr-ı cânumdur bütün dünyâ deger
5. Ey **Misâlî** biribirinden Hudâ ayırmasun
Kalmasun hâlî temâşâsından erbâb-ı nazâr

49.⁹³

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

1. Şu Kevşer sâkî'gilmân hürdur yâr
Berü gel cennet oldı şahn-ı gülzâr
2. Ruḥın gülgüna öykündürdügiçün
Kızılca sürünür gülşende gülnâr
3. Meh [ü] mihri saña beñzetmesünler
Ne anda ay u ne hoş bunda gün var
4. Boyuña serv öykündükçe aña
Karış virür çenâr ey lâle-ruhsâr
5. Be va'llâhi ele girmez bu eyyâm
Misâlî fırsatı fevt itme zinhâr

Ḥarfü'z-Zâ

50.⁹⁴

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Dil-i zâhidde ḥayâl-i qadi me'vâ tutmaz
Degme yirde nitekim serv-i dil-ârâ tutmaz
2. Şavm için her ne kadar kılsa naşîḥat vâ'iz
Pendini kimse anuñ ey dil-i şeydâ tutmaz
3. Câm-ı meyden dime insâna müşelleş yegdür
Rind-i mey-ḥâreleri puḥte ṭabîbâ tutmaz⁹⁵
4. 'Âlemün çok ṭotalum bâz-ı Hümâ-pervâzı
Ġayrınuñ murğ-ı ḥayâlin gözüm aşlâ tutmaz
5. Şeb-i hicrün anı şol deñlü za'îf eyledi kim

⁹³ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Zühdü Bey 607, vr. 14a.

⁹⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 105b; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 101b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3398, vr. 63b.

⁹⁵ Bu beyit, Esad Efendi 3398'de yok.

4. gözüm: gönül Esad Efendi 3398.

‘Āşık-ı hâste-dilûn cismi ser-â-pâ tutmaz⁹⁶

6. Dile mihrûn düşeli mekr-i ‘adû kâr idemez
Mest-i ‘aşkı ‘ases-i şâhid-i zîbâ tutmaz⁹⁷
7. Ele al şî‘rûmi luţf ile nazâr eyle disem
O cefâ-pîşe **Mişâli** sözüm aşlâ tutmaz

51.⁹⁸

mef’ülû mefâ‘ilû mefâ‘ilû fe‘ülün

1. Derd-i dile la‘lûn gibi dermân ele girmez
Dermân degül ammâ güzelüm cân ele girmez
2. El ırlığından n’ola olsam katı dil-teng
Harc eylemege naqd-i firāvân ele girmez
3. Ellerde egerçi çoğ olur hâtem-i yâkût
La‘lûn gibi bir mühr-i Süleymân ele girmez
4. Ğafletle şaşkın çekme elûn şâne-veş ey dil
Kullâb-ı ser-i zülf-i perişân ele girmez
5. El üzre tutarlarsa **Mişâli**yi maħaldür
Anuñ gibi bir rind-i sühan-dân ele girmez

52.⁹⁹

mef’ülû fâ‘ilâtü mefâ‘ilû fâ‘ilün

1. Ber-bâd ola yoluñda ten-i hâksârumuz
Bir gün yir ile görmeye kimse gubârumuz
2. Gâhî şikeste-dil gehî rencide-hâtırız
Eksük degül gönülde bizüm inkisârumuz
3. ‘Āşık odur ki yok dimeye cân u başını
Dil-dâra diye yoluña ser-cümle varumuz
4. Zühhâd şeyhi ben kadehi itdüm ihtiyâr
Zîrâ ki sâķî elde degül ihtiyârumuz

⁹⁶ Bu beyit, Fatih 3849’da yok.

⁹⁷ Bu beyit, Esad Efendi 3398 ve Fatih 3849’da yok.

⁹⁸ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 105b; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 47b.

3b. La‘lûn: La‘li 06 Mil Yz A 803.

⁹⁹ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 45b; *Mecmû‘a-i Nezâ‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 301a; bu gazelin matlai, Peşteli Hisâli’nin *Metâli‘ü’n-Nezâ‘ir*’inde (Kaya 2003: 894) de geçmektedir.

5. Nazm ehli ter düşüp yuya eş'ardan elin
Görse **Misâli** bu gâzel-i âb-dârumuz

53.¹⁰⁰

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Ey kaşı yâ şanma tîrûn cânuma kâr eylemez
Kimseye zaḥm-ı derûnum anı ızhâr eylemez¹⁰¹
2. Ğonceye var ise söz açdı dehânuñdan şabâ
Yoḡsa bülbül yoḡ yire feryâd ile zâr eylemez
3. Nâmenüñ ey ḥ'âce yüritseñ ḡamış barmaḡına
Açmayup râz-ı dil-i 'uşşâḡı ıkrâr eylemez
4. Ey 'adü 'arz itme naḡd-i dil metâ'-ı vuşlata
Ḥ'âce-i ḡusn ü bahâ ḡalb ile bâzâr eylemez
5. Ey **Misâli** bir adım atmaḡa servüñ câmi yoḡ
Anuñ içün yâr ile ḡülşende reftâr eylemez

54.¹⁰²

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Gedâ-şüret egerçi zâhiren ḡör u ḡaḡîrüz biz
Velîkin devletünde bir şeh-i 'izzet-serîrüz biz
2. Yanup yaḡılmada şevḡ ile başşâḡ tañ degül şem' i
O mâhuñ nâr-ı mihriyle tütüşmiş küşt-ḡîrüz biz
3. Biz el çekdük bu keşret 'âleminden vaḡdete irdük
Elif-mânend yektâ olan abdâl ile birüz biz
4. İderseñ ḡatlüme ḡükm ey kaşı tuḡrâ ḡabülümdür
Ne emrûn var ise ḡıl bende-i fermân-peḡîrüz biz
5. Kesilse başumuz bezm-i ḡamında şevḡümüz artar
Misâli şem'-veş rüşen-dil ü rüşen-żamîrüz biz

¹⁰⁰ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 45a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 47a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 301a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 36b; Mehmet Özdemir, *age.*, s.134-34.

¹⁰¹ Kâbilî'nin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr* nda (Gürbüz 2018: 173) da geçmektedir.

¹⁰² *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 45a-b; İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 361; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 104b; bu gazelin matlası, Peşteli Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir* inde (Kaya 2003: 888) de geçmektedir.

55.¹⁰³*mef' ulü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün*

1. Pervâne-veş bizüm de od olmazdı yirümüz
Nâz ıssı olmasaydı o şem' -i münirümüz
2. Yüz süre süre yâr ışiginde yir eyledük
Erbâb-ı 'aşk içinde bizüm bellü yirümüz
3. Her biri şadra lâyıq iken yatduğı budur
Kıanlu çıkardı sine-i ağıyar tırümüz
4. Sürsem cüvânlar ile şafâlar n'ola müdâm
Böyle naşihat eyledi şüfi-i pırümüz
5. Nazm ehli cümle fâriğ olurdı nazîreden
Görse **Mişâlî** bu gazel-i bî-nazîrümüz

56.¹⁰⁴*mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün*

1. İşigün itleri ben 'aşık-ı nâlâna incinmez
Kerîmü'ş-şân olanlar nitekim mihmâna incinmez
2. Mey-i 'aşkuñ çeken yoluñda ölmekden elem çekmez
Düşenler hâk-i pây-ı dil-bere mestâne incinmez
3. Dür-i dendâni mihri düşse kâlbe zevk ider 'aşık
Dilâ deryâ muqarrer kaatre-i nisâna incinmez
4. Görince dâne-i hâlünü düşdi murğ-ı dil dâma
Yatur bend-i belâ içre yine bir dâne incinmez
5. **Mişâlî** şol kadar mu' tād olupdur nâr-ı 'aşkuñla
Semender-vâr girse âteş-i süzâna incinmez

Harfû's-Sîn57.¹⁰⁵*mef' ulü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün*

1. Bâğ-ı tenümde her bir elif bir nihâl bes
Güller yirine dâğ-ı dil-i pür-melâl bes

¹⁰³ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 50a; bu gazelin matlai, Peştelî Hisâlî'nin *Metâlî'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 860) de geçmektedir.

¹⁰⁴ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 104b; bu gazelin matlai, Peştelî Hisâlî'nin *Metâlî'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kaya 2003: 888) de geçmektedir.

¹⁰⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 45b; İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 371; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 301a-b.

2. Teslîm idince kırdı o şeh hayli düşmeni
Şâhib-ķırāna nite ki didi kıral bes¹⁰⁶
3. Çignetdüğine yâr beni esb-i nâz ile
Yir yir [görindi] na^ç llerüm aña dâl bes¹⁰⁷
4. Güş eyleseñ kelāmum eger güş-ı hüş ile
Bu beyt saña ey dil-i âşüfte-ħâl bes
5. Bir kimsenüñ tek olmasun üstünde minneti
Dîbâ yirine eynüñe bir köhne şâl bes
6. Ben pehlevân-ı ‘arşa-i nazm olduğum görüp
Didi **Mişâlî** cümle-i şâhib-kemâl bes

Ĥarfü’ş-Şîn

58.¹⁰⁸

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

1. Ser-fürü itdürdi ĥalka tiğ ile bir ser-tırâş
Ey gönül ol ġamzesi ser-tizden ġâfil me-bâş
2. Yüz sürermiş ey perî ĥalvetde mermer pâyüñe
Yiridür ger başsalar dellâkler baġrına taş
3. Seyr iderdüm dâ‘imâ yâri kıazarken başumı
Câm gibi çeşmüm olaydı benüm farķumda kâş
4. Yok yire baña kıyma düşer boynuña kıanum
Ĥayr eylemez âĥir saña bu gözden aķan yaş¹⁰⁹
5. Ey **Mişâlî** yâr dükkânında satl oldı başum
Lülesidür görinen bu çeşm-i eşk-pâş¹¹⁰

59.¹¹¹

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

¹⁰⁶ Bu beyit, MC O.103’te yok.

¹⁰⁷ Bu beyit, Ms. Or. Oct. 3652’de yok.

¹⁰⁸ *Mecmû‘a-i Nezâ‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 113b; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisâlî’nin *Metâli‘ü’n-Nezâ‘ir*’inde (Kaya 2003: 951) de geçmektedir.

¹⁰⁹ Bu beytin vezni, diġer beyitlerden farklı olarak “mef‘ ülü mefâ‘ ilü mefâ‘ ilü fe‘ ülüñ”dür.

¹¹⁰ Vezin tutarsız.

¹¹¹ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 45b-46a; *Mecmû‘a-i Nezâ‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 118a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240, vr. 53a; bu gazelin matlaı, Peştelî Hisâlî’nin *Metâli‘ü’n-Nezâ‘ir*’inde (Kaya 2003: 997) de geçmektedir.

1. İtdi ol sîb-i zeķan Şeklin dil-i vîrāna naķŐ
Eyledi Behzāddur gūyā ki bir büt-hāne naķŐ
2. Őekl-i Mecnūnda yazarlarsa n'ola naķķāŐlar
Ey Őaķı Leylî beni sen eyledūñ dîvāne naķŐ
3. Zeyn idüp dāĝ-ı belālarla bisāţ-ı sînemi
Geçdi nerrād-ı felek ben zār u ser-gerdāna naķŐ
4. Koynına bu Őekl ile Őāyed girem yārūñ beni
Eylesün naķķāŐlar mecmū' a-i cānāna naķŐ
5. Ey **MiŐālî** gül kulaķ tıtmazdı Őavt-ı bülbüle
Baĝlasam vaşf-ı ruĝ-ı cānānı ũstādāne naķŐ

Ĥarfū'l-Ĝayn

60.¹¹²

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. Őevķ ile gülşende yaķmıŐ ķolına cānāne dāĝ
Dir gören beñzer nihāl ũzre gül-i ĥandāna dāĝ
2. Penbe ile gül yapıŐdurdı melāĥat ķaŐrına
Şanma yaķdı sînesine ol gözi mestāne dāĝ
3. Kānlar aĝlardı elinden yansa yaķılsa n'ola
Başına odlar yaķup ol Őāh-ı 'ālî-Őāna dāĝ
4. Taĥta-i sînem bisāţ-ı nerde dönmezdi dilā
Yaķmasa ol lāle-ruĝ ben zār u ser-gerdāna dāĝ
5. KırŐ-ı miĥnetdür tenūr-ı ĝamda piŐmiŐ her biri
Őanma yaķmıŐdur **MiŐālî** sîne-i sūzāna dāĝ

Ĥarfū'l-Fā

61.¹¹³

me' ũlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün

1. Öykündüĝini dāĝ-ı ten-i pür-figāra def
Yüzine urdılar gelicek bezm-i yāra def

3a. belālarla: belā ile Ms. Or. Oct. 3652.

¹¹² İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 456; *Mecmū'a-i Nezā'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 129b-130a; *Mecmū'a-i EŐ'âr*, Konya Őehir Müzesi ve Kütüphanesi, 13388, vr. 110b; bu gazelin matlaı, PeŐteli Hisālî'nin *Metālî'ü'n-Nezā'ir*'inde (Kalyon 2011: 88) de geçmektedir.

2b. Şanma yaķdı sînesine: sînesine Şanma yaķdı Ms. Or. Oct. 3652.

4a. dönmezdi: tıtmazdı Ms. Or. Oct. 3652.

¹¹³ İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 484

2. Cisminde kaldı bir deri ile bir üstüh'ân
‘Aşık geçer benüm gibi ol şive-kâra def
3. Hâle şu deñlü eyledi tevsî'-i dâ'ire
Mâhı idince bezmüne ey mâh-pâre def
4. Būs u kenâr olmasa maķşūd muṭribâ
Göstermez idi ağzı ile zer-nigâra def
5. Ḥaṭṭı gibi olur o da bir yañadan ḥicâb
Göstermez ol perîyi baña âşikâre def
6. Altun ile **Misâlî** pür olmazdı dâmeni
Varmasa meclis-i şeh-i Cem-iḳtidâra def

62.¹¹⁴

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Gizlemiş kâkülün ey kâmeti mevzün üsküf
Göreyin kim çıka başdan ola mağbün üsküf
2. Ḥidmetünde giceler şubḥa degin kâ'imdür
Şem'-i meclis giyer ise n'ola altun üsküf
3. Āşiyân şanma ki derbân-ı şeh-i 'ışķ olalı
Ey saçı Leylî giyer başına Mecnün üsküf
4. Şâḥdan destine çüb aldı yine ğonce-i bâğ
Giydi derbân-şıfat ey ruḥ-ı gül-gün üsküf
5. Ey yüzi mâh niçe yürekler isüz ḳomışdur
Göreyin görmeye hergiz ser-i gerdün üsküf
6. Güneş ol mâha **Misâlî** n'ola derbân olalı
Ki giyer gün başına bir güzel altun üsküf

63.¹¹⁵

mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

1. Pây-ı semendün öpmedin itdün güzâr ḥayf

¹¹⁴ İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 491.

¹¹⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 46a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 136b, 301b, *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 803, vr. 41b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 393, vr. 58b; Niyazi Adıgüzel, Raşid Gündoğdu, *Ahmed Bâdî Efendi, Riyâz-ı Belde-i Edirne-20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edime'si*. Edirne: Trakya Üniv. Yayınları 2014, s. 1843.

Hayf oldu ben fütâdeñe ey şeh-süvâr hayf

2. Bir gice Ʒal benümle didüm Ʒalmadı o mâh
Gitdi müyesser olmadı vaşl-ı niğâr hayf
3. HaƷ Ʒâđî olıcaƷ umaram hayfumı alam
Şol deñlü eyledüñ baña ey şehriyâr hayf
4. Biñ nâle itdi güşına Ʒoymadı şâh-ı gül
Bâğ-ı cihânda bülbüle oldu hezâr hayf
5. İrgürmedi ğubâr-ı teni kûy-ı yâra âh
Hayf itdi ey **Mişâlî** saña rûzigâr hayf

Harfü'l-Kâf

64.¹¹⁶

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Dil uzatmış haƷ-ı sebzine o ħaddi semenüñ
Tiz günlerde dili Ʒuriya berg-i çemenüñ
2. Âb-ı şâfî gibi ol pîreñen-i nâyî-reng
Key güzel gösterür ammâ senüñ [ey] sim-tenüñ
3. Sen beni öldüreyin cevri ile Ʒatlan dirseñ
Döstüm Ʒatlanurın cevriñe bi'llâh senüñ
4. Bilmem ey ğonce-dehen ħiç ne efsün itdüñ
Leblerüñi biribirinden ayırdı süñanuñ
5. Ey **Mişâlî** götürüp gitmese tañ mı sözi Ʒo
Söz götürmez Ʒatı nâzükdür o şîrin-dehenüñ

65.¹¹⁷

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Şabâ cem' iyyetin bozdı tağıtdı diyü ezhâruñ
Yüzinden niçe demdür zehr aƷar ğülşende enhâruñ
2. Derün-ı ğonca pür-zer naƷd-i jâleyle tolı nergis
Ēözi ğöñli ğanıdür devletüñde hayli ezhâruñ

3b. şehriyâr: şehsüvâr Ms. Or. Oct. 3652.

¹¹⁶ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 146b-147a; bu gazelin matlai, Peşтели Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 188) de geçmektedir.

¹¹⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 106a; bu gazelin matlai, *Kaf-zâde Fâ'izî Tezkiresi* (Kayabaşı 2003: 485) ve Riyazi Tezkiresi (Açıkğöz 2017: 289)'nde geçmektedir.

3. Hârîm-i gülsitâna bâğbânlar göz diker oldı
Görenler zînetin nergisler ile şaĥn-ı gülzârûñ
4. Mey-i şeb-nemle ġonca gördi tomruġda yatur ser-ĥoş
Uçup beñzi küle döndi ġamından bülbül-i zârûñ
5. **Mişâlî** sünbül-i ĥoş-bûnuñ almaz manġıra bâġın
Görelen kâkül-i miskîn ü zülf-i ‘anberin yârûñ

66.¹¹⁸

fe‘ ilâtün mefâ‘ ilün fe‘ ilün

1. Jâle naġdin nişâr idince felek
Düşmedi yire güller açdı etek
2. Kılıcuñdur kesüp biçen şâhum
Atmasun kendin ortaya nâvek
3. Ĥam-ı ebrûñı çekmedi iller
Ĥüiyâ bir kemândur başı pek
4. Ĥaddüñe beñzedürler ey yüzi gül
Vechi var kendüyi şatarsa çiçek
5. Nâr-ı âhı ile **Mişâlî**nün
Tutuşup ortaya atıldı fişek

67.¹¹⁹

fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün

1. Sâġiyâ biz bilürüz şorma şırâsın ġadeĥüñ
Bilür eksükli tamâm tolu bahâsın ġadeĥüñ
2. Pây-mâl-i ġam-ı devrân oluruz cür‘ a-mişâl
Sürelüm elde iken zevġ ü şafâsın ġadeĥüñ
3. Feth ola diyü tılısm-ı ĥum-ı mey ey sâġî
Oġuruz niçe zamândur ki du‘ âsın ġadeĥüñ
4. Umaruz bir ġün ola zevġ ü şafâsın sürevüz
Ĥaylî demdür çekerüz derd ü belâsın ġadeĥüñ

¹¹⁸ *Mecmû‘a-i Nezâ‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 154a; bu gazelin matlaı, Peşteli Hisâlî'nin *Metâli‘ü'n-Nezâ‘ir*inde (Kalyon 2011: 264) de geçmektedir.

¹¹⁹ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 543, vr. 48a-b; *Mecmû‘a-i Nezâ‘ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 302a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1069, vr. 10a; bu gazelin matlaı *Riyazi Tezkiresi*nde (Açıkğöz 2017: 289) de geçmektedir.

5. Zaḥmet-i bād ile şişdi ayağı şanma ḥabāb
Ey **Mişālī** ş̄şe çek eyle devāsın ḳadeḫūñ

68.¹²⁰

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. Cāme-i sürḫ-ı kebūd içre nihāndur ḥançerūñ
Şan şafaḳ içre hilāl-i āsumāndur ḥançerūñ
2. Āsumānda māh-ı nev deryāda māhī ḥavf ider
Māhdan māhiye dek ḥükm-i revāndur ḥançerūñ
3. Teşne-diller gördügi demde n'ola cān virseler
Bir güzel bilden çıkar āb-ı revāndur ḥançerūñ
4. Şöyle geçkindür ki ḳanda yatduḡın bilmez şehā
Ġamze-i mest-i müdāmuñdan nişāndur ḥançerūñ
5. Tatlu dillerle **Mişālī**nün girüpdür gönline
Güiyā bir dil-ber-i şirīn-zebāndur ḥançerūñ

69.¹²¹

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Baña keyfiyyet olmaz sākī la' l-i dil-rübādan yeg
Ne zevḳ ola mezāk ehline cām-ı pür-şafādan yeg
2. Göze göstermez isem yiridür kuḫl-ı Şıfāhānı
Gelür baña ġubār-ı rāh-ı küyuñ tütüyādan yeg
3. Geçüp dünyā hevāsından hevā-yı aşḳuña düşdüm

5b. devāsın: du'āsını Ms. Or. Oct. 3652.

¹²⁰ *Mecmū'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 106b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 644, vr. 5a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Y-29, vr. 136a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 554, vr. 142a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 105, vr. 107b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 533, vr. 115b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 367a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 sel 2309, vr. 163a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 sel 2196, vr. 85a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 63a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 6, vr. 25b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 338, vr. 24b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan 21, vr. 157a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 244a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 618, vr. 53a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 776, vr. 24b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Bibliotheque Nationale de France, Supplement Turc 389, vr. 140a; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 105, vr. 107b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6188/2, vr. 56b; Niyazi Adıgüzel, Raşid Gündoğdu, *age.*, s. 1843; *Mecmū'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10714, vr. 25a; Aysun Sungurhan, *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 2017, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/ belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html>, s. 742-43; bu gazelin matlaı, Peşтели Hisālî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir* inde (Kalyon 2011: 214) de geçmektedir.

¹²¹ *Cönk*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları 479, vr. 24a.

Ṭabībüm var mîdur bî-çâre tebdîl-i hevâdan yeg

4. ‘ Aceb mi ‘ arızuñ üstinde zülfuñ piç ü tâb olsa
Olur mı genc-i hüsnüñ şaqlamağa ejdehadan yeg
5. Yolında rûz u şeb yârüñ **Mişâli** saña bir hem-râh
Bulınmaz yilmege yöpürmege bād-ı şabâdan yeg

70.¹²²

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

1. Toḥm-ı eşki ḥâk-i ümmîde nişâr itsem gerek
Ol tezerv-i kebk-refârı şikâr itsem gerek
2. Zâhidâ irşâd-ı şeyḥ-i şehri sen eyle kabûl
Ben daḥı pîr-i muḡânı ihtiyâr itsem gerek
3. Kûy-ı yâre rûzigâr ile düşem şâyed diyü
Cism-i zârı bu hevâ ile ğubâr itsem gerek
4. Ğam şudâ‘ ı câna geçdi bade-i mergi bulup
Kâse-i serle içüp def -i ḥumâr itsem gerek
5. Cism-i zârı hecr ile berg-i ḥazâna döndürüp
Ol şeh-i ḥüsne **Mişâli** ber-ğüzâr itsem gerek

71.¹²³

fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün

1. Döstlar her kime bir yâr-ı sitemkâr gerek
Dîde ḥün-bâr u ten efgâr u gönül zâr gerek
2. Ḥüblar içre gönül alıcı çokdur ammâ
Dil-i ‘ uşşâkı ele alıcı bir yâr gerek
3. Çâre var mı diyicek derd-i vişâline didi
Ol ṭabîb-i dil ü cân şerbet-i dînâr gerek
4. İrmek isterseñ eger rûz u sâl ol yâre
Şubḥa dek dîde-i encüm gibi bîdâr gerek

¹²² İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 550, *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240, vr. 65b; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 285a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 177a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 185b.

3b. Cism-i zârı: ḥâk-i cismi 28 Hk 3648.

¹²³ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8340, vr. 103b.

5. Eller üzre tutulup olmağa maqbül-i cihân
Olıcaq şî'r-i **Mişâli** gibi eş'âr gerek

72.¹²⁴

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Bezm-i ğamda la'lin añup qan döker cānānumuñ
Var ise geldi gözine dīde-i giryānumuñ
2. Bāğda gördüm çenār almış eline jāleyi
Öykinür diyü dişine ol gül-i ħandānumuñ
3. Āteş-i mihrüñle eczāmı kül itdi cümleten
Āh kim yandım elinden bu dil-i sūzānumuñ
4. Mihr ile māhı bu şüretle niçe teşbih idem
Yüzi ağ alnı açuğdur ol meh-i tābānumuñ
5. Şevk-i mihriyle o māhuñ yire göge şığmadı
Eşk-i çeşmümle **Mişâli** nālesi efgānumuñ

73.¹²⁵

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. N'ola şîrîn lebüñle bu dil-i şeydāyı söyletseñ
Şekerle yiridür tütü-i şekker-ħayı söyletseñ
2. Cefā eyler baña ölsem de açmaz ağzımı ammā
Mesihā dirilür ol yār-ı rûḫ-efzāyı söyletseñ
3. Yine döndüğini ğamdan bilürdüñ bu dil-i zāruñ
Eger muṭrib belā bezminde bir dem nāyı söyletseñ
4. İştüdüm 'ışkı inkār eylemiş ey ğamzesi ħünî
Gözün cellādına emr eyleseñ a' dāyı söyletseñ
5. İderken mürdeyi ihyā kelām-ı rûḫ-baḫşuñla
Mişâli sihr iderdün ol büt-i tersāyı söyletseñ

74.¹²⁶

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Qad-i ħam-geştemi yitmez mi bār-ı ğam kemān itmek
Neden ben bî-nişānı tîr-i hicrāna nişān itmek

¹²⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 189a; İncinur Atik Gürbüz, *agc.*, s. 568-69.

¹²⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Envâ-i Hutût*, Michigan Üniversitesi 356, vr. 31a.

¹²⁶ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC O.103, vr. 46a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 301b.

2. Elüñ çek ni‘ met-i dünyâdan ey ‘âşık Mesîhâ-veş
Dilerseñ kurş-ı mihri sofrâ-i çarh üzre nân itmek
3. Kitâb-ı haţtım ol h̄‘âce-i hüsn eylemiş izhâr
Bu vech ile diler erbâb-ı ‘aşkı imtihân itmek
4. Gönül murğı senüñ ey gonce kıddüñ ârzü eyler
Nihâl-i gülde güyâ bülbül ister âşiyân itmek
5. Virüp dil naqdini bir kâkül-i Leylâya Mecnûn-veş
Neden illerde kendüñ ey **Mişâli** dâsitân itmek

75.¹²⁷

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1. Ayağın öpmege şarkarmış ol serv-i dil-ârânuñ
Bi-ğamdi’llâh hele başı aşğa oldı Tübânuñ
2. Tatarsın hürmet ile sâkiyâ el üzre şevkinden
‘Aceb mi ayağı yir başmasa meclisde şahbânuñ
3. Gönüller almada gerçi ki tîr-endâzdur gamzeñ
Velî kaşuñ da öte ucıdur ey şüh fettânuñ
4. Yaşuma öykünürmiş ey dür-i yektâ degül gird-âb
Kulağın güş idince dest-i âhum burdı deryânuñ
5. Ham-ı ebrü-yı yâra öykünelden hüküm idüp bildüm
Mişâli egrilik var idügin re’yinde tuğrânuñ

Harfü'l-Lâm

76.¹²⁸

mef’ülü fâ‘ilâtü mefâ‘îlü fâ‘ilün

1. Başum şikeste eyle eyâ kaşları hilâl
Küyuñda tut ki artıg olur bir şımık sıfâl
2. Mehden haber getürdi ruhuña tutuldı gün
Gerçi ki yokdur elçiye ey mâh-rü zevâl
3. Misk-i Hıttâ dimek haţ-ı miskinüñe haţâ

3a. eylemiş: eylemez MC O.103.

4b. nihâl: nihân Ms. Or. Oct. 3652.

¹²⁷ *Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 188a; bu gazelin matları, Peştelî Hisâli’nin *Metâli‘ü’n-Nezâ‘ir*’inde (Kalyon 2011: 214) de geçmektedir.

¹²⁸ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 175b.

Teşbîh eylemek lebûni sükkere vebâl

4. Müjgânlaruñ hayâli derûnında ‘âşıkun
Ey naqşî hûb her biri bir sûzen-i hayâl
5. Şol resme dilde hûb yazar haţ-ı la‘ lüni
Almış **Mişâlî** var ise Yâkûtdan mişâl

77.¹²⁹

mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

1. Bir çäre eyle zaḥm-ı dil-i pür-figâra gel
Tek çalma pâreye beni kıl pâre pâre gel
2. Gel bād-ı âh-ı ‘âşıkâ itme muḳâbele
Ey şem’ -i ḥüsn karşı ḳoma rûzgâra gel
3. Ben gitme diyicek giderin diyü itdi nâz
Didüm ki gitmegi gider ol şivekâra gel
4. Peykânı keşretiyle geçilmezse sîneden
Ey tiğ-i yâr şehr-i dile yara yara gel
5. Didün ki zâruñi işidüp varayın saña
Cevr eyleme meded bu **Mişâlî**-i zâra gel

Ḥarfü’l-Mîm

78.¹³⁰

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. Gâh mevcûd u gehî ma’ dūmdur Monlâcıgum
Şan dehânuñ noḳta-i mevḥūmdur Monlâcıgum
2. Eylemek lâzım degül mâ-fi’z-zamîrüm saña ‘ arz
Ehl-i ‘ ilme mes’ele ma’ lūmdur Monlâcıgum
3. Şem’ -veş yanmağa ḥâlin ‘âşık-ı dil-sūhtenüñ
Şubḥa dek karşıñda her şeb mūmdur Monlâcıgum
4. Ḥûb-rûlar şive bâbında şerîk olmaz saña
Cümlesi yanuñda hep ma’ dūmdur Monlâcıgum

¹²⁹ İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 621; *Mecmû’a-i Eş’âr ve Fevâ’id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 185b; *Mecmû’a-i Eş’âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad ef 3443 vr. 37a; bu gazelin matlaı, Peşтели Hisâli’nin *Metâli’ü’n-Nezâ’ir*’inde (Kalyon 2011: 332) de geçmektedir.

3a. Ben gitme diyicek giderin: Gel gitme diyicek gelürin 28 Hk 3648.

3b. ol şivekâra: ey mâh-pâre *Mecmû’atü’l-Lctâ’if*.

4a. keşretiyle: ḥaşretiyle 28 Hk 3648.

¹³⁰ *Mecmû’a-i Eş’âr ve Fevâ’id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 172a.

5. Ger **Mişâlî**nün haţuñ fetvâ virürse kıatline
Bî-güneh öldürme bir mazlûmdur Monlâcığum

79.¹³¹

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Câm-ı la' lüñ nüş iden görmez senüñ dünyâda ğam
Sâkiyâ çekmez muğarrerdür içenler bâde ğam
2. 'Aşkuña mu' tād olaldan ğuşşa çekmezsem ne var
Ey dür-i yektâ çeker mi âşinâ dünyâda ğam
3. Kimse âzād olmadı âlâm-ı zehr-i dehrden
Çekmede yeksândur hep bende vü âzâde ğam
4. Didüm ağıyâr ile gördükde seni artar ğamum
Didi ol şeh artuğ olmaz 'âşık-ı şeydâda ğam
5. Rûyı zerd olup içi kıan tölmez idi olmasa
Ey lebi ğonce **Mişâlî**-veş gül-i ra' nâda ğam

80.¹³²

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Telh olur şîrîn lebüñsüz bu dil-i nâ-şâda bezm
Sâkiyâ sensiz ħarâm oldı baña dünyâda bezm
2. Ħalka el virmekden istiğfâr idüp ayak çeke
Korsa la' lüñ şevkine her şâhib-i seccâde bezm
3. Gel ħabâb-ı bâdeden fehm it fenâsın 'âlemüñ
Kâşr-ı 'işretgâh-ı Cemdür kim virüpdür bâda bezm
4. Şanmañuz tögduğda Cem bî-hüde efgân eyledi
Tıfl iken dağı getürmişdür anı feryâda bezm
5. Ey **Mişâlî** çıkdı şöħbet saña el virdi murâd
Câm-ı mey destüñde dil-ber der-kenâr ortada bezm

¹³¹ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 189a.

¹³² *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 179a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 3795, vr. 3a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 364, vr. 11b.

1b. Sâkiyâ: Ħâşılı Ms. Or. Oct. 3652.

2b. şevkine: şevkete Ms. Or. Oct. 3652.

3b. 'işretgâh-ı ħumdur: 'işretgâhı ħumdur Ms. Or. Oct. 3652.

4b. feryâda: Ferhâda Ms. Or. Oct. 3652.

81.¹³³*mef' ulü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün*

1. Oldı havâle üstüme bār-ı elem benüm
Ham itse kıddüm ey kaşı yā n'ola ğam benüm
2. Ğam hem-dem oldı nâle ney ü hūn-ı dil şarâb
Devründe şimdilik hele ey sâķī dem benüm
3. Döndürdi gerçi şuret-i dīvâra za' f ile
Yazulı görmesün yüzümi ol şanem benüm
4. Emsem didükçe derdüme dir ol tabīb-i cān
Tiryāk-i la' l-i nābum olur saña em benüm
5. Ben ol şeh-i memālik-i ' ışķam **Misālīyā**
Sancaķ-dārum olmaya mir-i ' alem benüm

82.¹³⁴*mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün*

1. Elümde cām-ı mey gül gibi handān olduĝın görsem
Yine bülbül-şifat ' uşşâķ nālān olduĝın görsem
2. Yine āyine-ruĝlarla görüşsek bezm-i gülşende
Şafâ yüz gösterüp ' âlem nümāyān olduĝın görsem
3. Ayaķ tomluların içsün yürüsin māh-rūlarla
Deve tabanı sāĝar elde tībān olduĝın [görsem]
4. Ayaĝı topraĝıyla rüşen olsa çeşm-i nā-binā
İzi tozu yine kuĝl-ı Şifāhān olduĝın [görsem]
5. Yıkılmadın bu ' âlem yummadın göz dehr-i fāniden
Raķīb-i bed-liķā ħāk ile yeksān olduĝın görsem
6. Güneş yüzlü güzeller şalsa mir'āt-i meye per-tev
Yine cām-ı şafā gün gibi raĝşān olduĝın görsem
7. O Yūsuf-çihre kılsa külbe-i aĝzānumı teşrīf
Misālī yine bir şeb düşde sultān olduĝın görsem

83.¹³⁵*mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün*

¹³³ İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 634; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240, vr. 111a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8340, vr. 103b.

¹³⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3849, vr. 106b.

¹³⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 65b.

1. Bulur felekde bir gün ‘âkıbet sen mâhı sultânüm
Şağın erbâb-ı ‘aşkuñ yirde qalmaz âhı sultânüm
2. Ne çâre bu dil-i maḥzûna vaşluñ mümkin olmazsa
Yüzüñ göster baña luḥf eyle bârî gâhî sultânüm
3. N’ola görmek dilersem şem‘-i ruḥsâr-ı ziyâ-baḥşuñ
Şeb-i gamda yitürdüm bu dil-i güm-râhı sultânüm
4. Gerekmez serv‘ar‘ar sâye-i şimşâd-ḳadsin
Ḥilâfüm yoḳ sözümdede toḡruyam va’llâhî sultânüm
5. **Misâlî**-veş ḳuluñdur ḥalk-ı ‘âlem âsitânünda
Olaldan devlet ile mülk-i ḥüsnüñ şâhı sultânüm

84.¹³⁶

meḥ‘ülü fâ‘ilâtü meḥ‘îlü fâ‘ilün

1. Yâḳût la‘l-i nâbuña beñzer Ḳayacıḡum
Baş üzre ḥâtem itse n’ola yir Ḳayacıḡum
2. Öykünmez idi la‘lüne iḳdâm-ı tâm idüp
Olmasa taş baḡırlu güherler Ḳayacıḡum
3. Mümkin midür ki sîne-i şâfuñda ola mü
Kim gördi sebze bitüre mermer Ḳayacıḡum
4. Dîvâne diyü silsile-i ‘ışḳa luḥf idüp
Ḳayd it ḳuluñı kâtib-i defter Ḳayacıḡum
5. Ferhâd gibi nâle ider dâ’imâ diyü
Taḡlar **Misâlî** ḳuluñı taşlar Ḳayacıḡum

Ḥarfü’n-Nün**85.**¹³⁷

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Ser virür evvel ḳademde ‘ışḳa ḥâzır [baş] olan
Cân virür râh-ı maḥabbetde ḡama ḥâldâş olan
2. Bir adım itdüm yine iki cihânüñ menzilin
Kim durur erbâb-ı ‘ışḳ içre baña pādâş olan
3. Yârdan seng-i cefâ irdüğine incinme kim

¹³⁶ İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 653.

¹³⁷ Kâmil Ali Gıynaş, *age.*, s. 2030.

‘Āşık-ı bî-çāreye oldur yarar yoldaş olan

4. Küşt-gîr-i derd için meydân-ı ‘ışk-ı yârda
Kırpüğün cārüb çeşmin meşk ider ferrâş olan
5. Bu **Miṣālî** gibi devründe Cem-i devrân olur
Bāde-i cām-ı lebünle sākīyā ‘ayyâş olan

86.¹³⁸

fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

1. Ruḥı cennet kâdi Tübâsın sen
Niçe Tübâ daḥı a‘ lāsın sen
2. Āh-ı ‘uşşāk ile ey kūy-ı ḥabīb
Örtülü Ka‘be-i ‘ulyâsın sen
3. Ay başında görinürsün bir gün
Kaşları ğurre-i ğarrâsın sen
4. Yakmağa diller ararsın şāhum
N’ola dilerse dil-ārâsın sen
5. Ey **Miṣālî** niçe toz konduralar
Tıpkı mir ‘ât-i mücellâsın sen

87.¹³⁹

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

1. Kuluñdur cümle ḥübân-ı cihân bir pâdişâsın sen
Zamānuñda begüm Sultân Hüseyñ-i Baykarasın sen
2. Cemālũñ göster erbâb-ı şafâ ‘âlem yüzün görsün
Bu gün bu ḥüsn ile āyine-i ‘âlem-nümâsın sen
3. Hüseyñiye çıkar ey gül nevâ-yı nâle-i ‘uşşāk
N’idem kim bezm-i meyde bülbül-i nağme-serâsın sen
4. Bu şi‘ri meşhedũnde kan ile yazdur dilâ tâ kim
Gören bilsün şehid-i küşte-i tığ-i cefâsın sen
5. Ğazeller söyleseñ evşâf-ı la‘linde n’ola yârũñ
Miṣālî söylenür bir şâ‘ir-i rengin-edâsın sen

¹³⁸ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem 240, vr. 178a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Selimiye Kütüphanesi, 22 Sel 2299, vr. 74a.

¹³⁹ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Bibliotheque Nationale de France, Supplement Turc 244, vr. 28b.

88.¹⁴⁰*fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün*

1. Ayağına yüz sürer būs itmedin cānān elin
Başını kesseñ de çekmez zülf-i müşg-efşān elin
2. Ğarķ-ı eşk olduğça tañ mı mā' il olsam ğamzeñe
Uzadur tiĝe ğariķ-i lücce-i 'ummān elin
3. Destüñi öpsem didüm bir sille urdı aĝzuma
Bu bahāneyle baña öpdürdi ol āfet elin
4. Zülf ü hāl [ü] hātтуñı seyr itdi sultān-ı Hābeş
Aldı zīr-i destine ğüyā ki Hindüstān elin
5. Ey **Misālî** gördi kim dirhemle mālîk olmadı
Çekdi ol Yūsuf-liķādan keffe-i mīzān elin

89.¹⁴¹*fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün*

1. Baña göstermez geçer yanumdan ol āfet yüzün
Geçdi 'ömrüm görmedüm ben haste-dil şıhhat yüzün
2. Bülbül-i dil ol yüzi gül var iken meyl eylemez
Ğoncanuñ bād-ı şabā 'arz eylese kat kat yüzün
3. Kīmyā-yı 'aşķa mālîk olmayınca bir gedā
Görmedi dünyāda ey sīmīn-beden devlet yüzün
4. Baña yüz mihnetle göstermez geçer gül-ruhların
Taĝıdup zülfin şabā gösterdi bi-minnet yüzün
5. Rüy-ı cānānı öperdüm yummadın çeşm-i ecel
Gözlerüm görse **Misālî** bir dahı fırsat yüzün

90.¹⁴²

¹⁴⁰ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 65a.

¹⁴¹ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 412, vr. 9b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 63b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye K. 6, vr. 25a; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 189a.

2b. bād-ı şabā: açup yüzün Barb. Or. 126.

3a. mālîk: vâşıl Barb. Or. 126.

3b. Görmedi: Görmez ol Barb. Or. 126.

4a. mihnetle göstermez geçer gül-ruhların: minnetle göstermez geçerken ruhların Barb. Or. 126.

¹⁴² *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 200b-201a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8076, vr. 104b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı,

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1. Tabībüm öldürür ben haste-ḥāli derd ü ğam bir gün
Eger ğam-ḥāneme rencide kılmazsañ qadem bir gün
2. Niçe irsün kıyāmet kāmētüñe 'ömr-i kütāhum
Baña hicründe biñ yılca gelür ey pür-sitem bir gün
3. Şeb-i zulmetde ben pervāneñe itdüklerün zulmi
Saña ey şem'-i rüşen yana yana ağlayam bir gün
4. Söze gelse ider bir demde niçe mürdeler ihyā
Baña ölsem de açmaz ağzını ol 'İsī-dem bir gün¹⁴³
5. Unutdurmaz beni yād itdürür bu nazm-ı ḥālet-baḥş
Ġam-ı la' lüñ vücūdum bā-vücūd eyler 'adem bir gün
6. Kişinüñ şoñra adın añdıran āşāridur zīrā
Añılmazdı eger ey sākī'cām olmasa Cem bir gün¹⁴⁴
7. Dimiş bir gün varup kaç' ideyin başın qalemāsā
Gelür başa **Mişālī** her ne yazdıysa qalem bir gün

91.¹⁴⁵

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1. Bütün dünyā degersin bir cüvān-ı mäh-peykersin
Niçün ey yār-ı cānum kendüñe *şakku 'l-kamer* dersin
2. Seni ehl-i nazarlar kıymeti taşıyla tartarlar
Felekde kevkeb-i dürri gibi pākīze gevhersin
3. Yüzün ağ alnuñ açık bir hilāl-ebürü güzelsin sen
Ne yüzle dirlere meh saña bilsem aya beñzersin
4. Terāzūdan ağır bir dil-ber-i sīmīn-bedensin sen
Melāḥatda seni kim dir ki Yūsuf-la ber-ā-bersin
5. **Mişālī** sen mehi gökde ararken yirde bulmuşsin

Belediye O. 34, vr. 7b; *Mecmū'a-i Eş'ār*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10757, vr. 38b; *Mecmū'a-i Eş'ār ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 183b.

1a. Derd: renc 3652, 28 Hk 3648.

2b. Biñ: bir 06 Mil Yz A 8076.

¹⁴³ Bu beyit, 06 Mil Yz A 8076'da yok.

¹⁴⁴ Bu beyit, 06 Mil Yz A 8076'da yok.

7a. Qalemāsā: qalemvārī Ms. Or. Oct. 3652, 28 Hk 3648.

¹⁴⁵ *Mecmū'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 214b; bu gazelin matlai, Peşтели Hisālī'nin *Metālī'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 633) de geçmektedir.

Egerçi kim yukardan gün gibi bir mâh-ı enversin

92.¹⁴⁶

mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ulün

1. Pür kıлмаğ için bâde-i şeb-nemle kapağın
Gülşende yine lâleler uzatdı ayağın
2. Sūsen kılıcın ây^{me}-veş kıldı mücellâ
Görsün diyü ser-hayl-i şitâ başı yarağın
3. Anuñla açıldı gözi hürşide revâdur
Ger nergis-i pür-jâle yedirse gözi yağın
4. Nergis gibi ey yâsemen olma katı hünⁿ
Mir'ât-i ruḥ-ı dil-bere bak gör yüzüñ ağın
5. Didüm o gül-i nev-rese pîr avla çocuk sen
Didi ki **Mişâlî** saña olmuş olacağın

93.¹⁴⁷

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Lebün evşâfını bir Hızr-leb cânân ağzından
İşitdükde şu komış çeşme-i hayvân ağzından
2. Şarâb-ı la' l-i nâbuñ hasretiyle beñzi hün olmuş
Şurâhîñüñ gelür meclisde her dem kan ağzından
3. Dil olsa söylese sînemdeki peykân-ı dil-düzuñ
İşitseñ mâcerâ-yı zaḥm-ı hün-efşân ağzından
4. Çemende gönce-i pür-jâle güyâ bâl-i tütüdüdür
Anuñ hubb-ı nebât eksük degül bir an ağzından
5. **Mişâlî** hasteyi rûḥ-ı revânem emmeden la' lüñ
Ferâgat eylemez tâ çıkmayınca cân ağzından

94.¹⁴⁸

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Bū ' Alî şanma Şifâ-yı dile dermânı yazan
Bâdedür yine humâr-ı mey-i hicrânı yazan

¹⁴⁶ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 323a.

¹⁴⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 175a.

¹⁴⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3398, vr. 65b.

2. Hatt-ı ruhsāruña bir vech ile teşbîh idemez
Şeyh Sa' dî dahı olursa Gülistānı yazan
3. Cümle hüsni illerini saña müsellemler kılmış
Tâ ezel pâdişehüm milket-i ' Oşmānı yazan
4. Ol elif-ı kadd ü kaşı nūmı güzel resm itmiş
Hāme-i şun' -ı Hūdādur var ise anı yazan
5. Ey **Misālî** ğam-ı ebrūsını yazmış başuma
O şehūñ hüsni berātındaki ' unvānı yazan

95.¹⁴⁹

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Haber şoran leb-i cān-bahş ile sen serv-kāmetden
Su 'āl itmek dūrür ' İsi ile rūhum kıyāmetden
2. Sen ey rūh-ı revān başdan ayağa pür-leţāfetsin
Görünmez anuñ içün cümleten cismüñ leţāfetden
3. Baña pîr-i muġān bir cām ile gösterdi dünyāyı
Ben andan gördüğümü görmedüm ehl-i velāyetden
4. Şehādet eyler iken hattıña da' vā-yı hüsniñde
Efendi dönmezin ölürse de düşmen şehādetden
5. **Misālî** yok nazîri şol kadar rengin ü ter olmuş
Lebi mānendi mîve koymamışdur bâġ-ı cennetden

96.¹⁵⁰

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

1. Rūze-i ğamda didün ço dili bed-nām olsun
Olsun ey kaşı hilālüm hele bayram olsun
2. Rā-yı ebrūsı ile kadd ü dehānın vaşf it
Saña ey çeşm-i ğazālum dir iseñ em olsun
3. ' İydgāh içre dil ārām idemez bir lahza
Bile şalınmaġa bir serv-i dil-ārām olsun
4. Leb-i şirīnūñ ile çeşmüñi aġyār öpmiş
Olsun ey la' li şeker gözleri bādām olsun

¹⁴⁹ *Mecmū'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 185b.

¹⁵⁰ *Mecmū'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 189a.

5. Kâf-ı mihnetde özün ‘aşk ile ‘Ankâ-veş
Bî-vücûd eyle **Mişâlî** bu da bir nâm olsun

Harfî'l-Vāv

97.¹⁵¹

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Dime sen pây-bûsa ‘âşık-ı zârı maḥaldür bu
Öperler göz göre ruḥsârûnı iller güzeldür bu
2. Riyâzetle eger toprağı altun itseñ ey zâhid
Senüñ ‘ışk içre ‘ilmüñ bu kadar başka ‘ameldür bu
3. Koyup küyuñda gönüm râh-ı ‘ışkuñ ihtiyâr itdüm
Gönül ḳalsun begüm yol ḳalmasun dirler meşeldür bu
4. Yiter fikr eyle ey dil kâkül-i müşgînini yâruñ
Bunuñla kimse çıkmaz başa bir tül-i emeldür bu
5. Haḫ-ı ruḥsârı vaşfında o mâh-ı ‘âlem-ârânuñ
Nazîre dinmez aña ey **Mişâlî** bir gazeldür bu

Harfî'l-Hâ

98.¹⁵²

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Kaçan kim gelse sâķî bâde-i gül-reng meydâna
Şafâ ile o dem rakşa girer meclisde peymâne
2. Atup dūd-ı dilüm eflâke yir yir âsumânîler
Şerâr-ı nâr-ı âhum yanmaḫ öğretdi gül-efşâna
3. Seni ḫâk ile yeksân eyler ayağına yüz sürseñ
Şu gibi aḫma ey dil gördüğüñ serv-i ḫırâmâna
4. Keş-â-keşde ḳalursuñ şâne gibi ‘ömrüñ olduḫça
Dilâ tolaşma ‘aḫluñ var ise gisü-yı cânâna

¹⁵¹ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1972, vr. 359a; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 218b, 302b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Rezaizade Ekrem 240, vr. 87b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3513, vr. 120b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, MC K. 315, vr. 14a; Niyazi Adıgüzel, Raşid Gündoğdu, *age.*, s. 1843-44; bu gazelin matlai, Peştelî Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 779) de geçmektedir.

¹⁵² *Mecmû'a-i Eş'âr*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8340, vr. 103b; *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 302b; Niyazi Adıgüzel, Raşid Gündoğdu, *age.*, s. 1844; bu gazelin matlai, Peştelî Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 1095) de geçmektedir.

5. **Mişālî**-veş görelden boynı bağlu bende olmışdur
Ne reng itdi görüñ yâķüt-ı la‘ l-i yâr mercâna

99.¹⁵³

fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün

1. Şād idüp ĥâtır-ı ağyârı beni yād itme
Ağladup dōstuñı düşmenüñi şād itme
2. Ķayd idüp defter-i ‘ uşşāķa raķıbüñ nāmın
Mülk-i ĥüsnüñ şehisin bir yaramaz ad itme
3. Olayın ben senüñ ey şāĥ ķuluñ ķurbānuñ
Āsitānuñda tek öldür beni āzād itme
4. Varayın aña cefālar ideyin dimişsin
İtme luţf eyle gel ey ġamzesi cellād itme
5. Bilürin soñra **Mişālî**ye cefā eylersin
Dōstum bāri vefāya anı mu‘ tād itme

100.¹⁵⁴

fā‘ ilâtün fā‘ ilâtün fā‘ ilâtün fā‘ ilün

1. Seyr-i pehlü itmege girmiş Vefā ĥammāmına
Baķ ‘ adū-yı nā-tırāşuñ dōstum endāmına
2. Rüşen oldu bezmümüz geldükde meydāna şarāb
Ķaşr-ı şevķüñ sākıyā ĥurşid toğdı cāmına
3. Bāde-i merg ile bî-hüş oldu geçdi kendüden
Cem bu devrüñ döymeyüp cām-ı belā-encāmına
4. Şanma encümdür şeb-i ‘ işretde ĥaddüñ şevķine
Bir niçe güller yapışdurdum sipihrüñ bāmına
5. Ey **Mişālî** ĥaţı-ı Yāķütın tırāş idüp o şāĥ
La‘ l kaşlu bir mühür ħazıtdı ġüyā nāmına

¹⁵³ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 1532, vr. 45a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4453, vr. 73b; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 64a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 861, vr. 64b; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T 393, vr. 51a.

2a. nāmın: adın Arkeoloji 861.

4a. aña: saña 06 Mil Yz A 4453, Arkeoloji 861, T. 393.

5a. Eylersin: idesin Barb 126, T 393.

¹⁵⁴ *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaiade Ekrem 240, vr. 109b, 06 mil 319/1 vr. 136a-b; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, vr. 291a; *Mecmû‘a-i Eş‘âr*, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 412, vr. 8a.

3b. döymeyüp cām-ı belā-encāmına: toymayup cām-ı sürür-encāmına 28 Hk 3648.

101.¹⁵⁵

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Başaldan âfitâbum pâyüni yüz nâz ile hâke
Atıldı pâbucı mâh-ı nevün tâ bâm-ı eflâke
2. Feraḥ şādî ne yüzden göstere yüz bād-ı âhumdan
Ġubâr-ı ğuşşa-i ḥaṭṭuñ konar mir'ât-i idrâke
3. Ḥas ü ḥaşâk-i der-i yâre yüzler sürmege lâyıḳ
Dil-i üftâde var iken düşer mi çeşm-i nem-nâke
4. Görüp yaşum rikâbuñda 'adûlar ser-nigün olsun
Beni naḥcîr-veş gel şehsüvârum bağla fitrâke
5. Derûnı tâbına döymez yanar rişte erir süzen
Misâli niçe dermân eylesün bu cism-i şad-çâke

102.¹⁵⁶

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Kimi deryâ kimisi kaçre dirmiş aña ter-dîde
'Aceb bilsek nedür bâ' iş ola bu deñlü terdîde
2. Gören şanur daḥı yaşını yaşar bir tıfil mıdur
Velî şorsañ virür çaḳ Nüh tufânın ḥaber dîde
3. Hevâyî gerçi kim bir rind-i şürîde geçer deryâ
Bu yaş içre görüpdür andan artuḳ şür-ı ter dîde
4. Velî ḳalgıtdı deryâ eşkümüñ bād-ı hevâsıyla
Anı şu gibi ḥarcatmaḳda ammâ kim başar dîde
5. Döne döne cihânuñ cûların gözden geçürmezdi
Misâli iki gözlü âsiyâb olmasa ger dîde

103.¹⁵⁷

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

1. Ḥâneme gelse kaçan ol meh gözüm ḳan olmada
'Âşık-ı ğam-dîde gün geldükçe giryân olmada

¹⁵⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 63b; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 189b.

3a. der-i râh-ı 28 Hk 3648.

¹⁵⁶ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 252a-b; bu gazelin matlatı, Peştelî Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 1106) de geçmektedir.

¹⁵⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 861, vr. 64b.

2. Çeşm-i bīmāruñ görüp dil bağlayaldan zülfüñe
Dīde giryān olmada h̄atır perişān olmada
3. Yollara düşüp ararsın ol şehi feryād idüp
Ey [göñül] bilmem ne bulduñ böyle nālān olmada
4. Vechi var olsa ruhuñda lebleruñ rengin ü ter
İvmeye bā' iş olur mihr-i dirahşān olmada
5. Bezm-i meyde gayrıla sen dā'im tölular içmede
Sāgar-ı çeşmi **Mişālīn**üñ tölü kan olmada

104.¹⁵⁸*fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün*

1. Bitmemiş sebze-i h̄atıtuñ dahı büstānuñda
Hiç söz yok güzelüm gonce-i h̄andānuñda
2. H̄ançerüñ yanuña taķup baña çok zaķm urduñ
İtdüğüñ ey şeh-i 'ālem ķala mı yanuñda
3. Yalıñuz yatar imişse kim acır aģlardı
Töķinur h̄atıruma h̄ançer-i bürrānuñ da
4. Şubħa dek āh [u] fiġān ile uyutmaz h̄alkı
Bilmezem derdi nedür bu dil-i nālānuñ da
5. Göz göre öldüresin gibi **Mişālī** ķuluñı
Yine h̄ançer görünür nergis-i mestānuñda

105.¹⁵⁹*mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' ulün*

1. Ķapuñda senüñ h̄ake süren yüzini her gāh
Bir vech ile elbette olur vāşıl-ı dergāh
2. Her kim ki ola sālīk-i rāh-ı ser-i kūyuñ
H̄āşā ki ķala vād'ı h̄ayretde o güm-rāh
3. Envār-ı İlāhī saña gün gibi mu' ayyen
Ey rāz-ı dile vāķıf olan 'ārif-i bi'llāh
4. Görsem yüzüñi h̄āşıl olur taşfiye-i ķalb
Zirā ki ider her ķişiye feyz-i seher-gāh

¹⁵⁸ *Mecmū'a-i Eş'ār*, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 315, vr. 134a.¹⁵⁹ *Mecmū'a-i Eş'ār*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 64b.

5. Ser-menzil-i maşşûda **Mişâli** yetişürdi
Ger bedrağa-i luţfuñ olaydı aña hem-râh

106.¹⁶⁰

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. K̄ayd-ı dünyâdan olurdı dil ü cân âzâde
Beni itler yirine bağlasa segbân-zâde
2. Gördiler hüsñ ile bu ân-ı leţâfet-bahşuñ
Anuñ içün saña dil virdi niçe dil-dâde
3. La' l-i nâbuñ şu' arâ bâdeye teşbîh ideli
Cümle-i halk-ı cihân oldı esîr-i bâde
4. Bir dem ey serv-i revân öpmege el virmezseñ
Bâri düşdükçe ço öpsün ayagüñ üftâde
5. Ey **Mişâli** niçe ğamgîn olup ağlamayayın
Gülmek olmadı müyesser bu dil-i nâ-şâda

107.¹⁶¹

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Mâ'ilem şol deñlü ol naħl-i dil-ârâ seyrine
Ser-fürü kılmam eger olsam da Tübâ seyrine
2. Dâğlar yakdum tonatdum sînemüñ dükkânını
Ol gül-i ra' nâ niçün gelmez tonanma seyrine
3. Kâfir aġyâruñ şaķın teşrîf kıлма hânesin
Mü'mine lâyıķ degül varmaķ kilisâ seyrine
4. Bir gice seyrinde ol Yûsuf-liķâyı seyr iden
Tâ ölince meyl ider elbette rü'yâ seyrine
5. Yine dil virdi **Mişâli** bir büt-i tersâya kim
İtmege cânlar virür gökde Mesîhâ seyrine

108.¹⁶²

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. N'ola zülfüñ görüp dil düşse ol çâh-ı zenaħdâna

¹⁶⁰ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 175b.

¹⁶¹ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Barb. Or. 126, vr. 64a-b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Bibliotheque Nationale de France, Supplement Turc 245, vr. 178a.

¹⁶² *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 182a.

‘Azizüm Yūsuf-ı Mısrî düşer bend ile zindāna

2. Seni habs itmege zindāna hüsñüñ bā‘ iş olmışdur
Kafesdür cāygeh ey gonce-leb murğ-ı hoş-elhāna
3. Seni cān gibi koynına koyaldan habsgāh ey dil
Benüm Mısr-ı vücūdum içre zindān oldı ten cāna
4. Sebebdür çāhuña ey Yūsuf-ı Mısrî düşüştür bu
Bu ‘ālem niçe Yūsuf-ı düşürdi çāh-ı zindāna
5. ‘Aceb mi görmez olsa gün yüzün ‘uşşāk-ı bî-ṭālī‘
Tutulmuş ey **Miṣālī** ol meh-i tābān-ı mestāna

109.¹⁶³

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Olalı tîğ-i cefā ile tenüm şad-pāre
Açmağa rāz-ı dili ağız açupdur yāre
2. Niçe çāk itmeyeyin cāme-i şabrum ey dil
Yine bir derzī güzel kıldı beni āvāre
3. Sensin ol şāh-ı cihān Yūsufi Mısr-ı hüsñüñ
Saña kul olmağ için girdi [cihān bāzāra]
4. Hāşre dek yüzüne bakşam da kanā‘ at gelmez
Bu meşeldür ki toyulmaz güzelüm didā[ra]
5. Vireli şî‘rini ol şāha **Miṣālī** güyā
‘Arz-ı hāl itmege mektüb şunar hünkāra

Ḥarfü’l-Yā

110.¹⁶⁴

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Taqılup hāra gel ey gonce-dehānum Fethī
Beni bülbül gibi zār eyleme cānum Fethī
2. Kapudan sīneñi gül gibi açup çıkmañ dir
Feth-i bāb-ı harem-i bāğ-ı cinānum Fethī
3. Muşhaf-ı hüsñüñi cān şu gibi eylerdi revān
Nāz ile eyleseñ ey rüh-ı revānum Fethī

¹⁶³ *Mecmū’a-i Eş’âr ve Fevâ’id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 182a.

¹⁶⁴ İncinur Atik Gürbüz, *age.*, s. 816.

4. Leb-i cân-baḥşuñ ile mürdeñi ihyâ eyle
Meded öldüm meded ey âfet-i cânum Fethî
5. Kaşuñuñ yāsına kurbân olacağum luḫ it
Yayma ağıyāra benüm kaşı kemānum Fethî
6. Yoluña niçe **Misâli** gibi kurbân olsun
Sen sağ ol dünyede ey tâze cüvānum Fethî

111.¹⁶⁵

mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün

1. Gülşende figān bülbül-i şeydādan açıldı
Bî-çāre gülün ḫālî' i gāvğādan açıldı
2. Her gice şabāḫa dek eyā ḫaddi kıyāmet
Şūfî ile çeşm-i ğam-ı ferdādan açıldı¹⁶⁶
3. Pinhān idi ḫūmār gibi rāz-ı ğam-ı dil
Sırrum benüm ol kaşları tuğrādan açıldı¹⁶⁷
4. Ğamzeñ dil ü cân ḫal'asımı açsa 'aceb mi
Burc-ı beden ol tiğ-i mücellādan açıldı
5. Fāş olduğın ey pîr-i muğān şanma ki ḫamrın
Esrār-ı meyüñ cām-ı muşaffādan açıldı
6. 'Älemde n'ola gün yüzüñi görse **Misâli**
Ey māḫ ruḫuñ zülfi şeb-āsādan açıldı

112.¹⁶⁸

mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

1. Kaçan gül-ruḫlarından sünbülün ol sîm-ber açdı
Şanasın uçmağa ḫāvūs-ı cennet bāl ü per açdı
2. Dehānı sırrına ḫūmār-ı dilden oldılar vāḫıf
O şāhuñ ḫançer-i dil-dūzı çok gizlü ḫaber açdı
3. ḫad-i bālāña key zībā yaraşdı cāme-i dībā
Be-ğāyet sine-i sîmîñüñ ol zer tügmeler açdı

¹⁶⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 182a; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8340, vr. 95b; Kâbilî'nin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr*'ında (Gürbüz 2018: 1070) da geçmektedir.

¹⁶⁶ Bu beyit, 28 Hk 3648'de yok.

¹⁶⁷ Bu beyit, Konya 8340'ta yok.

¹⁶⁸ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 266a; bu gazelin matlaı, Peşteli Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 1311) de geçmektedir.

4. Didiler kim bahâr irişdi açıldı gül-i bādâm
Şu dem kim cāndan nergislerin ol verd-i ter açdı
5. Zebānı tîġ-i bürrān nîzesi destindeki hāme
Sūhan mülkin **Mişālî**-nām bir şāhib-hüner açdı

113.¹⁶⁹

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Ne dem ki meclise sākî elinden pür-şafā geldi
Ayaġ üzre turup didüm ki hoş geldi şafā geldi
2. Hıaçım gelsün vefā idem diyü 'ahd eyledün gitdüñ
Gel e 'ahde vefā kııl ol zamān ey bî-vefā geldi
3. N'ola қatl itmege 'uşşāķı şüret bulsa da' vāsı
Efendi hücçet-i tezvîr ile hıaçtuñ çıkageldi
4. Hıaber virdi nigāruñ tütüyā-yı hāk-i pāyinden
Ayaġı tozı ile ey gözüm bād-ı şabā geldi
5. Döküldi geldi āh itdükçe naқd-i merdüm-i dīde
Mişālî yolına hıarc eyle kim bād-ı hevā geldi

114.¹⁷⁰

mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

1. Tā sīnesin ki tîr delüp tîġ dilmedi
Ġamġin 'aşıķın gözi göñli açılmadı
2. Tuġrā-yı hüsñüñi çeküp ey şeh çevirmeden
Қaç' itmeyince başını hāme çekilmedi
3. El қaldurur güli ne қadar olsa hāksār
Zirā ki yirdeki yüz efendi başılmadı
4. Görđi silinmiş aқçesi geçmez o sîm-ten
Naқd-i sirişķ-i çeşm-i terüm geçdi silmedi
5. Vaşlın ümīd eylemeden tîr-i tüzüñüñ
Tā başmayınca baġrına sīnem kesilmedi

¹⁶⁹ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 267b; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 181a; Peştelî Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 662) de geçmektedir.

¹⁷⁰ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 268a-b; bu gazelin matlai, Peştelî Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 1240) de geçmektedir.

6. Vaşf-ı haţum yazar diyü ol şeh **Mişâlîyâ**
Bir dil mi var ki hâme-mişâl iki dilmedi

115.¹⁷¹

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Müzeyyen kılduğı bu lâle vü gül deşt-i hāmūnı
Kırıldı 'ıyş için şâh-ı bahârūn çetr-i gerdūnı
2. Elinde şeş-peri şan lâle-pervâzî çavuşlardur
Maşūn olsun diyü asīb-i deyden kūh u hāmūnı
3. Gelüp cem' oldı Kâğıd-hâne yazusına bu haţlar
Yazıldı şâh-ı verdūn 'ıyş için emr-i hümâyūnı
4. Yüzinden zehr aķardı cūlarūn taħrîk-i bād ile
Kenâra çekmese bir serv-kāmet yār-i mevzūnı
5. Çemende jâle düşmiş berg-i bādām ile gül şanma
Cihānı kıldı bir şāhuñ çili aķçeyle altunı
6. Ne şâh-ı Cem-ħaşemdür ol ki fūls-i aħmere şaymaz
Ne deñlü var ise medfūn dehrūn māl-i Kārūnı
7. Cūvān-ı sebz-haţla seyr-i Kâğıd-hâne itdükçe
Yazıldıķça **Mişâlî** ĥaste-ħālūñ ĥalb-i maħzūnı
8. Du'ām oldur felekde 'ızzet ü ĥadrin füzūn itsün
Ĥudā rif atde ĥosun gün gibi ol zıll-ı bî-çūnı
9. Hemîşe ĥalk-ı 'ālem sāyesinde sâkin olduķça
Ĥaţadan şaklasun Ĥaķ pādişāh-ı rub' -ı meskūnı

116.¹⁷²

fā'îlātün fā'îlātün fā'îlātün fā'îlün

1. Sāĥiyâ meclis müheyyâ ĥāzır u âmāde mey
Gel yetiş sensiz ĥarām oldu dil-i nā-şāda mey
2. Gel ĥabāb-ı bādeden fehm it fenāsın 'ālemūñ
Kaşr-ı 'ışretgāh-ı Cemdür kim virüpdür bāda mey

¹⁷¹ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 274a-b; bu gazelin matlai, Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 1174) de geçmektedir.

¹⁷² *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 278b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4960, vr. 38b; bu gazelin matlai, Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 1195) de geçmektedir.

3. Ayağ üzre tıramam bir dem habâb-ı bâde-veş
Sâkiyâ ayak başaldan bu harâb-âbâda mey
4. Halka el virmekden istiğnâ idüp ayak çeke
Görse la' lûñ şevkine her şâhib-i seccâde mey
5. Ey **Mişâli** saña çıkdı şöhet el virdi murâd
Dest-i sâkî elde dil-ber der-kenâr ortada mey

117.¹⁷³

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Cem' ider ayağın öpdürmek için yârânı
Beñzer ol şâh-ı hüsün eyler ayak dîvânı
2. Vâkı' â ey dil-i şeydâ yârimüz hoş görmez
Kim ki seyrinde kucarsa o meh-i tâbânı¹⁷⁴
3. Âbgîne ki şikest olsa karar itmez âb
Dilde durmak ne ' aceb hançer-i hün-efşânı¹⁷⁵
4. Âşiyân-ı gâmı başdan niçe ırsun Mecnün
Yokdur ey Leylî-hırâmum başına dermânı
5. Oldı ser-menzil-i maqşûdına vâsil ' âşık
Yaraşur sineñe dirlerse Vefâ meydânı
6. Tırmadı tiri **Mişâli** ten-i şad-çäkümde
Şanki bir kanlu durur çıkdı delüp zindânı

118.¹⁷⁶

mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. El aldı şüfî muğândan ' aşadan el çekdi
Uzatdı destini câma riyâdan el çekdi
2. Düşince ka' r-ı yem-i ' aşka almayup elümi

¹⁷³ *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. Or. Oct. 3652, vr. 268b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları 74, vr. 34a; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 180a; bu gazelin matlai, Peşteli Hisâli'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'inde (Kalyon 2011: 142) de geçmektedir.

¹⁷⁴ Bu beyit, 28 Hk 3648 ve Ms. Or. Oct. 3652'de yok.

¹⁷⁵ Bu beyit, Şevket Rado 74'te yok.

5a. oldı: ola Şevket Rado 74.

5b. Sineñe: sinesine Şevket Rado 74.

6a. şad-çäkümde: şad-çäkinde Şevket Rado 74.

6b. Kanlu durur çıkdı delüp: kanludur delüp Şevket Rado 74.

¹⁷⁶ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 799, vr. 36b; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8877, vr. 181b; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 182a.

O dürr-i baħr-ı cefâ âşinâdan el çekdi

3. Görince destüñi ħınnâlı pençe-i mercân
Kenâra çıķdı yem-i pür-şafâdan el çekdi
4. Diremle olmadı mâlik çü keffe-i mîzân
Dilâ o Yûsuf-ı ħüsn ü bahâdan el çekdi
5. Kemân-ı aşķına her kim ki urmadı kullâb
Misâlî yâ meger ol kaşı yâdan el çekdi

119.¹⁷⁷

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Giderdi ruħlarından ħattın ol meh bî-niķâb oldu
Bi-ħamdi'llâh açıldı tîlî'üm ref'-i ħicâb oldu
2. Müdâmî mest-i ħayrân itmege uşşâķ-ı şeydâyı
Ĥaṭ u la'li ħubâr-âlûde bir rengin şarâb oldu
3. Sipihrün sînesinden geçdi tîr-i âteş-i âhum
Yüzi mâhum şeb-i fûrkatde şanma ki şihâb oldu
4. Yolında terk-i ser itmem diyü düşmen cevâb itmiş
İşidüp kesdi ol şeh başını kaṭ'-ı cevâb oldu
5. **Misâlî** nâleñi ħuş itdi açdı kapuyı dildâr
Açıldı başuña devlet kapusu fetḫ-i bâb oldu

120.¹⁷⁸

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Gördi kıyâma kopardı yirinden o kâmeti
'Uşşâķ nâle ile kopardı kıyâmeti
2. Minnetler itdi sînemi yarmaġa ħançerün
Ey şehriyâr geçmedi yanuñda minneti
3. Peykânını koyup gideli zaħm-ı sînede
Çıķmadı dilden ol kaşı yânuñ cerâḫati
4. Ṭoġrulsa gelse devlet ile sîneme oķuñ
Ey ġamzekâr zaħmumuñ işlerdi devleti
5. Ĥaṭtı gelince kesme vefâdan ümîdüñi

¹⁷⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 181a.

¹⁷⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 182a.

Saňa **Miṣālī** cevri ide ol cevri nihāyeti

121.¹⁷⁹

mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

1. Felek bırakmış iken jāle-veş yabana beni
Çıkardı mihrüñ ile evc-i āsumāna beni
2. Zamāne gibi baňa gün yüzini göstermez
Dağı ne günlere şaqlar 'aceb zamāne beni
3. O kaşı yānuñ iden tīr-i ğamzesin ser-tīz
Hadeng-i derd ü ğama eylemiş nişāne beni
4. Yanumda girye iken şīr-i bīşe-zār-ı cihān
Şikār eyledi ol çeşmi āhuvāne beni
5. **Miṣālī** táb-ı teb-i 'aşk özge vādīdür
Hemişe Kays-şifat söyledür yabana beni

Müfred/Matla/Beyitler

1.¹⁸⁰

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Ĥāne-i ra' nā vü bī-mānend ü zībā dil-ġüşā
Görmedi çeşm-i felek mişlin zihī 'ālī-binā

2.¹⁸¹

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Aldı naqd-i şabruñı ol ĥāce-i ĥüsn ü bahā
Ey gönül barmaq ĥisābı gösterür şimdi saňa

3.¹⁸²

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Sende bir 'ālem var ey İskender-i Yūsuf-liķā
Bakdıġuñ mir'āt olur āyīne-i 'ālem-nümā

4.¹⁸³

¹⁷⁹ *Mecmū'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi 336 vr. 99b; *Mecmū'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud 5300, vr. 35b.

¹⁸⁰ Mehmet Gürbüz, *age.*, s. 627.

¹⁸¹ Aysun Sungurhan, *age.*, s. 743.

¹⁸² Bekir Kayabaşı, *Kaf-zāde Fâ'izi'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 1997, s. 485; Filiz Kılıç, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Ankara: KTB. Yayınları. e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036.asik-celebi-mesairus-suarpdf.pdf?0>. [Erişim Tarihi: 01.02.2019], s. 332; Niyazi Adıgüzel, Raşid Gündoġdu, *age.*, s. 1844.

¹⁸³ *Mecmū'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 mil Yz A 3092, vr. 254b.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Kaşr-ı dehrün ferşi gam saıfı elem bâbı belâ
Çâr dîvârı cefâ vü miñnet ü renc ü 'anâ

5.¹⁸⁴

mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün

Kaşd eyle dilâ olmağa serdâr-ı mañabbet
Mecnün gibi ÷onsun dir iseñ başuña devlet

6.¹⁸⁵

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Çıkşa ağızundan lebün didüm ki sağ olmak ba' id
Didi ol ' İsi-nefes var çıkmaduğ cānda ümîd

7.¹⁸⁶

mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

Kaıtl itmeye beni o cefâ-cü arar yürür
Sevmez şu deñlü bendesini bulsa öldürür

8.¹⁸⁷

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

' Adüdan şaıqlamağa sürme-i hāk-i rehün her bār
İki şandūkadur sürme kapaıklı çeşm-i gevherbār

9.¹⁸⁸

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Har u has cem' olsa ey gül-ruğ ser-i Kaysa ne var
Ādemün başına çoı nesne getirür rüzigār

10.¹⁸⁹

mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

Haşr olmadııuñ ' aşıka gerçi ' azābdur
Maşerde şorulur şaıım ol da hisābdur

11.¹⁹⁰

¹⁸⁴ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

¹⁸⁵ Süleyman Solmaz, *Gülşen-i Şu'arâ*, KTB. Yayınları. Ankara 2018, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56733.ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>, [Erişim Tarihi: 01.03.2020], s. 275; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, 184b.

¹⁸⁶ Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu *age.*, s. 1844; Bekir Kayabaşı, *agt.*, s. 485; Namık Açıkgöz, *age.*, s. 289.

¹⁸⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 170b.

¹⁸⁸ Süleyman Solmaz, *age.*, s. 275; Bekir Kayabaşı, *agt.*, s. 485.

¹⁸⁹ Bilge Kaya, *agt.*, s. 399.

¹⁹⁰ Bilge Kaya, *agt.*, s. 537.

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Mā' il-i būs u kenār iseñ leb-i deryāya var
Şāf-meşreb ' aşık-ı didār iseñ Mīrzāya var

12.¹⁹¹

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Şordı emdüñ mi diyü la' lümi itdüm inkār
Ben inandum şorusın sen viresin didi nigār

13.¹⁹²

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Dimezler kim gelen ol pādīşāh-ı ' ālem-ārādur
Giderler seyr-i hūnkār itmege ' ālem temāşādur

14.¹⁹³

mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

Ey mäh gördi gūşe-i ebrūñı bī-naẓīr
Bu tekye-i felekde hilāl oldı gūşe-gīr

15.¹⁹⁴

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Kākül-i dildāra berdār olmayan ' aşık mıdur
' Aşık olmuş tūtalum Manşūr-ves şayıq mıdur

16.¹⁹⁵

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

O çok çok sevdigüm erbāb-ı ' aşka az cefā [eyler]
Bu ben mu' tād-ı derd ü miñnete ammā vefā [eyler]

17.¹⁹⁶

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Görmeyen yüzüñi tōyınca didüm şağ olmaz
Didi ol şūh-ı cihān görmege tōymağ olmaz

18.¹⁹⁷

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Şafaq şanmañ ruħuñ mihriyle çarħuñ bağrı hūn olmuş

¹⁹¹ Bilge Kaya, *agt.*, s. 733.

¹⁹² Bilge Kaya, *agt.*, s. 774; Süleyman Solmaz, *age.*, s. 275; Filiz Kılıç, *age.*, s. 332.

¹⁹³ *Mecmū'a-i Eş'ār ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

¹⁹⁴ *Mecmū'a-i Eş'ār ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

¹⁹⁵ *Mecmū'a-i Eş'ār ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 172a.

¹⁹⁶ *Mecmū'a-i Eş'ār ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

¹⁹⁷ Bilge Kaya, *agt.*, s. 968.

Hilâl-ebrûlarıñ görmiş meh-i nev ser-nigün olmuş

19.¹⁹⁸

mef' ulü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

Berg-i hazân-şifat beni lertzân itdi çok
Hummâ ' alâmeti gibi hayırlı tutumu yok

20.¹⁹⁹

mef' ulü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

Şemşîr-i gâmzesiyle ider kılların helâk
Yavuz güzel degül midür ol şâh-ı hışmnâk

21.²⁰⁰

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Öykünirse gözinün yaşına ben giryānuñ
Getürür altına üstini şabâ dünyānuñ

22.²⁰¹

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Didüm ey meh göremem gün yüzüni ağlamadan
Didi ol şâh-ı cihân bir dahı bak gözünü sil

23.²⁰²

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Yâr geçdi niçe bir sen yatasın lâ-ya' kıll
Aç gözün tır yukarı geçdi günüñ ey gâfil

24.²⁰³

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Kaşuñ tuğraları hüküm eyledi aqıtmağa xanum
Benüm kes başumı tuğrâ-yı aħkam ile sulţānum

25.²⁰⁴

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Şu deñli ra'şe peydâ eylemişken keşret-i meyden
Ne hâletdür yine düşmez elümden sâkiyâ sâgar

¹⁹⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

¹⁹⁹ Bekir Kayabaşı, *agt.*, s. 486.

²⁰⁰ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 296.

²⁰¹ Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu *age.*, s. 1844; Bekir Kayabaşı, *agt.*, s. 486.

²⁰² Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 398.

²⁰³ Filiz Kılıç, *age.*, s. 332.

²⁰⁴ Bekir Kayabaşı, *agt.*, s. 485.

26.²⁰⁵*mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün*

Her dem yüzüni yârûñ ayağına sürersin
 Bir gün şağın ey dîde-i pür-nem lekellersin

27.²⁰⁶*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Güşe-i ebrûsını zîr-i niğâb-ı nâzdan
 Gösterüp ol meh vefâlar eyledi açmazdan

28.²⁰⁷*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Bülbül-i şeydâyı mest itdi şarâb-ı nâzdan
 Var ise efsûn ider ol gönçe-leb açmazdan

29.²⁰⁸*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Geh açıldı gönçe geh dürdi yüzini nâzdan
 'Âşıka yüz gösterür bu vech ile açmazdan

30.²⁰⁹*müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*

Sevdi gönül bir dil-ber-i nâzük-beden gönçe-dehen
 Nâm-ı şerîfi sîm-ten etvâr u evzâ'ı ḥâsen

31.²¹⁰*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Nükte fehmi itmez kelâmuñdan süḥan-dân olmayan
 Añlamaz esrâr-ı la'lün 'ârif-i cân olmayan

32.²¹¹*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

Bir selâmuña senüñ degme miyüz ey meh-rû
 Gel e inşâf ide bi'llâh elüñ gögsüne ço

²⁰⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

²⁰⁶ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 609; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Zühdü Bey 244, vr. 43b.

²⁰⁷ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 610.

²⁰⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Envâ-i Hutût*, Michigan Üniversitesi Yazmaları 356, vr. 17b.

²⁰⁹ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 718.

²¹⁰ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 739.

²¹¹ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 803; Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu *age.*, s. 1844; Bekir Kayabaşı, *agt.*, s. 486; Filiz Kılıç, *age.*, s. 333.

1b. Gele inşâf ide bi'llâh: Lâyık olsun mı gel inşâf it Riyâz-ı Belde-i Edirne.

33.²¹²*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

Dime zâhid içüp aşk ayağın evgâr u mest olma
Varalum menzil-i maqşûda gel ço pây-best olma

34.²¹³*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Didüm âhir haç gelür ol la'l-i handân üstine
Didi ol rûh-ı revân gelsün n'ola cân üstine

35.²¹⁴*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

Güldür dimiş izâruñ için bir niçe gürüh
Gül beñzemez izâruña vechen mine'l-vücüh

36.²¹⁵*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

Yüz sürer seg diyü ol yârüñ ayağı tozına
Âşıkun hâk-i reh-i yâr yapışdı yüzine

37.²¹⁶*fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

Naql idince o sâye-i Yezdân
Didi târih geçdi zıllu'llâh

38.²¹⁷*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

Misâlî şâd olup güş eyledükde didi târihin
Yine Veysi Efendi hâkim oldı şehr-i Üskübe

39.²¹⁸*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

Ne sihr itdi bu ben miskîne ol ebrü-yı peyveste
İki göz arasında aqlum aldı kıldı dem-beste

²¹² Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 946.

²¹³ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 1030; Mehmet Gürbüz, *age.*, s. 849; Aysun Sungurhan, *age.*, s. 742; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, 170b.

²¹⁴ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 114.

²¹⁵ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 533, vr. 177a.

²¹⁶ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1973, vr. 35b.

²¹⁷ Suat Donuk, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmîleti's-Şakâ'ik, Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017, s. 1757.

²¹⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

40.²¹⁹*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

Gören âyinede 'aks-i 'izâruñ bildi ey hürî
Mihirden meh ne yüzden istifâde itdügin nûrî

41.²²⁰*fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün*

Meclis-i 'aşka ayak baş yürî merdâne gibi
Eller üzre tular tâ seni peymâne gibi

42.²²¹*fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün*

Kaatre-i eşküm şu deñlü aqdı k'oldı yem gibi
Niçe girsün göñlüne ol gencenüñ şeb-nem gibi

43.²²²*fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün*

Varın işâr eyleyüp kuçmağa ol sîmîn-beri
Görmedüm hâmmâm-veş 'âlemde kızğın müşteri

44.²²³*fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün*

Her gören bende geçerse n'ola 'Abdu'llâhı
Şâhdur hüsni iline kâkül-i tûğ-ı şâhı

45.²²⁴*fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün*

Hâşılı yârüñ niyâz ehline her dem nâz işi
Korqarın bugün helâk eyler beni bu nâzişi

46.²²⁵*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

İşi gayrılarıñ kapuñda cânâ hep bitüp gitdi
Ne hâletdür benüm yalvarı yalvarı işüm bitdi

47.²²⁶

²¹⁹ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 1367; *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 184b.

²²⁰ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 1173.

²²¹ Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 1203.

²²² Abuzer Kalyon, *agt.*, s. 1353.

²²³ Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu *age.*, s. 1844; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 Sel 2309, vr. 150b.

²²⁴ Mehmet Gürbüz, *age.*, s. 340.

²²⁵ Mehmet Gürbüz, *age.*, s. 655.

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

‘Āşık öldürme dürür diyü hemîşe kaçdı
 Haṭṭuña zülf-i siyeh niçe qaraltı aşdı

48.²²⁷

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Ġubār-ı haṭṭuñuñ didüm gönül olmışdur abdāl
 Gülüp didi anuñ ma' lümdür keyfiyyet-i ḥālî

49.²²⁸

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Erre-i gamla **Miṣālî** ten-i şad-päreñi dil
 Diler iseñ ola baş üzre yirüñ şâne gibi

50.²²⁹

mef' ulü fā' ilätü mefā' ilü fā' ilün

Didüm **Miṣālî** şevk ile târîḥini anuñ
 Sulṭân Murād eyledi dünyâyı ber-murād

Mısra'lar

1.²³⁰

fā' ilâtün fā' ilâtün fā' ilâtün fā' ilün

Aḥmed-i Şâdık Efendi gitdi dünyâdan meded

2.²³¹

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Bi-ḥamdi'llâh ki yine Tâci Beg-zâde re'îs oldı

²²⁶ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 170b, 184b.

²²⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 Hk 3648, vr. 170b.

²²⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye 336, vr. 59b.

²²⁹ Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu *age.*, s. 994.

²³⁰ Suat Donuk, *age.*, s. 1012.

²³¹ Aysun Sungurhan, *age.*, s. 743.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 2 (Haziran/June 2019), s. 153-167.
Geliş Tarihi-Received: 20.02.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 02.03.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisinde Kadının Konumlandırılması

Women's Positioning In Fuzuli's Leyla vü Mecnun Mesnevi

Mutlu Melis ÖZGERİŞ*

Öz

Klasik şiirin hemen hemen bütün konularının esas noktasında bir sevgili motifi bulunmaktadır. Bu sevgili bazen tasavvuri bir tip, bazen Allah bazen de peygamber, padişah gibi kişiliklerdir. Cinsiyeti belirsiz olan sevgili, geleneğin etkisiyle uzun boylu, ince belli, parlak yüzlü, siyah gözlü, âşığına sürekli zulmeden, vefasız vb. özelliklerle nitelendirilmektedir. Kimi zaman Leylâ, Şîrin gibi isimlerle; kimi zaman da yâr, dilber gibi adlandırmalarla muhayyel bir tiplere olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın kavramı denildiğinde ise sadece sevgili akla gelmemelidir. Çünkü şiirde genellikle benzetmeler sevgili çevresinde şekillenmekle birlikte, kadın kadrosuna anne, dâdı, cariye, hizmetçi gibi tipler de dâhil olmaktadır. Bu kadroda her kadının bir rolü, toplum tarafından kendisine yüklenen görevleri vardır. Çalışmamızın konusu da *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde bahsi geçen kadınlar ve şiirdeki konumlarıdır.

Hazırladığımız bu çalışmada Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi incelenmiş ve mesnevide yer alan kadın kadrosu belirlenmiştir. Bu kadronun mesnevideki vazifeleri ve olaylar karşısındaki tutumları tespit edilmiştir. Böylece şairin kaleminden toplumun kadına bakış açısı, kadından beklentileri, kadının yaşadıkları karşısındaki duruşu aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Leylâ vü Mecnûn, mesnevi, kadın.

Abstract

There is a lover motif in the main point of almost all subjects of classical poetry. This lover is sometimes an imaginative type, sometimes Allah, sometimes prophet, sultan. The lover, whose gender is uncertain, is tall, thin-waisted, bright-faced, black-eyed, persecuting her lover, unfaithful etc., under the influence of tradition. It is characterized by features. Sometimes with names like Leylâ, Şîrin; sometimes it appears as an imaginative typing with nomenclature such as yâr and dilber.

When it comes to the concept of women, only dear should not come to mind. Because although the metaphors in the poem are generally shaped around their beloved ones, types such as mother, nanny, concubine, maid are also included in the female staff. In this staff, every woman has a role, duties assigned by the society. The subject of our study is the women mentioned in *Leyla* and *Mecnun* mesnevi and their positions in poetry.

* Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, ATATÖMER, Erzurum/Türkiye, e-posta: mmelis.yardimci@atauni.edu.tr, ORCID: [0000-0002-1393-8669](https://orcid.org/0000-0002-1393-8669).

In this study we prepared, Fuzûlî's *Leylâ vü Mecnûn* mesnevi was examined and the female staff in the mesnevi was determined. The duties and attitudes of this staff to the mesnevi were determined. Thus, the point of view of the society towards the woman, the expectations of the woman from the pen of the poet were tried to be conveyed.

Key words: Leyla and Mecnun, mesnevi, women.

Giriş

Türk toplumunda kadın hayatının, kadına bakış açısının yüzyıllar içerisinde büyük değişimlere uğradığı görülmektedir. İslamiyet'ten önce erkek tipine yaklaşan, erkek gibi ata binip kılıç kullanan kadının toplumsal rolü ve değeri çok büyüktür. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde de tasvir edildiği üzere kadından annelik, kahramanlık, sadakat ve misafirperverlik meziyetleri aranır. Kadın bir aşk ve haz konusu değildir. Ayrıca kadın da erkeğe karşı bir âşık tavrı takınmaz. Kadın ve erkek, aşkı hayati bir mesele hâline getirmez. Burada samimi bir karı-koca ilişkisi, sevgi anlayışı karşımıza çıkar. Bu durumun nedeni ise din ve sosyal baskının olmadığı göçebe yaşam tarzıdır.

Yerleşik hayat ve İslam kültürüyle birlikte kadın daha pasif bir konuma gelir. Yaşanılan kültür değişimi, ataerkil aile hayatı, kadının toplumdaki yerini tamamen değiştirir. Giderek kadın ortak hayattan soyutlanıp evde ve kafes arkasına mahsur bırakılır.

İslam dini insan olarak kadın ve erkeğe aynı değeri verdiği hâlde bazı yanlış tefsirler, yanlış uygulamalar, Arap ve Fars kültürlerindeki olumsuz bakış açısı, Osmanlı toplumunun kadın konusundaki düşüncelerini de etkiler (Çetinkaya 2008b: 281-282). Bu değişen bakış açısı sadece toplum hayatında değil; sanat, edebiyat gibi birçok alanda da yansımaları bulur. Düşüncenin aktarım yeri olan şiirde de bu izleri tespit etmek, şiirde kadın olgusunu açıklama noktasında bize yardımcı olmaktadır.

Şairler kendi anlayışları, duygu ve düşünceleri uyarınca milletin kültür ve hayatını, adet, gelenek ve göreneklerini yazdıkları eserlerde anlatmaktadır. Eserlerin kaynakları başka milletler olsa da şairlerin elinde milli kimlik kazanmakta, toplumun yansımaları niteliği taşımaktadır. Bu eserler arasında önemli bir yer tutan aşk mesnevilerinde kadın ve erkek kahramanın arasındaki aşk ve bu süreçte yaşananlar, şairlerin yaşadıkları toplumun kültüründen etkiler içererek estetik bir biçimde anlatılmaktadır.

Kültür değişimiyle birlikte, Klasik Türk şiirinde kadının tüm uzuvlarının bir güzellik unsuru kabul edildiği görülür. Ayrıca kadın, iç dünyasına ulaşma imkânı bulunmayan ve kapalı alanlarda keşfedilmeyi bekleyen bir arzu nesnesine dönüşmüştür. Bu sebeple tercih etme hakkı elinden alınarak varlık alanı sınırlandırılan kadın, tinsel varlığından soyutlanarak maddi cazibesi ile ön plana çıkmıştır (İçli 2016: 899). Örneğin; *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinin esas kadın kahramanı Leyla'da bunun izlerini görmek mümkündür. Leyla, sevgili olarak eşsiz bir güzelliğe sahiptir ve mesnevideki olaylar onun etrafında şekillenmektedir; fakat yaşanan olaylar karşısında pasif bir görünüm sergiler. Kendisi için çizilen yolda yürümekte, başına gelenlere itiraz etme ya da kendi düşüncesine göre bir davranış gösterme gücüne sahip değildir.

Aşk mesnevileri içerisinde en ünlüsü olan *Leylâ vü Mecnûn* mesnevileri, yüzyıllardır farklı şairler tarafından kaleme alınan, şahıs kadrosu ve olay örgüsüyle zengin kavram dünyasını ihtiva eden mesnevilerdir. Bu hikâyeyi Türkçe olarak en güzel anlatan eser ise Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi kabul edilmektedir.

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde efsaneleşen aşkın kaynağı Arap dünyasına ait anonim bir hikâyedir. 3098 beyitten oluşan, içerisinde yer yer Leyla ve Mecnun'un dilleriyle yazılmış gazellerin bulunduğu eser, 1535 yılında Üveys Paşa'ya sunulmuştur. Eser, manzum-mensur karışık bir dibaceyle başlamakta; bu bölümde şair Leyla ile Allah'ın sıfatlarını, Mecnun ile Allah'ı arayan ve bu yolda sıkıntılara katlanan insanı ifade etmeyi amaçladığını aktarmaktadır. Beşerî bir aşk macerasının bütün canlı tezahürleri arasına ilahi aşkı yerleştiren şair, mesnevisinde derin psikolojik ve sosyolojik tahlillere, maddi hayata dair gözlemlere yer vermektedir (Kartal 2014: 417-418). Özellikle kadın kahramanların davranışları, tepki ve tutumları bu noktada önemlidir.

Fuzûlî eserini yazmadan önce hikâyenin Farsça örneklerini incelemiş, Nizâmî'nin eserini kendine örnek edinmekle birlikte hikâyeyi kendi tasavvuruna göre değiştirmiştir. Zamanla bu mesnevi geniş bir coğrafyada aşkın sembolü hâline gelerek halk arasında yayılmış, hatta Klasik Türk edebiyatının en güzel mesnevilerinden biri olarak Arap ve Fars edebiyatlarındaki örneklerinden daha fazla beğenilip ilgi uyandırmıştır (Pala 2003: 162-164).

Bu mesneviye kadın kahramanların konumlandırılması açısından bakıldığında kadınların belli grupları oluşturduğu görülür. Mesnevide baş kadın kahraman ve onun yanında ikincil şahıslar dikkat çekmektedir. Bu ikincil şahıs kadrosu bazen olayın gidişatını değiştirebildiği gibi, bazen de olayların akışına herhangi bir etkide bulunmaz. Ama mesnevide kadın kadrosu içinde en fazla bahsi geçen isim, esas kadın kahraman Leyla'dır. Güzelliği, aşkı, çektiği sıkıntılar olay kurgusu içerisinde aktarılmakta; mesnevide en fazla bilgi verilen kadın konumunda bulunmaktadır. Ayrıca mesnevide sevgili vasfının yüklendiği Leyla ve Zeynep'in isimlerine yer verilirken; diğer kadın kadrosunda yer alan annelerin, cariyelerin vs. ismine değinilmemesi dikkat çekmektedir.

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde; bir eş, bir sevgili, bir anne, bir evlat, bir arkadaş, bir cariyeye, bir dadı şeklinde karşımıza çıkan kadınların meydana getirdiği her bir grubun kendine yüklenen, kendilerinden beklenen vazifeleri vardır. Kadın, bir eş ve sevgili olarak aşkına sahip çıkmalı ve eşine sadakat göstermeli; anne olarak kendinin ve kızının namusunu korumalı ve dile düşmesine izin vermemeli; arkadaş olarak gönlü gamlı arkadaşını teselli etmeli, onu eğlendirmeli; cariyeye olarak erkeğin eğlence meclisinde bulunmalı ve onun gönlünü hoş tutmalı; bir evlat olarak ailesinin sözünden çıkmayıp namusunu koruyan, kendisine ve ailesine herhangi kötü bir söz getirmekten korkan, ayıplanmaktan çekinen biri olmalı, bir dadı olarak da kendisine emanet edilen çocuğun bakımıyla, terbiyesiyle ilgilenmelidir.

1. Sevgili Olarak Kadın

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde çizilen sevgili tipinin tamamen tahayyüli olduğunu, gerçekliğinin bulunmadığını şair, eserinin *Dâstân-ı Leylâ vü Mecnûn* kısmındaki ikinci rubaisinde belirtir ve Leyla aracılığıyla Allah'ın vafına başlayacağını, Mecnun'un dilinden Allah'a yalvaracağını söyler. Fakat ne kadar hayali bir kahraman olsa da anlatılanların bir gerçeklik zemini mevcuttur. Şair içinde yaşadığı toplumdaki kadın algısını, tasavvur ettiği kahramana uygulayarak sanatkarane bir şekilde metnini ortaya koymaktadır.

Sevgili; güzellik bakımından eşsiz, her hâliyle, tavırla âşığı büyüleyici bir varlıktır. Put gibi görülür ve onu gören kişinin aklı gider. Kaşları âşıkların belası, saçları can boynuna belalı zincir, her kirpiği kan akıtan birer ok, pak alnı bela denizi, dudakları gül, dişleri inci, ağzını açtığında ölümlere ruh müjdesini verici, ceylan gözlü, doğan bakışlı velhasıl baştan aşağı hoşça bir güzel, dilberdir. Hem aşkın başlangıcında hem de erkeğin

kadını eş olarak seçiminde kadının güzelliğinin etkisi ön plandadır. Mesnevîde mübalağa ve benzetme unsurlarının sevgiliyi betimlemede kullanıldığı görülmektedir. Adı Leyla olan bu sevgiliye âlem tutkudur:

'Âlem ser-i mûyunun tufeyli
Mahbûbe-i 'âlem adı Leylî (543)

(Âlem saçının ucunun tutkunudur. Âlemin sevgilisi, adı: Leyla.)

Sevgili vasfının yüklendiği ve Leyla'dan başka adı zikredilen diğer kadın, Zeynep'tir. Zeyd'in âşık olduğu kız Zeynep de put gibi bir güzelliğe sahiptir:

Olmuşdu esîr bir nigâra
Büt zîblü Zeyneb adlu yâra (1788)

(Bir güzele tutsak olmuştu: Put gibi süslü ve Zeynep adında bir sevgiliye.)

Mesnevîye bakıldığında eğitimde kız-erkek ayrımı gözetilmeksizin kızların ve erkeklerin aynı okulda ders gördükleri, kızlara da kendini yetiştirme imkânının verildiği anlaşılmaktadır:

Mektebde anınla oldu hem-dem
Bir nice melek-misâl kız dem
Bir saf kız oturdu bir saf oğlan
Cem' oldu behişte hûr u gilmân (522-523)

(Mektepte onunla bir bölük melek gibi kız da beraber oldu. Bir sıra kız, bir sıra oğlan oturdu. Böylece cennette huriler ve gilmanlar toplandılar.)

Leyla ve Mecnun arasındaki aşk ortaya çıkınca toplum tarafından ayıplamalar da başlamıştır:

Ref' oldu hicâb-ı şâhid-i râz
'Aşk oldu melâmet ile dem-sâz (580)

(Sır tanığının perdesi kalktı, aşk ile ayıplama beraber oldu.)

Kadın âşıklık durumu ortaya çıkınca aşkını savunamaz. Leyla'da olduğu gibi inkâr yolunu seçer. Leyla aşk, âşıklık gibi kavramları bilmediğini, annesinin sözünden çıkmayıp okulu da bırakacağını belirtmektedir:

Nâçâr tutup tarîk-i inkâr
Âsâr-ı tecâhül etdi izhâr (645)

(Çaresiz kalarak inkâr yolunu tutup bilmezlikten geldi.)

Billâhi nedir ana 'aşka mefhûm
Bu sırr-ı nihâmı eyle ma'lûm (652)

(Billahi anne aşkın anlamı nedir? Bu gizli sırrı sen aşikâre eyle.)

Leyla'nın ailesi tarafından gizlenmesi gerektiği düşünülse de o, tamamen eve kapanmamıştır. Gezmelere çıkmaktadır. Leyla da böyle bir gezmedeyken Mecnun onu görmüştür:

Bir menzile düştü reh-güzârı
Kim seyr ederdi anda yârı (784)

(Yolu ansızın bir konağa düştü, orada sevgilisini gördü.)

Leyla'nın vafında kadına yaraşan özellikler sayılır. Bunlar arasında; işve, naz, güzellik, latiflik gibi özellikler bulunur. Belki de en önemli görülen, utanma duygusudur ki kadına yüklenen bu duygu, onun aşkını itiraf edip aşkının arkasında durmasını engellemektedir. Ama erkek duygularını aşıkâre etmede serbesttir. Leyla'nın bu utanma duygusu Mecnun'un övünmesine vesiledir:

*Leylî sadef-i hayâya bir dür
Mecnûna anınla bin tefâhür* (800)

(Leyla utanma sedefine bir inci, Mecnun'a onunla bin övünme!)

Leyla kendi hayatıyla ilgili kararlar alıp uygulayabilen biri değildir ve bu durumun farkındadır. Herkesin ona ne yapmasını söylemesini, öğütler vermesini ayağına pranga gibi görmektedir:

*Girmişdi hisâra genc-mânend
Urmuşdu ayağa bendden bend* (1187)

(Kaleye bir hazine gibi girmiş ve ayağına öğütten bir pranga vurmuştu.)

Leyla sevgisini başkasına açıklayamaz, içinde yaşamaktadır. Bunda etrafın ayıplamasından çekince vardır. Ancak çerağa, pervaneye, aya, buluta, ölüm döşeginde de annesine sırrını açmıştır. Başı kesilse bile sırrını kimseye demeyeceğim derken bu sözünde sabit kalmıştır:

*Olmam olur olmaz ile dem-sâz
Başım kesilirse söylemem râz* (1221)

(Olur olmazla vakit geçirmem, başım kesilse sır söylemem.)

Leyla kendini o kadar yalnız hissetmektedir ki kendini gündüz hapiste, gece serbest görmektedir:

*Gündüz habsim gice necâtım
Gündüz meytim gice hayâtım* (1264)

(Gündüz hapiste, gece serbest; gündüz ölü, gece hayattayım.)

Leyla adının ayıpla anılmasından korkmaktadır. O yüzden sevgiliyle düşman, düşmanla dost hâle gelmiştir:

*Hazerim ta'neden ol gâyete yetmişdir kim
Yâra ağyâr olup ağyârım ile yâr olubam* (1361)

(Ayıplamadan sakınmam o hâle gelmiştir ki sevgili ile düşman, düşmanla dost olmuşum!)

Gönlündeki sırrı, çektiği sıkıntıları, üzüntüsünü hep içine atmaktadır. Bunları kimseye anlatacak gücü yoktur ve hasta hâle gelmiştir:

*Kudretim yok ki kulam kimseye şerh-i gam-ı dil
Öyle kim ârıza-ı hicr ile bîmâr olubam* (1360)

(Gönlümdeki gamı bir kimseye açacak gücüm yok. Öyle ki hicrana yakalanıp hasta olmuşum.)

Toplum içerisinde kadının derdini anlatması, aşkını haykırması hoş görülmezken; erkek ise bunu açıkça ortaya döktüğünde çok tepki görmez. Bundan ötürü kadın derdini saklama yolunu seçer. Mesnevide de Mecnun her yerde aşkını ilan ettiği için kendi derdinin daha çok olduğuna inanmaktadır. Ona göre, kendisi gibi bir davranış sergilemeyen Leyla'nın derdi yoktur:

*Leylîde eğerçi derd çokdur
Mecnûn-ı hazînce derdi yokdur (1369)*

(Gerçi Leyla'da dert çoktur; ama kederli Mecnun'a göre (onun) derdi yoktur.)

Eserde kadınların başkalarına hoş görünmek için süslendiği görülürken; Leyla bunu kederini gizlemek için yapmaktadır. Her süsle bir şey anlatmak ister. Bir nevi diğer insanlara karşı rol oynamaktadır:

*Vermişdi özüne dürlü zîver
Her zîvere bir netîce muzmer (1380)*

(Kendini türlü türlü süslemiş ve her süsle birşeyler anlatmak istemişti.)

Şair namus mefhumuna çok önem vermektedir. Mecnun da bunun vurgusunu yapar. Sevgili namus perdesi içinde kalmalı, namusunu korumalıdır:

*Tut perde-i ismet içre ârâm
Rûsvây benem sen ol nikû-nâm (2660)*

(Sen namus perdesi içinde kal! Ben maskarayım, sen iyi ahlaklı ol!)

Delilik, aşkını aşikâre etmek sevgiliye, kadına yakışmaz. O daima perde arkasında utanarak oturmalıdır:

*Kim perde-nişîn olup hemîşe
Dâ'im kılâsın hicâb pîşe (2666)*

(Daima perde arkasında oturarak kendine utanmayı meslek edinmelisin.)

Kadın sevgiliye talip olsa, onu istese bile her zaman utanma duygusu üstün gelmeli, bu isteğini dışa vurmamalıdır:

*Kız her nice yâra olsa tâlib
Elbette gerek hayâsı gâlib (1724)*

(Kız her nasıl olursa olsun, sevgiliyi isteyince utanması üstün gelmelidir.)

Mecnun Leyla'ya o güzel yüzünü dışarı çıkıp kimseye göstermemesini söylemektedir:

*Gün gibi çıkup müdâm seyre
Göstermeyesin cemâl gayre (2667)*

(Gün gibi devamlı seyrana çıkarak başkalarına yüzünü göstermeyesin!)

Leyla'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini öğrenen Mecnun, Leyla'ya sitemini dile getiren bir mektup yazmıştır. Kendisine ihanet ettiğini söylemesi ve onu aşkına sahip çıkamamakla suçlaması üzerine Leyla, cevaben bir mektup yazar ve bu mektupta utanç içinde ve günahkâr olduğunu söyler. Olayların onu bu evliliğe sürüklediğini ve bu hususta iradesinin olmadığını kabul etmektedir:

*Her tan'e ki eylesen revâdır
Senden hacilim yüzüm karadır (1916)*

(Ne kadar ayıplasan yeridir. Senden utanıyorum, yüzüm karadır.)

*Ben gevherim özgeler haridâr
Bende değil ihtiyâr-ı bâzâr
Devrân ki beni mezâda saldı
Bilmem kim idi satan kim aldı (1919-1920)*

(Ben inciyim, başkaları alıcıdır. Pazarı kurma iradesi bende değildir. Felek beni mezada salınca, alan kim, satan kim bilmem!)

Leyla, kendisine çizilen yolda her şeyi kabullenicidir ve itiraz edecek kudrete sahip değildir. Eğer böyle davranabilseydi seçeceği kişi Mecnun'dur:

Olsaydı benim bir ihtiyârım
Olmaz idi senden özge yârim (1921)

(Benim bir iradem olsaydı, seçebilseydim, senden başkası sevgilim olmazdı.)

Mecnun da Leyla'nın hareketlerinde söz sahibi olmadığına farkındadır ve tek çareyi Allah'a yalvarmakta bulmaktadır:

Yokdur revîşinde ihtiyârı
Kim döndüre aldığı karârı
Bî-çâredir öz işinde ol hem
Senden bulunur bu zahma merhem (2257-2258)

(Hareketinde iradesi yoktur ki kararından dönsün. O da kendi işinde çaresizdir. Bu yaranın merhemi sende bulunur.)

Leyla tüm çektiği sıkıntılarla Mecnun'dan daha âşıktır, daha olgundur. Nitekim Mecnun da bunu kabul etmektedir:

Ma'sûk iken olup vefâ-dâr
'Âşıklığını hem etdin izhâr
'Âşık der imiş bana halâyık
Görmem buna hem özümü lâyıık
Ben nâkısım ey harîf-i kâbil
Sensin reh-i 'aşk içinde kâmil (2351-2353)

(Sevgili iken sözünde durarak âşıklığımı açığa vurdun! Diğer yaratılmışlar bana âşık derlermiş! Ben buna kendimi layık görmem. Ey kabiliyetli dost! Ben noksanım, aşk yolunda sen olgusun!)

Sevgili uğrunda ölmek, aşkın ispatıdır:

Cânâneye cân veren yetipdir
Cân vermeyen arada itipdir (2419)

(Sevgilisine canını veren ulaşmıştır. Canını vermeyen arada kaybolmuştur.)

2. Eş Olarak Kadın

Bir eş konumundaki kadın kocasına ihanet etmez. Aşkı kalbine gömer; ama o kalbi kocasına vermez. Leyla evlilik gecelerinde kocasına yalan söyleyerek kavuşmalarının önünde can korkusu olduğunu, karşılarında duran perinin onları öldüreceğini söyler. Bu sevgiliye sadakattir; ama eşe haksızlıktır:

Terk et ki bu vasl bîm-i cândır
Hem özüne hem bana ziyândır (1769)

(Bırak! Bu kavuşmada can korkusu vardır. Hem sana hem de bana ziyân vardır.)

Araplardaki âdete göre bir kadının kocası vefat ederse kadın bir yıl boyunca yas tutmakta, ağlayıp inleyerek acısını yaşamaktadır. Leyla da bu âdete uygun hareket etmektedir:

Derler bu idi Arabda âdet
Kim er eğer ölse kalsa avret

*Bir yıl iki tutardı mâtem
Feryâd ü figân edip demâdem (2400-2401)*

(Arabistan'da bir kadının eri ölür de kadın dul kalırsa, bir yıl yas tutar ve durmadan ağlayıp inler, derler.)

Bütün hazırlıklar yapılırken, evlilik gerçekleşirken Leyla'nın görüşü sorulmaz. Ailenin takdiri bu yöndedir ve Leyla buna uymuştur. Ayrıca bir kadın evlenirken nikah için erkek tarafı çeşitli mallar göndermektedir. Bunlar arasında altın nallı atlar, cariye ve köleler, develer ve altınlar vardır. Kadın için mihr de belirlenir:

*Gönderdi nikâh için besî mâl
Şart etdiğin etdi cümle irsâl
Bir zerrîn-na'l esb-i tâzî
Mısrî vü Irâkî vü Hicâzî
Bir câriye vü gulâm-ı zîbâ
Pîrâyeleri harîr ü dîbâ
Bin nâka nebât-ı kand yüklü
Nesrîn derilü benefşe tüğlü
Bin tabla abîr ü anber ü müşk
Yüz yük güher-i ter ü zer-i hoşk
Esbâb-ı nikâh olup revâne
Kâbîni kesildi nakd-ı câna (1668-1673)*

(Nikâh için gerekli malı, şart ettiklerinin cümlesini gönderdi: Bin tane altın nallı Mısır, Irak ve Hicaz atı. Bin tane elbiseleri ipek ve ipekli kumaştan olan cariye ve köle. Bin tane nesrin gibi yumuşak derili, menekşe tüylü ve nebet şekeri yüklü deve. Bin tabla abir, anber ve misk kokusu, yüz yük taze inci ve pırl pırl altın. Böylece nikah için gerekli olanlar gönderilip, can değerindeki mihri kesildi.)

Vuslat konusunda kocasına yalan söyleyen Leyla, kocasının haberi dışında Mecnun'a mektup yazmış ve ahvalini anlatmıştır. Mecnun'la mektuplaşmasında kendisini mutlu sanmamasını söylerken evliliğini mezara benzetmiş ve kocada olmadığını belirtmiştir:

*Fikr etme ki ben neşât-mendim
Bir dâm-ı gam içre pâ-y-bendim (1927)*

(Benim sevinçli olduğumu düşünme! Bir gam tuzağı içinde ayağı bağlıyım.)

*Kanlı kefenimdir âl perde
Ben gûrdayım ki sanma erde (1940)*

(Al perde, kanlı kefenimdir. Ben mezardayım. Kocadayım sanma!)

Bir eş olarak kadın çocuk sahibi olmalı, böylece soyun devamlılığı sağlanmalıdır. Tek eşliliğim görüldüğü mesnevide sadece Mecnun'un babası erkek evlat isteğiyle birçok kadınla evlenmiş, Allah'a yalvarıp adaklar adamıştır:

*Çok mâhlikâ sanemler aldı
Çok turfe zamîne tohm saldı (460)*

(Çok, ay yüzlü, put gibi güzeller aldı. Taze tarlalara çok tohum saldı.)

Mesnevide eşlerin birbirlerine karşı saygı içerisinde buldukları görülmektedir. Karı-koca, Mecnun'un çöle düştüğü durumda olduğu gibi, ailevi konularda birlikte hareket eder, evlada birlikte nasihatlerde bulunurlar:

Geh ata nasihat etdi âgâz
Geh anası oldı pend-perdâz (906)

(Bazen atası öğüde başladı, bazen anası öğütten dem vurdu.)

Bir kadına eş olacak kişinin belli yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Bunların başında akıl sahibi olmak gelmektedir. Mecnun'a Leyla da ancak bu şartı yerine getirirse verilecektir:

'Akl ile açılır ol mu'ammâ
Leylîyi sana verirler ammâ (1031)

(Leyla'yı sana verirler; ama o bilmece akıl ile açılır.)

3. Anne Olarak Kadın

Çocuğun yetiştirilmesi, anne ve babanın vazifesidir. Eğer evladın ahlakı ve davranışları iyi değilse kötüleme oklarına anne ve baba hedef olacak ve üzülecektir:

Âh olsa eğer sefîh ü serkeş
Etvârî kerîh ü hulku nâhoş
Teşnî okuna olup nişâne
Bîzâr ola andan ata ana (456-457)

(Fakat kendi idare edemez ve serkeş, davranışları çirkin ve ahlakı pis olursa, kötüleme okuna hedef olarak anne ve babayı usandırır.)

Çocuk, aile için mutluluk kaynağıdır ve dua kabulüyle çocuk olunca, buna sevinilerek hediye dağıtılır:

Şâd oldular andan ata ana
Şükrâne verildi çok huzâne (468)

(Anne ve baba bundan sevinerek şükran niyetine çok hazine verdiler.)

Anne kızının namusuna söz gelmesini istemez ve kızların gözden gizlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Kızı narin bir çiçektir ve dile düşmesi, her gördüğüne gönlünün akması onun değerini azaltacaktır. Nitekim Leyla'nın aşk olayı duyulunca annesi onu dedikodulardan ötürü azarlamıştır:

Key şûh nedir bu güft u gûlar
Kılmak sana ta'ne 'ayb-cûlar
Niçün özüne ziyân edersin
Yahşı adını yaman edersin
Niçün sana ta'ne ede bed-gû
Nâmûsuna lâyük işmidir bu (611-613)

(Ey oynak! Nedir bu dedikodular? Ayıp arayanların sana dil uzatmaları nedir? Niçin kendine ziyan edersin? Yahşı adını niçin yaman edersin? Kötü sözlüler niçin sana taş atsın? Bu senin namusuna layık iş midir?)

Gözden gerek olasın nihân sen
Ne demek ola sana ki cânsan (620)

(Gözden gizlenmen gerek! Sana "Cansın." demek de ne oluyor ki!)

Âşıklığı erkeğe yakıştıran anne, kızın buna layık olmadığını, toplumda da kızın âşıklık durumuna düşmesinin acayip karşılanacağını söylemiştir:

Oğlan 'aceb olmaz olsa 'âşık

'Âşıklıĝ işi kıza ne lâyük (628)

(Erkeĝin âşik olması acayip olmaz. Âşıklık işi kıza layık deĝil!)

Etrafın ayıplamasından çekinen anne, kızına okulu bırakıp evini, babasını, dedesini bilmesini, halk içinde tanınmış kişiler olduklarından namusuna söz ettirmemesini, nakış yapıp sırdaş olarak oyuncakların ona yeteceğini söylemiştir. Bu söylemler geleneksel bir anne tipini ve toplumun baskısını gözler önüne serer. Namus mefhumuna fazla ehemmiyet verilmektedir ve söylentilere bile tahammül yoktur:

Ey nûr-ı gözüm yaman olur 'âr
Nâmûsumuzu yitirme zinhâr (629)

(Ey gözümün nuru! Bu ayıp yaman olur, namusumuzu sakın yitirme!)

Bir annenin vazifesi kızını gizlemektir; zira kızların gizlenmesi, gözden ıraklığı gereklidir:

Hoş ol ki hemîşe gizler
Hod gizlü gerek hemîşe kızlar (640)

(Ne hoş o kimse ki kızını daima gizler. Doğrusu kızlar daima gizli gerek!)

Anne mesnevilerde daha çok öğüt veren kişi konumundadır. Hem Leyla'ya hem de Mecnun'a anneleri öğüt vermektedir:

Geh ata nasîhat etdi âĝâz
Geh anası oldu pend-perdâz (906)

(Bazen atası öğüde başladı, bazen anası öğütten dem vurdu.)

Mecnun'un annesi oğlunu aşkından dolayı ayıplamıştır. Padişahlığı yakıştırdığı oğluna aşka kapılmamasını, ailesini namusunu ayaklar altına almamasını söylemiştir. İsteddiği vakit ona herkesin sevgili olacağını, bin kabilenin her birinde bin güzel bulunduğunu hepsini ona sunup üzerlerine düşeni yapacaklarını, mallarını evlenmelerine sarf edeceklerini anlatmıştır. Bir kadın olsa da anne oğlunun aşkını anlayamaz.

Kızının üzüntülü hâlini gören ve kızının sıkıntısını gidermek isteyen Leyla'nın annesi, para verdiği kızlardan bir meclis tertip ederek böylece kızının neşeleneceği düşünmektedir:

Leylînin anası gördü mutlak
Yok Leylî-i nâ-tüvânda revnak (1301)

Sarf etdi şükûfe tek diremler
Cem' eyledi nâzenîn sanemler (1303)

(Leyla'nı annesi, güçsüz ve bitkin Leyla'da neşe olmadığını gördü. Çiçek gibi gümüş paralar harcayarak, put gibi güzel nazlı kızlar topladı.)

Leyla'ya talip olan İbn-i Selam gönlündekileri anne ve babasına anlatarak onların rızalarını alır. Bu, anne ve babaya verilen deĝerin işaretidir:

Çün geldi bu râz-ı dil beyâna
Oldu ana râzî ata ana (1403)

(Gönlündekini böylece beyan edince, babası da annesi de razı oldu.)

Anne, kızların sırdaşdır. Leyla ölüm döşeginde utanmayı bir kenara bırakıp annesine gizli sırrını açar:

*Ref' etdi hicâb-ı ihtirâzın
Fâş etdi anaya gizli râzın* (2807)

(Sıkılganlık perdesini kaldırarak annesine gizli sırrını açtı.)

4. Evlat Olarak Kadın

Bir evlat olarak kız çocuğunun erkekten daha fazla sorumluluğu vardır. Kendini her türlü dedikodulardan sakındırması, ailesini utandıracak, başını eğecek davranışlardan çekinmesi gerekmektedir. Onun yeri ev, görevi de ailesinin sözünden çıkmamaktır.

Mecnun anne ve babasının rızasını almayıp onları yok sayarken, Leyla'nın sevgisini anne ve baba sevgisinden bile üstün tutarken; Leyla böyle bir şeyi yapmaya, sevgisini dillendirmeye cesaret edemez. Hatta ailesinin takdir ettiği kişiyle evlenmek zorunda kalır. Leyla'da kaderci zihniyet hâkimdir.

Leyla aşkından bayıldığında etraftakiler bu davranışın kendisine yakışmadığını söylemiş ve anne ve babasının duymasından çekinmişlerdir. Yani kadının davranışlarını hep yargılayacak kimseler çevrede bulunmaktadır:

*Her yan dediler ana ki ey mâh
Nâgeh olur atan anan âgâh* (812)

(Her yandan ona dediler: Ey ay yüzlü! Bir gün atan ve anan (aşkı) öğrenir.)

Bir kız evlada evlilik sürecinde ise toplumun geleneklerine uygun şekilde kız isteme merasimi yapılır, ziyafetler düzenlenir. Murat gerçekleştiğinde ne istenirse kabul olunacağına dair aileler arasında konuşmalar gerçekleşir. Fakat Leylanın babası kızının geleceğini gözeterek onu bir deliye vermek istemez ve Mecnun huyunu düzeltirse evliliğe onay verecektir. Babanın bu kararında yine etraftan çekinme, ayıplanmak istememe düşüncesi bulunmaktadır:

*Mecnûn diyü ta'n eder halâyık
Mecnûna benim kızım ne lâyık* (1022)

(Halk deli diye onu ayıplar. Deliye benim kızım layık mıdır?)

Leyla'yla evlilik isteği kabul olan İbn-i Selam, mutluluğunun göstergesi saçları etrafa dağıttırıştır:

*Mahzen mahzen cevâhir açdı
Harman harman nisâr saçdı* (1407)

(Mahzen mahzen cevherler açtı; harman harman saçılar saçtı.)

Bir evladı, özellikle kız evladı dışarının kötülüklerine, dedikodularına karşı koruyabilmek için onun başının bağlanması gerekli görülmüştür:

*Ol servin ayağı bağı oldu
Âzâde iken kaydlu oldu* (1409)

(O servi boylunun böylelikle ayağı bağlandı. Hür ve başıboş dolaşırken bağı oldu.)

Mecnun'un aşk acısını gören ve onun için Leyla'nın ailesiyle savaşıyan Nevfel'e Leyla'nın babası, kızının başının bağı olduğunu ve halk içindeki anlayışın da bir kadının iki kocası olmayacağı yönünde olduğunu söylemiştir. Bir erkek birden fazla kadınla evlenebilirken, tersi durum kadın için söz konusu değildir:

Ammâ reh ü resmdir mukarrer
 Bir avrete aybdır iki er
 Leylâ bu haşemde nâlzedir
 'Akd ile mukayyed-i ebeddir (1537-1538)

(Ama halk içinde yol yordam, bir kadının iki kocası olamayacağına dairdir. Leyla bu kabiledede nişanlıdır, nikâh ile de ebediyen bağlıdır.)

Ailelerin çocukları için verilen sözü tutmaya çalıştığı, aksi halde namuslarına helal geleceğini düşündükleri görülür:

Çün hükmün eder bu resmi pâ-mâl
 Bârî anı verme gayre sen al
 Gül-berkimizi hevâya verme
 Nâmûsumuzu fenâya verme (1539-1540)

(Eğer senin hükmün bu usulü ayaklar altına alırsa bari onu sen al, başkasına verme! Gül yaprağımızı hevaya verme, namusumuzu yok etme!)

İbn-i Selam'la evlendirilen Leyla, felekten dert yanıp ağlayıp inlediğinde anne ve babasından da kurtulmak istediğini söyler. Onları bela şeklinde nitelendirmektedir:

Kurtar beni atadan anadan
 Bir gam yeğ olur iki belâdan (1703)

(Beni atamdan, anamdan kurtar! Bir gam iki beladan yeğdir.)

Leyla'nın başka bir belaya tutulmasından korkan etraftakiler, onun evlilik zamanı ağlamalarını, acı çekmesini anne-baba ayrılığına yorarak aşkını görmezden gelmektedir. Zira evlat ana-baba ayrılığına hemen alışamaz:

Ederlerdi gümân ki ol zâr
 Bir özge belâyadır giriftâr
 Kılmuşdır ol âfitâbı muztar
 Hicr-i peder ü firâk-ı mâder
 Derlerdi hakkındır ey semen-bû
 Tutmuşdun atan anan ile hû (1714-1716)

(O inleyen güzelin bir başka belaya tutulmasından korkarlardı. O güneş gibi güzeli, anne ve baba ayrılığı sıkıntıya sokmuştur. Hatta, ey semen kokulu, annene ve babana alışmıştın, şimdi ağlamak ve inlemek hakkındır! derlerdi.)

Bir evlattan toplumun beklentileri vardır. Kızın baba evinden ayrılırken ayrılığa yanması normaldir; fakat fazlası hoş karşılanmaz. Zira kız daima bu evde kalmaz, sevgisini daima onlara göstermez:

Ammâ bu imiş çü halka âdet
 Sen hem cezâ eyleme ziyâdet
 Kız dâim ata evinde kalmaz
 Peyveste anaya mihr salmaz (1719-1720)

(Ama halk arasında adet budur. Sen yine fazla sabırsızlık etme. Kız daima ata, ana evinde kalmaz! Sevgisini daima anaya göstermez!)

Ayrıca kız ne kadar sevdiği kişiyi istese de utanması her zaman üstün gelmelidir ki toplum onu ayıplamasın:

Kız her nice yâra olsa tâlib

Elbette gerek hayâsı gâlib (1724)

(Kız her nasıl olursa olsun, sevgiliyi isteyince, utanması üstün gelmelidir.)

5. Cariye ve eğlence meclislerindeki güzeller

Kızlar erkeklerin eğlence meclislerinin bir parçasıdır. Onlar erkeğin gönlünü hoş tutmada vazifelidir:

*Neşfel çün işitdi bu cevâbı
Terk eyledi şâhid ü şerâbı* (1470)

(Neşfel bu cevabı işitince şarabı ve güzelleri bıraktı.)

Cariyeler evlilik zamanı kız tarafına gönderilen hediyeler arasındadır:

*Bin câriye vü gulâm-ı zîbâ
Pîrâyeleri harîr ü dîbâ* (1670)

(Bin tane elbiseleri ipek ve ipekli kumaştan olan cariye ve köle.)

6. Arkadaş Olarak Kadın

Dertlenen üzüntü içindeki Leyla'yı eğlendirmek için kadınlar bir araya gelir ve bu mecliste masallar anlatılır, güzel sözler söylenir:

*Yanına olurdu hûblar cem'
Pervâne-sıfat havâlî-i şem'
Şâd olmağa hâtır-ı hazîni
Eğlenmeğe tab'-ı nâzenîni
Bin turfece turfece fesâne
Şîrîn söz ile çekip beyâne* (1190-1192)

(Mumun etrafındaki pervaneler gibi yanına güzeller toplanırdı. Kederli hatırı şad etmek, nazlı tabiatını eğlendirmek için binlerce yeni yeni masallar anlatırlar; tatlı sözlerle beyan ederlerdi.)

Kızlar toplandıkları mecliste süslenir, el işi yapar. Bunlar kızlara özgü işlerdir. Şairin kızlara yüklediği görev budur. Leyla'nın arkadaşları eğlence tertip ederek onu eğlendirmeye çalışır; fakat onun derdini paylaşmaz.

7. Dadı olarak kadın

Mecnun'un doğumundan itibaren yanında bulunan dadı, onun terbiyesiyle, bakımıyla alakadardır:

*Cânıyla kılurdu dâye i'zâz
Esbâb-ı kemâl-i terbiyet-sâz* (492)

(Daye onu canıyla beslerdi. Yetişmesinin olgunluğu çarelerini hazırlardı.)

Çocukla ilgilenen dadı gerektiğinde sürekli ağlayan, huzursuzluk içindeki çocuğu gezmeye çıkarır. Ayrıca bu gezmelerde çocukların cinsiyet ayrımı yapılmadan biraraya geldikleri görülür:

*Bir gün anı gezdirdi dâye
Derdini yetirmeğe devâya* (497)

(Bir gün daye onu, derdini devaya ulaştırmak için gezdirdi.)

Sonuç

Türk toplumunda kadın hayatının, kadına bakış açısının yüzyıllar içerisinde büyük değişimlere uğradığı görülmektedir. İslamiyet'ten önce erkek tipine yaklaşan, erkek gibi ata binip kılıç kullanan kadının toplumsal rolü ve değeri çok büyüktür. *Dede Korkut Hikâyeleri'*nde de tasvir edildiği üzere, kadından annelik, kahramanlık, sadakat ve misafirperverlik meziyetleri aranır. Kadın bir aşk ve haz konusu değildir. Ayrıca kadın da erkeğe karşı bir âşık tavrı takınmaz. Kadın ve erkek, aşkı hayati bir mesele hâline getirmez. Burada samimi bir karı-koca ilişkisi, sevgi anlayışı karşımıza çıkar. Bu durumun nedeni ise din ve sosyal baskının olmadığı göçebe yaşam tarzıdır.

Yerleşik hayat ve İslam kültürüyle birlikte kadın daha pasif bir konuma geldiği, yaşanan kültür değişiminin, ataerkil aile hayatının kadının toplumdaki yerini tamamen değiştirdiği görülmektedir. Kadın giderek ortak hayattan soyutlanıp, evde ve kafes arkasına mahsur bırakılır.

İslam dini insan olarak kadın ve erkeğe aynı değeri verdiği hâlde bazı yanlış tefsirler, yanlış uygulamalar, Arap ve Fars kültürlerindeki olumsuz bakış açısı, Osmanlı toplumunun kadın konusundaki düşüncelerini de etkiler. Bu değişen bakış açısı sadece toplum hayatında değil; sanat, edebiyat gibi birçok alanda da yansımaları bulur. Düşüncenin aktarım yeri olan şiirde de bu izleri tespit etmek, şiirde kadın olgusunu açıklama noktasında bize yardımcı olmaktadır.

Aşk mesnevileri içerisinde en ünlüsü olan *Leylâ vü Mecnûn* mesnevileri, yüzyıllardır farklı şairler tarafından kaleme alınan, şahıs kadrosu ve olay örgüsüyle zengin kavram dünyasını ihtiva eden mesnevilerdir. Bu hikâyeyi Türkçe olarak en güzel anlatan eser ise Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi kabul edilmektedir. *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde efsaneleşen aşkın kaynağı ise Arap dünyasına ait anonim bir hikâyedir.

Eser, manzum-mensur karışık bir dibeceyle başlamakta; bu bölümde şair Leyla ile Allah'ın sıfatlarını, Mecnun ile Allah'ı arayan ve bu yolda sıkıntılara katlanan insanı ifade etmeyi amaçladığını aktarmaktadır. Beşeri bir aşk macerasının bütün canlı tezahürleri arasına ilahi aşkı yerleştiren şair, mesnevisinde derin psikolojik ve sosyolojik tahlillere, maddi hayata dair gözlemlere yer vermektedir. Özellikle kadın kahramanların davranışları, tepki ve tutumları bu noktada önemlidir.

Mesnevide en çok bahsi geçen esas kadın kahraman Leyla ve onun vafında çizilen kadın karakteri, fiziki özellikleriyle âlemin hayran kaldığı eşsiz bir güzeldir. Mübalağa ve benzetme unsurlarıyla tasvir edilen sevgili, hem aşkın başlangıcında hem de eş olarak seçilirken güzelliğiyle ön plana çıkmaktadır. Toplum ondan bu güzelliği erkek için saklamasını, namusunu korumasını beklemektedir. Aksi takdirde halkın ayıplamasına maruz kalacaktır. Fakat bu kadının tamamen eve kapanması, sosyal hayattan tecrit edilmesi demek değildir. Kadın okula gidip eğitim de alır, kadın kadına gezmeler, eğlenceler de yapar.

Arap kültürünün ve toplumun kadına bakış açısından hareketle mesnevideki ruhsal betimlemelerde özellikle Leyla pasif bir karakter olarak çizilir. Bu sevgili tipi, halkın ayıplamasından çekinen, okulu bırakan, aşkını savunamayan biridir. Şair; onun kendi namusunu böyle koruyacağını, perde arkasında hayâ ederek oturması gerektiğini, aşkını aşıkâre etmenin kadına yakışmayacağını vurgular. Evlilik hususunda bile Leyla irade sahibi değildir ve kendisi için çizilen yolda her şeyi kabullenmektedir. Kendine göre aşkında sabit kalan Leyla, ancak ölümle sevgiliye kavuşacağı düşüncesindedir.

Mesnevîde yaşanan durumlar karşısında kadın ve erkek kahramanların verdikleri ilk tepki; halkın ayıplamasından çekinme, dile düşmeme düşüncesini içermektedir. Bu husus özellikle kadın tiplerde daha baskın karşımıza çıkmaktadır. Leyla'nın aşkını saklaması, aşk acısını farklı göstermesi, süslenmesi, anne ve babaların evlatlarına nasihatleri hep bu çekinceyi içermektedir. Özellikle anne, toplumun ayıplamasından en çok çeken ve kızına sürekli bu yönde öğütler veren bir tiptir. Mesnevîde namus mefhumuna fazla ehemmiyet verilmekte, söylentilere bile tahammül edilememektedir.

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde; bir eş, bir sevgili, bir anne, bir evlat, bir arkadaş, bir cariye, bir dadı şeklinde karşımıza çıkan kadınların meydana getirdiği her bir grubun kendine yüklenen, kendilerinden beklenen vazifeleri vardır. Kadın, bir eş ve sevgili olarak aşkına sahip çıkmalı ve eşine sadakat göstermeli; anne olarak kendinin ve kızının namusunu korumalı ve dile düşmesine izin vermemeli; arkadaş olarak gönlü gamlı arkadaşını teselli etmeli, onu eğlendirmeli; cariye olarak erkeğin eğlence meclisinde bulunmalı ve onun gönlünü hoş tutmalı; bir evlat olarak ailesinin sözünden çıkmayıp namusunu koruyan, kendisine ve ailesine herhangi kötü bir söz getirmekten korkan, ayıplanmaktan çekinen biri olmalı, bir dadı olarak da kendisine emanet edilen çocuğun bakımı ve terbiyesiyle ilgilenmelidir.

Kaynakça

- Ayan, Hüseyin (2005). *Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çetinkaya, Ülkü (2008). *Aşk Mesnevîlerinde Kadın*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Doktora Tezi.
- Çetinkaya, Ülkü (2008), "Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış", *Turkish Studies*, 3/4, s. 279-334.
- Güler, Zülfü (1999). "Leylâ ve Mecnûn'da Evlilik ve Aile Teması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, s. 101-128.
- İçli, Ahmet (2016). "Klasik Türk Edebiyatında Aşk Konulu Anlatılarda Savaşan Kadın Kahramanlar", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın II*, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yay.
- Kartal, Ahmet (2014). *Doğunun Uzun Hikayesi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.
- Levend, Agah Sırrı (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leyla ve Mecnun Hikâyesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Pala, İskender (2003). "Leylâ vü Mecnûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, s. 162-164.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 2 (Haziran/June 2020), s. 168-187.
Geliş Tarihi-Received: 22.04.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 04.05.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Marzubân-nâme Tercümesi'nin Sözdizimi Özellikleri Üzerine Bir İnceleme

An Examination Of Syntactic Features Of The Translation Of Marzubân-Nâme

Tarık Çelik*

Öz

Doğu edebiyatında "Kelile ve Dimne", "Binbir Gece Hikâyeleri" gibi mensur hikâye ve masallardan oluşan, ahlaki öğüt veren eserlerden birisi de Marzubân-nâme'dir. X. yüzyılda Farsçanın Taberi lehçesi ile yazılmış, XIII. yüzyılda edebi Farsçaya aktarılmış olan eserin İran'ın kuzeyinde bulunan Taberistan bölgesi hükümdarlarından Marzuban bin Rüstem'e ait olduğu ileri sürülmektedir. Eserin kesin telif tarihi bilinmemekle birlikte 1375-1380 tarihleri arasında telif edildiği düşünülmektedir. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Germiyan Beyi Muhammed Beyoğlu Süleyman Şah'ın emriyle Şeyhoğlu Sadru'd-din Mustafa tarafından Farsçadan Türkçeye tercüme edilen Marzubân-nâme, tercüme edildiği yüzyıl itibarı ile Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinden kabul edilmektedir.

Marzubân-nâme Tercümesini gün yüzüne çıkaran, onu bilim dünyasına tanıtan Zeynep Korkmaz aynı zamanda bugüne kadar eser üzerinde yapılan en kapsamlı çalışmanın da sahibidir. Korkmaz, Şeyhoğlu'nun tercümesini esas alarak eseri çeviri yazı ile günümüz Türkçesine aktarmış; fonolojik ve morfolojik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmamızda Korkmaz'ın çeviri yazıya aktardığı metin üzerinde sözdiziminin ilgi alanına giren cümle türleri ve cümle öğeleri konu başlıkları altında örneklem yöntemi ile inceleme yapılmıştır. Söz öbekleri ile paragraf/metin incelemeyi konu edinen ve sözce olarak adlandırılan yapılarla değinilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Marzubân-nâme Tercümesi, Sözdizimi, Cümle

Abstract

One of the works among prose stories and tales in the oriental literature such as "Kelile and Dimne" and "One Thousand and One Nights" which give a moral lesson is Marzubân-nâme. The work, which was written in the Tabari dialect of Persian language in the 10th century and was translated into Persian in the 13th century, is claimed to be written by Marzuban bin Rustem, who was one of the rulers of the Tabaristan region located in the north of Iran. Although the exact date of compilation of the work is not known, it is believed to have been written between 1375-1380. Marzubân-nâme, which was translated from Persian into Turkish by Şeyhoğlu Sadru'd-din Mustafa upon the orders of Germiyan ruler Muhammed Beyoğlu Süleyman Shah in the second half of the 14th century, is accepted as one of the works of Old Anatolian Turkish period due to the century when it was translated.

* Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, e-posta: tarik.celik78@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-7340-2137.

Zeynep Korkmaz, who brought the translation of Marzubân-nâme into daylight and introduced it to the scientific world, is also the author of the most comprehensive work conducted on the work so far. Taking the translation made by Şeyhoğlu as a basis, Korkmaz transcribed the work into today's Turkish and carried out phonological and morphological studies. In the present study, an examination through sampling method was conducted on the text transcribed by Korkmaz under the headings of sentence types and sentence elements from a syntactic perspective. Phrases and structures named as utterances which fall into the field of paragraph/text examination were not included in the examination.

Keywords: Marzubân-nâme Translation, Syntax, Sentence

Giriş

Türkiye Türkçesinin temelini oluşturan Eski Anadolu Türkçesinin önemli örneklerinden biri olan “Marzubân-nâme Tercümesi”, mensur hikâye ve masallara dayalı didaktik bir eser ve bir siyasetnamedir. İran'ın kuzeyinde bulunan Taberistân bölgesi hükümdarlarından Marzuban bin Rüstem'e aittir. Korkmaz (2017: 37-39), eserin ilk olarak X. yüzyılda o yörede konuşulan Farsçanın bir lehçesi olan Taberice ile yazıldığı; fakat bu nüshanın günümüze kadar ulaşmadığı bilgisini aktarmaktadır. Eserin XIII. yüzyıl edebi İran diline aktarılmış iki ayrı metninden bahseden Korkmaz, bunların yazarlarından birinin Sa'dü'din el Verâvîni, diğersinin ise Muhammed Gazi el-Malatıyavî olduğunu ifade eder. Bu iki eserden Varavîni'ye ait nüsha esas alınarak Türkçeye iki defa çevrildiğini (biri XIV. yüzyılda -Eski Anadolu Türkçesi döneminde- Germiyan Beyi Muhammed Beyoğlu Süleyman Şah'ın emriyle Şeyhoğlu Sadrü'd-din Mustafa tarafından, diğeri XVIII. Yüzyılda -Osmanlı Türkçesi döneminde- Urfalı Nüzhet Ömer Efendi tarafından) aktarmaktadır.

“Verâvîni'nin versiyonu dokuz bölümdür. Ravzatü'l-ukûl'e kıyasla, Verâvîni'nin de ifadesine göre aslında yer alan bazı hikâye ve bölümlerin burada bulunmadığı anlaşılmaktadır. Verâvîni kitabın bir bölümünü bir müddet yaşadığı İsfahan'daki Nizâmiye Medresesi'nde tertip etmiştir. İlk bölümde Merzûbân'ın hikâyesi yer almaktadır. Marzubân b. Rüstem, zamanın hükümdarının münzevi bir hayat süren ve 'akıllıca nasihatleri, yararlı tavsiyeleri ihtiva eden bir kitap yazmak için izin isteyen kardeşi' olarak tanıtılmıştır. Eser, kendisiyle hükümdar ve veziri arasında geçen bir tartışma dolayısıyla nakledilen hikâye ve kıssalara dayanır. Diğer sekiz bölümde hükümdarlar ve çevresinde meydana gelen meseleler ele alınıp çareleri çeşitli hikâyelerle anlatılmıştır. Bu yönüyle bütün fasıllar, Kelîle ve Dimne'deki gibi hikâye kahramanları hayvanların konuşturulması şeklinde düzenlenmiştir. Marzubân-nâme, Fars edebiyatının sanat ağırlıklı süslü anlatıma sahip nesrinin örneklerinden biridir” (Kurtuluş, 2004: 257-258).

Korkmaz (2017: 51-53); Şeyhoğlu'ya ait tercümenin bugün “Berlin, Paris ve Süleymaniye” nüshalarının mevcut olduğunu ifade ettikten sonra Berlin Devlet Kütüphanesinde bulunan yazmadan hareketle eserin 10 “bab” a ayrıldığını, bablardaki hikâye sayılarının birbirini tutmadığını, bütün yazmada Farsça aslı ile uyuşan 51 hikâyenin bulunduğunu dile getirmektedir. Buna Şeyhoğlu'nun eklediği 6 hikâye de eklendiğinde toplam 57 hikâyeden söz edileceğini de ilave etmektedir. Müstensihî belli olmayan yazmanın sonunda Nizâmî'ye ait altı beyitlik bir şiirin varlığından söz eden Korkmaz, babların başlıklarının genellikle Farsça olduğu bilgisini de aktarmaktadır.

Önceleri Berlin ve Varşova'da olduğu bilinen iki nüshadan Varşova nüshası bir yangın sonucu ortadan kaybolmuştur. Esere ait bir diğers nüsha olan Paris nüshası 1973 yılında I. Milletlerarası Türkoloji Kongresinde Korkmaz'ın bir bildiri ile ortaya çıkarılmıştır. Süleymaniye nüshası ise Altay'ın “Düstûrü'l-Mülk Vezîrü'l-Melik (Metin ve

Değerlendirme)" isimli Yüksek Lisans Tezi¹ çalışması ile gün yüzüne çıkarılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağış Eserler Bölümünde bulunan eserin üzerinde müellif olarak her ne kadar Kadı Fazlullah ismi yer alsa da Korkmaz (2017: 16), bunun da Şeyhoğlu çevirisine ait başka bir nüsha olduğu görüşündedir.

Bu çalışmada eserin Korkmaz tarafından günümüz Türkçesine transkribe edilen çalışma esas alınarak sözdizimi incelemesi yapılmıştır. İncelemeye konu olan söz öbekleri ve cümleler örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Cümleler incelenirken yüklem türü, yüklem yeri, cümlelerin anlam özellikleri ve bağlanma şekilleri dikkate alınmıştır. Tasnife esas olan alt başlıklarla ilgili metinden örneklere yer verilmiş, örnek cümlelerin varak ve satır numaraları parantez içlerinde belirtilmiştir. Söz öbekleri ile ve sözce olarak adlandırılan yapılara değinilmemiştir.

İnceleme

Dil bilim incelemeleri; ses bilgisi (fonoloji), biçim bilgisi (morfoloji), anlam bilgisi (semantik) gibi alt başlıklarda yapılmaktadır. Bu başlıklardan birisi de dizim bilgisi/sözdizimidir (sentaks). Sözdiziminin ilgi alanını kelime grupları ve cümle oluşturmaktadır. "Sözdiziminin konusu yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleridir. Cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkileri de sözdiziminin konusudur" (Karahan, 2017: 9).

Sözdiziminin temel ilgi alanı olan cümle üzerinde birtakım görüş ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıklarının temelinde cümlenin ne olduğu görüşü yatmaktadır. Yapılan sınıflandırmalar cümle tanımının algısına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu tanımlamalardan bir kısmı şu şekildedir:

Tablo 1: Cümle Tanımları

Kaynak	Cümle Tanımı
Banguoğlu 2015: 522	Kendi kendine yeten bir yargı
Ergin, 1994: 405	Bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubu
Hatipoğlu, 1972: 99	Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisi
Hengirmen, 1998: 322	Duygu ve düşüncelerimizi anlatan ve içinde yargı bulunan sözcük dizisi
Karahan, 2017: 9	Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi
Koç, 1992: 262	Aralarında birtakım ilişkiler bulunan, bazı kurallara göre bir araya gelen ve belli bir anlamı olan sözcük dizimi
Karasoy vd. 2004: 209	Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir hareketi, bir olayı, okuyan ve dinleyende herhangi bir soruya meydan vermeyecek şekilde tam olarak anlatmaya yarayan

¹ Ahmet Altay, "Düstûrü'l-Mülk Vezîrî'l-Melik (Metin ve Değerlendirme)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

	kelime veya kelime dizisi
Topaloğlu, 1989: 48	Bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi
Toparlı vd. 1996: 102	Bir düşünce, bir olay, bir istek, bir yargı anlatan kelime ya da kelimeler dizisi
Turan, 1999: 310	Bir mananın bir fiile, bir şahsa, bir zamana / şekle / bir temenniye bağlı olarak ve maksada uygun şekilde bir hüküm halinde ifade edilmesi

Yapılan tanımlarda ortak bir kavram olan "yargı/hüküm" ön plana çıkmaktadır. Bu da cümlenin en karakteristik özelliğinin "bitmiş bir yargı" olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle yargıyı ifade etme görevini yüklenmiş olan yüklem aynı zamanda cümleyi temsil etmektedir. Turan (1999: 311), cümlede asıl unsur olarak yüklem bulunduğunu, sözü cümle seviyesinde düzen tek bir yapının varlığından söz edebileceğini, sonuç olarak da "basit cümle, birleşik cümle" gibi yapılardan söz etmeye gerek olmadığını ifade etmektedir. Bu çalışmada cümle bütünsel bir yapı olarak değerlendirildiğinden sözü edilen sınıflandırmalara yer verilmemiştir.

Cümle Öğeleri

1. Yüklem

"Yüklem cümlenin en esaslı unsuru, cümlenin direğidir. Cümlenin bütün yapısı onun üzerine kurulur. Diğer bütün unsurlar yüklem etrafında toplanan, onu destekleyen, onu tamamlayan öğelerdir. Türkçede asıl unsurun yardımcı unsurlardan sonra gelmesi kuralına bağlı olarak yüklem daima sonda bulunur" (Yelten, 2019: 151). Ergin (1994: 406) yüklemle ilgili olarak "isim cümlelerinde 'yüklem', fiil cümlelerinde 'fiil' tabirini kullanmanın daha yerinde olacağını" ileri sürmektedir. Yüklem sayısının cümle sayısını gösterdiğini ileri süren Karahan (2017: 14-18), yüklemi bulunmayan cümleleri "kesik cümle" olarak adlandırmaktadır. Bu tür cümlelerde "yüklem olmasa da anlamın yüklemeye gerek duyulmayacak kadar açık olduğunu ve okuyucunun onu kafasında tamamlayabileceğini" ileri sürmektedir. Hem isimler hem de fiiller yüklem görevinde bulunabilmektedir. Yüklem zaman ve kişi ekleri dışında teklik-çokluk ve olumsuzluk eklerini de alabilirler. Yüklem, bir kelimedenden oluşabileceği gibi kelime grubu olarak da bulunabilmektedir.

1.1. Yüklemi İsim Olan Cümleler

"İsim cinsinden bir kelime ya da kelime grubunun ek-fiille çekimlenerek yargı bildirmesine isim cümlesi denir. İsimler, sıfatlar, zamirler, mastarlar, edatlar, zarflar; isim hükmünde olan kelime grupları isim cümlesinin yüklemi olabilirler" Özkan ve Sevinçli, 2017: 157). Metinde isim soylu sözcüklerin fiillere oranla daha az sayıda yüklem olarak kullanıldıkları görülmektedir.

1.1.1. Yüklemi Basit İsimden Oluşan Cümleler

Kelimeler yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlardan yapım eki almamış olanlar basit yapıdır. Metinde isim soylu kelimeler yapım eki almadan da yüklem görevinde bulunmaktadır.

"Hiç gümânsuz bu iş mübârekdür (36a/11).", "Bu pâzişâhlığa neseb gerek (37a/5)."

1.1.2. Yüklemi Türemiş İsimden Oluşan Cümleler

Türetme eklerini alan sözcükler yeni anlamlar kazanmakla birlikte bazen de buldukları türden başka bir türe geçiş yapmaktadır. Metinde isim veya fiil köklerine getirilen türetme ekleriyle oluşturulan isimlerin yüklem görevinde kullanıldıkları görülmektedir.

“‘Älemler ağız bizüm bahâdurluğumuzla *toludur* (45a/3).”

1.1.3. Yüklemi Birleşik İsimlerden Oluşan Cümleler

İki sözcüğün bir araya gelerek yeni bir kavramı karşılamak üzere oluşturduğu kelimeler yapı bakımından birleşik olarak adlandırılmaktadır.

“‘Akl içinde *Buzurcmihrdi* (42a/5).”

1.1.4. Yüklemi İsim Tamlamasından Oluşan Cümleler

İki veya daha fazla ismin anlam bakımından birbirini tamamlamasıyla oluşan kelime grupları olan isim tamlamaları da yüklemleştirici ekler olarak yüklem görevinde bulunabilmektedir.

“‘İy Melik, bizüm kurtılmağumuz *Tengri katındadır* (44b/14).”

1.1.5. Yüklemi Sıfat Tamlamasından Oluşan Cümleler

Sıfat tamlamaları, sıfatların isimlerden önce gelerek onların anlamını nitelemesi/belirtmesi yoluyla oluşan kelime gruplarıdır.

“‘Üç nesne *katı ulu günâhdur* (41a/14).”

1.2. Yüklemi Fiil Olan Cümleler

1.2.1. Yüklemi Basit Fiilden Oluşan Cümleler

Basit fiiller türetme eki almayan veya başka bir eylemle bir araya gelerek birleşik yapı oluşturmayan fiillerdir. Basit fiillerin de yüklem göreviyle sözdiziminde yer aldığı gözlenmektedir.

“Her gün *dîvâr delüğinden girüb yimiş yirdi* (2a/2).”, “Çakal arkun arkun eşek katına *geldi* (2b/8).”

1.2.2. Yüklemi Birleşik Fiilden Oluşan Cümleler

Birleşik fiil kavramı ile ilgili araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalar ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Kelime grupları için “belirtme öbeği” kavramını kullanan Banguoğlu (2015: 310-318) birleşik fiil tabanlarının da belirtme öbeklerinden geldiğini ileri sürmektedir. Sayıca az olduğunu ifade ettiği bu öbekleri “zarf öbeği kalıbında” (ileri sürmek, geri kalmak, boş vermek), “çekim öbeği kalıbında” (kar yağmak, baş kaldırmak, alt etmek), “bağlam öbeği kalıbında” (sayıp dökmek, okur yazar, alış veriş) ele almaktadır. “Fiil öbekleri” kavramı da Banguoğlu’nun bu konu kapsamında yer verdiği bir diğer terim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birleşik fiil kavramı üzerinde gelişen bir diğer tartışma alanı birleşik fiil çeşitleri ve birleşik fiilin sınıfları ile ilgilidir. Dil bilimcilerce birleşik fiiller birbirinden farklı kategorilerde sınıflandırılmıştır.

Deny (1941: 476-479), yardımcı fiiller ile oluşan fiillere mürekkebi fiil adını verir. Partisip ve gerundiumlarla yapılan fiil+fiil şeklindeki birleşik fiilleri ise karmaşık fiil olarak adlandırır. Gabain (1988: 17) üç tür birleşik fiilden bahseder: “I. Esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden oluşanlar, II. Bir esas fiil ile bir deskriptif (tasvir

edici, betimleyici) fiilden oluşanlar, III. Bir esas fiil ile modal bir yardımcı fiilden meydana gelenler”.

Timurtaş (2012: 140), birleşik fiillerin “bir fiille ondan önce gelen başka bir fiilin yahut isim, sıfat, zarf cinsinden bir kelimenin birlikte kullanılmasından meydana geldiğini” ortaya koyduktan sonra birleşik şekilli fiilleri “birleşik sıgalar; yardımcı fiillerle yapılan birleşik şekiller; tasviri fiiller; isim, sıfat ve zarflarla meydana getirilenler” şeklinde dört bölümde toplamıştır.

Ergin (1994: 388-89) ise birleşik fiilleri isim unsurundan sonra gelen “et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-” yardımcı fiilleri ile yapılan birleşik fiiller ve fiil+vokal gerundiumdan (nadiren -ıp, -ip) sonra gelen “bil-, ver-, gel-, gör-,dur-, kal-, yaz-, koy-” gibi fiiller ile yapılan birleşik fiiller olmak üzere iki başlıkta ele alır. Tekin (2000: 99), birleşik fiilleri bir ad ya da sıfat ile yardımcı fiillerden oluşan birleşik fiiller, bir eylem zarfı ile onu izleyen tasviri fiillerden oluşan birleşik fiiller olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

Ercilasun (1984: 45-51), birleşik fiilleri bir tarafı isim bir tarafı fiil olan birleşik fiiller (isim+yardımcı fiil), iki tarafı da fiil olan birleşik fiiller (fiil + fiil) olarak ikiye ayırır. Ercilasun'un bu görüşünü destekleyen başka görüşler de bu alanda ortaya konmuştur. Hacıeminoğlu (2016: 300) Eski Türkçeden bu yana bütün saha, şive ve ağızlarda birleşik fiillerin “isim+yardımcı fiil” ve “fiil+tasviri fiil” şeklinde sınıflandırıldığını ileri sürmektedir.

Özkan ve Sevinçli (2017: 66) birleşik fiil grubu başlığı altında “bir yardımcı fiilin, isim ya da fiille oluşturduğu kelime grubu” olarak tanımladığı birleşik fiillerde her durumda anlamca kaynaşmanın gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Çünkü ortaya çıkan yeni yapı tek bir kavramı karşılamaktadır.

Demirci (2016: 509), bir kavramı, bir niteliği, bir durumu bildirmek üzere bir araya gelen birleşik fiillerin tek bir kelime gibi muamele görmeleri gerektiğini ifade etmektedir

Korkmaz ise birleşik fiilleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Bir ad / sıfatın yardımcı fiile getirilmesiyle olan birleşik fiiller
2. Sıfat-fiillerin ol- yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşan birleşik fiiller
3. Zarf-fiillerin yardımcı fiil ile birleşmesinden oluşan birleşik fiiller
4. Anlamca kaynaşmış (deyimleşmiş) birleşik fiiller (Korkmaz, 2009: 150-153).

Bu çalışmada *Marzuban-name Tercümesi*'ndeki birleşik fiiller Korkmaz'ın tasnifi esas alınarak incelenecektir.

1.3.1. Bir Ad/ Sıfatın Yardımcı Fiile Getirilmesiyle Olan Birleşik Fiiller

Bu grupta yer alan birleşik fiiller “bir ad ya da sıfat ile ‘et-, ol-’ yardımcı fiillerinin veya esas fiil olma dışında yardımcı fiil olarak da kullanılan ‘bul-, bulun-, buyur-, eyle-, kıl-, yap-’ fiillerin birleştirilmesi yoluyla kurulan birleşik fiillerdir. Bu birleşiklerde, yardımcı fiiller ad ve sıfatları fiil durumuna geçirme görevi üstlenmişlerdir” (Korkmaz, 2009: 150). Metindeki sözdizimi yapısı içinde tespit edilen bu özellikteki birleşik fiillerden bazıları şunlardır: *şükür eyle-* (6b/02), *nüvaht kıl-* (6b/12), *karâr kıl-* (6b/14), *kısmet ol-* (7a/11), *cem eyle-* (7a/13), *emîn ol-* (7b/4), *mensûb ol-* (7b/8), *bilişlik id-* (7b/12), *dostlık eyle-* (7b/14)

1.3.2. Sıfat-Fiillerin Yardımcı Fiile Birleşmesinden Oluşan Birleşik Fiiller

Bu gruptaki birleşik fiiller, fiil kök veya gövdeleriyle kurulan sıfat-fiillerin “ol-” yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşur. Banguoğlu (2015: 482), bazı sıfat-fiillerden sonra gelen ol- fiilinin sıfat-fiildeki oluş ve kılışın zamanı ve tarzıyla ilgili özellik taşıyan birleşikler meydana getirdiğini ileri sürmektedir. Bu tür birleşikler bazı dil bilimcilerce karmaşık fiiller (mudil fiiller) diye adlandırılır (Korkmaz, 2009: 801; Banguoğlu, 2015: 482). Bu bölümde fiiller "Öncelik Fiilleri, Alışkanlık Fiilleri ve Niyet Fiilleri" olarak 3 başlık altında incelenecektir.

a. Öncelik Fiilleri

“Geçmiş sıfat-fiili (-miş sıfat fiili) ile yapırlar ve yardımcı fiilin aldığı zamanın öncesinde kılışın ve oluşun bitmiş, tamamlanmış olduğunu anlatırlar” (Banguoğlu, 2015: 482). Genellikle “-mİş / -mUş ol-” biçimi ile kurulur.

usanmış ol- (14a/10), *uyarmış ol-* (18a/1), *satmış ol-* (28b/7), *ağırlanmış ol-* (34a/1), *işitmemiş ol-* (40a/11), *getürmüş ol-* (44a/8), *gelmiş ol-* (44b/4), *bildürmüş ol-* (45b/10), *dakmış ol-* (45b/11)

b. Alışkanlık Fiilleri

Bu kalıptaki karmaşık fiiller, “bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda ya da gelecek zamanda alışkanlık olarak sürdüğünü veya süreceğini gösterir” (Korkmaz, 2009: 801). “-lr + ol- / -mAz + ol-” kalıbıyla yapırlar.

dutar ol- (56a/10), *eymenür ol-* (23b/5), *bilür ol-* (38b/12), *yarar ol-* (46a/9), *geçmez ol-* (19a/7), *işitmez ol-* (33b/3), *yaramaz ol-* (35b/10), *sıgımaz ol-* (52b/13), *korkmaz ol-* (69a/2)

c. Niyet Fiilleri

Niyet fiilleri, “ol- yardımcı fiilinin ‘-AcAk, -IcI, -AsI, -I(m)sAr’ sıfat-fiilleri ile oluşturduğu birleşik fiillerdir. Bu oluş ve kılışın niyet ve teşebbüs hâlinde olduğunu gösterirler” (Korkmaz, 2009: 806-807).

yük götürücü ol- (7b/4), *uğrayası ol-* (13b/3), *degecek ol-* (30a/6), *cenk isteyici ve kîne çekücü ol-* (44b/10), *koyub kaçası ol-* (45a/6), *çökese ol-* (47a/13), *kasd idesi ol-* (56a/11), *bilesi ol-* (57b/9)

1.3.3. Zarf-Fiillerin Yardımcı Fiil ile Birleşmesinden Oluşan Birleşik Fiiller

Tasvir fiilleri olarak da adlandırılan bu fiiller, iki fiilin araya bir zarf fiil eki almasıyla oluşmaktadır. Banguoğlu (2015: 488), tasvir fiillerini “yeterlik, ivedilik, süreklilik, yaklaşıklık fiiller” olarak 4 alt başlıkta ele almıştır. Korkmaz (2009: 811-812) ise “yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma, uzaklaşma fiilleri” olarak 5 başlıkta incelemiştir. Çalışmaya konu olan eserde bu fiil türlerinden yaklaşma birleşik fiili dışındaki tüm yapılarına rastlanmıştır.

“Tasvir fiillerinin de içinde bulunduğu bu tür yapılarındaki yardımcı fiillerin hem öncül ekiyle hem de yardımcı fiile dönüşen sözcük tabanıyla cümlede yüklem olan asıl fiile kip anlamı katan biçimbirimler olduğu da dilbilgisi yorumlamalarında dikkate alınması gereken bir husustur” (Delice, 2017: 39).

Tasvir birleşik fiilleri, "yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma, uzaklaşma" olmak üzere beş alt başlıkta incelenecektir.

a. Yeterlik Fiilleri

Timurtaş (2012: 142), iktidari fiil olarak adlandırdığı bu fiillerin Eski Anadolu Türkçesinde "bil-" yardımcı fiili ile yapıldığını ifade etmekte, olumsuzu için genellikle "ı-i" gerundiumunun kullanıldığını da eklemektedir.

"Eger lanı öldüribilürse (13a/4).", "Eger dindâr dıve cevâb viribilürse (24b/4).", "Kimse anı def' idemez (15b/4)."

b. Tezlik Fiilleri

"Tezlik fiilleri '(y)I, (y)-U' zarf-fiil eki almış bir esas fiilin, "ver-" yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşur" (Kormaz, 2009: 818).

"İmdi andan başa birez getirivir (14b/9).", "Bir altun vir, devâsın eydivireyin (21a/3).", "Yohsa atası anası mı alvirdi (39a/2)."

c. Süreklilik Fiili

"Süreklilik bildiren tasvir fiilleri, esas fiilin '-A, -I/-U, -Ip/-Up' zarf-fiil biçimleri üzerine 'dur- (<tur-), gel-, kal-, gör-, koy- (ko-)' yarı yardımcı fiillerinin getirilmesi ile oluşturulur. 'dur- (<tur-), gel-, kal-, gör-, koy- (ko-)' yarı yardımcı fiilleri asıl fiile süreklilik anlamı kazandırır" (Özkan, 2013: 36).

"Anuñ işi bünyadın yıka turmak gerek (19b/6).", "Eger korlarsa bir yaña aka tura (23b/8).", "Pâdişâhlar milki, vilâyeti isteyi geldiler (43a/10)."

d. Yaklaşma Fiilleri

"-A" zarf-fiil ekini alan fiillere "yaz-" yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir. Fiilin gerçekleşmesine olan yaklaşmayı ifade eder. Metinde bu şekilde oluşan birleşik fiillere rastlanmamıştır.

e. Uzaklaşma Fiilleri

"Uzaklaşma fiilleri, 'git-' yardımcı fiili ile kurulan, esas fiildeki oluş ve kılışın uzaklaştığını gösteren birleşiklerdir" (Korkmaz, 2009: 271).

"Geyikden yüz döndürüb şöyle zâr koyub gitdi (11a/1).", "Esirgemedin iki gözün çıkardı, yirinde koyub gitdi (12b/6).", "Cülâh esen uğur eyleyüb gitdi (53b/10)."

1.3.4. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

"Bu gruptaki birleşik fiiller, ad ya da ad soylu bir veya birden çok kelimenin, belirli şekil bilgisi kalıpları içinde, bir esas fiille birleşerek anlam kayma ve kalıplaşmasına uğramasından oluşmuştur. Bu gruptaki birleşik fiillerde yardımcı fiiller yerine asıl fiiller kullanılır" (Aktan, 2016: 46).

"Gice gündüz geli gide pâdişâhuñ 'ömri defterin düirdi (7a/9).", "Seni beglige kabul kıldılar sendahı gönjlün gözün aç (8b/14).", "İşbunuñ gibi boynı belâ çemberinde komak (11a/6)."

2. Özne

"Cümlede yapanı veya olanı gösteren unsur, öznedir. Özne yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır. Özne; yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde, olanı; diğerlerinde ise yapanı karşılayan unsurdur" (Karahana, 2017: 18). "Cümlede önem bakımından yüklemden sonra gelen en önemli öğedir. Fiile öteki öğelerden daha yakın olan özne, aynı zamanda cümlede yüklemden ayrılmayan bir parçasıdır. Bu bakımdan bazen ayrı bir kelime olmayıp, yüklem içindeki şahıs eki halinde ifade olunur" (Özkan ve Sevinçli, 2017: 126).

"Her türlü çekimli fiilin bir öznesi vardır. Öznenin esas özelliği daima yalın durumda olmasıdır. Ancak, iyelik ekleri ve çoğul ekleri alabilirler. Fiil çatılarının değişiklik arz etmesi özne türlerinin ortaya çıkmasında başlıca etken olmuştur." (Hatipoğlu, 1972: 110). Özneler tek kelimedenden oluşabildikleri gibi söz öbekleri de özne olarak cümlede karşımıza çıkabilmektedir.

2.1. Tek Kelimedenden Oluşan Özneler

"Kurd bu sözi maslahat gördi (2b/6-7).", "Çakal arkun arkun eşek katına geldi (2b/8).", "Pâdişâh hâslarından birkaç mu'temed kişileri kığırdı (11b/14)."

2.2. Kelime Gruplarından Oluşan Özneler

İsim tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, bağlama grubu, unvan grubu, ayrılma grubu görevindeki kelime grupları özne olarak kullanılabilir. Metinde sözü edilen kelime gruplarıyla ilgili kullanımlara rastlanmaktadır.

İsim Tamlamalarından Oluşan Özneler

"Ni'met sevgüsü cân-ı dimâğna sinmişdi (12b/3).", "Çalabuñ rahmet denizi kaynayub taşıdı (12b/11).", "Oğlanuñ sıdkı safâsı dostları hakkına ziyâde oldı (15b/5-6)."

Sıfat Tamlamalarından Oluşan Özneler

"Nâgâh bir geyik ol ağa düşdi (10b/6).", "İnine varınca bir çaylak çalub hevâya düğdi (11a/1-2).", "Çün ol yigit gördi (11b/9)."

İsim-Fiil Grubundan Oluşan Özneler

"Ere dört 'avret dahı almak revâdur (14b/2).", "Erden kaçmak maslahat degüldür (17a/6-7).", "Kız ata evinde çok turmak suya benzer (17a/7)."

Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Özneler

"Serâyılar yıkıcı melekü'l-mevt heybeti ire (18a/3).", "İşledükleri işüñ cezasın bulacak vakt oldı (18a/11).", "Pâdişâhlar katında olanlar nice dirileler (26a/7)."

Bağlama Grubundan Oluşan Özneler

"Katılık ve zahmet saña irişe (6b/1).", "İmâret ve sözleri nâfiz ve hükmleri revân-idi (18b/14).", "Cehd ü emegümüz zâyi' olmaya (19b/2)."

Unvan Grubundan Oluşan Özneler

"Bir gün Şâh Ardaşir atalık şefkatinden ve 'ayâli, turdı kızı evine vardı (17b/89).", "Melik Ardaşir bu hikmet kelimelerin cân u gönül karub kabul halkasın cân kulağna geçürdi (18b/11)."

Ayrılma Grubundan Oluşan Özneler

"Ol pend-nâmeden biri yâdumdudur (6a/14).", "Bende Hindustân otlarından bir ot vardır (14b/8).", "Pâdişâhuñ hâdimlerinden birisi düş gördi (21a/7)."

Farsça Tamlamalardan Oluşan Özneler

"Şâh-ı bâbil şöyle gâdr eyledi (13a/1).", "Şâh-ı Ardaşîr kadîm meliklerden ve ulı selâtînlerden-idi. (16b/14).", "Sâhib-i şer' anı bilüb buyurdu."

2.3. Gizli Özne (Ek Hâlinde Özne)

Cümlede kelime olarak öznenin bulunmadığı durumlarda yüklemdeki kişi eki özne hakkında bilgi verir.

“(Ben) Birkaç gündü kim avladum, yidüm (2b/3-4).”, “(Ben) Varayım, anı dahu alayın, bile geleyin (6a/10).”, “(Onlar) Çün yakın irdiler, atdan indiler (8b/8).”

3. Nesne

“Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir. Nesne sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller, nesneye yönelerek onu etkiler. Nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir” (Karahan, 2017: 25). Özkan ve Sevinçli (2017: 137), isim cümlelerinde ve yüklemi geçişsiz fiil olan cümlelerde nesne bulunmadığını ancak geçişsiz fiillerin birtakım çatı ekleriyle geçişli hale getirilebildiklerini ifade etmektedir.

“İsim görevinde bulunan her türlü kelime veya kelime grubu nesne görevinde kullanılabilir. Nesnelere, bir harekete konu oldukları için ismin cümlelerinde pek bulunmazlar” (Yaman, 1999: 229). Nesnelere belirtisiz ve belirtili nesne olarak iki başlıkta ele alınmaktadır.

3.1. Belirtisiz Nesne

Belirtme hali eki taşımazlar. Genellikle yüklem yanında yer alırlar. “nesne” terimi yanında “düz tümleç” terimi bazı dil bilimciler tarafından kullanılmıştır. Gençan (1975: 90), belirtisiz nesne için “düz tümleç” terimini kullanmıştır. Bunun yanında Koç (1996: 485), belirtisiz nesne için “yalın tümleç” terimini kullanmıştır. Metinde “belirtisiz nesnenin”, kelime halinde cümlede bulunabildiği gibi söz öbeği olarak da kullanıldığı belirlenmiştir:

3.1.1. Tek Kelimedenden Oluşan Belirtisiz Nesne

“Ekinler eküb bağlar dikdiler (9b/5-6).”, “Bir geyik avcısı bir gün ağ kurdu (10b/5).”, “Bir köy ucunda bir kaç oğlanlar bir kör kuyuya taş yumarlar (13a/11-12).”

3.1.2. Kelime Gruplarının Belirtisiz Nesne Olması

Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtisiz Nesnelere

“Arkasından ağır yük indürmüşler (2b/7-8).”, “Çevre bakdı, bir sıçan gördü (10b/6).”, “Avcı geldi gördü bir gökçek geyik dutmuş (11a/2-3).”

Bağlama Grubundan Oluşan Belirtisiz Nesnelere

“Nefis tonlar geyürüb dürr ü cevâhir saçdılar (8b/9).”, “Ol yazıda şehirler ve köyler yabdurasın (9b/2-3).”, “Sende gökçek beniz ve taze yüz gördüm”

3.2. Belirtili Nesne

Belirtme hali eki alan nesnelere. Timurtaş (2012: 70-71) Eski Anadolu Türkçesinde “-ı, -i (<ıg, ig); -(y)ı, -(y)i; -n; -n-ı, -n-i” eklerinin akkuzativ (belirtme hali) eki olarak kullanıldığını ayrıca eksiz akkuzativin de var olduğunu ifade etmektedir. Metinde belirtili nesnelere belirtisiz nesnelere oranla daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Belirtili nesnelere de kelime veya kelime grubu halinde karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. Tek Kelimedenden Oluşan Belirtili Nesne

“Vardum, dostlarım sınıdam (15b/7).”, “Sizi gizleyimem (16b/2).”, “Hâlin, dirliğin sordı (17b/9).”

3.2.2. Kelime Gruplarından Oluşan Belirtili Nesnelere

Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtili Nesnelere

"Bu cümle mālî hevesi yolına telef itdi (15b/10).", "Bir sıçan bir etmegi bir gicede nicesi yir (15b/14).", "Sen birkaç günde elli dostı nice bulduñ (16a/5-6)."

İsim Tamlamasından Oluşan Belirtili Nesnelere

"Benüm yalanumu girçek-ile geçürdiler (15b/6).", "Cihân ahvâlin görmişem (16a/4).", "Her birinüñ mertebesin saña bildüreyin (16a/6)

Edat Grubundan Oluşan Belirtili Nesnelere

"Benüm işbununñ gibi yalanum girçeğe geçürdiler (15b/7)."

Bağlama Grubundan Oluşan Belirtili Nesnelere

"Bu muhal ve yalan sözi görüñ (15b/14).", "Günlerüñ sâfîsin ve zemânuñ bulanuğın görmüşem. (16a/4-5)."

Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Belirtili Nesnelere

Diyecek sözi diyem (28a/10)

Arapça Tamlamalardan Oluşan Belirtili Nesnelere

"Uş ravzatu min riyâzi'l-cenneti gör (10a/8)."

4. Yer Tamlayıcısı

"Yer tamlayıcısı, cümlede yüklem bildirdiği hareket, iş veya oluşun yerini ve yönünü bildiren ögedir. Başka bir deyişle hareketin, oluş ve kılışın yöneldiği, geçtiği veya ayrıldığı yeri gösteren cümle ögesidir. Yer tamlayıcıları, bir isim veya isim gibi kullanılan kelime gruplarıdır" (Özkan ve Sevinçli, 2017: 149). "Yer tamlayıcılarının temel fonksiyonu, zaman ve mekân içerisinde geniş manasıyla yer ve istikamet bildirmektir" (Ergin, 1994: 408). Banguoğlu (2015: 529), "yer tamlayıcısı" terimi yerine "isimleme" terimini tercih etmiştir. Eserde yer tamlayıcıları kelime / kelime grubu olarak bulunmaktadır.

4.1. Tek Kelimededen Oluşan Dolaylı Tümleçler

"Evde de nesne hâzır bulunmadı (2b/3).", "Anuñ eti bize bir kaç gün öyün olur (2b/6)."

4.2. Kelime Grubundan Oluşan Dolaylı Tümleçler

Sıfat Tamlamasından Oluşan Dolaylı Tümleçler

"Ben bu cihândan nasîbüm aldum (7a/10).", "Ol bir ikinciye irdi (7b/10)."

İsim Tamlamasından Oluşan Dolaylı Tümleçler

"Muhabbet ki ezel 'âleminde cânlar arasında var-ıdı (2b/2).", "Varayın anı sizünñ katunñuza getüreyim (2b/6).", "Bir degirmen kapusunda bir eşek turur (2b/7)."

Bağlama Grubundan Oluşan Dolaylı Tümleçler

"Halk dîvden perîden ve âdem oğlundan dirildiler (24b/2-3).", "Yir altında ve harâb yirlerde gizleneler (24b/4-5)."

Edat Grubundan Oluşan Dolaylı Tümleçler

"Bununñ gibi cânavâra bıçak çalalar (11a/4).", "Bununñ gibi işde ma'zürdur (26b/4).", "Cigerümüz yandı, şununñ gibi ma'sûma (12b/14)

İsim-Fiil Grubundan Oluşan Dolaylı Tümleçler

“Velî ben seni götürmekden üşenmezven (6a/1).”, “Hak sözün işitmekden i‘râz kılmazlar (6b/11)

Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Dolaylı Tümleçler

“Bizi kalan yırtıcı canâvarlardan dahı saklaya (37a/2).”

5. Zarf

“Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi bu yönlerden tamamlayan cümle ögesi zarftır” (Karahan, 2017: 32). “Zarfın temel fonksiyonu, fiilin şartlarını ve zamanını göstermesidir” (Ergin, 1994: 408). “Zarf bir isim veya zarf işleviyle kullanılan bir kelime grubu olabilir. Özellikle ikilemeler, edat grupları, isnat grupları zarf işleviyle kullanılan kelime gruplarıdır. Zarf fiil grupları cümlede zarf olarak kullanılır” (Özkan ve Sevinçli, 2017: 143).

5.1. Zarf Görevindeki Yalın Kelimeler

“Pes hiç cevâb virmedi (27b/13).”, “Pâdişâhlık nice isteyelüm (30b/2).”, “Şimdi ki fırsattur disem gerek (31b/7).”

5.2. Kelimenin Ek Alarak Zarf Olması

Eşitlik Hâli Alan Kelimenin Zarf Olması

“Bir gün bayağı âdetince geldi (8a/1).”, “Rahmet beşâretçileri birbir ardınca bu âyeti kulağına degürürler (10a/5).”

Vasıta Hâli Alan Kelimenin Zarf Olması

“Meger işitmiş ki ruzigâr birbiriyle nifâk-ıla dirilürler (7b/12).”, “Vardı, ol ılanla dostlık eyledi (7b/14).”, “Niçe kez toprağ-ıla ve su-y-ıla yuya (30a/7).”

Yön Gösterme Hâli Alan Kelimenin Zarf Olması

“Vucûdı çeşm-i zahm âfetinden kurtarmamak mürüvvet yolından taşra ola (11a/6).”, “Kassâb ilerü geldi (29b/2).”, “‘Akl birle ihtiyâr kıl ki soñra perişân olmayasın (15a/11).”

“-layın” Eki Alan Kelimenin Zarf Olması

“Konuk dahı ogurlayın gördi (22b/9).”, “Oğurlayın gelüb evinde taht altında gizlendi (53b/10).”

5.3. Kelime Gruplarının Zarf Olması

İsim Tamlamasının Zarf Olması

“Rahmet beşâretçileri birbir ardınca bu âyeti kulağına degürürler (10a/5).”

Sıfat tamlamasının zarf olması

“Çevreden perîler katına dirilüb bir dem sohbet itdiler (12b/13).”, “Bu gün uşbu arada bir müşkil iş oldu (12b/14).”, “Heme bu kez ev harâb olub korkduğına uğradı (11a/2).”

Zarf-fiil Grubuyla Oluşan Zarflar

“Şol aradan geçe yürürdüm (39b/8).”, “Firişteler çalab beşâretin getirüb eydürler (10a/7).”

Tekrar Grubunun Zarf Olması

"Dostlarda dahı dostlık dürlü dürlü olur (11a/13).", "Vaktlu vaksuz kakımayasın (30b/5)."

Edat Grubunun Zarf Olması

"Berü" edatı oluşturduğu kelime grubu ile zarf olarak kullanılmaktadır.

"Andan berü kim bu 'âlem yaradıldı (28b/4).", "Çokdan berü müştâk-idüm, sizün hizmetünüze (36b/1-2)."

"Birle" edatı oluşturduğu kelime grubu ile zarf olarak kullanılmaktadır.

"Çün bu evsâf birle meşhür oldı (17a/4).", "Düşmene kılıç dili birle cevâb virmek gerek (19b/6-7).", "Dürlü 'izâz ikrâm birle anı ağırladı (20a/13-14)."

"Gibi" edatı oluşturduğu kelime grubu ile zarf olarak kullanılmaktadır.

"Kimi cenâbetden arınur gibi yunurdu (27b/8).", "İpin üzdi, katı yâdan çıkan ok gibi sıçradı (29b/5).", "Belki ol yırtıcılar senün korkuñdan sıtma dutmuş gibi ditreşeler (30b/6-7)."

"Çün / için" edatı oluşturduğu kelime grubu ile zarf olarak kullanılmaktadır.

"Fâni dünyâ için âhîret işinden gâfil olmaya (26a/1-2).", "Gönül iminliği için and yirine gelsün (32b/10-11).", "Sözi garaz çun söylemeyesin (35a/9)."

"Sonra" edatı oluşturduğu kelime grubu ile zarf olarak kullanılmaktadır.

"Bir zemândan sonra bir şehîr katına irdi. (8b/6-7).", "Birez vakttan sonra gördi şehirdin yaşadın er ü 'avrat, atlu yaya; sancak nakkâre-y-ile geldiler", "Bir kaç günden sonra ayağı ağırdı (21a/2-3)."

Cümle Türleri

Cümle türleri sözdiziminin konu kapsamına giren bir diğer inceleme alanıdır. Cümleler dizim özellikleri gibi birtakım ölçütler esas alınarak araştırmacılar tarafından kategorize edilmiştir. Karahan'ın tasnifinin esas alındığı bu bölümde metne ait 2a/2b numaralı varak, cümle türleri incelemesi için örneklem olarak seçilmiştir.

1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

1.1. İsim Cümlesi

Yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. Cevher fiili ve ekleri ile cümle bir yargıya bağlanır. Metinde isim cümlelerinin fiil cümlelerine oranla az sayıda olduğu belirlenmiştir. Tespit edilen isim cümlelerinden bazıları şu şekildedir:

"Gövdede cân var iken gitmek gerek (2a/6-7).", "Bu meger gök armağanı-y-ıdı (2a/13).", "Muhabbet ki ezel âleminde cânlar arasında var-ıdı (2b/2)."

1.2. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli fiilden oluşan cümlelerdir. Metindeki cümlelerin çoğunluğu fiil cümlesidir. Tespit edilen fiil cümlelerinden bazıları şunlardır:

"Pes kardaşın kığırub eyitdi (12a/10).", "Tamâmen sıdk birle Nevharaya muhabbet gösterdi (11b/6).", "İşitdüm ki bir geyik avcısı bir gün ağ kurdı (10b/5)."

2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Yargıyı üzerinde taşıyan yüklem Türkçenin sözdiziminde sonda yer alır. Ancak bu değişmez bir özellik olmayıp farklı sebeplerle başta veya ortada da yer alabilmektedir. Yüklem sözdizimindeki konumlanışına göre kurallı (düz) cümle ve devrik cümle olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir.

2.1. Kurallı (düz) Cümle

Yüklemi sözdiziminde sonda bulunan cümleler kurallı (düz) cümle olarak adlandırılmaktadır. Metinde gerek isim gerekse fiillerin yüklem olduğu cümlelerin çoğunlukla kurallı olduğu metinde göze çarpmaktadır.

“Bir yıl temâm, pâdişâh olur (9a/6).”, “Doğıcak vakt ol meşîme ayrılır (9b/14).”, “İsâ nefesi gibi ölmüş gönülümüzi diriltidün (10a/13).”

2.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelerdir. Özellikle şiirlerde ve şiirsel ifadelerde anlatımı sıra dışı ve etkileyici kılmak gibi farklı sebeplerle bu cümle tipine yer verildiği görülmektedir. Metinde devrik cümle yapısına çok az sayıda rastlanmıştır. Cümleler genellikle kurallıdır. Metinde görülen bazı devrik cümleler şunlardır:

“Evvel yaradıldı nutfeden (9b/11).”, “Bir gün turdı pâdişâh hazretine varmağa (11b/12).”, “Nevhara girü döndü gussalu (11b/13).”

3. Anlamlarına Göre Cümleler

“Her cümle yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır” (Karahan, 2017: 103). Hem isim cümleleri hem de fiil cümleleri için olumlu veya olumsuzluk değerlendirmesi yapılabilir.

3.1. Olumlu Cümle

Bir iş, oluş, hareket ve düşüncenin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümleye olumlu cümle denir (Özkan ve Sevinçli, 2017: 172).

“Dükkânı yanında bir bağçe var-ıdı (29b/6).”, “Bir gün bir kuduz ite uğradı, eyitdi (32a/1).”, “Bu sözleri cân kulağıyla işitmek gerek (34b/3).”

3.2. Olumsuz Cümle

“Yüklemi olumsuz bir yargı bildiren, yargıyı olumsuz olarak ortaya koyan cümledir. Fiil cümleleri “-mA, -mAz” olumsuzluk ekiyle; isim cümleleri değil edatıyla olumsuz yapılıdır” (Özkan ve Sevinçli, 2017: 176).

Olumsuzluk Eki “-mA” ile Kurulan Olumsuz Cümleler

“Senün gibi dost geldi, evde de nesne hâzır bulunmadı (2b/3).”, “Çakal eyitdi size zahmet olmasun (2b/5).”, “Hiç ta’lil birle yavuzlar-ıla bilişlik eylemeş (7b/9-10).”

“degül” Sözcüğü ile Kurulan Olumsuz Cümleler

“İllâ ol uslu degülmiş (14a/10).”, “Bu sözün hoz hayâli hergiz anun içinden gidesi degül (14b/6-7).”, “Sıçan çerb yimek aceb degül (15b/5).”

“Ne... ne...” Bağlacı ile Kurulan Olumsuz Cümleler

"İlan ne seni koyadı ne yavruñı (29a/2).", "Ne göresi gözi var ne işidesi kulağı var (34b/13).", "Ne yürümege fermânı ne size mazarrat degirebilür ve ne assısı dokınur (34b/14)."

"Yok" Sözcüğü ile Kurulan Olumsuz Cümleler

"Zîrâ dîv ile âdem oğlanı arasında hiç vech birle dostlık yokdur (13b/1).", "A'zâlarda nesneyi bellü bilmek gözden yig yokdurur (20b/6).", "Her çend ki öñdinden aramızda bilişlik yokdur (29b/12)."

Soru Kalıbıyla Kurulan Olumsuz Cümleler

"Yapı bakımından olumlu olan bazı cümleler anlamca olumsuzdur. Soru eki veya soru kelimesi, olumlu bir cümleye olumsuz bir anlam kazandırabilir. Böyle cümlelerin soru mu, olumsuzluk mu ifade ettiği bağlamdan anlaşılabilir" (Karahan, 2017: 106). Metinde soru kalıbıyla kurulan ancak anlam bakımından olumsuz olan cümlelerden bazıları şunlardır:

"Çakal saña kulavuz ola sen anda ne rāhat olasın (6b/06).", "İmdi konşu hakkını nice yıkam ya anı nice ele getürem (14a/6).", "Pes her kim yüzmek bilmeye ceyhuna nice gire (14b/4)."

4. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

Hüküm ifade eden ve birleşerek metinleri oluşturan cümleler anlamca birbirlerine yaklaştıkları durumlarda farklı şekillerle bağlanabilmektedirler. Karahan'ın tespit ettiği (2017: 85-95) "Bağlama Edatları, Ortak Cümle Öğeleri, Ortak Kişi ve Kip Ekleri Ve Anlam İlişkisi" alt başlıkları üzerinde duracağımız başlıklardır.

4.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

"Bağlama edatları, cümleleri veya cümle içinde kelimeleri ve kelime gruplarını ya mana bakımından yahut şekil itibariyle birbirine bağlayan sözlere (Hacıeminoğlu, 1971: 112). Metinde tespit edilen bağlama edatlarıyla bağlanan cümlelerden bazıları şunlardır:

"Ki" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

Hacıeminoğlu (1971: 167) aslen Farsça olan "ki" edatının Türkçenin Kıpçak, Çağatay ve Batı Türkçesi sahalarında yardımcı cümleyi asıl cümleye bağlama vazifesini görmek üzere kullanıldığını ileri sürmektedir. Ancak bu vazifeyi görürken yardımcı cümle ile asıl cümle arasında kurduğu ilginç; sebep, sonuç, açıklama, belirtme ve kuvvetlendirme bakımlarından olduğunu da ifade etmektedir.

Çağatay (1964: 250), fiilden sonra gelen "ki"lerin eski "erki"nin kalıntıları olduğunu, bazı yerlerde sözcük tekidi veya vurgu kanunlarına uyararak yerlerini değiştirdiklerini veya genellikle Uygurlardan sonra yeni devrin etkisi ile bu "ki"lerin Farsça sanılarak cümlede değişikliğe uğradığını dile getirmektedir. Metinde yer alan örnekler şöyledir:

"İşitdüm ki bir çakaluñ bir bāğ katında ini var-ıdı (2a/2).", "‘ Aceb görürven ki kişi bu günü yarına koya (6a/8).", "İmdi dilerem ki bu işüñ tahkikin baña bildüresin (9a/4)."

"Ve" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Bir ayruk yir buluñ, didi ve anı koyub bir dosta dahı vardılar (16a/11).", "Şahnâdan korkaram ve bu işde bahil degülem (16b/1).", "Ol tamām dosta vardılar ve hâl niteligin didiler (16b/3)."

"Dahu" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Üzüm yemiş *dahu* gaflet uykusına düşmüş (2a/3).", "Yalunuz ol iş degül *dahu* eydürmiş kim bir ayruğıla düzildi (14b/5).", "Olmaya kim bizüm işimüz *dahu* ancılayın ola (23b/1)."

"Ve dahu" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Yiglik ve artukluk istersiz *ve dahu* şermsârlığa uğrayasız (22b/3).", "Meselâ od, su, yil, toprak gibidür *ve dahu* hâsıl olan nesnelerdür (24b/7).", "Hergiz ölümü kendüye yakın görmeye *ve dahu* kanâ'atı terk idüb halk mâlını tama'ide (20a/3)."

"Yâhud" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Bu meger gök armağanı-y-ıdı *yâhud* rûhânî 'âlemden 'inâyet tuhfeleri-y-ıdı (2a/13).", "Dükeli dostların dîvâr nakşiyimus *yâhud* diken ağacı (16a/13).", "Melik Dâzime'i hergiz kabûl itmeye *yâhud* şöyle düşdi kim, girü durmaya (28b/14)."

"Ammâ" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Sizi gizleyimem *ammâ* bu gövdeyi gizleyem (16b/2).", "Egerçi sen atadan anadan fahr dutarsın *ammâ*, erden kaçmak maslahat degüldür (17a/6-7).", "Toğru ve ma'küldür, *ammâ* hiç vakt anların işinden dek turmak olmaz (19b/4)."

"Zîrâ" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Ol kitâb vücûdı bize dükeli memleketden artukdur. *Zîrâ* memleket kimseye bâkî kalmaz (7a/1).", "Baña gitmek gevez gelür. *Zîrâ* ki sonjümde sizim gibi oğlanlarum vâ (7a/14).", "Bu kardaşlıktan murâd, toğru yârdur. *Zîrâ* sulbî karındaş ki sevgüden irak ola (15a/4)."

"Çün" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

Ergin (1994: 343) "çün" ile birlikte "çü" nün cümle başı edatı olarak "çünkü, zira" anlamında eskiden kullanıldıklarını ifade etmektedir. Ediskun (1999: 305), bağlaç olarak tanımladığı "çünkü" nün Eski Türkçede bulunmadığını dilimize Farsçadan geçtiğini ve XIV. yüzyıla kadar "çün" şekliyle kullanıldığını belirtmektedir. Metinde "çün" edatı ile birlikte "çünki" nin de kullanıldığı görülmektedir.

"Bu mihnet çengelinden beni kurtarısın *çün* bu mehlekeden kurtılam (10b/9).", "Bir gün turdı pâdişâh hazretine varmağa, *çün* kapuya irdi (11b/12).", "Ol şâhzâdei bile aldı *çün* şikâr yirine vardılar (12b/5)."

"Çünkü" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Bir yıl temâm, pâdişâh olur *çünkü* yıl temâm olur (9a/6).", "Beni yimekten saña ne fâyda ola *çünkü* toymazsın (30b/12)."

"Ammâ" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Eşek girçek eydürsün, didi *ammâ* benüm atamdan baña bir pendnâme mîrâs degmişdür (6a/8).", "Nâçâr varmak gerek, *ammâ* baña gitmek genez gelür (7a/14).", "Nevhara bu töhmetden arudur *ammâ* anı göricek gönjüm ürker (12a/2)."

"Lâkin" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

Hacieminoğlu (1971: 176) "lakin, lîk" şeklinde de kullanılan "lâkin" in aslen Farsça olduğunu; Çağatay, Kıpçak ve Batı Türkçesi sahalarında görüldüğünü ileri sürmektedir. Batı Türkçesinde hem Eski Anadolu hem de Osmanlıca devrelerinde kullanıldıklarını da eklemektedir.

"İy oğul, bu söze 'akıl güler *lîkin* biñ göz-ile seni ağlamak gerek (15b/8).", "Senün buyruguna mutî' ve munkād olalar *lîkin* bu şöyle ola (30b/4).", "Çetük bu söze inanmadı, *lîkin* hâtır melûl oldu (33a/14)."

"Niteki / Nitekim" Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

"Anuñ dahı sonı düşmānlık olur *nite kim* Bābil pādişāhıla pādişāh-zāde arasında oldu (12a/5-6).", "Dostın belāya koyub kendü kurtılmak ister. *Nite kim* ol bir demürce itdi. (13a/9).", "Ol sınanmışdur. *Nite kim* ol bāzirgān dostuñ sınadı (14b/12)."

Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları ile Bağlanan Cümleler

Hacıeminoğlu (1971: 261) bu edatların grupları, unsurları birbirine mukayese suretiyle bağladığını ve genellikle bağladıkları unsurlardan önce geldiklerini dile getirmektedir.

"*Gāh* gözlerinden hūblar gāmesin hayāl itdi *gāh* boynında güzeller hūsnin andı (11a/3).", "Ne andan korkar ve ne andan fāyda umar (42b/13)."

4.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

"Art arda sıralanan cümleler arasındaki anlam ilişkisi, ortak cümle öğeleri ile de sağlanabilir. Bağlantıyı, gerektiğinde başka unsurlar destekler, pekiştirir" (Karahan, 2017: 91). Hengirmen (1998: 357) anlam yakınlığı nedeniyle birbirine bağlanan cümleleri "sıralı cümleler" olarak tanımlamakta, bunlardan öge ortaklığı bulunanları "bağımlı sıralı cümleler", öge ortaklığı bulunmayanları "bağımsız sıralı cümleler" olarak adlandırmaktadır. Metinde tespit edilen öge ortaklığı ile bağlanmış cümlelerden bazıları şunlardır:

Ortak Yüklemliler

"Kadīm dostlar eyüde, yavuzda sınanmışlardır (8a/8).", "İşbunca halāyık arasında ben sıdk ve toğrulık eserin ve islām nişānın sende gördüm (9a/3).", "Bu sarb hāletden ve bu müşkil vākı'adan kurtulasın (9a/11)."

Ortak Özneliler

"Çakal arkun arkun eşek katına geldi, rüzigār zahmetinden sordı (2b/8).", "Kurd bu sözi maslahat gördi. Pes yile yile geldi (2b/7).", "Geyik geldi, yüz yire koyub selām eyledi (37b/9)."

Ortak Nesneliler

"Ol dāsitanı buyurun, işidelüm (8a/12).", "Musāfiri dutdılar, siyāset yirine iletdiler (13b/8).", "Ol pādişāhuñ bir sevgülü oğlı varıdı, anı dutdı, delü eyledi (13b/9)."

Ortak Yer Tamlayıcılar

"Çevre şehirlerden yapucılar ve dürgerler dirşürüb ol yazıda şehirler ve köyler yabdurasın (9b/2).", "Anlaruñ katında soyındı, tenin gösterdi (11b/14).", "Ol şehirde resm eyleymiş ki her yıl bir bellü günde bir garīb kişi kurbān eyleylermiş (13b/5)."

Ortak Zarflılar

"Doğıcak vakt ol meşime ayrılır ve yaratılmak serhaddinden dünyā kapusına gelür (9b/14).", "Henüz niyaz içindeyiken meger perîler meliki hemişe gelürüdi, ol ağaç dibinde otururdu (12b/12).", "Bu gün uşbu arada bir müşkil is oldu kim cigerümüz yandı (12b/14)."

4.3. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Karahan (2017: 92), cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada ortak kip / şahıs eklerinin de rolü olduğunu ifade etmektedir. Her cümlede tekrarlanabilen bu eklerin ardışıklığı durumunda tekrardan kaçmak üzere bu eklerin bir kısmının son cümleye kaydırılabileceğini dile getirmektedir. Bu durumda cümleler arasındaki anlam ilişkisinin de pekişeceğini ileri sürmektedir.

“Pâdişâhlık uyanın senün elün virürem. Seni bu oğlançuğa vâsî kıluram (12a/11).”, “Şâh oğlanı aldı, bir halvet yire vardı, esirgemedin iki gözün çıkardı, yirinde koyub gitdi (12b/6).”, “Bir gün bağa bu dilküyi sora geldi, ahvâlin bildi, eyitdi (14a/4).”

4.4. Anlam İlişkisi ile Bağlanan Cümleler

Karahan, bir metnin art arda sıralanan ve aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan cümlelerden meydana geldiğini ifade etmektedir. Cümleler arasındaki ilişkinin “şahıs, zaman, mekân, nesne ve harekete ait kavramlarda karşılaştırma, açıklama, büyüklük-küçüklük, azlık-çokluk, genellik-özellik vb. bakımlardan sıralama, dereceleme; zıt veya benzer kelimelerle oluşturulan anlam paralelizmi, aynı kavram alanına giren kelimeler” ile de sağlanabileceğini ifade etmektedir. Konunun kapsamlı bir çalışma konusu olduğu düşünüldüğünden bu çalışmada ele alınmamıştır.

Bulgular ve Sonuç

1. Metnin incelenilen bölümünde genellikle kurallı fiil cümleleri kullanılmıştır. Az da olsa devrik cümlelere ve isim cümlelerine rastlamak mümkündür. Bu durumun eserin mensur olmasıyla ilişki olduğu düşünülmektedir.

2. Anlamları bakımından olumlu ve olumsuz olarak iki grupta incelenen cümlelerden yüklemi fiil olanlarda “-mA” ekinin, isim olanlarda ise yok ve degül kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca hem isim hem de fiil cümlelerini olumsuz yapan “ne ... ne...” bağlacına da yer verildiği tespit edilmiştir. İncelenen 92 cümleden 3 tanesinin olumsuz, 92’sinin olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu da müellifin aktarmak istediği mesajı olumlu yapılarla aktarma üslubunu tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

3. Cümle müstakil bir yapı olarak değerlendirildiğinden dolayı “basit, birleşik vb.” tasniflere yer verilmemiştir.

4. Cümlelerin sıklıkla birbirine bağlama edatlarıyla bağlandığı görülmektedir. Bu da cümleler arası anlam bağının güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. En çok göze çarpan edatlar “pes ve kim” edatlarıdır.

5. Metinde eksilteli cümlelerin nadiren tercih edildiği, sadece yüklemden oluşan cümlelere de yer verildiği göze çarpmaktadır.

6. *Marzuban-name Tercümesi*’nin tümü üzerinde yapılacak bir sentaks çalışmasının Eski Anadolu Türkçesi sözdizimi özellikleri bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Cümle türleri açısından örneklem yöntemi ile seçilen varak (2a/2b) üzerinde cümleler yüklemine türüne ve yerine göre incelendiğinde aşağıdaki nicel sonuçlara ulaşılmaktadır.

Tablo II. Yüklem Türüne Göre Cümleler

Yüklem türüne göre	Sayısı	Oranı
--------------------	--------	-------

İsim cümlesi	7	%7,60
Fiil cümlesi	85	%92,40
Toplam cümle	92	%100

Tablo III. Yüklemin yerine göre cümleler

Yüklem yerine göre	Sayısı	Oranı
Kurallı cümle	91	%98,92
Devrik cümle	0	0
Eksilteli cümle	1	%1,08
Toplam cümle	92	%100

Kaynaklar

- Aktan, Bilal (2016). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Banguoğlu, Tahsin (2015). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Çağatay, Saadet (1964). Türkçede ki<erki. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 11, 245-250. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38262/442531>
- Delice, Halil İbrahim (2017). *Türk Dil Bilgisi Toplantıları, Birleşik Fiil, Bildiriler ve Tartışmalar*, Ankara: TDK Yayınları.
- Demirci, Ümit Özgür (2016). *Eski Türkçede Fiiller*, İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Deny, Jean (1941). *Türk Dili Grameri; Osmanlı Lehçesi (Tercüme eden Ali Ulvi Elöve)*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Ediskun, Haydar (1999). *Türk Dilbilgisi: Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1984). *Kutadgu Bilig Grameri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1994). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak yay.
- Gabain, Annemarie Von (1988). *Türkçede Fiil Birleşmeleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Gencan, Tahir Nihat (1975). *Dilbilgisi*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1971). *Türk Dilinde Edatlar: En Eski Türkçe Metinlerden Zamanımıza Kadar-Yazı Dilinde*, İstanbul: MEB yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2016). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller: En Eski Türkçe Metinlerden Zamanımıza Kadar-Yazı Dilinde*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hatipoğlu, Vecihe (1972). *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, Leyla (2017). *Türkçede Sözdizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karasoy, Yakup ve Yavuz, Orhan (2004). *Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, 3. Baskı, Konya: Tablat Kitabevi
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2017). *Marzuban-name Tercümesi: Destur-ı Şahi*, Ankara: TDK Yayınları.

- Koç, Nurettin (1992). *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Koç, Nurettin (1996). *Dilbilgisi*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Kurtuluş, Rıza (2004). "Merzübanname", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 29), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 257-58.
- Özkan, Abdurrahman (2013). "Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya.
- Özkan, Mustafa ve Sevinçli, Veysi (2017). *Türkiye Türkçesi Sözdizimi (Kelime Çözümlemeli)*, İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Tekin, Şinasi (2000). Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve Güzide Kitabı'nın Tercüme Hikâyesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 45 (1997) , 150-194.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45020/561061>
- Timurtaş, Faruk Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Topaloğlu, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Toparlı, Recep; Karataş, Turan ve Vural, Hanifi (1996). *Türk Dili*, Sivas: Seyran Yayınları.
- Turan, Zikri (1999). Cümlelerin Yapısı ile ilişkilendirilen "Basit" ve "Birleşik" Kavramları Üzerine", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, s. 299-311.
- Yaman, Ertuğrul (1999). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Sözdizimi Bakımından Karşılaştırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yelten, Muhammet (2019). *Eski Anadolu Türkçesi: Dil Bilgisi ve Metinler*, İstanbul: Arel Üniversitesi Yayınları.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/June 2020), s. 188-197.
Geliş Tarihi-Received: 02.02.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 23.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması Üzerine Sentaktik Bir İnceleme

A Syntactic Analysis on Gonbad Manuscript of the Book of Dede Korkut

Mahsun Atsız*

Öz

Oğuzlarla ilgili sosyal, siyasi, kültürel pek çok bilgi içeren Dede Korkut Kitabı, birçok araştırmacının belirttiği gibi, Türk dili ve edebiyatının başyapıtlarından biridir. 2018 yılına kadar Vatikan ve Dresden olmak üzere sadece iki yazması bilinen bu esere, Günbet yazmasının bulunmasıyla yeni bir anlatı (boy) daha eklenmiştir. Bu yazma 31 yapraktan oluşmaktadır. XVIII. bölümü hariç tutarsak, yazmada yiğitliğin nitelikleri konusu işlenmiştir. Yazmanın 16.- 18. yüzyılları arasında Azerbaycan Türkçesi ile yazıldığı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Dede Korkut Kitabı'nın Günbet yazması üzerine sentaktik bir inceleme yapmak ve bu yazma üzerine yapılacak yeni gramer çalışmaları için bir veri sunmaktır. Bu eksenle, makale iki temel bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Dede Korkut Kitabı'nın Günbet yazmasında kelime grupları incelenmiş, ikinci bölümde ise yazmadaki cümle yapıları ele alınarak basit ve birleşik cümleler incelenmiştir. Özellikle birleşik cümleler incelenirken yazmada değişik türden cümle çeşitleri tespit edilerek örneklendirilmiş ve bu örneklere göre başlıklar ve temel çerçeve belirlenmiştir. Kelime grupları ve cümleler incelenirken çalışmanın malzemesini daha zengin kılmak için Dede Korkut Kitabı'nın Dresden yazmasına ve Eski Anadolu Türkçesi'ne ait bazı örnekler verilmiştir. Böylece, okurun zihninde daha bütüncül bir gramer şeması verilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Günbet yazması, Dede Korkut Kitabı, sentaks, kelime grupları, sentaktik inceleme.

Abstract

The Book of Dede Korkut, which contains a lot of social, political and cultural information about Oghuzs, is one of the masterpieces of Turkish language and literature, as many researchers have mentioned. Only two manuscripts of this book, Vatican and Dresden, were known until 2018. However, a new epos was added to this book with the discovery of Gonbad Manuscript. This manuscript comprises 31 leaves and except for section XVIII, it is about the qualities of bravery. It is estimated that the manuscript was written in Azerbaijan Turkish between the 16th and 18th centuries.

The aim of this article is to make a syntactic analysis on Gonbad Manuscript of the Book of Dede Korkut and to present a data for new grammar studies on this manuscript. Hence, the article consists of two basic parts. In the first part, word groups in Gonbad Manuscript of the Book of Dede Korkut have been examined. In the second part, simple and complex sentences

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Eski Türk Dili Anabilim Dalı, e-posta: burakatsiz@outlook.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2512-4504>.

have been analyzed by considering the sentence types in the manuscript. Especially while examining complex sentences, different sentences types in the manuscript were identified and exemplified. Depending on these, titles and basic frame have been determined. When word groups and sentences were investigated, some examples of Dresden Manuscript of the Book of Dede Korkut and Old Anatolian Turkish were given in order to make the material of the paper more detailed. In this way, a more holistic grammar chart was intended to be given in the reader's mind.

Keywords: Gonbad Manuscript, the Book of Dede Korkut, syntax, word groups, syntactic analysis.

Introduction

The Book of Dede Korkut, which contains a lot of social, political and cultural information about Oghuzs, is one of the masterpieces of Turkish language and literature, as many researchers have mentioned. Only two manuscripts of this book, Vatican and Dresden, were known until 2018. However, a new epos was added to this book with the discovery of Gonbad Manuscript. This manuscript comprises 31 leaves¹ and except for section XVIII, it is about the qualities of bravery.² It is estimated that Gonbad Manuscript was written in Azerbaijan Turkish between the 16th and 18th centuries. Shahgoli et al. give information about the date of writing of the manuscript: "The conclusions reached through this study show that Gonbad manuscript is probably written down in the second half of the 16th century in Safavid Iran/Azerbaijan and copied in the second half of 18th century in Qajar period in the same area. The language of the work is of a mixed character showing characteristics of transition period from later Old Oghuz Turkish to Early Modern Turkish of Iran and Azerbaijan, namely those of Tabriz and Ardabil. Another linguistic stratum, though restricted, can be determined as the orthographical, lexical and grammatical structures peculiar to Eastern Turkish. These Eastern Turkish features along with dialectal features evidently related to Turkish dialects of İnan and Azerbaijan distinguish Gonbad manuscript from Dresden and Vatikan manuscripts." (Shahgoli et al., 2019: 148)

Azemoun explains it as: "Yazmanın dili esasen Azerbaycan Türkçesidir. Ancak mastar ekinin *gelmak* ve *eksilmak* örneklerinde olduğu gibi yalnız kalın şeklinin kullanılması ve sözcük başındaki /y/ sesinin düşürülmesi konusunda biraz aşırıya kaçarak *yıpranmak* ve *yumrulmak* gibi sözcüklerin bile başındaki sesinin düşürülmesi Tebriz ağzının özelliklerini taşıyor. Buna karşılık Dede Korkut'un dili de ağırlığını duyuruyor." (Azemoun 2019: 134).

Ekici names the manuscript as "Turkistan / Turmensahra": "Bu yeni yazmanın Sirderya ile Anadolu coğrafyası arasında yazılmış olabileceğini, tahminen 16.-18. yüzyıllarda başka bir nüshadan veya sözlü gelenekten yazıya geçirilmiş olabileceğini belirtelim. Söz konusu yazma nüsha hâlen şahıs elinde bulunduğu ve dostumuzun yaşadığı bölgenin de kadim Türkistan coğrafyasında kalması ve bunlardan daha önemlisi böylesi bir yazma eser Türk Dünyasının tamamına ait olduğu için, bu yazmayı "Türkistan/Türkmensahra" nüshası olarak adlandırmanın doğru bir tercih olduğunu özellikle vurgulayalım." (Ekici 2019b: 8).

Ercilasun clarifies to us the following information about the manuscript in his article: "Metnin zamanını anlamak için 16. yüzyılda istinsah edilmiş olan önceki Dede Korkut nüshalarıyla ve bugünkü Azerbaycan Türkçesiyle karşılaştırmalar yapmak

¹ (Shahgoli et al., 153: 2019).

² (Ibid 165)

gerekir. Yaptığım karşılaştırma sonunda önceki nüshalarda bulunmayan, fakat bugünkü Azerbaycan Türkçesine ait olan özellikler tespit ettim. Bu özellikler yeni nüshanın 17. yüzyıldan önceye ait olamayacağını gösterir. Metin muhtemelen 17-18. yüzyıllara, yani son dönem Azerbaycan Türkçesine aittir.” (Ercilasun 2019b: 10).

As is seen above, researchers acknowledge that Gonbad Manuscript was written/copied in Azerbaijan Turkish between the 16th and 18th centuries.

After Gonbad Manuscript was discovered, several scientific studies were published on it. In publication of Shahgoli et al., there is detailed information about the manuscript and its linguistic features³. Besides, Azmun⁴ and Ekici⁵ published the new manuscript of the Book of Dede Korkut⁶. Ercilasun dealt with the manuscript in terms of theme, links, place, time and transcription⁷.

In this paper, I'll analyze this manuscript under two headings: word groups and sentences. Therewithal I will give instances of Dresden Manuscript⁸ and Old Anatolian Turkish texts. The reason I do this is to provide a short comparison opportunity with these texts and to present richer data as part of the study.

1. Word Groups: Word groups, as stated in many Turkish grammar books, are phrases that have at least two words and a structural and semantic integrity. In Gonbad Manuscript, some of word groups can be listed as follows:

a. Noun Phrase: It consists of two or more nouns and in this manuscript, the head of phrase can be used alone or with the genitive case.⁹

arı dīn-li dost Muḥammed gelür uçmaķunḡ kapusını açmaķ-içünḡ Gonbad Manuscript 1a.6-7 (Shahgoli et al. 2019: 199) “Having a clean religion, friend Mohammed comes to open the door of heaven.”

mere seḡ menüm nāmerd gözüüm Gonbad Manuscript 28b.13 (Shahgoli et al. 2019: 224) “Hey you, my craven eyes!”

Allāh evi geḡ Ka'beye kimler varmaz Gonbad Manuscript 1b.9 (Shahgoli et al. 2019: 200) “Who would not reach the great Kaaba, the home of God?”

şeḡā yüzli Muḥammed dīn serveri Gonbad Manuscript 2b.10 (Shahgoli et al. 2019: 202) “The clear-faced Mohammed is the leader of religion.”

ana raḡmi Dresden Manuscript 4a.10 (Özçelik 2016: 15) “Uterus”

Old Anatolian Turkish: bizüm delilümüz “Our proofs” (Turan 1996: 147).

b. Adjective Phrase: This phrase has an adjective or adverbial head and at least one noun. As head of phrase, adjective may modify adjective phrases as well as nouns and noun phrases.

³ (Shahgoli et al., 2019)

⁴ (Azmun, 2019)

⁵ (Ekici, 2019a)

⁶ Additionally, see Ercilasun (2019a) for the new manuscript of the Book of Dede Korkut and relevant publications.

⁷ (Ercilasun, 2019b)

⁸ Since the examples I prepared from Vatican Manuscript are similar to Dresden Manuscript, I did not include any examples of this manuscript. You can see for detailed information on Vatican and Dresden Manuscript (Özçelik 2016: 60-71).

⁹ For the genitive cases, see (Shahgoli et al. 2019: 181)

Hağ Ta'ālā gökden Qur'ān endürdi arı dīn-li Muḥammede oğumak-ıçün Gonbad Manuscript 1a.1 (Shahgoli et al. 2019: 199) "Supreme Being (God) sent the Qur'an from heaven to Mohammed, who has a clean religion in order to read."

toğsan bir min sözcük ortaluğdan geldi geçti Gonbad Manuscript 1a.4 (Shahgoli et al. 199: 2019) "Ninety one thousand words came and passed from the ground."

çok igidün güci yétmez Gonbad Manuscript 11b.1 (Shahgoli et al. 2019: 210) "Most valiant men can't afford it."

yalan söz Dresden Manuscript 4a.11 (Özçelik 2016: 15) "Untruthful promise"

Old Anatolian Turkish: *devletlü gişiler* "Fortunate ones, rich ones" (Turan 1996: 148).

c. Postpositional Phrase: In Turkish, as is known, substantives or nouns precede postpositions. Accordingly, it is called as 'postposition' instead of 'preposition'. This phrase is formed by a noun or substantive.

ḥabībüm dostum olan ol Burākı minsün mi'rāca gelmak-ıçün Gonbad Manuscript 1a.2-3 (Shahgoli et al. 2019: 199) "My precious friend Burak (the transporter of Mohammed) should journey to come to Miraj (Prophet Mohammed's ascension)."

ekmegine kıyan İbrāhīm'ül-Ḥalīl kimi saḥi gerek Gonbad Manuscript 1b.11-12 (Shahgoli et al. 2019: 200) "It is necessary to be generous and to share [our] bread (table) like Halil İbrahim."

yēddi günden şonra kabağımı kavzadum Gonbad Manuscript 26a.7-8 (Shahgoli et al. 2019: 222) "After seven days I opened my eyes."

*kartaş için*¹⁰ Dresden Manuscript 136a.5 (Özçelik 2016: 543) "For the brother"

'ağd vaqtından berü "Since the time of contract" (Turan 1996: 150).

d. Repetitive Phrase: Repetitive phrase may consist of synonymous, antonymous or same words lined up in a row. In addition, the phrase may create by repeating the suffixes in the word: *kağkara* Gonbad Manuscript 4a.3 (Shahgoli et al. 2019: 204).

āḥir şon danışdı arı dīn-li dost Muḥammed ümmet sözün rahmet ile şefkat-ıçün Gonbad Manuscript 1a.5-6 (Shahgoli et al. 2019: 199) "Having a clean religion, friend Mohammed eventually spoke the word of the ummah for compassion and mercy."

kara bulut ötende gübür gübür gübürdenür Gonbad Manuscript 10a.6-7 (Shahgoli et al. 2019: 209) "When the dark cloud passes, [the pied violent tiger] makes a loud noise."

Allah Allah Dresden Manuscript 3a.12 (Özçelik 2016: 11) "By Jove!"

Old Anatolian Turkish: *zinhār zinhār* "Never!" (Turan 2000: 28).

e. Verbal Phrases: These phrases involve generally one or more parts of sentence by taking verbal noun¹¹, participial¹² or converbial¹³ suffixes.

¹⁰ See (Shahgoli et al., 171: 2019) for the writing nasal n (n) in Gonbad Manuscript.

¹¹ For verbal noun suffixes, see (Shahgoli et al., 192: 2019)

¹² For participial suffixes, see (Shahgoli et al., 192-193: 2019)

¹³ For converbial suffixes, see (Shahgoli et al., 193-194: 2019)

i. Verbal Noun Phrase: arı dîn-li dost Muḥammed gelür uçmaḳuḅ ḳapusını açmaḳ-
içün Gonbad Manuscript 1a.6-7 (Shahgoli et al. 2019: 199) "Having a clean religion, friend
Mohammed comes to open the door of heaven."

ağlamağıla nesne mi olur Dresden Manuscript 152b.7 "What can be done by
crying?"

Old Anatolian Turkish: *pîrlikde yigitlenmek* rüsvâylıqdur "It is a shame to act like a
young man in old age." (Turan 1996: 190).

ii. Participial Phrase: *altı ḳardaş bir arada olduğı* arḳa güci Gonbad Manuscript 2b.11
(Shahgoli et al., 202: 2019) "The coexistence of six brothers is the back force."

ata adını yöritmeyen ḳoyrad oğul Dresden Manuscript 4a.9 (Özçelik 2016: 15)
"Hellion who does not maintain his ancestor's name."

Old Anatolian Turkish: *bulardan artanı* beytü'l- mālda qoyalar "They should put in
public treasury that which remained from them." (Turan 1996: 196).

iii. Converbial Phrase: *naḳḳâreler döğülen*de yürek köper gönjül ḳalḳar Gonbad
Manuscript 3b.8 (Shahgoli et al., 204: 2019) "When the drums beat, hearts swell and
desires rise."

ecel va 'de ermeyince kimse ölmez Dresden Manuscript 3a.13-3b.1 (Özçelik 2016: 11-
12) "If one's dying day doesn't come, that person will not die."

Old Anatolian Turkish: *birgün bu ilçiyile oturur iken* Qısrı Büzürcmihre sorar "One
day when he was sitting with this [foreign] ambassador, Chosroes asked Büzürcmihr..."
(Turan 204: 1996).

Also, a limited number of Persian and Arabic word groups or izafas can be seen in
the manuscript. For Persian instances: *Dāvūd-ı nebî* Gonbad Manuscript 1a.11 "Prophet
Dawud", *Şāh-ı merdān* Gonbad Manuscript 1b.12 "The shah of the valiant men (His
Holiness Ali's title)", *taht-ı Mıṣır* Gonbad Manuscript 2a.6 "The throne of Egypt"
(Shahgoli et al. 2019: 200-201).

Şāh-ı merdān Dresden Manuscript 5a.1 (Özçelik 2016: 19) "The shah of the valiant
men (His Holiness Ali's title)"

Old Anatolian Turkish: *Kelām-ı mecîd* "The word of the most glorious (God), the
Qoran" (Turan 1996: 152).

And for Arabic instances: *İbrāhîm'ül-Ḳalîl* Gonbad Manuscript 1b.12 "Halil
İbrahim" (Shahgoli et al. 2019: 200).

Bi'smi'llāhi'r-raḳmāni'r-raḳîm Dresden Manuscript 3a.1 (Özçelik 2016: 11) "Basmala;
in the name of Allah, the compassionate, the merciful."

Old Anatolian Turkish: *dar'ül-harb* "Countries outside of the domain of Islam"
(Turan 1996: 153).

2. Sentence Types: A sentence can be defined as a set of words that give a
complete thought and have one or more clauses. Structurally I will examine this
manuscript under two headings: simple and complex sentences.

a. Simple Sentences: This sentence type involves just one main clause and it is
canonically essential, as I touched upon the definition, to have one main clause rather
than parts of sentence. These can be illustrated as follows:

ğara polad sav kılıcın eline aldı Gonbad Manuscript 29a.10 (Shahgoli et al. 2019: 224). "The forceful took his sharp sword."

Ğazan atdağ düşdi Gonbad Manuscript 30b.14 (Shahgoli et al. 2019: 225) "Kazan fell off the horse."

boğayıla oğlan bir hamle çekişdiler Dresden Manuscript 10a.12 (Özçelik 2016: 39). "The bull and the boy attacked each other for a while."

Old Anatolian Turkish: Tanrı aña raħmet itmez "God does not forgive him." (Turan 1996: 165).

b. Complex Sentences: Complex sentences have at least two clauses. In the manuscript, five clauses of complex sentences can be seen as clauses of condition, clauses of *ki / kim* (that), substantive¹⁴ clauses, verbal clauses and other complex sentences.

i. Clause of Condition: : This clause refers to one or more conditional clauses. That is, it can be explained as: *condition + main clause*. In the manuscript, clause of condition is formulated by *eger* and the conditional suffix *-sA*.

kaytabanlar çekilse yola girse yollar büker Gonbad Manuscript 3a.13 (Shahgoli et al., 203: 2019) "If the camel herds are pulled and set off, they cross the roads."

al 'alemler açılursa gökde ırğanur Gonbad Manuscript 3b.7 (Shahgoli et al. 2019: 204) "If the red flags are unfurled, they will be waved in the sky."

eger erdür eger hatun bu dünyāda nāmūsı ğayretli қоçқақ gerek Gonbad Manuscript 16b.10 (Shahgoli et al., 214: 2019) "If it is a man or woman, it is necessary to have an honest and zealous heart in this world."

yapa yapa қарлар yağса yaza қalmaz Dresden Manuscript 3b.8 (Özçelik 2016: 13) "If the flaky snow falls, it will not stay in the summer."

Old Anatolian Turkish: ağırlağ ağanuzı anañuzı *egerçi kâfirse dağı* "Respect your parents even if they are unbelievers." (Turan 1996: 189).

ii. Clause of *ki / kim* (that): This clause type is made of one main clause and clause of *ki / kim* (that). Structurally, the conjunctions *ki / kim* link the clause to main clause. The roles of *ki* and *kim* may change depending on their use in the text yet these conjunctions, in general, serve as relative or noun clause. Fikret Turan explains the conjunctions in the title of "Subordinate Clauses": "The subordinate construction is made of one main and one or more subordinate clauses, which are introduced by the subordinate conjunctions "ki," "kim" and their compounds. Subordinate clauses were developed under the influence of Persian syntax, and they show a wide variety of usage in Old Anatolian Turkish."¹⁵ (Turan 1996: 176).

İkindi zamānı dedi *ki aķalarum kimse menümleñ gelmesün ğamı orduya varuñuz men yalkuz bir av avlaram gelürem* Gonbad Manuscript 26b.9-10-11 (Shahgoli et al. 2019: 222) "Mid-afternoon he said that my aghas, nobody should come with me! All of you, go to the army! I will hunt and come alone."

Ğazanuñ ordusunda Lele Kılbaş Ğazanuñ lelesi eşitdi *ki Ğazan yalkuz avda қalubdur қatlanmadı ulğadı Ğazanuñ ardınca* Gonbad Manuscript 27a.6-7-8 (Shahgoli et al. 2019: 223)

¹⁴ This term was used considering Lewis' book. (Lewis 1967: 256)

¹⁵ Also, see today's uses for the conjunction *ki* (Özçelik and Erten 2011: 183)

"In the army of Kazan, Lele Kılbaş who is the statesman (lele)¹⁶ of Kazan heard that Kazan was left alone in the hunt, [therefore Lele Kılbaş] could not stand it, he moved the horse at a gallop in pursuit of Kazan."

gördi kim uğrı köpek yige tana evini birbirine katmış tavuk kümesine şığır tamına dönmiş Dresden Manuscript 6a.10-11 (Özçelik 2016: 23) "He saw that the thieving dog and the veal beef turned the place upside down, they turned into chicken coops, cattle-shed."

Old Anatolian Turkish: *Ne qul kim alam āzāz olsun* "Every slave that I would buy should be freed." (Turan 1996: 177).

iii. Substantive Clause: It has one main clause and substantive clauses. It is generally employed with the verb *dër/dëdi* (say/said) and serves as an object in the main clause.

dedem dër *Haq Ta'ālā devletilen bilgi vërsün* Gonbad Manuscript 2b.5 (Shahgoli et al. 2019: 202) "My grandfather says May Supreme Being (God) give state and knowledge."

Kara Budağ dëdi *pādişāhum maṛa ruḥṣat vërgileñ gëdim Ğazanuñ karşı-sına* Gonbad Manuscript 30b.1-2 (Shahgoli et al. 2019: 225) "Kara Budak said My padishah, authorize me to go and confront with Kazan!"

[*seni*] *gördüm* dëmez Dresden Manuscript 3b.5-6 (Özçelik 2016: 13) "He doesn't say I saw you."

Old Anatolian Turkish: *ve cāhil gişileri gişi sanma ve hünersüzleri bilür sayma* "And do not consider the ignorant ones the [real] men, and [do not consider] the untalented ones the knowledgeable ones." (Turan 1996: 29).

iv. Verbal Clauses: Verbal clauses comprise at least one verbal noun, participial or converbial construction that takes mostly one or more parts of sentence.

-Verbal Noun Construction: *boz ütelgi erdemidür çöl yerlerde ceyran almak aḥar sular üstinde hoḥkar basmak* Gonbad Manuscript 15b.11-12 (Shahgoli et al. 2019: 214) "Taking gazelles in the desert and overcoming Hokkar (ardeidae) in the running water is the virtue of a merlin.

zīrā ağlamaqdan gözleri görmez olmuş idi Dresden Manuscript 61a.11-12 (Özçelik 2016: 243) "He couldn't see his eyes due to the fact that he was crying."

Old Anatolian Turkish: *zinhār işüñi tanışmaqdan* 'ārlanma "Beware, and do never be ashamed of learning your job." (Turan 1996: 190).

-Participial Construction: *kara saçuñ dolaşmışını* darağ yazar Gonbad Manuscript 3b.5-6 (Shahgoli et al., 204: 2019) "The comb is able to detangle entangled black hair."

tekebbürlik eyleyeni Tañrı sevmez Dresden Manuscript 3b.4 (Özçelik 2016: 13) "God does not like arrogant people."

Old Anatolian Turkish: *sen yalan söyleyesi* gişi degülsin "You are not person who would lie." (Turan 1996: 199).

-Converbial Construction: *üstin ala bedirli ay gelende* sıçramağa ḥamlelenür Gonbad Manuscript 10a.7-8 (Shahgoli et al. 2019: 209) "When the light of the full moon appears atop, [the pied violent tiger] makes a move to leap."

¹⁶ *Lele* can be defined as a statesman who was assigned as the tutor of young princes.

Kādir Taḡrı vèrmeyince er bayımaz Dresden Manuscript 3a.12 (Özçelik 2016: 11) "If Almighty Allah (God) does not give wealth, one cannot be rich."

Old Anatolian Turkish: *artuḡ zaḡmet çeküp artuḡ ṡama* ' eyleme "Do not suffer trouble too much being too greedy." (Turan 1996: 205).

v. Other Complex Sentences: This sentence type embodies two or more different clauses. Namely, two types of clause of condition, clause of *ki / kim* (that), substantive clause or verbal clause are used together in the main clause. Furthermore, tree different clauses (*verbal + condition + substantive* Gonbad Manuscript 17b.1-2-3 or *ki + condition + substantive* Gonbad Manuscript 29a.6-7) can be seen in the manuscript (Shahgoli et al. 2019: 215-224). Apart from Gonbad Manuscript, in Dresden Manuscript and Old Anatolian Turkish texts, there are many different types of complex sentences (containing two or three of verbal, condition, substantive or clause of *ki / kim*). Therefore, I will give only a few examples for Dresden Manuscript and Old Anatolian Turkish texts.¹⁷

- **Condition and Verbal:** *Allāhına ḡüveneḡ yumruḡ ursa* kara daḡlar yıḡar Gonbad Manuscript 17b.5 (Shahgoli et al. 2019: 215) "Those who trust in God destroy even the black mountains if they punch them."

her ne iḡ olsa Ḳorḡut Ataya ṡanıḡmayınca işlemezleridi Dresden Manuscript 3a.9-10 (Özçelik 2016: 11) "No matter what job they did, they would not do anything without consulting Korkut Ata."

Old Anatolian Turkish: *eger sen Taḡrıya muṡı* ' olmayup bunlardan muṡı'lıḡ isteyüp bunlara zaḡmet virür iseḡ Taḡrılıḡ da'visin itmiş olursın "If you yourself do not obey God and ask these people for obedience [for you] and oppres them, then you are considered as someone pretending to be God." (Turan 1996: 205)

- **Condition and Substantive:** *yalabıyub ḡüneḡ sevinür dedem dèr ḡünde doḡsa* Gonbad Manuscript 18b.9 (Shahgoli et al. 2019: 216) "My grandfather says the sun shines and rejoices if it rises every day."

yèrise yèsün yèmezise ṡursun ḡètsün dèmişidi Dresden Manuscript 7a.9-10 (Özçelik 2016: 27) "He said that if they eat, then they can stay, but if they don't, they have to go out."

Old Anatolian Turkish: *ya* 'nī bir ṡaḡsunḡ bir sarayda naḡıbi olsa andan ol naḡıbi ṡatsa ne qadardur bāyi ' yā müḡteri bilmese Ebū Ḥanifeden üç rivāyetdür "In other words, if someone has a share in a palace and then if he sells it without either seller or buyer knowing the exact value of it, then there are three traditions according to Abū Ḥanīfe." (Turan 1996: 82)

- **Substantive and Verbal:** *otuz min yaḡı geldi dèyende* hiçe saydum Gonbad Manuscript 24b.14-25a.1 (Shahgoli et al. 2019: 221) "When it was said thirty thousand enemies came, I spurned this."

Allāh Allāh dèmeyince işler oḡmaz Dresden Manuscript 3a. 12 (Özçelik 2016: 11) "Things do not happen if you don't say "Allah Allah".

Old Anatolian Turkish: *benüm dostlarum beni ḡāyet sevdüklerinden* baḡa 'aybum dimezler idi ve dūḡmānlarum benüm 'aybumı ḡalqa söylerler idi "Because my friends liked me very much they did not say my shortcomings to me, [but] my enemies told the people my shortcomings." (Turan 1996: 40).

¹⁷ See for an example in Dresden Manuscript 6b. 4-7, (Özçelik 2016: 25) and Old Anatolian Turkish 'Clause of Condition' (Turan 1996: 186).

- **Substantive and ki / kim (that):** Lele fikr eyledi ki Ğazan dedükleri er igiddür Gonbad Manuscript 27b.6-7 (Shahgoli et al. 2019: 223) "Lele thought that the person called Kazan is a valiant man."

Old Anatolian Turkish: ben eyittim sübhān Allāh kırq iki yaşında gişi neçün şöyle içe kim nerdübbān ayağın nice urasın bilmeye düşe ve dün buçuğında neçün şöyle yürüye kim şunun gibi vāqı 'aya uğraya "I said 'O God why would a person of forty-two drink so much that he can not judge how to put this feet on the steps of a ladder, so he falls, and also why would he walk like that in the middle of the night that he experiences such an incident.'" (Turan 1996: 59).

Conclusion

The book of Dede Korkut is one of the masterpieces of Turkish language and literature, as many researchers have mentioned. Only two manuscripts of this book, Vatican and Dresden, were known until 2018. Yet, a new epos was added to this book with the discovery of Gonbad Manuscript. The manuscript was written and copied in Azerbaijan Turkish between the 16th and 18th centuries.

The manuscript has many word groups like noun phrase, adjective phrase, postpositional phrase, repetitive phrase and verbal phrases. In terms of sentences, simple and complex sentences occupy an important place in Gonbad Manuscript of the Book of Dede Korkut. And these are, within the framework of the study that I have discussed, similar to sentences used in Dresden Manuscript and Old Anatolian Turkish texts. However, there may be some differences naturally in the "Other Complex Sentences" since sentences can be long or short depending on the context they want to specify. Therefore, the structure of complex sentences may change. As a conclusion, different word groups and sentences types have been used constantly in Gonbad Manuscript and it is significant to make new studies on this manuscript.

References

- Arikoğlu, Ekrem (2019). "Dede Korkut Kitabı'nın Üçüncü Yazmasının Bulunuşu", *Millî Folklor*, 31/123, s. 23-30.
- Azmun, Yusuf (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması/Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası / Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım*, İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Azemoun, Youssef (2019). "Dede Korkut'un Yeni Nüshası ve İki Yeni Boy Üzerine", *ÇÜTAD Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 132-142.
- Ekici, Metin (2019a). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/ Türkmen Sahra Nüshası / Soylamalar ve 13. Boy / Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ekici, Metin (2019b). "13. Dede Korkut Destanı: "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!", *Millî Folklor*, 31/122, s. 5-13.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2019a). "Dede Korkut Kitabı'nın Yeni Nüshası ve Üzerindeki Yayınlar", *Millî Folklor*, 31/123, s. 5-22.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2019b), "Dede Korkutun Yeni Nüshası Üzerine Konu-Bağlantılar- Yer- Zaman - Okuyuş", *Dil Araştırmaları*, Bahar 2019/24, s. 7-13.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2002). "Salur Kazan Kimdir?", *Millî Folklor*, 14/56, s. 22-33.
- Ergin, Muharrem (2009). *Dede Korkut Kitabı I Giriş- Metin- Tıpkıbasım*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ergin, Muharrem (2009). *Dede Korkut Kitabı II İndeks-Gramer*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lewis, Geoffrey (1967). *Turkish Grammar*, Oxford: The Clarendon Press.
- Özçelik, Sadettin (2016). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, Sadettin and Erten, Münir (2011). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Ankara: Bizim Büro Matbaacılık.
- Shahgoli, Nasser Khaze ve Yaghoobi, Valiollah ve Aghatabai, Shahrouz ve Behzad, Sara (2019). "Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16/2, s. 147-379.
- Turan, Fikret (1996). *Old Anatolian Turkish: Syntactic Structure*, Phd Thesis, Cambridge Massachusetts: Harvard University, The Department of Near 128 Eastern Languages and Civilizations.
- Turan, Fikret (2000). *Adverbs and Adverbial Constructions in Old Anatolian Turkish*, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Ulusal ve Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/ June 2020), s. 198-209.
Geliş Tarihi-Received: 29.05.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 15.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

**Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 Numarada
Kayıtlı "Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat" Adlı
Mecmuanın İncelenmesi**

*Analysis Of The Magazine "Mecmuatü'l-Eş'âr ve'l-Gazeliyyat" Registered In The
Number 315 In Suleymaniye Library Çelebi Abdullah*

Elif Nur BULUR*

Öz

Toplanmış, bir araya getirilmiş anlamına gelen mecmualar, çeşitli şekil ve hacimlerdeki mensur ya da manzumlardan oluşan kitaplardır. Mecmualar, genel özellikleri ve muhtevaları dikkate alınmak suretiyle birden fazla türe sahiptir. Bunlardan biri de şiir mecmualarıdır. Klasik Türk Edebiyatı'nın kaynakları arasında önemli bir yer tutan mecmualar, bazen edebiyat tarihinin kaynaklarına yardımcı olur ve bazen temel kaynak olarak işlev üstlenir. Mecmualar aracılığıyla tezkirelerde adı geçmeyen, bilinmeyen şairler ve onların şiirlerine ulaşılabilir. Divanı olan şairlerin divanlarında yer almayan eksik şiirleri mecmualarla ortaya çıkarılabilir. Keşfedilmemiş şiir parçaları, ilaç ya da yemek tarifleri, burçlar, fallar, müellifin düştüğü birtakım notlar, büyük eserlerden parçalar gibi zengin ve değerli ürünler ihtiva ettikleri için mecmualar, Klasik Edebiyatın gizli hazineleri durumundadırlar. Bu eserlerin günümüze aktarılmasıyla nice eser gün yüzüne çıkarılacaktır.

Çalışmamızın amacı, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu 315 numarada kayıtlı olan şiir mecmuasını tanıtmaktır. Müstensihî belli olmayan 16. yüzyılda yazıldığı düşün­düğümüz bu şiir mecmuası, daha önce çalışılmadığı için tarafımızca makale konusu olarak seçilmiştir. Mecmua, gazel, kıta, kaside gibi çeşitli nazım şekilleri ve çeşitli notları muhteva etmektedir. Şiirler sıralanırken alfabetik sıra ve nazım biçimi gözetilmemiştir. Çalışmamızda şiir mecmualarından kısaca bahsedilerek, bu mecmualarda yer alan şiir ve şairler hakkında bilgi verilecektir. Mecmuanın şekil ve içerik özellikleri üzerinde durularak tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mecmua, Şiir Mecmuası, Şairler, Biyografi.

Abstract

Magazines, which mean gathered and put together, are books consisting of prose or verse in various shapes and volumes. Magazines have more than one type, considering their general characteristics and contents. One of them is the poem magazines. Magazines, which occupy an important place among the sources of Classical Turkish Literature, sometimes help the

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, e-posta: elifnurbulur@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-8827-0210.

Bu makale yazar tarafından hazırlanmakta olan "Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah Koleksiyonu 315 Numarada Kayıtlı Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat (İnceleme-Metin)" adlı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

sources of the history of literature, and sometimes act as the main resource. Unknown poets, not mentioned in collection of biographies, and their poems can be reached through magazines. Incomplete poems of poets with divan, which are not included in their divan, can be revealed with magazines. The magazines are hidden treasures of Classical Literature because they contain rich and valuable products such as unexplored pieces of poem, medicine or recipes, horoscopes, fortunes, notes from the author, pieces from great works. With the transfer of these works to the present day, many works will be revealed.

The aim of our study is to promote the poem magazine registered in Süleymaniye Library, Çelebi Abdullah Collection number 315. This poem magazine, whose scribal is unknown, that we think was written in the 16th century was chosen by us as the subject of this article because it has not been studied before. Magazine contains various forms of poem such as ghazel, verse, eulogy and various notes. Alphabetical order and poem form were not considered while ordering poems. In our study, brief information about poem magazines will be given, and information will be given about poem and poets. In our study, briefly mentioning about poem magazines, information will be given about poems and poets in these magazines. Magazine will be promoted emphasizing on its form and content features.

Keywords: Classical Turkish Literature, Magazine, Poem Magazine, Poets, Biography.

Giriş

Arapça bir kelime olan cem' masdarından türeyen mecmua toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzîm edilmiş şeyler heyeti; eş'ar ve sair âsâr-ı müntehaba cem ve kaydıyla hâsıl olmuş risale, bu gibi âsâr-ı müntehabın kaydına mahsus cüzdan; ulum u fûnun u edebiyata müteallık mebahısı cami olarak neşr olunan risale-i mevkute (Sâmî 2015: 1065), seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap (Devellioğlu 2010: 689), içinde seçme yazıların bulunduğu el yazması eser (Pala 2013: 300) olarak tanımlanmıştır. Mecmua kavramı "başlangıçta, birçok bakımdan benzediği cönk gibi ayetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilâhiler, şarkılar, mektuplar, lugaz ve mu'ammalarla ilaç tariflerinin ve faydalı bilgilerin, notların, tarihî belge ve kayıtların derlendiği not defteri hâlinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya te'lif çeşidi özelliği kazanmıştır (Kut 1986:170-174).

Mecmualara dair çeşitli tasnifler yapılmıştır.¹ Örnek olarak Agâh Sırrı Levend'in tasnifi burada zikredilebilir:

1. Nazireler mecmuaları
2. Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiirler mecmuaları
3. Türü konulardaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar
4. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar (Levend 1984: 166-167).

Şiir Mecmualarının Önemi

Mecmualar, içinde buldukları dönemin aynası gibidirler. İhtiva ettikleri şiirler, dönemin okuyucu zevkini ve şairin ne kadar okunduğu hakkında çıkarımlar yapmamızı sağlar (Aydemir, 2007). Tezkirelere yansımamış şair ve şiirler, divanı olan şairlerin bir şekilde divan nüshalarına girmeyen veya bulunmayan nüshalardan kaynaklanan eksik şiirler mecmualarda karşımıza çıkmaktadır. Bazen yegâne, bazen de yardımcı kaynak olarak rol üstlenmektedirler. Bu eserlerin günümüze aktarılması klasik Türk edebiyatı için son derece önemlidir.

¹ Kut, Günay (1986). "Mecmua", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 6, s. 170-174; Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 97-113.; Kılıç, Atabey (2012). "Mecmua Tasnifine Dair", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 75-96.

Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 Numaralı Mecmuanın Tanıtımı

Nüsha Tavsifi

Çalışmamıza konu olan mecmuanın cildinde “Gazeliyyat bi't-Türki” yazmaktadır. 176 varaklık mecmua, şirazesinin iki ucu parçalanmış, miklepli, açık kahverengi meşin ciltte, ince, sarı kâğıtlara talik hatla, muhtelif satırla yazılmıştır. 170x110; 130x70 mm ebatlarındadır, bu bilgi veri tabanında bulunmaktadır. Eser cedvelsiz olup şiirlerin bir kısmı derkenarlara yazılmıştır. Mecmuanın başında, ortasında ve sonunda boş sayfalar mevcuttur.² 2a-172a arası, Arap rakamlarıyla sayfaların sol üst köşelerine yazılmak suretiyle numaralandırılmıştır. Siyah mürekkep kullanılmıştır, bunun yanında bazı varaklarda manzume başlıklarının kırmızı mürekkeple yazıldığı da görülmüştür. Mürettibi ve istinsah tarihi belli değildir. Mecmuadan elde edilen veriler ışığında 16. yüzyılda kaleme alınmış olduğu düşünülebilir.

Baş: Jâle-veş bir gonce-i murğâba düşdi gönümüz
Sâye-âsâ-yı zihi bâlâya düşdi gönümüz

Son: Murâdum hâşıl it gel İlähi
Ki sensin pād-şâhlar pād-şâhu

Müellifi ve Telif Tarihi

Çalışmamıza konu olan mecmua, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Çelebi Abdullah Bölümü 315 numarada yer alan muhtelif şairlerin şiirlerine yer verilen bir mecmuadır. Eser birebir görülmemiştir, veri tabanından elde edilen bilgilerden ve eserin dijital olarak temininden yararlanılmıştır. Veri tabanındaki bilgilerde eserin müellifi ya da müstensihi hakkında bir bilgi yoktur. Eser, kütüphane kaydında “Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat” olarak kayıtlıdır. Telif tarihi de bilinmemektedir. Fakat yazmanın iç kapağındaki manzumenin sonrasındaki yaprakta Tevârih-i 'Âli Osmân başlığıyla Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren devletin başında bulunmuş padişahların isimleri ile birlikte sene, saltanat ve 'ömr-i âhir yılları verilmiştir. İsmi zikredilen padişahlar arasından sadece Sultan Murad'ın vefat tarihi bulunmamaktadır. Hicri 982 senesi miladî 1575'e tekabül etmektedir ki bu da III. Murad'ın doğum tarihidir. Bu bilginin ışığında eserin 1575- 1595 yılları arasında yazılmış olması muhtemeldir. Diğer bir husus, eserde yer alan Bâki, Bursalı Rahmî, Revânî gibi şairlerin XVI. yüzyıl şairi olmalarıdır. Bu veriler, mecmuanın XVI. yüzyılda yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Mecmuanın Şekil Özellikleri

1a varağında çerçeve içine alınmış “Süleymaniye G. Kütüphanesi, Kısmı: Çelebi Abdullah, Eski Kayıt No: 315” yazılı kütüphane mührü bulunmaktadır. Eser Rahmî'nin gazelleriyle başlamaktadır. 1b'de vakıf mührü bulunmaktadır, bu mühür 61b ve 168b'de de karşımıza çıkmaktadır.

Mecmuanın girişinden itibaren yer yer kalem değişiklikleri bulunmaktadır.³ 1b varağındaki ayak kelimesinin 2a'nın başlangıcındaki kelime ile aynı olmaması bu düşünceyi destekleyen bir örnektir. 52a varağına geldiğimizde kalem değişikliğinin yanında kâğıt değişikliği de söz konusudur. Bu değişikliklerle birlikte harflerde de

² [11a], [13b], [14b], [38b-39a], [73a], [76b], [104a], [105a], [108a]

³ [ii-iii], [1a], [6a-7a], [13a], [14a], [15a-16b], [33b], [35b], [36b-38a], [39b], [52a], [78a-86b], [97a-109b], [169b-172a].

farklılıklar görünmektedir. Be (ب) harflerinin çizgisinin uzun tutularak elif harfine benzetilmesi, sin harflerinin altına üç nokta koyularak pe harfini andırması gibi durumlar göze çarpmaktadır.⁴

Sayfaların numaralandırılmasında bir eksiklik yoktur. Ancak bazı manzumelerde göze çarpan noktalar vardır. 53b'de başlayan nazım şeklini tespit edemediğimiz manzumenin 2. Bendinden sonra varak değişikliği ile mısra sayısı, kafiyeleniş ve vezin değişmektedir. Bu değişiklik ile manzume, Nizâmî'ye ait bir gazelin son iki beytine evrilmiştir. 77b varağı Bâkî'ye ait gazelle biterken, 78a varağı Necâtî'ye ait bir gazelin son iki beyiti ile başlamaktadır. Bir başka örnek ise 114a varağına aittir. 113b Ubeydî'nin gazeliyle biterken, 114a varağı "velehu eyzan" başlıklı iki beyitle başlamaktadır. Bu iki beyit makta beytidir ve Bâkî mahlası vardır. Bu gibi durumlar, mecmua mürettibinin sayfaları atlayarak yazmış olabileceğini veyahut sayfa kaybının olabileceğini düşündürmektedir.

Nazım şekillerinin başındaki bazı başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır; bazılarında nazım şeklinin adı, bazılarında ise sadece şairin ismi veyahut "velehu eyzân" / "hû" yazmaktadır. 1a-10b varaklarında olduğu gibi hiç başlık verilmeden direkt nazım şekillerinin yazıldığına da yer yer rastlanmaktadır. Bazı manzumelerin başına, nazım şekillerini belirten başlıklar yanlış yazılmıştır. Bunlar tarafımızca doğru şekilleri yazılarak düzeltilmiştir. Çoğunluğuna müfred başlığı yazılan beyitlerin bazılarının matla' olduğu görülmüştür, bunlar değiştirilmeden müfred olarak kaydedilmiştir.

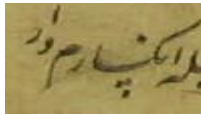
Eserde genel olarak mürekkepten yana bir sıkıntı görünmemektedir. Ancak 70a-77a varakları arası yer yer silik ve lekeli sayfalara rastlanmaktadır.

Sayfalardaki satır ve sütun sayıları değişkendir. Mensur metinlerin sayfalarda 7-9 satır, şiirlerin yazıldığı sayfalarda çoğunlukla 18-20 satır, metinlerin yoğunlaştığı sayfalarda ise 24-26 satır civarındadır. Ancak en yoğun varakların olduğu 97a-100a arasında, derkenarlar ile birlikte satırların 98'e kadar çıktığı görülmektedir. Kimi sayfalarda sadece üç satır yazılmış (16a), kimi sayfalarda hat temrinine benzer çalışmalar (15b) yapılmıştır. Mecmuayı oluşturan metinler, çoğunlukla sayfaların ortalarında bulunacak şekilde 2 sütun olarak dikey şekilde yazılmıştır. Bazen 3 sütun olduğu da görülmektedir. 78a-86b arasındaki sayfaların düzeni mecmuanın genelinden farklıdır. Çok az sayfanın kenarına derkenar yazılmıştır.

Mecmuanın Dil Özellikleri

Mecmuanın dili Türkçe olmakla birlikte bazı manzumelerde Arapça ibareler⁵ yer almaktadır. Bunlar, italik yazı stiliyle aktarılmıştır. Ayrıca 3 Farsça gazel bulunmaktadır.⁶ Bazı beyitlerde vezin problemleriyle karşılaşmaktadır, bunlar eserin çeviri yazısında belirtilmiştir. Bazı manzumelerde de vezne uyması için mahlaslar kısa okunmuştur.⁷

⁴58a/ 301, Müsemmen. II. bend, 6. mısradaki "inkisârum" kelimesinde "sin" harfinin altında görülen üç nokta.

⁵ 152a/ 815- 816. gazeller.

⁶ 168a/ 865. gazel, 168/ 866. gazel.

⁷ 139b/ 724. gazel. Mahlas, Şanî yerine Şani okundu.

Mecmuada, bazı beyitlerin rediflerinin zaman zaman yazılmadığı⁸, yönelme ekinin de gösterilmediği gazellere⁹ rastlanmıştır. Bunlar köşeli parantez ile kaydedilmiştir.

Mecmuada bazı atıf vavlarının ilk kelimeye bitişik yazıldığı görülmüştür.¹⁰ “İle” edat/bağlacının bitişik veya ayrı yazılması noktasında öncelikle vezin dikkate alınarak mecmuadaki yazıma bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Vezin gereği yapılan ses türemeleri köşeli parantez ile verilmiştir. Ulamaların imlâsı hususunda tamamen kalıplaşmış “nola, nide” vb. kelimeler “n’ola, n’ide” şeklinde çeviri yazıya aktarılmıştır (Köksal 2017: 47-67).

Mecmuanın İçeriği

Mecmua, manzum-mensur karışık olarak derlenmiştir. En uzun mensur 169b-172a arasında 3 varaktan oluşan Ebu’s-su’ud Efendi’nin fetvalarıdır. Diğer mensurlar, yarım sayfayı geçmeyen kısa metinlerdir. Mecmuada 10 mensur metin yer almaktadır.

Mecmuada 128 şaire ait, çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış 869 manzume yer almaktadır. Mahlas yazmayan manzumelerden, yaptığımız taramalar sonucu şairlerine ulaşılabilenler kaydedilmiştir. Bunlar, klasik Türk şiiri geleneğiyle, çoğunlukla sevgilin güzelliği, ona duyulan aşk, aşığın çektiği ıstıraplar gibi beşeri konulu manzumelerdir. Bu şiirler kaside, gazel, nakıs gazel, müfred, matla, kıt’a, murabba, tahmis, muhammes, tesdis, müseddes, tercî-bend ve terki-bend gibi nazım şekilleriyle yazılmıştır. En çok tercih edilen nazım şekli ise gazeldir.

Yazmanın iç kapağında “beste” başlıklı bir tuyuğ yer almaktadır. Eserin tam metninin başladığı 1a varağına kadar 3 mensur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yazmanın iç kapağındaki manzumenin bulunduğu yaprağın sonrasında 6 satırlık mensur yazıdır. Akabinde sonraki yaprağa kadar “Tevârih-i ‘Âli Osmân” başlığıyla Murâd Han, Bâyezid Han, Süleymân Han gibi Osmanlı padişahlarının isimleri, sene, saltanat ve ‘ömr-i âhir yılları verilmiştir. Bu bilgilerin bitmesinin ardından, iii yaprağında, Rodos, Mısır, Belgrad, Bağdat, Temeşvar Kalesi gibi yerler ve fetih yılları yazmaktadır. Son olarak 9 mısralık bir manzume ile bu yaprak bitmektedir.

11b-12b arasında ‘Azmî Efendi’nin kaside nazım şekliyle yazdığı Pend-nâme bulunmaktadır. Metin, her işe besmeleyle başlamamız, daima Allah’ı zikretmemiz gerektiği gibi dini nasihatlerle başlamaktadır. Allah katında değerimizin artması için gece gündüz dua etmek, nimete şükretmek, belaya sabretmek gibi öğütlerle başlamaktadır. Devamında da toplumsal hayatta ahlaki olarak yapılmaması gereken; sırları yaymamak, kimsenin kalbini kırmamak, anne babayı adıyla çağırmamak, tevazu sahibi olmak gibi öğütlerle devam etmektedir. Bunların yanı sıra günlük hayata dair; şalvarını başının altına koyma, tırnaklar yardımıyla dişlerle oynama, ayakta giyinme, eteğin ucuna yüzünü sürme, başkalarının misvağını kullanma, gece evi süpürme gibi olumsuz eklerle ihtar niteliğinde öğütler sıralanıp, bunlardan mümkün olduğunca kaçınmak gerektiği söylenip bitmektedir.

14a varağında mürettibin oğulları Ali Murtaza, Mehmed ve Abdullah’ın, kızı Saniyye’nin doğumlarına dair tarih kaydı vardır:

“Bin seksen iki senesinde mâh-ı Recebî’l-mücerrebin onuncı günü ki cum’a gicesidir ‘alî şâhum dünyaya gelmişdür bihamdü’lillâh hâkîr bu fakîr bu beyti târîh düşürüp yazmışdür

Doğdı cum’a gicesi çünkü ‘Ali Murtażâ

⁸ 167a/ 856. gazel.

⁹ 166b/ 854. gazel.

¹⁰ 168a/ 864. gazel.

Sen vir murādını yâ Rab oğluma Sene 1082.”

*“El-ḥamdüli’llâh kim didüm târiḥini oğluma
Biñ seksen sekiz senesiniñ mâh-ı zî’l-ka’deniñ on yedinci günü şâli günü gice oğlum
Mehmed dünyâya gelmişdür Allâh ‘ömr-i tül ile mu’ammer eyleye”*

*“Kızum Şaniyye iki yaş ba’idüñdür biñ toqşan bir senesiniñ mâh-ı şaferiniñ onuncı gicesi
dünyâya gelmişdür oğlum ‘Abd’ullâh.”*

15a varağında eski tıpta “tuzlu balgam” olarak geçen egzama gibi birtakım deri hastalıkları için verilen bir ilaç terkibi bulunmaktadır:

Ṭuzlu balğam için

<i>Anaşon.... Kurşun</i>	<i>Maştakî şâm şalna</i>	<i>Sinâmekî</i>	<i>Benâm şekeri</i>	<i>‘Asel</i>
<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>
30	30	30	30	100

*Bu eczaları başkaca döküp ince elekden geçireler ve balı kıvâma getirüp andan şonjra
karişdirilur ma’cün iyleyüp şabâḥ ve akşam onar dirhem miqdârı inşaallahü’l-tevfik .*

33b varağında Mevlânâ Sâ’înin yazmış olduğu 63 beyitlik bir mektup bulunmaktadır. Şekil ve kafiyeleşmiş açısından kasideye benzemektedir, lakin kasidelerin sahip olduğu bölümlerden sadece dua bölümünü ihtiva etmesi, bizim bu nazım şekline kaside dememize yeterli olmadığı için gazel olarak isimlendirilmiştir. Mektubun başında “Mevlânâ Sâ’î Edirnevî” yazmaktadır. Sâ’î, mektubunu Edirne’den İstanbul şuarasına göndermiştir (Kaplan 2019: 59). Şair, saba rüzgârına seslenip, haber ver diyerek şiirine başlar. Sırasıyla İstanbul’daki mekânların ve şahısların hallerini sormaktadır. Mekân isimlerine Galata, Tophane, Monla hamamı, boğazdaki yalılar; şair ve şahıs isimlerine de Bâkî, Nev’î, Misâlî, ‘Ulvi, Sırrî, Nâlišî, Lebîbî, Kazzâz Mahmûd, Tâcir Alî, Câmıcı-zâde, ‘Ubeydi, Emrî gibi isimler örnek verilebilir.

Örneklerinin 35b-37b arasında görüldüğü, murabba, gazel gibi nazım şekilleriyle yazılmış Der-Makâm-ı Nevâ, Nevâ-yı Der-Sâbâ, ‘Irak, Segâh başlıklı 16 manzume, Türk sanat musikisinin çeşitli makamlarının örnekleri olup hiçbirinde mahlas bulunmamaktadır. Eser, çeşitli nazım şekilleri ve mensur örneklerle devam etmektedir.

104b varağında 4 satırlık bir mensur, yedi gün sabahtan sonra yirmi beş kere okunduğu takdirde ne muradı varsa kabul olunacağı söylenen bir zikirdir: (3)...*Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm yâ Ḥâliku’l-ḥalâyiḳ yâ Melikü’l-mülük (4) yâ Ḥayy yâ Kayyüm yâ Zü’l-celâli ve’l-ikrâm.*38a varağında 12 satırlık bir mensur bulunmaktadır. İlk 4 satırda Hz. Muhammed’den bahsederken, devamındaki satırlar Allah’a yakarış niteliğinde dualar, tövbeler içermektedir: (10) *...yâ hû saña şimden girü (11) ḥübları sevmekten özge hiç günâhum yok benim şad hezâr (12) töbeler yâr saña şimden girü.*109a varağında sayfaya dağınık şekilde yazılmış Gazeliyyât-ı Bâkî Efendi, Kasîde-i Mevlânâ Sa’î, Fetâvâ-yı Ebu’s-su’ûd gibi eserin içinde bulunan şair, nazım şekilleri ve bunların sayıları gibi bilgiler bulunmaktadır.110a varağında 3 satırlık bir dua bulunmaktadır. 169b-172a varakları arasında Ebu’s-su’ûd Efendi’nin fetvaları yer almaktadır. Mecmua, 172b varağında bir tablo içerisine alınarak yazılmış 7 beyitlik hatime ile bitmektedir. Ancak bu

beyitlerde de mecmuanın mürettibine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Bazı manzumelerde başlıkta yazılı olan mahlasın doğru olmadığı görülmüştür. 66a varağında 333. gazelin mahlasında Emrî yazmasına karşın, bu gazel Âhî'ye aittir. Bir başka husus da başlıklardaki manzumelerin bazılarının yanlış isimlendirilmeleridir. Bunlara, başlığında tahmis denilmesine karşılık nazım şekli tesdis¹¹ veya müseddes¹² olanlar örnek olarak verilebilir. Bu gibi yanlışlıklar tespit edilip düzeltilerek kaydedilmiştir.

Eserde tekrarlanan manzumeye rastlanmamıştır. Bazı manzumelerin devamının başka varaklarda bulunması gibi durumlarla karşılaşmıştır. 7b/41 numaralı gazelin son iki beytinin 5a/23 numarada, 115b/573 numaralı-karanfül redifli Bâkî gazelinin makta beytinin 122a/610 numarada, 84b/402 numaralı 4 beyitlik gazelin devamının 86a/408 numarada bulunması örnek olarak verilebilir.

Eserde karşılaşılan ve dikkat çeken bir husus da şairlerin birbirlerine nazire olan şiirlerine yer verilmiş olmasıdır. Vezin, kafiye/redif benzerliği gibi hususlar dolayısıyla zemin şiir-nazire ilişkisi kurulabilecek manzumelerden bazılarının matla beyitleri aşağıda verilmiştir:

La'lî Çelebi: Ma'il oldum bir büy-ı nahl dil-ārā seyrine
Gitmezin bustāna aher qasr u bālā seyrine (vr. 21b)

Mişālî Çelebi: Mā'ilüm şol denlü ol nahl-ı dil-ārā seyrine
Ser-furū kılam eger ölse de tūbā seyrine (vr. 21b)

Yakīnî Çelebi: Tūtalum ey serv-ğadd seyr-i çemen lāzım gelür
Varup ağıyār ile seyr itmek neden lāzım gelür (vr. 22b)

Sānî Beg: Tūtalum nūş-ı mey-i nāb-ı kühen lāzım gelür
Sāki-yi bezm itmek ağıyārı neden lāzım gelür (vr. 22b)

Kerīm Çelebi: Bülbül ü gül cem' olup bağ içre şādān olmadı
Dil ğam-ı zülf-i niğār ile perişān olmadı (vr. 23b)

Emīnî Çelebi: Āteş-i dil bād-ı āhumla fūrüzān olmadı
Eşk-i çeşm-i giryeden hecr-i firāvān olmadı (vr. 23b)

Hayālî Beg: 'Arızūñ meyden 'arağ-riz olsa ey hūr-ı cemil
Şanuram cennetde tuğyān eylemişdür selsebil (vr. 41a)

Bākî: Zülfünj görsem 'izāruñ üzre ey hūr-ı cemil
Şanuram zeñçir şeklin bağlamışdur selsebil (vr. 41a)

Emrî: Pā komışdur fark-ı mihre perçemün
Zerre-i nāçizde yoğdur femün (vr. 81b)

Şādık: Şulh idüp tīrünle zağm-ı sīnemün
Ağzını tūtdı teberdi merhemün (vr. 81b)

¹¹[49b/ 271], [50b/ 273].

¹²[42a/ 250], [43b/258], [44b/ 260], [48b/ 269].

- Hayālî:** Sūzum sirāyet etse Mecnūn-ı nā-murāda
 Kuşlar kebāb olaydı döne döne havada (vr. 137a)
- Mesihî:** Sūz ile āh ideydüm haddeden eger ziyāde
 Kuşlar kebāb olurdu döne döne havāda (vr. 137a)
- Muhibbî:** Olsun tena‘um içre ol rüy-ı yār sāde
 Kılısun belā ü ğamdan bu ‘aşık-ı fütāde (vr. 137a)
- Hilālî:** Gün germ olup önünde hüsni itmesün ‘arz
 Nisbet yüzünle günde beyne’s-şema’i ve’l-arz (vr. 140b)
- ‘Atā:** Meh gün yüzüne karşı kendüni kılmason ‘arz
 Kim farkı var senünle beyne’s-şema’i ve’l-arz (vr. 140b)
- ‘Andelîbî:** Çün naqd-i nūr-ı hüsni ay [u] güneş alur karz
 Nisbetleri senünle beyne’s-şema’i ve’l-arz (vr. 140b)
- Haverî Efendi:** Ey dil hemîşe gönlünü alçağda tut çü āb
 Şakın kabarma bād-ı ğurūr ile çün habāb (vr. 146b)
- Figānî:** Şu gibi şāf kıl sözi fikr ile vir cevāb
 Her ne dilüne gelse öğütme çü āsiyāb (vr. 146b)
- Sultān Murād:** *A‘şamtü ile’l-Rabbi hüve’l-ħakķ [u] celīl*
Ferdü’l- eħad [ü] kâdir-i Allāhu cemīl (vr. 152a)
- Hubbî Hatun:** *A‘şamtü ile’l-Rabbi hüve’l-ħakķ [u] celīl*
Ferdü’l- eħad [ü] rām ile el-fazlü’l-cemīl (vr. 152a)

Aşağıdaki tabloda mecmuada yer alan şairler mahlaslarına göre alfabetik olarak sıralanmış ve bu şairlerin nazım şekillerine göre şiir sayıları belirtilmiştir. Mahlas yer almayan ve şairine ulaşılamayan manzumeler bu listeye dâhil edilmemiştir.

Tablo 1: Mecmuada yer alan şairler ve şiirleri

Şairin Mahlası	Nazım Şekli
Āgehî Efendi	1 Gazel
Āhî	3 Gazel
Ahmed	6 Gazel, 1 Müfred
Aħmedî	1 Müfred
‘Alî	1 Tahmis
Amār Efendi	1 Müfred
‘Andelîbî	1 Müfred
Āşāfî	2 Gazel (Farsça)
‘Aşķî	2 Gazel
Āşık Efendi	1 Nakıs Gazel
‘Aṭā	1 Müfred
Āzerî	1 Tesdīs
‘Azmi Efendi	1 Mesnevi

Bahārī	3 Gazel
Bākī	169 Gazel, 2 Nakıs Gazel, 1 Kıta, 9 Müfred, 1 Mısra
Behiştī	9 Gazel
Bilāl	1 Gazel
Celāl Efendi	2 Gazel
Celālī	8 Gazel
Cihānī	1 Gazel
Civānī	1 Gazel
Çākerī	1 Gazel
Dem'ī	1 Tahmis
Derviş	3 Gazel
Ebā Temür	1 Gazel
Emīnī Çelebi	5 Gazel, 1 Müfred
Emirī	1 Müfred
Emrī	33 Gazel, 1 Nakıs Gazel, 1 Kaside, 2 Tahmis
Fazlı	1 Gazel
Fevrī	5 Gazel, 1 Tesdis
Fevzī	2 Gazel
Fiğānī	6 Gazel
Fuzūlī	1 Gazel, 9 Müfred
Fünūnī	1 Müseddes
Ġarāmī	1 Gazel
Ġazālī Efendi	2 Gazel
Ġubārī	1 Gazel
Hādī	1 Müseddes
Hafī	2 Gazel
Hāmī	1 Kıta
Havrī Efendi	7 Gazel
Hayālī	39 Gazel
Hayretī	4 Gazel, 1 Kıta
Hāşimī	1 Müseddes
Hatāyī	1 Manzume (Nazım şekli tespit edilememiştir.)
Hātemī	1 Gazel
Hātif	1 Gazel
Hilālī	1 Müfred
Hişālī	2 Gazel
H'ocazāde	1 Gazel
Hüdāyī	4 Gazel
Hüsrev	1 Gazel
İshāk	4 Gazel
'İşretī	2 Gazel
Ġadrī Efendi	1 Gazel
Kalender Fermayed	1 Gazel
Kāmī	1 Gazel
Kemāl Paşazāde	1 Gazel
Kerem Çelebi	1 Kıta
Kerīm	1 Kıta
Kerīm Çelebi	2 Gazel
Ġınalızāde 'Alī Çelebi	3 Gazel
Ġıyāsī	1 Müseddes

Ḳurre (?) Çelebi	1 Kıta
La'î Çelebi	1 Gazel
Maḳālî	2 Gazel
Ma'nî Çelebi Kağı	1 Gazel
Mecdî Çelebi	3 Gazel
Medhî	4 Gazel
Mesîhî	2 Gazel
Meşrebî	1 Müseddes
Mişālî	3 Gazel, 1 Kıta
Mu'îdî	1 Müseddes, 1 Tesdis
Muhibbî	1 Tahmis
Muhibbî	3 Gazel
Müyî ?	1 Gazel
Nāmî	1 Gazel
Nazmî	1 Gazel
Nazîfî	1 Tahmis
Nāzikî	1 Kıta
Necātî	9 Gazel, 1 Nakıs Gazel, 2 Müfred
Nesîmî	1 Gazel
Nev'î Çelebi	5 Gazel
Nizāmî (Karamanlı)	6 Gazel, 1 Manzume (Muhtemel sayfa kaybı sebebiyle nazım şekli tespit edilememiştir.)
'Ömrî	2 Gazel
Raḥmî Çelebi	28 Gazel, 1 Nakıs Gazel, 1 Kıta, 3 Tahmis, 1 Tesdis
Rāzî	1 Gazel
Refîkî	2 Gazel
Revānî	46 Gazel, 1 Kıta, 1 Müfred
Rızāyî	3 Gazel
Şādık	2 Tahmis
Şādık	2 Gazel
Sā'î	3 Gazel
Şun'î/Şan'î?	1 Gazel
Şanî Beg	5 Gazel, 2 Müfred
Şanî Sipāhî	1 Müfred
Sa'yî	2 Gazel
Şehdî	1 Kıta
Selîkî	2 Gazel
Selîkî	2 Müseddes
Selîmî	2 Gazel
Semā'î	1 Tesdis
Şenāyî	1 Gazel
Sezāyî	1 Gazel
Sıhrî	1 Gazel
Sırrî Çelebi	5 Gazel
Sultan Murād	1 Gazel
Sultan Selîm Han	1 Gazel, 1 Müfred
Sultan Süleymān	2 Müfred
Şem'î	21 Gazel
Şemsî	4 Gazel
Şevkî	1 Gazel
Şeyhî Çelebi Fermāyed	1 Gazel

Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi	11 Gazel
Tâli' Çelebi Fermâyed	1 Gazel
'Ubeydî	6 Gazel, 2 Tahmis
'Ulvi Çelebi	4 Gazel, 2 Kıta, 1 Müseddes, 1 Tesdis, 1 Müsemmen
Uşûlî	1 Gazel
Ümidî	1 Gazel
Yahyâ	6 Gazel
Yahyâ Beg	1 Nakıs Gazel, 3 Müfred
Yakîni	2 Gazel, 1 Müfred
Yetimî	1 Terkib-bend
Za'îf	1 Gazel
Zâtî	8 Gazel
Zehri	1 Gazel
Zihni	1 Tahmis
Hubbî Hâtun	1 Gazel

Tablo 2: Mahlassız manzumelerin nazım şekillerine göre dağılımı

Mahlassız Gazel	33
Mahlassız Kıta	14
Mahlassız Kıta-yı Kebire	1
Mahlassız Nakıs Gazel	8
Mahlassız Murabba	12
Mahlassız Tuyuğ	1
Mahlassız Müfredler	134

Tablo 3: Mecmuadaki vezin kalıpları ve kullanılma sayıları

Kullanılan Vezin	Sayısı
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	283
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	136
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	141
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	10
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fâ'lün)	17
Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	108
Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	40
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	48
Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Mefâ'ilün Fe'ilün (Fâ'lün)	24
Mef'ülü Fâ'ilâtün Mef'ülü Fâ'ilâtün	19
Mef'ülü Mefâ'ilün Mef'ülü Mefâ'ilün	7
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	15
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	21

Sonuç

Bu çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 numarada kayıtlı olan el yazması şiir mecmuası ele alınıp incelenmiştir. 176 varaklık bu eserde, 128 şaire ait 869'u manzum ve 10'u mensur olmak üzere toplam 879 metin yer almaktadır. Manzumelerde en çok tercih edilen vezin *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* olmuştur. Gazel nazım şeklinin sayıca fazla olması dikkati çekmektedir. Mecmua incelendiğinde, şiir seçiminde mürettibin beğendiği şiirlerin yer aldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla mecmua, Mehmet Gürbüz'ün yapmış olduğu tasnife göre "bir mensubiyet ilişkisi

gözetmeksizin belirli şairlerin şiirlerini bir araya getirmeyi amaçlayan mecmualar” kategorisine dâhil edilebilir. En çok şiiri bulunan şair, dönemin “sultânü’ş-şu’arâ”sı iltifatına mazhar olan Bâkî’dir. Mecmuanın, çeşitli Türk sanat musikisi makamlarından parçaların, derleyiciye ait tedavi yöntemlerinin, ilaç tariflerinin, duaların, doğumlara düşülmüş kayıtların, Ebu’s-su’üd Efendi’nin fetvalarının yer alması, her renkten zenginliği ihtiva ettiğinin göstergesidir. Mecmuaların yaşanılan dönemin edebiyat zevkini, kültürel ve sosyal hayatını yansıtan birer ayna oldukları gerçeğini somut olarak gözler önüne sermektedir.

Müstensihi ve istinsah tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan mecmuamızda içerik incelenerek bu sorulara cevap aranmıştır. Müstensih bilgisi yine belirsizliğini korumuştur lakin istinsah tarihi olarak Sultan III. Murad’ın yaşadığı 1575-1595 yılları arasında yazılmış olabileceği düşünülmektedir. Mecmuadaki şairlerin de bu yüzyılda yaşamış olmaları, eserin 16. yüzyılın son çeyreğinde yazıldığını doğrular niteliktedir.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan (2000). *Fuzûlî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aydemir, Yaşar (2007). “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies*, s. 122-137.
- Devellioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Kaplan, Yunus (2019). “Nakkaş Sâ’î’nin Edirne’den İstanbul Şuarasına Gönderdiği Mektup,” *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, s. 53-76.
- Köksal, M. Fatih (2017). “Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler”, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, İstanbul: Kesit Yay., s. 47-67.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Kut, Günay (1986). “Mecmua”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 6, s. 170-174.
- Levend, Agâh Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mecmû’atü’l-Eş’ar ve’l-Gazeliyyat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 315.
- Pala, İskender (2013). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şemseddin Sâmî (2015). *Kâmus-ı Türkî* (Haz. Fazılhak Nergis Aziz Ençakar), İstanbul: Şifa Yayınları.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 2 (Haziran/June 2020), s. 210-219.
Geliş Tarihi-Received: 24.05.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 30.05.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Câfer İyânî'nin Kitâb Fî Fezâilî'l- Ahlâk Adlı Eseri

Câfer İyânî's Book Named Kitâb Fî Fezâilî'l- Ahlâk

Emine DUMAN*

Öz

Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte ahlâkı konu edinen eserler kaleme alınmaya başlamıştır. Bu eserlerin ilk örneği 11. yüzyılda Yusuf Has Hacip tarafından yazılan Kutadgu Bilig'le verilmiş ve yüzyıllar boyunca örnekleri vermeye devam etmiştir. Özellikle 16. yüzyılda mensur eserlerin konularının çeşitlenmesiyle pek çok ahlâk kitabı kaleme alınmıştır. Dinî düşünce ve esasların toplum üzerinde çokça etkili olması dolayısıyla ahlâk kitaplarının temelini Kur'an ve hadisler oluşturmuştur. Ahlâk kitaplarının yazılış amaçlarının kısaca insanların şahsi ve toplumsal yaşamlarındaki davranışlarını düzenlemek olduğu söylenebilir. Kur'an ve hadislerin telkin ettiği davranışlar insanlara çeşitli hikâyelerle ve kıssalarla sunulur. Adaletli olmak, haramdan uzak durmak, Allah yolunda cihâd etmek, esirlere, mazlum kimselere ve yetimlere karşı merhametli olmak gibi pek çok konu ele alınır.

Üzerinde çalışmakta olduğumuz Câfer İyânî'ye ait olan Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk adlı eser de bu ahlâk eserlerinden bir tanesidir. Eserde üstün olan Ahlâk yani üstün olan davranışlar farklı kaynaklardan alıntılanan çeşitli hikâyelerle insanlara anlatılmak istenmiştir. Eser dört bölüme ayrılmıştır. Her bölümde farklı bir konu işlenmiş ve konuyla ilgili hikâyeler "hikâyet" başlığıyla verilmiştir. Bu hikâyelerde sunulan fikirler veya telkin edilen davranışlar ayetlerle ve hadislerle desteklenmiş ve hikâye sonlarında yer alan manzumelerle de anlatım güçlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ahlâk eserleri, ahlâk, Câfer İyânî Bey, fezâil.

Abstract

After the Turks meeting the religion of Islam, the works on morality began to be written. The first examples of these works were given by Kutadgu bilig, written by Yusuf Has Hacip in the 11th century, and examples continued to be given for centuries. Especially in the 16th century many moral books were written diversifying the subjects of prose works. The Qur'an and hadiths formed the basis of the books of morality, as religious thoughts and principles were very influential on society. It can be said that the purpose of the writing the moral books is to regulate the behavior of people in their personal and social lives. The behaviors inspired by the Qur'an and hadiths are presented to people with various stories and parable. Many topics are told such as being fair, avoiding from forbidden, to jihad on Allah's way, being merciful to prisoners, oppressed people and orphans.

Câfer İyânî's Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk, we are working on, is one of these moral works. In the work, morality, good behavior are told to people in four chapters with.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, e-posta: duman.mndmn1@gmail.com. ORCID: 0000-0002-6796-6243.

Various stories that are cited from different sources. Each chapter focuses on a different topic. The ideas submitted in these stories or inspired behaviors are supported by hadiths and verses of the Kur'an, and narration is corroborated with the verses at the end of the story.

Key Words: Moral works, morality, Câfer 'İyânî.

Giriş

“Artmak, fazlalaşmak, üstün olmak” anlamındaki fazl kökünden türeyen faziletin çoğulu olan fezâil kelimesi, İslâmî literatürde “bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler” anlamıyla amellerin, zamanların, şahısların, kabilelerin, milletlerin, yer ve şehirlerin benzerlerinden üstünlüğünü anlatmak için kullanılmış ve bunların her birine dair pek çok eser kaleme alınmıştır (Kandemir 1995: 529). Ahlâk kelimesi ise *Kâmûs-ı Türki'*de “hulk kelimesinin çoğuludur. İnsanın yaradılışta hâiz olduğu veya terbiye ile ihtisâl ettiği ahvâl-i ruhiyye ve kabiliyye, hisâl, şemâil, ahlâk-ı hamîde, fezâil-i ahlâk...” şeklinde açıklanmaktadır (Nergis ve Ençakar 2015: 68). “İslâm diniyle tanışmadan önce, bu dinin telkinlerinde yer alan ahlâkî esaslara büyük benzerliklerle bağlı olan milletimiz; İslâm dinini benimsedikten sonra fert veya toplum hayatını düzene sokan düşünce, inanç ve pratiğin bu manevî sistemine büyük önem vermişler, bunun neticesinde ahlâkî konuları ele alan birçok eser kaleme alınmıştır. Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig*, Edip Ahmed Yükneki'nin *Atabetü'l-Hakâyyık* ve Ahmed Yesevî'nin *Divân-ı Hikmet*'i ile Orta Asya'da başlayan ahlâk konulu eserler zinciri Anadolu'da da asırlar boyunca devam ettirilmiş; manzum ve mensur; yüzlerce eser telif ve tercüme edilmiştir” (Yeniterzi 2007: 435-436).

Dini ahlâk ümmet çağı fikir hayatının temelidir. Dini esasların toplum hayatına bu denli yansıdığı bir ortamda, toplum hayatını düzenlemek amacıyla kaleme alınan eserlerin temeli de dolayısıyla din olmuştur. Çağdaş anlayışla toplumdaki edebî gelişmeleri fikir tarihi içinde izleyip incelemek zorunda olan edebiyat tarihçisi için ahlâk kitapları, üzerinde önemle durulacak eserlerdir. Kaldı ki ümmet çağındaki ahlâkî eserlerin çoğu sanat anlayışı ve üslûba verilen önem bakımından, geniş anlamıyla edebî eserlerin sınırları içine girer (Levend 1993: 90-91).

Bu çalışmada Câfer 'İyânî Bey'e ait *Kitâb Fî Fezâil-i'l-Ahlâk* adlı eserinin incelemesi yapılacak, genel yapısı muhtevası ve üslûbu hakkında bilgi verilecektir.

1.Câfer 'İyânî Bey

Câfer 'İyânî Bey 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarında yaşamıştır. Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. “Hakkında bilinenler eserlerinden çıkarılan karışık bilgilere dayanır. Bunlardan anlaşıldığına göre 1587'de Budin'de daha sonra da vatanı olarak kabul ettiği Peçuy'da (Pécs) kadı naipliği yaptı ve 1591-1592 yıllarında burada bulundu. Ardından meşhur Kanije kahramanı Tiryaki Hasan Paşa'nın yanında divan baş defterdarı oldu. Budin beylerbeyliği, maliye tezkireciliği ve tezkire eminliği vazifelerinde iken İstanbul'a gitti. Orada kendisine Rumeli eyaleti defter eminliği görevi verildi ve 16 Ramazan 1001 (16 Haziran 1593) tarihinde Budin beylerbeyi olan Koca Sinan Paşazade Mehmed Paşa'nın maiyetinde Bosna'ya gitti. Ayın yılın Ağustos ayında Siska Kalesi'nin keşfiyle görevlendirildi daha sonra da bu kalenin fethine şahit oldu. 1002'de (1593-94) Rumeli eyaleti defter emini olarak Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın Yanıkkale'yi fethinde bulunan Câfer 'İyânî'ye, seferin sonunda hizmetine karşılık olmak üzere vazifesine ilaveten divan müteferrikalığı verildi. 1595'te bu görevini bırakarak mukaddes yerleri görmek ve hac farızasını yerine getirmek üzere önce Mısır'a, oradan da Hicaz'a gitti. Mekke'de Şeyh Ahmed Sadık'ın tesiriyle Nakşibendî tarikatına girdi. Oradan

San'a'ya, Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa'nın (valiliği 1586-1607) yanına giderek *Zübdetü'n-Nesâih ve Umdetü't-Tevârih* adlı eserini ona ithaf etti" (Kirişçioğlu 1992: 551-552).

Yazar, incelemiş olduğumuz *Kitâb fî Fezâilî'l-Ahlâk* adlı eserinde de Nakşibendî tarikatine girdiğini şu sözlerle belirtir: "Hikâyet işbu turâb-aqdâm-ı 'ulemâ vü hâk-râh-i şulehâ Mekke-i Mükerrreme vü Medîne-i Münevverede Buğârâ 'ulemâsından ve Taşkend şulehâsından ol mürşid-i haqîkat ve müretteb-i fazilet 'alî-i himmet ve aqtâb-ı menzilet mülk-i Buğârânuş sultân-ı serbülendi Şeyh Aḥmed Şâdık Nakşibendî Raḥmetu'llâhu 'Aleyhe ol mekân-ı müteberrekede tâlîblere keşf-i esrâr-ı Mevlevî ve râğıblara reşf-i eş'âr-ı Meşnevî idüp aşhâb-ı şevk ü vişâli istimâ'a ve erbâb-ı vecd ü hâli raḡş u semâ'a getürdi bu bende-i bî-imtinân niçe zamân ol 'azîz-i cihânun ḡuzûr-ı şerîfinde pây-ı edeb üzere turup ve maḥfel-i münîfinde zânû-yı taleb üzere oturup perverde-i himmet ve nazâr-kerde-i ḡurşîd-i menziletleri ile me'mûr u mesrûr olduğumuzdan ḡayrı bu 'abd-i efgende ve silsile-i Nakşibendâna bende ve mühlîşâne-i vesîle-i ḡâcegâne efgende olmuş idüm" (vr.no.78^a).

"1602-1603 yıllarında tercüme ettiği *Nur-nâme* adlı eserinde Temeşvar'da hazine defterdarı olduğunu kaydeden Câfer İyânî'nin ölüm tarihi için Bağdatlı İsmâil Paşa 1020 (1611) yılını, Fehmi Ethem Karatay ise *Zübdetü'n-Nesâih*'in istinsah tarihinden hareketle 1023'ten (1614) sonrasını vermektedirler. Bursalı Mehmed Tâhir, Câfer İyânî'nin meşhur tarihçi Peçuylu İbrâhim Efendî'nin büyük babası olduğunu ileri sürmüşse de kaynak olarak göstermiş olduğu Dr. Karacson Imre'nin makalesinde böyle bir atıf yoktur (Kirişçioğlu 1995: 551). Babinger de bu görüşü şu şekilde değerlendirir: "OM, III. , 41'de hiçbir asla dayanmadan bunun İbrahim Peçevî'nin büyük babası olduğu ileri sürülür. Her ne kadar o da aynı adı taşımış ise de asla Peç'e gitmemiştir ve daha evvel yaşamıştır (bk. Der İslam, VIII, 253 vd.)" (Üçok 1992: 126).

Gazâvât-ı Tiryâki Hasan Paşa ismindeki 1000 h. tarihinde yazdığı eseri askeri tarihimize istifadeye şayan eserlerdendir. Manisa'da Muradiye Kütüphanesi'nde dört bâb üzere tertip edilmiş *Zübdetü'n-Nesâih ve Umdetü't-Tevârih* adında 1003(1594) tarihinde yazılmış bir eseri ve *Mişkatü'l-Envar*'dan terceme ve özetlenmiş *Nur-nâme* ile *Tarih-i Cedîd-i Engürüs* ve *Nesâyih-ı Mülûk* adlarında eserleri vardır" (Özen 1975: 40).

1.1.Eserleri

1.1.1.Tevârih-i Vilâyet-i Cedîd-i Üngürüs: Doksan üç varak olan eser 993 (1585) yılından başlayarak Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın Yanık Seferine yol açan gelişmelerle birlikte seferi anlatmakta, Yanikkale'nin alınmasından sonra 27 Safer 1003'te (11 Kasım 1594) son bulmaktadır. Eserin bilinen tek yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (İbnülemin, nr. 3560/1) bir mecmua şeklinde olup yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Kirişçioğlu 1995).

1.1.2.Zübdetü'n-Nesâih ve Umdetü't-Tevârih: Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa için 1012 (1603) yılında kaleme alınmış olan Türkçe bir eser olup dört bölüm halinde, yirmi üç adet Türkçe, Arapça ve Farsça kitaptan derlenmiş ahlâki ve tarihi kıssalar ve İslam büyüklerinin menkıbelerinden meydana gelmektedir. Bilinen üç yazması Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Yeniler, nr. 277), British Library (Or. nr. 6442) ve Uppsala (İsveç) Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (Nov. nr. 646) (Kirişçioğlu 1995: 552).

1.1.3.Nur-nâme: İmam Gazzalî'nin *Mişkatü'l-Envâr*'ından 1012'de (1603) tercüme edilmiştir. Hz. Peygamber'in ve ondan önceki peygamberlerin kıssalarından oluşmaktadır. Tespit edilebilen beş yazma nüshası British Library'de (Or. nr. 11046), Türk Tarih Kurumu (nr. 537/1), İstanbul Üniversitesi (TY. Nr. 7388 ve nr. 806) ve Âtîf Efendi

(nr. 1746/1) kütüphanelerindedir (Kirişçiöglü 1995: 552). Eser, Esra Kuru tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Kuru 2013).

1.1.4. Cihâd-nâme-i Hasan Paşa: Kaniye kahramanı Tiryâki Hasan Paşa'nın gazâları anı anlatmaktadır. Otuz dokuz varaklık bir yazması Millet Kütüphanesi'nde mevcuttur. (Ali Emîrî, Tarih, nr. 190). Eser üzerinde bir tez yapılmış (Işıldak, Cihâd-nâme-i Hasan Paşa, mezuniyet tezi, İÜ Ktp., nr. 1698), ayrıca sadeleştirilerek yayımlanmıştır (Vahid Çabuk, Tiryâkî Hasan Paşa'nın Gazâları ve Kaniye Savunması, İstanbul, 1978) (Kirişçiöglü 1995: 552).

1.1.5. Nesâihü'l-Mülûk: Yirmi üç adet Türkçe, Arapça ve Farsça eserde ve ayrıca Kur'an'da geçen peygamber kıssalarının dini hikâyelerin vb. yazıların derlenmesiyle meydana gelmiştir. Otuz sekiz varak hacmindeki bu eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, müellifin Tevârih-i Cedîd-i Üngürüs adlı eseriyle birlikte aynı ciltte yer almaktadır (İbnülemin, nr. 3560/2) (Kirişçiöglü 1995: 552). Eserin bir nüshası da Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 19 Hk 2181)'de bulunmaktadır (Kuru 2013:15).

1.1.6. Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk: Eser bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2. Câfer İyânî Bey'in Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk Adlı Eseri

2.1. Hikâyelerde Muhtevâ

Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir. Ancak yazarın "Hikâyet ve hâlâ pād-şâhum olan Sultânü'l-berrin ve hâkanü'l-bahreyn hâdimü'l-harameynü'l-şerîfeyn şânî-i İskender-i Zülkarneyn Sultân Muhammed Han İbn-i Sultân Murâd zâda'llâhu saltanatına ba'detü'l-evtâd sene-i hamis ba'dü'l elf târihinde ol nihâd gazâ vü cihâd için Egri nâm hisâr-ı üstüvârı feth ü tesennüc (57^b)" ifadesinden III. Mehmed'in saltanatı döneminde (1595-1603) bu eseri kaleme aldığını söyleyebiliriz.

Câfer İyânî Bey, eserini dört bölüme ayırmıştır. Her bölüm işlenecek olan konuyu bildiren bir başlığa sahiptir. İlk bölümün başında, 3^b ve 4^a arasında ve eserin son kısmında eksik sayfalar bulunmaktadır. Başlangıç kısmında yer alan sayfalar eksik olduğundan Besmele, sebab-i telif gibi bölümler bulunmamaktadır. Eser içerisinde 24 hikâye ve 22 manzume vardır. Manzumelerin dokuz tanesi mesnevi, üç tanesi kıt'a, iki tanesi rubai, bir tanesi gazel, iki tanesi mısra ve beş tanesi müfreddir. Bu manzumelerden bir gazelin ve bir mesnevinin yazara ait olduğu belirtilmiştir. Gazel içerisinde 'İyânî mahlası geçmektedir. Hikâyeler, kırmızı mürekkeple yazılmış "Hikâyet" başlığıyla verilmiştir. Manzumeler ise mesnevi, kıt'a, gibi nazım şekilleri belirtilerek verilmiştir. Hikâyeler ve manzumelerin çoğu farklı kaynaklardan alınmıştır. Bu kaynaklar hikâye ve manzumelerin başında belirtilmiştir.

Dört temel bölüme ayrılan eserin ilk bölümünün başlığı eksik sayfalar olması dolayısıyla bilinmemektedir. Elimizde bulunan kısmında ise devlet yöneticilerinin adaletli olması gerektiğini ve zalim yöneticilerin halkının akıbetini anlatan dokuz hikâye bulunmaktadır.

İkinci bölümde gazanın ve şehit olmanın faziletlerini ve şehitlik mertebesine ulaşan kişilerin mükâfatlarını anlatan on sekiz hikâye bulunur ve bu kısım "İkinci Bâb Fezâil-i Gazâ ve Hâşâil-i Şühedânun Hâklarında Vâkî' Olan Hikâyât-ı Şariha ve Rivâyât-ı Şahihanun Zikri Beyânındadır" başlığını taşımaktadır.

Üçüncü kısım “Üçüncü Bâb Hâzret-i Çehâr-ı Güzînüñ Fazîletlerin Beyân Olur Sultânlarâ Buğz u ‘Adâvet İden Mülâhadenüñ Aḥvâllerin ve Ol Tâ’ife-i Şûma İ’timâd u Hıdmet ve Milletlerine İ’tikâd İdenlerüñ Ḥasb-ı Hâllerin ‘Ayân İder” başlığını taşımaktadır. Dört halifeyi öven yazılar ve bu yazıların ardından verilen üç hikâye bulunur. Yalnızca Hz. Osman’ın anlatıldığı yazının ardından hikâye değil, mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir methiye yer alır.

Dördüncü kısım “Dördüncü Bâb Mâlû’l-eytâm ve Fî’l-i Ḥarâmdan Perhîz Eylemek Derecâtın ve Muşîbet ü Şiddet Zamânında Şabr u Tevekkül ve Hâzret-i Cenâb-ı ‘İzzete Tevessülüñ Ḥasenâtın Bildürür” başlığını taşımaktadır. Yetimlere nasıl davranılması gerektiğini ve yetimlerin sahip oldukları eşya ve paraların nasıl kullanılması gerektiği hakkında hikâyeler bulunmaktadır.

2.2.Dil ve Üslûp

2.2.1.Dil

Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk’ın 16. yüzyılın sonlarında 17.yüzyılın başlarında kaleme alındığını tahmin etmekteyiz. Ahmet Bican Ercilasun’un tanımıyla, 16. yüzyıl başlarından 20. Yüzyıl başlarına dek kullanılan yazı dili Osmanlı Türkçesi veya kısaca Osmanlıca terimiyle ifade edilir (2012: 430). 13, 14 ve 15. yüzyıllarda kullanılan Eski Oğuz Türkçesi, siyasi olarak Anadolu Selçuklularının son dönemini, beylikler devrini, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerini; Osmanlıların ilk iki asrını içine almaktaydı. 16. yüzyılda Osmanlı Türkçesi denilen dönem başlar; Osmanlı’nın hâkim olduğu bütün sahalarda edebi dil olarak kullanılır ve 20. yüzyıl başlarında Genç Kalemler hareketinin yarattığı tepkisiz Türkçeye sona erer (Ercilasun 2012: 457). Eski Oğuz Türkçesinin dil özelliklerinin hemen hemen tamamı Osmanlı Türkçesinin başlarında da devam eder. 16. asrın sonlarıyla 18. asrın başları arasındaki dönem ise bu ikisi arasında bir geçiş sürecinin yaşandığı dönemdir. Osmanlı Türkçesini kendinden önceki devirlerden ayıran asıl ölçüt ise dilin dış yapısı ve bu yapının etkilediği sözdizimidir. Osmanlı yazı dilinin birçok örneği, halk diline girmeyen yabancı unsurlarla doludur. Bu unsurlar kelime seviyesini aşmış ve sözdizimine de bulaşmıştır. Muharrem Ergin, yabancı unsurlar bakımından Osmanlı Türkçesini kendi içinde üç devreye ayırır:

- 1) 15. asrın sonu ile 16. asrın büyük kısmını içine alan ilk devre: Arapça ve Farsça unsurların Türkçeyi istilasının hızlandığı devre.
- 2) 16. asrın sonundan 19. asrın ortalarına kadar süren devre: Karışık dil koyuluğunun son haddine vardığı devre.
- 3) 19. asrın ortalarından 20. asrın başlarına kadar gelen devre: Karışık dilin koyuluğunu yavaş yavaş kaybettiği devre (Ercilasun 2012: 458).

Kitâb Fî Fezâilî'l- Ahlâk’da, 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başlarında etkin olan dil özelliklerine uygun olarak Arapça ve Farsça unsurların çokça bulunduğu görülmektedir. Örneğin, “belki ‘amme-i nâsa şâmildür ümerâ re‘âyâdan mes’ül olurlar ve sâir-i nâs istiḥdâm eyledükleri ḥüddâmlarından ve zir-destlerinde olan ehl ü ‘iyâllerinden mes’ül olurlar ve ‘ulemâ-yı ḥalkuñ ta‘lim-i dîn ve tefhîm-i âyinlerinden mes’ül u muḳâbil olurlar ve ‘ulemâ-yı ‘azâm ve ümerâ-yı kirâma lâzım olan meh-mâ-emken Ḥaḳḳ Te‘âlânuñ emr-i şerîfin icrâ idüp ‘ibâdu’llâhuñ üzerinden zulm ü siteplerin gidermege sa’y-ı cemîl eylemekdür menâşıb-ı dünyâyı şakınup Ḥaḳḳ kelâmını yâd eylemekden ihtirâz u ictinâb itmeyeler devlet-i dünyâ bî-beḳâ ve ‘an ḳarîb hebâ olur...”

“...sevâb ne mertebe ve ne derece idüğü fehm ü ferâset ve kemâl-i başîret ile idrâk eyleñ ki ol rehber-i ümmet ve imâm-ı mu‘âdelet ve kân-ı mürevvet nûr-ı dîde-i ehl-i

sünnet 'Ömer Fâruḳ Raḍıya'llâhu 'anh rivâyet ider bir gün ḥabîb-i 'izzetün ve şems-i faziletün meclis-i şerifinde oturup naşihat-i dürr-bârına ve güftâr-ı sa'âdet-âsârına kulak tutarduk..."

Arapça ve Farsça unsurlar hikâyelerde yoğunluk göstermesine rağmen yazar hikâyelerin sonlarında hikâyeden çıkarılmasını istediği mesajı sunarken daha çok Türkçe kelime kullanmıştır; "...ḳalb-i şâf olan ehl-i inşâfa bu delil-i cemil kâfidür ki Ḥazret-i Ḥaḳḳ Celle ve 'Alâ böyle 'azîm ḳuyunun dibinde bâ-vücûd ḳa'ir-i deryâ bir ḳara taşun içindeki ḳurdcağaza kemâl-i ḳudretinden günde birer tâze yaprak nafaḳasın virüp eksük eylemeyen Allah..." Metinlerde yer alan Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu eserlerin muhatabına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Eski Oğuz Türkçesinin en önemli ses özelliği, küçük ünlü uyumunun olmayışıdır. Bu özellik 16. yüzyılda da devam eder (Ercilasun 2012: 459). Eserde 16. yüzyılda görülen küçük ünlü uyumunun olmayışına uygun kullanımlar çokça vardır: gözimüz, tutarduk, bıçku, görmedük, işidelüm, amellerün, yanumuz, muştuluk, ḳuşcuğazun vb. kelimeler buna örnektir.

Eski Anadolu Türkçesinin diğer önemli özelliği olan damak n'sinin kullanımına eserde de rastlanmaktadır; mübaregün, senün, hamiyyetün, tacınun, şühedanun vb.

"Patlayıcı "k" sesinin sızıcılaşması Erken Azeri Türkçesi için karakteristik olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de görülen bir değişikliktir. Takı> taḳı, okı> oḳu, yoksa>yoḳsa gibi" (Şahin 2009: 47). Eserde buna uygun olarak yer alan uyku> uyḳu kelimesinin her iki şekli de metinde kullanılmıştır: "fâcir-i bed-ḥ'âh uyḳusın ḥarâm idüp", "bir gün bağçesine varup aḳa uyḳu ḳalebe eyler...", yoksa> yoḳsa kelimesinin sadece yoḳsa şekli, "bu ne ḥaletdür yoḳsa bu vâḳı'a-i kübrâ..."

"Ayrılma durum eki Eski Anadolu Türkçesinde +dan biçiminde kullanılmıştır. Bazı kelimelerde +dın biçiminde de kullanılmıştır" (Şahin 2009: 53). Eserde ayrılma durum eki her iki biçimde de kullanılmıştır; "henüz 'İsâ 'Aleyhi's-selâm ellerin yüzine sürmedin cānib-i semādan bir nidâ geldi...", "Ḥazret-i Ḥaḳḳun emr ü fermānı olmadın sa'y u ḳuvvet ü zor-dest ile vücûda gelmesi..." "mālū'l-eytām ekl ü bal' itmekden be-ḳāyet şaḳınmaḳ gerekdür", "ısrâr üzere inkâr eyledüklerinden ḳayrı..." vb.

"İstek eki -a Osmanlı Türkçesi döneminde de kullanılır; 19. yüzyılda iyice seyrekleşir" (Ercilasun 2012: 459). Eserde buna uygun pek çok örnek kelime bulunmaktadır; "fuḳarâ vü zu'afāya merḥamet eyleye...", "maḥallinde tecessüs ü tettebbu' eyleyeler...", "ihmāl ü i'fâ eylemeye...", "müteretteb eyleyeler..." vb.

Eserde -ıcak zarf-fiil ekinin çokça kullanılmış olduğu görülür; diyicek, viricek, göricek, eyleyicek, yetişicek vb.

"Gelecek zaman eki -ısar 16. asırda da görülür ve 17. yüzyıldan itibaren yerini -acak ekine bırakır" (Ercilasun 2012: 459). Bu ek eserde bir kere -ısar şeklinde kullanılmış; olısar, genel olarak -acak şekli kullanılmıştır; ḳalebe ideceklerinde, muzır virmeyecek vb.

"Eski Anadolu Türkçesinde iyelik eki almış bazı isimlerin +(y)ı belirtme durum ekini almadan belirtme durumuna girdiği ve söz konusu eki almadan belirtili nesne olduğu görülür. Bu durum yalnızca iyelik eki almış kelimelerde görülür" (Şahin 2009: 52). Eserde de bu duruma uygun pek çok örneğe rastlanır; "bir cāriyesin dām-ı telbise ḳoyup", "ikâmet ḳaşdın idüp", "rüz u şeb ol 'azîz vuşlatın taleb eyler", "cefâkâr ḳızmetkârların didebān itdiler", "bunca yıllık 'ibâdetin hebāya virmiş" vb.

2.2.2. Üslûp

Türkçe mensur eserler incelendiğinde dil ve üslûp bakımından genel hatlarıyla iki gruba ayrıldığı görülür. “Türk nesir geleneği içinde sade ve sanatlı nesir şeklinde kendini gösteren bu iki eğilim, Tanzimat’a kadar devam etmiştir. Bu ikili tasnif klasik kaynaklarda da görülmektedir. Nitekim sözü, “nazm” ve “nesr” diye ikiye ayıran Âşık Çelebi, “nazm”ı âlî (yüce) ve sâfil (aşağı, değersiz) diye iki gruba ayırdığı gibi, “nesr”i de a’lâ (yüksek) ve ednâ (aşağı) diye iki grupta ele alır. Âşık Çelebi, nesrin “a’lâ: yüksek” olanın “beyan”, nazmın “âli: yüce” olanının da şiir diye adlandırıldığını belirtir” (Owens 1971: 7b, Çaldak 2006: 75’den). Süleyman Çaldak da makalesinde edebî sanatlardan yoksun, okuyucuyu salt bilgilendirmek için ortaya konan ve “mücerred” diye adlandırılan “ednâ” kısmını “sade nesir”; edebî sanatlarla süslenmiş, estetik kaygıyla kaleme alınmış olan ve “beyan, müzeyyen, inşa” adlarıyla da anılan nesrin a’lâ kısmını da “süslü nesir” adlarıyla kullanacağını belirtmiş ve şu tanımları vermiştir:

Sade nesir halkın konuştuğu dile bağlı kalan bu nesir, geniş halk kitlelerine ulaşmak, insanlara bir şeyler öğretmek ve onları eğitmek maksadıyla yazılan eserlerde kullanılmıştır. Bu nesir, zamanla süslü nesirden etkilenmiş ve o üsluptan gelen kelime, deyim ve klişeleri almışsa da sonuna kadar halk diline bağlı kalmış ve ondan kopmamıştır (Çaldak 2006: 75).

Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk’ın da bu tanıma uygun olarak sade nesir ile kaleme alındığını söyleyebiliriz. Eserde yazılmış olduğu dönemin de etkisiyle Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar bulunmaktadır. Bu Arapça ve Farsça unsurlar tamamıyla doğal olarak gelişmiştir. Aynı zamanda anlatımda herhangi bir durağanlığa yol açmamakta ve akıcılığı bozmamaktadır. “Hüseyn Hamadâni kâdessa’llâhu sırrahu be-esrârü’ş-şamadâni rivâyet ve buña münâsib hikâyet eyler bir zamân diyâr-ı Hindüstâna varup seyâhat itdüm ol diyârda kaht u kılet ve envâ’-i zâruret müstevli olmağın işbu kılet [ü] bisyâr cânuma kâr idüp terk-i diyâr eylemek âşkârında iken nâgâh deryâ kenârına (21^b) varup seyr ü nigâh eyledüm...”

“adâlet ü merhâmetün ve lutf u şefkâtün fazîlet ü haşîletin eşref-i nâs olanlar bundan kıyâs eyleyeler feammâ istikâmet ü ‘adl yalınuz haşseten insân için degül belki hayvânât u haşerât-ı arz olanlara dahı meh-mâ-emken ‘adâlet ü merhâmet ü şefkât vâcib ü lâzımdur Hakk Sübhâne ve Te’âlâ nebâtât u hayvânâtı belki cümle eşyâ vü mevcûti birbirine sebep halk itmişdür”

Hikâyelerin büyük bir bölümü hâkim bakış açısıyla anlatılmıştır. Yazar, olaylara ve hikâyede yer alan karakterlerin iç dünyasına hâkimdir. Örneğin,

“ nâmeyi mühürleyüp ol nâşih-ı bî-çârenün eline virdi ve aytdı ki var işbu hükm-i şerîfümü falan diyârün hâkimine virüp teslim eyle saña hayli ta’zîm ü tekrîm eyler diyicek nâşih-ı bî-çâre nâme-yi pād-şâhiyi eline alup taşra çıkup giderken hâsed-i (26^b) mezbûr nâşih-ı mesfûrün ‘adem-i vücûdı kaçan zühûr ider ve ‘arzi kaçan pây-mâl olur deyü müntezir iken şâh-ı cihânün dest-i hahtıyla olan fermân-ı ‘izzet-i ‘unvânın ve kendüye olan hıdmet ü ihsânın göricek melûl u gam-nâk ve bu ihsâna helâk olup bildi kim nâşih-ı bî-çâre Sultân-ı ‘Alîşânun ihsânına mazhar olmuş ta’accüb ü tefekkür ile nâşihun yanına varup meskenet ve hacâlet ile minnet eyledi (26^b)”

Bazı hikâyeler ise doğrudan ravîsinin ya da hikâyedeki karakterin ağzından anlatılmıştır. Örneğin,

“... ‘Ömer Fârûk Rağıya’llâhu ‘anh rivâyet ider bir gün habîb-i ‘izzetün ve şems-i fazîletün meclis-i şerîfinde oturup naşihat-i dürr-bârına ve güftâr-ı sa’âdet-âsârına kulak

ıtarduk ol bezm-i sa'adet-ārāya ya'nī şoĥbet-i Resul-i Kibriyāya bir kimesne gelüp aytdı yā Resul aşĥabuñda falan kimesne vefāt idüp rihlet itmiş deyü..."

"Hikāyet Fāṭimatü'z-Zehrā binti Resul-i Kibriyā Şalla'llāhu 'Aleyhe ve Sellem rivāyet ü hikāyet eyler bir gün Ḥazret-i Resul-i Ḥudā vü Ḥabīb-i Kibriyā Şalla'llāhu 'Aleyhe ve Sellem fī'ş-şubĥ ve'l-mesā kendü mübārek elleri ile atnuñ 'ulafın çalkardı ben aytdum yā Resulu'llāh baña vir bu hizmeti ben ideyim mübārek cismüñe zahmet virme didüm..."

Yukarıda vermiş olduğumuz örneklerdeki gibi ravilerinin ya da karakterin ağzından anlatılan bazı hikāyelerin sonlarında yazar tekrar araya girer ve hikāyenin bittiğini bildiren, sonraki hikāyeye geçişi sağlayan birer cümle söyler ya da okuyucuya yönelik çıkarımlarda bulunur. Örneğin,

"...ve bi'l-cümle itdügüm işe peşimān ve kıldüğüm endişeye tövbe vü fiğān (22^a) eyledüm deyü hikāyet eyler Ḥaĥĥ Te'ālā Ḥazretlerinüñ luṭf u mürüvveti ve kemāl-i 'ināyeti bi- hadd ü bi-kıyāsdur bir murğ-ı bi- dermānuñ her gün ayağına loĥmasın viren ve bir kara taşuñ içinde ve ka'ir-i deryāda olan maĥlūkınuñ rızkıñ gönderen Sultān-ı ezel kendü dergāh-ı 'ālīsine mülāzemet ü hizmet eyleyen kullarınun mürādātın redd itmek ihtimālī degüldür..."

Cümleler ve diyaloglar genellikle kısa tutulmuştur. Övgü cümleleri diğer cümlelere nazaran biraz daha uzun tutulmuştur. Verilen diyaloglar anlatıcı tarafından didi, aytdı, deyü buyurdu vb. şekillerde bildirilir. Örneğin,

"...Ḥazret-i Peyğamber Şalla'llāhu 'Aleyhe ve Sellem mādāretü'ş-şems ve'l-kamer aşĥab-ı güzīn ile otururdu 'amāme ile bir fāris yigit gelüp atından inüp Ḥazreti Resul 'Aleyhi's-selāmuñ önünde tırdı Ḥaĥĥ Te'ālā Ḥazretlerine senā ve Allah Resulüne şalavāt-ı kāmile ile şalavāt getürdi Ḥazret-i Resulü Ekrem Şalla'llāhu 'Aleyhe ve Sellem bu yigidüñ luṭfla ḥiṭābına ta'accüb idüp aytdı senüñ için bir ḥacetüñ veyāḥud bir dilegüñ var mıdur didi ol yigit aytdı ḥacetüm ve maĥsüdüm Allah Te'ālānuñ ve Allah Resulünün rızāsıdır didi Resul 'aleyhi's-selām aytdı senüñ mālun var mıdur ol yigit aytdı babamdan irşle intikāl eylemiş on biñ dinārum var deyü Ḥazret-i Sultānü'l-enbiyā 'Aleyhi's-selāmuñ önüne kodı ve Allah Resulü diledüğü yerlere infāk itsün didi bir sā'at miĥdārı önünde tırdı Cebrāil 'Aleyhi's-selām bu āyet-i şerīfi getürdi ve aytdı yā Muĥammed saña gelen malı alup 'alā nehcü'l-müstakīm (31^b) aşĥab u aĥbābuña tevzī' ü taĥsīm eyle Allah Te'ālā bu yigitden ħabül eyledüm deyü buyurdu..."

Yazar, anlatımı zenginleştirmek için hikāye sonlarında nazımlar vermiş bazen de hikāyeyi doğrudan manzum olarak anlatmayı tercih etmiştir. Nazım örnekleri genellikle sade bir Türkçe ile kaleme alınmış olmasına rağmen bazıları tamamen Farsça tamlamalardan oluşmaktadır. Örnekler:

*Hātem-i sırr-ı ħilāfet bāb-ı 'irfāndur 'Alī
Çeşme-i baĥr-ı vilāyet 'ayn-ı a'yāndur 'Alī*

"...bu murğ-ı beyābān ve tayr-ı bi-dermān iken Ḥazret-i Cenāb-ı 'İzzet kendü rızkıñı her gün ayağına gönderüp eksük itmez yā senüñ vücūd-ı bi-vücūdun binā-yı Ḥaĥĥ iken bir kuş kadar ĥayret ü ḥamiyyetün yoĥdur beyt:

*Bir murğa kesmeyüp rızkıñı iĥsān
Şanur misuz ki senüñ 'ıyşunĥda eyleye noĥşān*

“Hâzret-i Şeyh ‘Atfâr Rahîmehümü’llâh ‘Aleyhe ilâ yevmü’l-ķarâm Esrârnâmesinde Hâzret-i Cenâb-ı ‘izzetün ‘azamet ü kibriyâsı beyânında bu hikâyeti ‘ayân ider Hikâyet Manzûme

*Meger var idi bir şahrâda bir çâh
İder bir kimesne anda teşne nâgâh*

*Çekerken içmege âb ol kuyudan
Düşürdi yüzüğünü parmağından*

*Çekerken ol kuyunun çümle âbın
Çıkarur der-te-ser seng ü turâbın*

Kısaca Câfer İyânî Bey eserini anlaşılır, akıcı bir üslupla kaleme almış, anlatımındaki akıcılığın devamı ve zenginliğin sağlanması amacıyla nazım türlerinden ve seciden faydalanmıştır. Eserinde sanatını gösterme kaygısının, okuyucuyu eğitmek ya da ona bir şeyler öğretmek kaygısının önüne geçmediğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk, insanlara öğüt olarak verilen pek çok ahlâkî değeri ele alır. Bu değerler insanın kişisel yaşamıyla beraber toplumsal yaşamını da düzenlemesi için sunulur. Yazarın “sa‘âdet ü devlet ol ‘âkıl u fâzıla ki ‘ilm iletmegi kendüye pîşe idine ve Hâzret-i Hakkun rızâsın endîşe idüp Resûlü’llâh ‘Aleyhi’s-selâmunun şer‘atinde terk-i seyr eyleyüp kelâm-ı Hakkı edâ ve şürü‘-ı şerifi icrâ eylemekde ihmâl ü i‘fâ eylemeye zirâ tarîķ-i şer‘-i şerifde bezl-i maķdûr ve sa‘y-ı mevfur eyleyenler dünyâda ve ‘uķbâda necât bulup zulmenün üzerine galebe ideceklerinde rey b u ‘illet degüldür huşûsâ şer‘-i şerif-i ‘azîmü’s-şânun şâhibi ol iki cihânun güneşi (24^a) Hâzret-i Muhammed Kureyşî’dür ‘Aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm tarîķ-i şer‘-i şerifde muķim olup icrâ-yı Hakk idenlere...” sözleri kaleme almış olduğu eserin yazılış amacının adeta bir özetidir. Dini esasları ve düşünceleri temel alan ahlâk kitaplarında ayet ve hadislerin yanı sıra Hz. Muhammed’in insanların örnek almasını istediği sünnetler de örnek teşkil eder.

Eser içerisinde adaletli olmanın değeri, adaletin yalnızca insanlar için olmadığı, hayvanlara ve bitkilere dahi adaletle yaklaşılması, Allah’ın sonsuz merhameti ve buna layık olmak için yapılması ve terk edilmesi gereken davranışlar, kalp temizliği, iyi niyet, ibadet etmek, tövbe etmek, Allah yolunda cihâd etmek, cihâdın faziletleri, şehitlik mertebesinin kutsallığı, gazilik mertebesinin kutsallığı, esirlere nasıl davranılacağı, mazlum olan kişilere nasıl davranılacağı, nefse uymamak ve uyan kişilerin halleri, yetimlere nasıl davranılması gerektiği, yetim malının nasıl harcanması gerektiği vb. konulardan bahsedilir. Toplum içerisinde zaten var olan değerlerin daha üst bir konuma ulaşması isteği ve kazanılması istenilen değerlerin telkini söz konusudur. Yazar, hikâyelerin sonunda da bu hikâyeleri insanların ders alması, ibret alması ve buna göre amel etmeleri için yazdığını belirtir. Eser, içerisinde yazıldığı dönemin sosyal, siyasal yapısı ve yazarın kendi dünya görüşüyle ilgili ipuçları barındırması bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Çalışmamızın başlıca amacı Câfer İyânî hakkında bilgi barındıran kaynaklarda ve ahlâk eserlerine yönelik yapılan çalışmalarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız *Kitâb Fî Fezâilî'l-Ahlâk* adlı eseri edebiyat dünyasına kazandırmak ve araştırmacıların hizmetine sunmaktır.

Kaynakça

- Babinger, Franz (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları*, (Çev. Coşkun Üçok), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (1975). *Osmanlı Müellifleri*, Cilt 3, (haz. İsmail Özen), İstanbul: Meral Yayınları.
- Çaldak, Süleyman (2006). "Eski Türk Edebiyatı'nda Nesir (Düz Yazı)", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Sayı: Temmuz-Ağustos, s. 74-90.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2012). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (1995). "Fezâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:12, s. 529-531.
- Kirişcioğlu, Mehmet (1992). "Câfer İyânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, s. 551-552.
- Kuru, Esra (2013). *Câfer İyânî'nin Nurnâmesi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Levend, Agâh Sırrı (1993). "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Cilt 11, s. 89-115.
- Şahin, Hatice (2009). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şemseddin Sami (2015). *Kâmûs-ı Türkî*, haz. Fazılhak Nergis, Aziz Ençakar. İstanbul: Şifâ Yayınları.
- Yeniterzi, Emine (2007). "Anadolu Türk Edebiyatı'nda Ahlâkî Mesneviler", *TALİD*, Cilt 5, Sayı 10, s. 433-468.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/June2020), s. 220-244.
Geliş Tarihi-Received:13.06.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 24.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Atebetü'l-Hakâyık'ta Sıfatlar

Adjectives In Atebetü'l-Hakâyık

Hatice TEKLER*

Öz

Türk yazı dilinin tarihî bir evresi olmasının yanı sıra İslâmi Orta Asya Türk yazı dilinin de ilk evresi olan Karahanlı Türkçesinden geriye kalan önemli eserlerden biri de *Atebetü'l-Hakâyık*'tır. Bu makalede *Atebetü'l-Hakâyık*'ta yer alan sıfatlar tespit edildi. Tespit edilen sıfatlar, türlerine göre ayrılıp anlam ve söz dizimi açısından değerlendirildi. Ayrıca niteleme ve belirtme sıfatları olarak genel başlık altında sınıflandırıldı. *Niteleme Sıfatları; Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler, Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler, Unoan Bildirenler ve Renk Bildirenler* olarak işlevine göre dört gruba ayrıldı. Bu dört grup ise çeşitli alt başlıklar altında değerlendirildi. Eserde 137 niteleme sıfatı tespit edildi. *Belirtme Sıfatları; İşaret Sıfatları, Sayı Sıfatları ve Belirsizlik Sıfatları* olarak üç gruba ayrıldı. Bu üç grup ise çeşitli alt başlıklar altında değerlendirildi. Eserde 129 belirtme sıfatı tespit edildi. Bir dilin zenginliğini gösteren önemli unsurlardan olan ve Türkçede Eski Türkçeden beri yadsınamayacak derecede önemli bir yere sahip olan sıfatların *Atebetü'l-Hakâyık*'ta da çok sayıda yer aldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atebetü'l-Hakâyık, sıfatlar, Karahanlı Türkçesi.

Abstract

In addition to being a historical stage of the Turkish written language, one of the important works remaining from the Karahanli Turkish, which is the first stage of the Islamic Central Asian Turkish written language, is *Atebetü'l-Hakâyık*. In this article, the adjectives in *Atebetü-Hakâyık* were determined. The adjectives that were determined, were divided into types and evaluated in terms of meaning and syntax, and also classified under the general title as qualitative and indicating adjectives. *Qualitative Adjectives*; It is divided into four groups according to its function as *Reports Feature and Qualification of Living Entities, Reports Feature and Qualification of Inanimate Entities, Animals and Plants, Title Reporters, Color Reporter*. These four groups were evaluated under various subtitles. 140 qualitative adjectives were determined in the work. *Determinative Adjectives; Demonstrative Adjectives, Numeral Adjectives and Indefinite Adjectives* were divided into three groups. These three groups were evaluated under various subtitles. 129 designation adjectives were determined in the work. Based on the determinations, it is seen that the adjectives, which are important elements that show the richness of a language and have an undeniably important place in Turkish since ancient Turkish, also take place in *Atebetü'l-Hakâyık*.

Keywords: Atebetü'l-Hakâyık, adjectives, Karahanli Turkish.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: haticefekler1@gmail.com. ORCID: 0000-0001-9295-8459.

Giriş

Türkler, daha önceleri Müslüman olmaya başlamışlarsa da Müslümanlığı resmî din olarak kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılardır. Türklerin ve Müslüman Arapların ilk karşılaşması çok önceye dayanır. “Efsane türünden olmak üzere, bize kadar gelen bilgilere bakılırsa, ilk Türk ve Arap karşılaşması, 642 yılında, son İran hükümdarı Üçüncü Yezdicerd’in Toharistan’daki yenilgisi neticesinde olmuştur.” (Caferoğlu 2015: 5). Bu tarihten itibaren Türkler yavaş yavaş yeni İslam medeniyetinin tesirini hissetmeye başlamışlardır.

10. yüzyılın başlarına doğru Kaşgar ve civarına yerleşen dağınık durumdaki Türk boylarını idaresi altına alarak müstakil bir Türk devleti kuran Karahanlı Türkleri Satuk Buğra Han’ın 950 tarihinde İslamiyeti kabulüyle de İlk Türk-İslam devletini kurmuş oldu. Karahanlı Türk Devleti, Doğu ve Batı Türkistan’da üç yüz yıl hüküm sürmüştür. Devletin coğrafi sınırları Doğu Türkistanla Mâverâünnehir sahasını aşmıştı. Karahanlılar döneminde başta Kaşgar, Balasagun, Semerkant ve Buhara olmak üzere bütün Mâverâünnehir yüksek bir ilim ve kültür merkezi olmuştur.

Eski Türk yazı dilinden gelişen İslâmi Orta Asya Türk yazı dilinin ilk evresi Karahanlı Türkçesidir. 11.-13. yüzyıllar arasında gelişen bu yazı dilinin merkezi Doğu Türkistanda Kaşgar’dır. Karahanlı Türkçesi, eski sözcükleri barındırması ve yeni sözcüklerin de içerisinde yer alması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Karahanlı Türkçesinin söz varlığı bakımından zenginliğini Doğan Aksan şu şekilde ifade eder:

“Karahanlı Türkçesi sözcükbilim açısından incelendiğinde bu dönem dilinin zengin bir sözvarlığına sahip bulunduğu görülür. Bu zenginlik bir yandan daha eski evrelerden gelen sözlerin yaşamakta oluşu, bir yandan yeni türetmelere gidilmesi, bir yandan da sonradan yerleşen yabancı öğelerin o dönemde daha henüz Türkçelerinin kullanılmakta olmasından ileri gelmektedir.” (Aksan 2018: 116). Bu yeni kültür dairesiyle ilgili ilk yapıtlar 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. *Atebetü’l-Hakâyyık* ise bu dönemde verilen önemli eserlerdendir.

Atebetü’l-Hakâyyık, manzum olup 12. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı sanılmaktadır (Çağbayır 2009: 37). Edip Ahmed bin Mahmud Yüknekî tarafından yazılmıştır. Beyit ve dörtlüklerden oluşur. Eser bâblara ayrılmış, her bâbda farklı bir konu üzerinde durulmuştur. Kitabın başında Allah’a, peygambere ve dört sahabeye övgü yer almaktadır. Yazar okuyuculara nasihat tarzında seslenmiştir. *Atebetü’l-Hakâyyık*, ayrı bâbların başlıklarından da anlaşıldığı gibi, Türk-İslam muhitinin kültür çevresi içinde, bireylerin terbiyesi için düzenlenmiş olan esasları bulunan bir ahlak kitabıdır (Arat 2006: 8).

Edip Ahmet eserini ulu emir, Türk ve Acem meliki olarak nitelediği Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey’e takdim etmiştir. *Kutadgu Bilig*’le aynı dönemde yazılmıştır. Söz varlığı, dil ve şekil bakımından *Kutadgu Bilig*’e göre daha zayıf bir eserdir. “Kutadgu Bilig’in daha sonraki devirlerindeki bir devamını teşkil eden *Atebetü’l-Hakâyyık*, zaman farkından da dolayı, dil ve tasvir güzelliği noktasından oldukça farklıdır.” (Hacıeminoğlu 2013: XVIII). Kitabın adı için; *Hibetü’l-Hakâyyık*, *Aybet al-Hakâyyık*, *Haybetü’l-Hakâyyık*, *Gaybetü’l-Hakâyyık* gibi adlandırmalar da mevcuttur.

Edip Ahmed’in çevresi, yaşadığı devir ve hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Timur devri emirlerinden Emîr Seyfettin bir dörtlüğünde ondan bahseder. Fuad Köprülü, Ali Şîr Nevaî de Edip Ahmed hakkında bilgi veren isimlerdendir.

Makalede cümle içerisinde ismi farklı yönleriyle ön plana çıkaran ve belirten sıfatlar incelenmiştir. Sıfat; varlığın, nesnenin ya da gösterilen kavramın bir niteliğini belirtmek ya da bir adı söyleme katmak için kullanılan kelimelerdir (Bilgin 2006: 219). Sıfatlar tek başlarına birer isim olan kelimelerdir. Ad soyundan sözcüklerin bir bölümünü, geleneksel dil bilgisinde sıfat adını alan sözcükler oluşturur (Aksan 1976: 67). Cümle içerisinde kendilerinden sonra gelen bir ismi belirterek veya niteleyerek tamamladıklarında sıfat görevi yüklenirler. Metinlerimizde geçen sıfatlar; işaret, niteleme, sayı, soru, belirsizlik sıfatları olarak gruplandırılırlar.

Sıfatlar, sıfat özelliğini kazanmadan önce addır. “Aslında sıfatlar da ad soylu sözler olduklarına göre, bir bakıma ad sayılırlar. Ancak, bunların ad veya sıfat diye adlandırılmaları kullanım biçimlerine bağlıdır. Adlar iyelik, çokluk ve ad çekim ekleri alabildikleri hâlde, sıfatlar bu ekleri alamazlar. Sıfatlar varlık ve nesnelere bağlı olan kavramlardır. Bir sıfat tek başına yalın bir kavram olmaktan öteye geçemez.” (Korkmaz 2014: 335).

Sıfatın anlam ve görev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir. Bir adla birleşen sıfatın oluşturduğu kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Tamlamadaki sıfat, grubun tamlayan ögesi, ad da tamlanan ögesidir. Sıfatlar, cümlede öge görevinde değil, ögelerin belirteci görevinde kullanılır. Eskiden beri cümlenin aslı unsurları özne ve yüklem, yardımcı unsurları da nesne tümleçtir. Sıfatlar bir cümle ögesi değil öge tamamlayıcı birimler olduklarından söz konusu aslı ve yardımcı unsurlar içindeki görevlerinde bir değişiklik olmaz. Yani cümlenin her ögesinde sıfat bulunabilir (Özcan 2005: 5).

Sıfatlar, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkçenin ilk devirlerinde de kullanılan sözcük türleridir. Karahanlı Türkçesinde de çok sayıda kullanıldığını görmekteyiz. Karahanlı Türkçesinde sıfatlar genel Türkçedeki gibidir. Genel Türkçede olduğu gibi sıfatlar; işaret, niteleme, sayı, soru, belirsizlik olarak beş grupta ele alınır.

Makalede, *Atebetü'l-Hakâyık*'ta yer alan sıfatlar, öncelikle *Niteleme Sıfatları* ve *Belirtme Sıfatları* olarak iki ana başlıkta ele alındı. Tespit edilen sıfatlar iki ana gruba ayrıldıktan sonra vermiş olduğu anlama ve sıfatların yapısına göre sınıflandırma yapıldı. Sınıflandırma yapılırken “*Dîvânu Lugâti't-Türk'te Sıfatlar*” (Çalışkan 2012) adlı çalışmadan faydalanılmıştır. *Niteleme Sıfatları*; *Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*, *Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*, *Unvan Bildirenler* ve *Renk Bildirenler* olarak işlevine göre dört gruba ayrıldı. *Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*, *Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*; *Birden Fazla Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları* ve *Tek Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları* olarak iki grupta ele alındı. Metinde 137 niteleme sıfatı tespit edildi. *Belirtme Sıfatları*; *İşaret Sıfatları*, *Sayı Sıfatları* ve *Belirsizlik Sıfatları* olarak üç guruba ayrıldı. *İşaret Sıfatları*; *Tek Sıfattan Oluşan İşaret Sıfatları* ve *İsmi Grup Hâlinde Olan İşaret Sıfatları* olarak iki grupta ele alındı. *İsmi Grup Hâlinde Olan İşaret Sıfatları* ise üç alt grupta değerlendirildi. *Sayı Sıfatları*; *Asıl Sayı Sıfatları*, *Kesirli Sayı Sıfatları* ve *Üleştirme Sayı Sıfatları* olarak üç alt grupta değerlendirildi. Son olarak, *Belirsizlik Sıfatları*; *Tek Sıfattan Oluşan Belirsizlik Sıfatları* ve *İsmi Grup Hâlinde Olan Belirsizlik Sıfatları* olarak iki grupta ele alındı. *İsmi Grup Hâlinde Olan Belirsizlik Sıfatları* ise üç alt grupta değerlendirildi. Metinde 129 belirtme sıfatı tespit edildi. Makalede numaralarıyla verilen örnek beyitler *Atebetü'l-Hakâyık* (Arat 2006) adlı eserden alındı. Verilen örneklerin Türkiye Türkçesine aktarımlarında Reşid Rahmeti Arat'ın çalışmasına sadık kalındı. Çeviri yazı işaretleri ise sadece ihtiyaç duyulan yerlerde verildi. Örneklerin satır numarası, örneklerin yanında parantez içerisinde verildi. Tespit

edilen sıfat tamlamalarında sıfatlar eğik (italik) yazı kullanılmadan, isimler altı çizili şekilde verilmiştir.

1. Atebetü'l-Hakâyık'ta Tespit Edilen Sıfatlar

1.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, varlıkların somut ve soyut çeşitli özelliklerini bildiren sıfat türüdür. "Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır." (Korkmaz 2014: 356). Fatma Erkman Akerson ve Şeyda Ozil sıfatlar üzerine yaptıkları çalışmada niteleme sıfatlarını şu şekilde tanımlarlar: "Bir adı, bir özelliği göz önüne alarak, aynı kümede yer alan öteki adlardan ayırmaya ya da bu ad hakkında ek bilgiler vermeye yarayan kavramlardır." (Akerson ve Ozil 1998: 93) Türkçe niteleme sıfatları bakımından zengin bir dildir. Bu zenginliği Karahanlı Türkçesinde de görülmektedir.

Eserde tespit edilen 137 niteleme sıfatı örneği şu şekildedir:

1.1.1. Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler

Bu grupta niteleme sıfatlarının insanları ve yaratıcıyı nitelediği örnekler görülmektedir. Sıfatlar, çoğu zaman bizlere nitelediği ismin canlı olup olmadığına dair bilgiler sunmaktadır. "uluğ bir bayat" örneğinde görüldüğü gibi "uluğ" kelimesi "ulu, büyük" (Ünlü 2012: 870) anlamlarında kullanıldığında nitelediği ismin yaratıcı, bir hükümdar veya halk tarafından sevilen biri olduğunu gösterir. Bu grupta 57 örnek tespit edildi.

1.1.1.1. Tek Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfat tamlamalarında sıfatı tek kelimedenden oluşan niteleme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 53 örnek şunlardır:

"Bu kudret idisi uluğ bir bayat
Ölüglerni tirgüzmek asan anga" (19-20)

"O kudret sâhibi büyük bir Tanrıdır; ölüleri diriltmek onun için kolay bir iştir."

"İlahi keçürgen idim sen keçür
Neçe me hatalıg kul ersem sanga" (37-38)

"Tanrım, sen bağışlayan rabbimsin; senin karşında ne kadar günâhkâr kul isem beni affet."

"Şahım medhu birle bezeyin kitab
Okıgılı kişining sevinsün canı" (43-44)

"Kitabımı şâhımın mehdi ile süsleyeyim, okuyan adamın içi açılısın."

"Ögü bilmez erke öğüt öğretür
Aning birr u cudı bedi ihsanı" (45-46)

"Onun iyiliği, cömertliği ve eşsiz ihsânı medhetmesini bilmeyen kimseyi dile getirir."

"Tetiklikte kendü ayastın ozup
Dad insaf tutar çın anuşirvanı" (55-56)

"O Fetânette Ayâs'ı geçer, adâlet ve hakkaniyette gerçek bir Anuşirvan'dır."

"Tengizdin kerimrek şahım ming kata
Kabul kılrsa tang yok bu az hedyeni" (67-68)

"Şâhım denizden bin kat daha kerîmdir; bu küçük hediye kabul ederse, hayret etmemek lazımdır."

- "Kidinki keligli kişiler ara
Aning zikri tangsuk ediz bolsu tip" (75-76)
"Bizden sonra gelen insanlar arasında onun hâtrası hasretle anılsın ve yüksek olsun."
- "Bahalıg dinar ol biliglig kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi" (85-86)
"Bilgili insan kıymetli dinardır, câhil ve bilgisiz adam değersiz bir akçedir."
- "Biliglig biligsiz kaçan teng bolur
Biliglig tişi er cahiler tişi" (87-88)
"Bilgili ve bilgisiz müsâvî olur mu; bilgili dişi erkek ve câhil erkek dişidir."
- "Biliglig er öldi atı ölmedi
Biligsiz tirig erken atı ölüg" (95-96)
"Bilgili adam ölür, fakat adı kalır, bilgisiz, sağ iken, adı ölüdür."
- "Bilig yind usanma bil ol hak resul
Bilig çinde erse siz arkang tidi" (103-104)
"Bilgiliyi ara, usanma; bil ki, o hak resûl "Bilgiyi, Çin'de bile olsa, arayınız" dedi."
- "Ne türlüg arıgsız arır yumakın
Cahil yap arımsız arıgsız erür" (111-112)
"Nice kirlî şeyler yıkamakla temizlenir, fakat câhil yıkamakla temizlenmeyen bir kirdir."
- "Biliglig kişi kör bilür iş ödin
Bilip iter işni ökünmez kidin" (113-114)
"Bilgili adam her işin zamanını bilir, işini bilerek yapar ve sonra pişman olmaz."
- "Bilig birle bilnür törütgen idi
Biligsizlik içre kanı hayr yidi" (121-122)
"Yaradan Tanrı bilgi ile bilinir; biligsizlikten hayır gören var mı?"
- "Sanıp sözlegener sözi söz sağı
Öküş yangşağan til unalmaz yağı" (133-134)
"Düşünerek konuşan adamın sözü, sözün iyisidir; çok gevezelik eden dil, karşı konulmaz bir düşmandır."
- "Hiredliĝmu bolur tili boş kişi
Telim başnu yidi bu söz til boşı" (137-138)
"Boş-boğaz adam akıllı olur mu; bu boş-boğazlık ve ağız gevşekliği çok başları yedi."
- "Sefih er tili öz başı duşmanı
Tilindin töküldi telim er kanı" (141-142)
"Sefih adamın dili kendi başının düşmanıdır; birçok adamların kanı dilleri yüzünden döküldü."
- "Tili yalğan erdin yırak tur teze
Keçür sen me umrüng könilik öze" (153-154)
"Yalan söyleyen adamdan uzak dur, kaç; sen ömrünü doğruluk ile geçir."
- "İşim tip manıp sır ayma sakın
Neçe me inançlıg iş erse yakın" (173-174)

“En yakın ve inanılır arkadaşına bile, sakın, arkadaşım diye inanıp, sırrını söyleme.”

“Akı erni öggil öger erse sen
Bahulka katıg ya okun kezlegil” (227-228)

“Öğersen, cömert adamı öğ, hasise kuvvetli yay ve ok ile nişan al.”

“Kamuğ til akı er senasın ayur
Akılık kamuğ ayb kirini yuyur” (229-230)

“Bütün diller cömert adamın methini söyler; cömertlik bütün ayıbların kirini temizler.”

“Egilmez köngülni akı er eger
Tegilmez muradka akı er teger” (233-234)

“Egilmez gönülü cömert adam eger; erişilmez murâda cömert adam erişir.”

“Akı er biligni yete bildi kör
Anın sattı malın sena aldı kör” (237-238)

“Cömert adam bilgiyi yedebildi, bak. Malını onunla sattı ve senâ aldı.”

“Eliglerde kutluğ birigli elig
Alıp birmegen ol elig kutsuzı” (251-252)

“Ellerin en kutlusu veren eldir; alıp da vermeyen el ellerin kutsuzudur.”

“Tirip köngli todmaz közi suk bahul
Kul ol malka malı anga erklig ol” (255-256)

“Aç gözlü hasisin gönülü toplamakla doymaz, o malın kuludur ve malı ona hâkimdir.”

“Bu budun talusı akı er turur
Akılık şeref cah cemal arturur” (257-258)

“Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır; cömertlik şeref, ikbâl ve cemâli artırır.”

“Bu budun talusı akı er turur
Akılık şeref cah cemal arturur” (257-258)

“Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır; cömertlik şeref, ikbâl ve cemâli artırır.”

“Tişisi kalıp bir adın er bile
Ol anda yatıpan birür sanını” (275-276)

“Karısı başka bir erkek ile kalıp, onun yanında yatarak, vücûdunu verir.”

“Tevazu kılığlını kötrür idi
Tekebbür tutar erni kemşür kodı” (281-282)

“Tevâzû göstereni Tanrı yükseltir, kibirli olanı aşağı atar.”

“Uluğsınma zinhar uluğ bir bayat
Uluğluk mening siz alınmang tidi” (283-284)

“Ululuk taslama, sakın, ulu yalnız Tanrıdır, O ‘ululuk benimdir, siz üzerinize almayın.’ dedi.”

“Harislikni kodur haris er kaçan
Ölüp yatsa toprak içinge kirip” (307-308)

“Haris adam harisliği ancak ölüp, toprak altına girdikten sonra bırakır.”

“Köki körklüg erning huyı körklüg ol

- Bu körklüg kılıkka köngül örklüg ol” (317-318)*
 “Aslı güzel olan adamın huyu güzel olur; güzel huylu adama gönül bağlanır.”
- “Yimişsiz yığaç teg keremsiz kişi
 Yimişsiz yığaçnu kesip örtegil” (323-324)*
 “Keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir, meyvesiz ağacı kesip ateşte yak.”
- “Yimişsiz yığaç teg keremsiz kişi
 Yimişsiz yığaçnu kesip örtegil” (323-324)*
 “Keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir, meyvesiz ağacı kesip ateşte yak.”
- “İsiz kılğan erke sen edgü kıla
 Keremning başı bu erür ked bile” (333-334)*
 “Kötülük yapan adama sen iyilik yap; keremin başı budur, bunu iyi bil.”
- “Yazukluğ kişining yazukın keçür
 Adavet kökini kazıp sen köçür” (337-338)*
 “Kusurlu adamın kusurunu affet, düşmanlık kökünü kazıp, ortadan kaldır.”
- “Yıkıklığka tirep kesüklüg ula
 Bu itiglig erke azad öz kul ol” (343-344)*
 “Eğilene destek ver ve kesileni ekle; böyle bir adama hür insan kul olur.”
- “Neçe tetik erdin birer sehv kelür
 Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur” (361-362)*
 “İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”
- “Aya edgü umğan isizlik kılıp
 Tiken edlegen er üzüm biçmez ol” (375-376)*
 “Ey kötülük yapıp, iyilik uman kimse, diken eken üzüm biçmez.”
- “Öküşrek kişining içi gadr erür
 Köni dostung erse taşı bil munı” (383-384)*
 “Birçok insanlar dıştan hakikî dost gibi görünüyorsa da, içten vefasızdırlar; bunu bil.”
- “Bidatın yığığlı kişi kalmadı
 Anın künde arta turur bu bida” (403-404)*
 “Bid’atten men’eden insan kalmadı, onun için bu bid’at her gün artmaktadır.”
- “Kanı emr-ü maruf kılur edgüer
 Kanı kendü edgü kişi turğu yir” (405-406)*
 “Hani emr-i mârûf, hani iyi adam; iyi insanın duracağı yerin kendisi nerede.”
- “Budun mallıg erke urup yüzlerin
 Tözü kul kılurlar azad özlerin” (421-422)*
 “Halk malı olan kimseye teveccüh edip, hepsi hür olan nefislerini ona kul yaparlar.”
- “Aya malka suk er yakin bil bu mal
 Bu kün kadğu sakinç yarın yük vebal” (425-426)*
 “Ey mala karşı haris adam, gerçek bil ki, bu mal bugün kaygı ve düşünce; yarın ise, yük ve vebâldir.”
- “Sanga renc anga genc birigli uğan*

Ceza kılma ya renc idisi tarup (463-464)

“Sana ıztırıp ve ona hazine veren Tanrı’dır; ey muztarip kimse, ıztırdan şikâyet etme.”

1.1.1.2. Birden Fazla Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfatı birden fazla kelimededen oluşan niteleme sıfatlarıdır. Sıfat tamlamalarının sıfat kısımları bir kelimededen oluştuğu gibi birden fazla kelimededen de oluşabilir. Sıfatların sayısı ve özelliği, nitelemek istenen ismin verilmek istenen özellikleriyle ilgilidir. Bu grupta tespit edilen 4 örnek şunlardır:

*“Senin barlıkınga tanukluk birür
Cemad canvar uçgan yügürgen nene”* (5-6)

“Canlı, cansız, uçan ve koşan her şey senin varlığına tanıklık eder.”

*“Kitabımnı körgen eşitgen kişi
Şahımnı dua birle yad kılso tip”* (71-72)

“Kitabımı gören yahut eşiden her kes şahımı duâ ile yâd etsin.”

*“Aya mal idisi akı edgü er
Bayat birdi erse sanga sen me bir”* (245-246)

“Ey mal sâhibi iyi ve cömert adam, Tanrı sana verdi ise, sen de ver.”

*“Ajunka bu söküş melamet nelik
Kazalar yoritgan yaratgan melik”* (453-454)

“Dünyaya bu sövme ve çıkışma niçin; kaza ve kaderi yürüten ve yeniden tanzim eden Tanrıdır.”

1.1.2. Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler

Bu grupta niteleme sıfatlarının nesnelere, soyut kavramları, hayvanları ve bitkileri nitelediği örnekler görülmektedir. Bu grupta 74 örnek tespit edildi.

1.1.2.1. Tek Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfatı tek kelimededen oluşan niteleme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 69 örnek şunlardır:

*“Kim erse bu dört işke bed itikad
Tutar erse ming lan idur men anga”* (35-36)

“Kim onun bu dört arkadaşı hakkında hakkında kötü itikad beslerse, ona bin kere lânet ederim.”

*“Ögü bilmez erke öğüt öğretir
Anıng birr u cudı bedi ihsanı”* (45-46)

“Onun iyiliği, cömertliği ve eşsiz ihsânı medhetmesini bilmeyen kimseyi dile getirir.”

*“Anın bahşışindin bulıt uotanur
Bu sözni bütün çın tutar duşmanı”* (57-58)

“Onun ihsanı karşısında bulutlar utanır; bu sözün doğruluğunu düşmanları da itirâf eder.”

*“Aya şahım erdemlerin sanağan
Sanarmu ediz kum uşak taş sanı”* (59-60)

“Ey şâhimün fâziletlerini sayan kimse, sahrâdaki kum ve ufak taşlar sayıya gelirmi”

“Öküş az tip aymaz pezirler tengiz
Bulut hediye kılsa uşak katreni” (65-66)

“Bulut ufak bir katre de hediye etse, deniz, az veya çok demeden, bunu kabul eder.”

“Bezedim kitabı nevadir sözün
Bakıglı okıglı asıg alsu tip” (77-78)

“Gören ve okuyan istifâde etsin diye, kitabı nâdir sözler ile süsledim.”

“Bahalıg dinar ol biliglig kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi” (85-86)

“Bilgili insan kıymetli dinardır, Câhil ve bilgisiz adam değersiz bir akçedir.”

“Biligsiz yiligsiz süngek teg hali
Yiligsiz süngekke sunulmaz elig” (91-92)

“Bilgisiz kimse, iliksiz kemik gibi, boştur; iliksiz kemiğe kimse el uzatmaz.”

“Bilig bildürür bil bilig kadrini
Biligni biligsiz otun ne kılır” (107-108)

“Bil ki, bilginin kadrini yine bilgi bildirir, bilgisiz odun bilgiyi ne yapar.”

“Biligsizke hak söz tatıgsız erür
Angar pend nasihat asıgsız erür.” (109-110)

“Bilgisize doğru söz tatsız gelir, ona öğüt ve nasihat faydasızdır.”

“Biliglig kereklig sözüg sözleyür
Kereksiz sözini kömüp kizleyür” (117-118)

“Bilgili ancak lüzümlü sözü söyler; lüzümsüz sözü gömerek, gizler.”

“Tavarsızka bilgi tükenmez tavar
Nesebsızka bilgi yirilmez neseb” (127-128)

“Bilgi, malı olmayan için, tükenmez bir hazinedir; bilgi, nesebsiz için, verilmez bir nesepdir.”

“Sanıp sözlegen er sözi söz sağı
Öküş yangşağan til unulmaz yağı” (133-134)

“Düşünerek konuşan adamın sözü, sözün iyisidir; çok gevezelik eden dil, karşı konulmaz bir düşmandır.”

“Bir ol yangşar erse kereksiz sözüg
İkinç yalğan erse ol erning tili” (151-152)

“Bunlardan biri, lüzümsüz yere gevezelik etmek, ikincisi ise, yalan söylemektir.”

“Ağız til bezeki köni söz turur
Köni sözle sözni tilingni beze” (155-156)

“Ağzın ve dilin ziyneti doğru sözdür; sözü doğru söyle, dilini süsle.”

“Köni söz asel teg bu yalğan basal
Basal yip açıtma ağız yi asel” (161-162)

“Doğru söz, bal ve yalan söz, soğan gibidir; soğan yiyip, ağzı acılandırma; bal ye.”

“Bu yalğan söz ig teg könişöz şifa
Bu bir söz ozakı urulmuş mesel” (163-164)

“Yalan söz, hastalık ve doğru söz, şifa gibidir; bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir.”

“Kamuğ yaşru işing bolup aşkara
Bu körgeñ eşitgen sanga külmesün” (171-172)

“Bütün gizli işlerin âşikâr olup, gören ve duyan sana gülmesin.”

“Öng arkış uzadı kopup yol tutup
Öngi kopmuş arkış neçe kiçgülüg” (179-180)

“Kervanın başı kalkmış ve yolu tutarak uzaklaşmıştır; başı kalkmış olan kervan daha ne kadar gecikebilir.”

“Bu dünya songında yügürmek neçe
Hasis nengdin ötrü tip özüng küçe” (181-182)

“Bu dünya arkasından koşmak niçin; hasis maldan ötürü koşar, sen kendini tut.”

“Bu kün bar yarın yok bu dünya nengi
Meningtimişing neng adınlar onğı” (197-198)

“Dünya malı bugün var, yarın yoktur; benim dediğin mal başkalarının kısmetidir.”

“Neçe yir bar erdi sığışmaz eri
Eri bardı kaldı kuruğ tek yiri” (201-2012)

“Halkına dar gelen ne kadar yer vardı; halkı gitti, yalnız onların boş yeri kaldı.”

“Aya gam katıgsız sürur umğuçı
Bu ajuñ kaçan ol umınçka orun” (211-212)

“Ey gam karışmamış sürür uman, bu dünya ne zaman ümit yeri olmuştur.”

“Yılan yumşak erken yavuz fi’l iter
Yırak turğu yumşak tip azılmağu” (215-216)

“Yılan yumşak olduğu hâlde, kötülük yapar; ondan uzak durmalı ve yumşak diye yanılıp tutmamalı.”

“Akı erni öggil öger erse sen
Bahılka katığ ya okun kezlegil” (227-228)

“Öğersen, cömert adamı öğ, hasise kuvvetli yay ve ok ile nişan al.”

“Akı bol sanga söz söküñç kelmesün
Söküñç kelgü yolnı akılık tıyur” (231-232)

“Cömert ol, sana söz, sövme gelmesin; sövme gelecek yolu cömertlik kapatır.”

“Egilmez köngülñi akı er eger
Tegilmez muradka akı er teger” (233-234)

“Egilmez gönülü cömert adam eğer; erişilmez murada cömert adam erişir.”

“Bahıllıknı kanı öger til kayu
Akıllıknı ‘am has tözü halk öger” (235-236)

“Hasisliğı ögen dil hani, neredede; cömertliğı âm, hâs, bütün halk över.”

(Eserde şiir dili kullanıldığı için sıfat tamlamasının arasına başka kelimelerin girdiği bu gibi örnekler mevcuttur.)

“Tirildi ulamsız ulamı bolup
Ajunda at edgü kodup bardı kör” (239-240)

“Muhtacların yardımcısı olarak yaşadı; bak, dünyada iyi ad bırakıp gitti.”

“Bahıllık otalap ongulmaz ig ol

- Birimdin bahul elgi ked berklig ol* (253-254)
 “Hasislik ilaç ile iyileşmez bir hastalıktır; hasisin eli vermekten yana çok sıkıdır.”
- “Yana bir kereklig sözüüm bar sanga
 Ayayın men anı kulak tut manga”* (265-266)
 “Sana lüzumlu bir sözüm daha var, bana kulak ver, onu sana söyleyeyim.”
- “Tekebbür kamuğ tilde yirlür kılık
 Kılıklarda edgü kılık kodkılık”* (269-270)
 “Kibir bütün dillerde yerilen bir huydur; huyların iyisi, alçak gönüllülüktür.”
- “Eger yığdıng erse umürluk tavar
 Burun başka börkni keder baş kerek”* (299-300)
 “Eğer ömürlük mal yığdın ise, unutma ki, önce börkü giyecek baş lâzımdır.”
- “Harislik ma erke yavuz haslet ol
 Harislik songı gam ökünç hasret ol”* (301-302)
 “Harislik de insan için kötü bir huydur, harisliğin sonu gam, pişmanlık ve hasrettir.”
- “Bu baylık çığaylık idi kismet
 Harislik tek erke kuruğ zahmetol”* (303-304)
 “Zenginlik ve fakirlik Tanrının kismetidir; harislik, insan için sâdece boş bir zahmettir.”
- “Köki körklüg erning huyı körklüg ol
 Bu körklüg kılıkka köngül örklüg ol”* (317-318)
 “Aslı güzel olan adamın huyu güzel olur; güzel huylu adama gönül bağlanır.”
- “Yimişsiz yığaç teg keremsiz kişi
 Yimişsiz yığaçnu kesip örtegil”* (323-324)
 “Keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir, meyvesiz ağacı kesip ateşte yak.”
- “Yarağlıg aşingni kişike yitür
 Yarağ bulsang oprak yalingni bütür”* (329-330)
 “Yemeğe yarar yemek varsa, aç insana yedir, giymeğe yarar elbise bulursan, çığlağa giydir.”
- “Küdezigil aya dost uluğlar hakın
 Asıgsız mizah hem cedeldin sakın”* (345-346)
 “Ey dost, büyüklerin hakkını gözet, lüzümsuz alay ve mücâdeleden sakın.”
- “Neçe tetik erdin birer sehvo kelür
 Neçe pür hünerlıgda bir ayb bolur”* (361-362)
 “İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”
- “Tiril edgü fi’lin köngüller alıp
 İsizliktin özni singaru salıp”* (365-366)
 “İyi hareket et, gönüller alarak yaşa; kötülükten kendini bir yana çek.”
- “Kanı ahd emanet kanı edkülüg
 Kidin künde hayriş me kötrülgülüg”* (389-390)
 “Hani ahd, emânet; hani iyilik; son gün hayırlı işler de ortadan kalkacaktır.”
- “Kanı emr-ü maruf kalur edgü er*

- "Kanı kendü edgü kişi turğu yir" (405-406)
 "Hani emr-i mârûf, hani iyi adam; iyi insanın duracağı yerin kendisi nerede."
 "Kim ol yolluğ erse aning yolu yok
 Kim ol yolsuz erse angar kingrü yol" (411-412)
 "Yol kimin hakkı ise, onun yolu yok; yol hakkı olmayana geniş yol vardır."
 "Aya artak işlig sevinçin salın
 Sening ruzgarıng bu köngülçe kılın" (413-414)
 "Ey ahlâksız, sevinçle dolaş; bu senin zamanındır, istediğini yap."
 "Barur sen bu malıng yağıngka kalur
 Uyardıp birürler sarıngu bözüng" (431-432)
 "Kendin gidersin, bu malın düşmanına kalır; sarıncak bezini de utandıkları için veriler."
 "Bu ajuñ mezesi katığlığ meze
 İzası öküşrek mezesi aza" (437-438)
 "Bu dünyanın tadı karışıktır, eziyeti daha çok ve tadı azdır."
 "Hasislerni kötrüp nefisni çalıp
 Azu kutsuz ajuñ karıpmu munar" (447-448)
 "Hasisleri yükselterek, kıymetlileri yere vuruyor; yoksa bu kutsuz dünya ihtiyarlayıp bunadı mı?"
 "Uğan hukmi birle kelür kelgen iş
 Anıng emri birle teğer teğgüçi" (451-452)
 "Her gelen iş kadir Tanrı hükmü ile gelir, insanın her karşılaştığı şey onun emri ile olur."
 "Kamuğ tegdeçi neng kazadın erür
 Ukuşsuzlar anı sebedin körür" (457-458)
 "Başa gelen her şey kaderden gelir, anlayışsızlar onu sebepten bilirler."
 "Kaza birle uçğan kalık kuşları
 Karıka konar hem kafeska kirür" (459-460)
 "Havada uçan kuşlar, kader ile, hem kola konar, hem kafese girerler."
 "Kaza gelse yügrük yügürmez urup
 Kaza kaytarılmaz katığ ya kurup" (461-462)
 "Koşanın koşmaması mukadderse, vursan da koşmaz; kuvvetli yay kurmakla kader geri çevrilmez."
 "Anın uş çıkardım bu türki kitib
 Kerek kıl tap ey dost kerek kıl itib" (473-474)
 "Onun için işte bu Türkçe kitabı çıkardım, ister bunu kâfi bul, ey dost, ister ilâve et."
 "Nevadir süzüük az bolur hezl öküş
 Çuz atlas bolur kız uçuzı böz ök" (479-480)
 "Helz çok, fakat nâdir ve süzülmüş söz az olur; sırmalı atlas nâdir olur, değersiz olan şey bezdir."
 "Sanga hediye kıldım bu tangsuk sözüm
 Manga hediye kılusu dua tip sini" (483-484)
 "Sen de bana duâ hediye edersin diye, bu nâdide sözlerimi sana hediye ettim."

"Edipler edibi fazıllar başı

Güherdin *şöz aymuş ögün söz bışı*" (489-490)

"Edipler edibi, fâzıllar başı akıl ile gevherden söz söylemiş, bu sözlerin başıdır."

"Ayıpka koyuptur halayık ara

Ġalat *manilerni ayıtmış yana*" (507-508)

"Birçokları da, yanlış mâna vermek suretiyle, halk arasında utanılacak vaziyete düşerler."

1.1.2.2. Birden Fazla Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfatı birden fazla kelimedenden oluşan niteleme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 5 örnek şunlardır:

"*Senin barlıkıngka tanukluk birür*

Cemad canvar uçgan yügürgen *neçe*" (5-6)

"Canlı, cansız, uçan ve koşan her şey senin varlığına tanıklık eder."

"*Reiyyetka müşfik selim til* halim

Velikin buşarda şera arslanı" (51-52)

"O re'âyâ'ya karşı şefkatli, doğru ve yumşak dillidir; fakat hiddetlendiği zaman Şerâ arslanı kesilir."

"*Eren hayrı şerri küsep keçmez ol*

İsiz edgü *işke yanut kiçmez ol*" (373-374)

"İnsanların iyilik ve kötülükleri arzu etmekle geçmez, iyi işin de kötü işin de karşılığı gecikmez."

"*Bitidim bu tangsuk turaf sözlerin*

Kalı barsa özüm sözüm kalsu tip" (475-479)

"Eğer kendim gidersem, sözüm kalsın diye, bu kitabı nadide ve zarif sözler ile yazdım."

"*Edibning yiri atı yüknek erür*

Safalıg aceb *yir köngüller yarur*" (493-494)

"Edibin yerinin adı Yüknek'tir. Gönülleri açan, safalı bir hoş yerdir."

1.1.3. Unvan Bildirenler

Unvanlar insanların mesleğini bazen de tanındığı adı belirten sıfatlardır. "İnsanların mesleklerini, makamlarını, derecelerini, sosyal durumlarını belirten sıfatlara denir." (Erdem vd. 2015: 387). İncelenen eserde tespit edilen 3 örnek şunlardır:

"Büyük *emir muhammed dâd ispehsâlâr bey'in medhi hakkında*" (IV)

"Büyük emir *muhammed dâd ispehsâlâr bey'in medhi hakkında*" (IV)

1.1.4. Renk Bildirenler

İsmin sahip olduğu rengi belirten sıfatlardır. Karahanlı sahasında kullanılan renk isimleri, cümle içerisinde niteleme sıfatı olarak görev yapmaktadır. Metinlerimizde tespit edebildiğimiz renk isimlerinin kaynakları değişikdir. Türkçe renk isimleri olduğu gibi (Msl. kökçin) yabancı asıllı renk isimleri de kullanılmıştır (Msl. habes) (Hacıminoğlu 2013: 59). İncelenen eserde tespit edilen 3 örnek şunlardır:

"*Resuller örüng yüz bu ol yüzke köz*

Ya olar kızıl *eng bu engke mence*" (25-26)

“Resûller beyaz bir yüzdür; o ise, bu yüzün gözüdür; yahut onlar al yanaktır; o ise, bu yanağın benidir.”

“Kerem bir bina teg angar hilm ul ol
Ya bustan teg ol hilm kerem al gül ol” (341-342)

“Kerem bir binadır ve hilm onun temelidir. Yahut hilm bir bahçeye benzer ve kerem kırmızı güldür.”

2.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları çeşitli yönlerden belirten sıfatlara belirtme sıfatı denir. Belirtme sıfatları, belirtme kavramının içerdiği belirli duruma getirme, göz önüne koyma, belirli kılma işlevlerinde kullanılan sıfatlardır (Bilgin 2006: 224). Belirtme sıfatları kendi içerisinde, işaret sıfatları, soru sıfatları, sayı sıfatları, belirsizlik sıfatları olarak dört gruba ayrılır. Eserde soru sıfatı örneği tespit edilememiştir. Eserde 129 belirtme sıfatı örneği tespit edildi.

2.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, varlıkları göstererek belirten sıfatlardır. Bunlar tek başlarına kullanıldığında işaret zamiridir. Önüne isim aldıklarında işaret sıfatı olarak kullanılırlar. Türkçede asıl işaret sıfatı üçtür: *Bu, şu, o*. Karahanlı Türkçesinde ise: *bu, ol, uş ol, uş bu* şekilleri mevcuttur. Metinde bahsedilen sıfatların *bu, ol* türleri tespit edildi. Bu grupta 69 örnek tespit edildi.

2.2.1.1. Tek Sıfattan Oluşan İşaret Sıfatları

Sıfatları tek kelimeden oluşan işaret sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 45 örnek şunlardır:

“Senamu ayuğay seza bu tilim
Unarça ayayın yarı bir manga” (3-4)

“Dilim senâyı sana lâyıık bir şekilde, söyleyebilir mi; olanca kudretimle söyleyeyim; bana yardım et.”

“Yarattı ol uğan tününg kündüzüng
Udup biri birke yorır öng songa” (13-14)

“O kadir Tanrı senin geceni ve gündüzünü yarattı; bunlar birbirine uyup, birbirinin ardı-sıra giderler.”

“Resuller örüng yüz bu ol yüzke göz
Ya olar kızıl eng bu engke mence” (25-26)

“Resûller beyaz bir yüzdür; o ise, bu yüzün gözüdür yahut onlar al yanaktır; o ise, bu yanağın benidir.”

“Aning öğdisindin tatır bu tilim
Aning medhu bolsa şeker şehd anga” (27-28)

“Onun mehdinden ağzım tatlılanır; onun yâdı, dilim için, şeker ve baldır.”

“Bu kün tegsü mindin dürud ol yarın
Eliĝ tuttaçımka egirse munga” (29-30)

“Yarın, derde düşersem, elimden tutacak olan o resûle bugün benden salât ve selâm erişsin.”

“Ol ol akl ukuş huş hiredka mekân
Bilig madini hem fazilet kanı” (47-48)

“O akıl, anlayış, şuur ve zekâ mekânı, bilgi ocağı ve fazilet kaynağıdır.”

"Anın bahşışindin bulıt wotanur
Bu sözni bütün çın tutar duşmanı" (57-58)

"Onun ihsânı karşısında bulutlar utanır; bu sözün doğruluğunu düşmanları da itirâf eder."

"Dad ispehsalar beg için bu kitip
Çıkardım ajunda atı kalsu tip" (69-70)

"Dâd İspehsâlâr Bey için bu kitabı yazdım ki, dünyada onun adı kalsın."

"Bahalığ dinar ol biliglig kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi" (85-86)

"Bilgili insan kıymetli dinardır, câhil ve bilgisiz adam değersiz bir akçedir."

"Öçüktürme erni tilin bil bu til
Başıktursa bütmez büter ok başı" (139-140)

"İnsanı dil ile kızdırma; bil ki, ok yarası kapanır, fakat dilin açtığı yara kapanmaz."

"Eşit büt bu sözke kamuğ tangda ten
Turup tilke yükñüp tazarru kilur" (147-148)

"Dinle ve bu söze inan ki, vücût her sabah kalkıp, eğilerek, dile yalvarır."

"İki neng birikse bir erde kalı
Bükendi ol erke mürüvvet yolu" (149-150)

"Eğer bir insanda şu iki şey birleşirse, o insana mürüvvet yolu kapanmıştır."

"Küdezigil tilingni kel az kıl sözüng
Küdezilse bu til küdezlür özüng" (157-158)

"Dilini sıkı tut, gel, sözünü kısa kes; dil korunursa, kendin korunmuş olursun."

"Köni söz asel teg bu yalğan basal
Basal yip açıtma ağız yi asel" (161-162)

"Doğru söz, bal ve yalan söz, soğan gibidir; soğan yeyip, ağız acılandırma; bal ye."

"Kamuğ yaşru işing bolup aşkara
Bu körge eşitgen sanga külmesün" (171-172)

"Bütün gizli işlerin âşikâr olup, gören ve duyan sana gülmesin."

"Bu ajun ribat ol tüşüp köçgölüg
Ribatka tüşügli tüşer keçgölüg" (177-178)

"Bu dünya, konup-göçmek için, bir kervan-saraydır; insan kervan-saraya geçmek için iner."

"Nelük malka munça köngül bamakıng
Bu mal kelse erte barur baz kiçe" (183-184)

"Mala bu kadar gönül bağlamak neden; bu mal sabah gelirse, akşam yine gider."

"Bu kün bar yarın yok bu dünya nengi
Mening timşing neng adınlar onğı" (197-198)

"Dünya malı bugün var, yarın yoktur; benim dediğin mal başkalarının kısmetidir."

"Neçe alim erdi neçe feylesuf
Kanı bu kün olar minginde biri" (203-204)

"Ne kadar âlim, nice feylesof vardı; bugün onlar hani, binde biri bile yok."

"Aya ğam katıgsız sürur umğuçı

- Bu ajun kaçan ol umınça orun" (211-212)
 "Ey gam karışmamış sürur uman, bu dünya ne zaman ümit yeri olmuştur."
- "Yılan teg bu ajun yılan oklağı
 Yokamakka yumşak içi pür agu" (213-214)
 "Bu dünya yılan gibidir, yılanı oklamak lâzımdır; o el ile yoklanırsa, yumuşaktır; fakat içi zehir doludur."
- "Bu ajun ma körmekke körklüg taşı
 Velikin içinde tümen na-hoşı" (217-218)
 "Bu dünyanın da dıştan görünüşü güzeldir, fakat içinde binlerce nahoşluk vardır."
- "Ol er kim uluğsındı men men tidi
 Anı ne halayık sever ne halik" (271-272)
 "Ululuk taslayan ve benim diyen kimseyi ne Tanrı ve ne de kul sever."
- "Ata bir ana bir uyalar bu halk
 Tevafütleri yok öte irtese" (291-292)
 "İnsanlar, ana baba bir, kardeşirler; iyice araştırılırsa, aralarında bir fark yoktur."
- "Bu baylık cığaylık idi kismetü
 Harislik tek erke kuruğ zahmet ol" (303-304)
 "Zenginlik ve fakirlik Tanrının kismetidir; harislik, insan için, sâdece boş bir zahmettir."
- "Eger kelse erdin sanga edgülik
 Öküş kul ol erning senasın tile" (335-336)
 "Eğer bir kimseden sana bir iyilik gelirse, o adamı çok methet ve onun mehdini iste."
- "Uluğların buşrup sanga bu mizah
 Kiçiklerini küstah kılur bil yakın" (347-348)
 "Bu alay büyükleri sana karşı hiddetlendirir, küçükleri ise, küstah yapar; bunu hakikat bil."
- "Ne iş utru kelse anga ked bakın
 Ol işning öngini songını sakın" (369-370)
 "Hangi işle karşılaşırsan, onu iyice gözden geçir; o işin başını ve sonunu düşün."
- "Bu kün bu ajunda kişilik isiz
 Kanı kança bardı kişilik isiz" (385-386)
 "Bugün bu dünyada insanlık kötüdür; yazık, hani insanlık; nereye gitti?"
- "Sen artak sen anın ajun artadı
 Nelük bu ajunka kılur sen gile" (395-396)
 "Sen kendin bozüksun, onun için dünya bozuldu; niçin bu dünyadan şikâyet ediyorsun."
- "Bidatın yığığlı kişi kalmadı
 Anın künde arta turur bu bida" (403-404)
 "Bid'atten men'eden insan kalmadı, onun için bid'at her gün artmaktadır."
- "Aya malka suk er yakın bil bu mal
 Bu künkadğu sakınç yarın yük vebal" (425-426)
 "Ey mala karşı haris adam, gerçek bil ki, bu mal bugün kaygı ve düşünce; yarın ise, yük ve vebâldir."

"Nelük malka munça suk ol bu sözüng
Köngülde gamıng ol tilingde sözüng" (429-430)

"Nefsin mala karşı neden bu kadar haristir?, gönülde gamın ve dilinde sözün hep odur."

"Barur sen bu malıng yağıngka kalur
Uyadıp birürler sarıngu bözüng" (431-432)

"Kendin gidersin, bu malın düşmanına kalır; sarınacak bezini de utandıkları için verirler."

"Bukün kendü süçüg bu tirmek sanga
Açığ bolğa yarın kodup bardukung" (435-436)

"Bugün toplamak senin için tatlıdır; fakat yarın bırakıp gitmek acı olur."

"Ajunka bu söküş melamet nelik
Kazalar yoritgan yaratgan melik" (453-454)

"Dünyaya bu sövme ve çıkışma niçin; kaza ve kaderi yürüten ve yeniden tanzim eden Tanrıdır."

"Kim erse bu sözkeadınlar sözin
Teng ese tenggedi düüstka bedel" (467-468)

"Kim bu sözü başkalarının sözü ile mukayese ederse, hakikîyi sahte ile mukayese etmiş olur."

"Kelür küz keçer yaz barur bu umür
Tüketür umürni bu yazım küzüm" (471-472)

"Bahar geçer, güz gelir; ömür gider, bu bahar ve güzüm ömrü tükenir."

"Yağan bolsa yüklüg özesinde zer
Aning tuş bolğay bu sözünüg azı" (487-488)

"Üzerinde altın yüklü bir fil olsa, bu söz, en az, ona benzetilebilir."

"Uğan rahmet itsün bu saat anga
Yarın kopsa bolsa yaranlar işi" (491-492)

"Tanrı bu saatte ona rahmet etsin, yarın kalktığı zaman yârânlar eşi olsun."

2.2.1.2. İsmi Grup Hâlindeki İşaret Sıfatları

Sıfat tamlamasının isim kısımlarının birden fazla kelimedenden oluştuğu tamlamalardır. Bu grupta 23 örnek tespit edildi.

2.2.1.2.1. İsim Tamlamasını İşaret Edenler

İsim tamlamalarından oluşan grubu işaret eden işaret sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 11 örnek şunlardır:

"Bu kudret idisi uluğ bir bayat
Ölüglerni tirgüzmek asan anga" (19-20)

"O kudret sâhibi büyük bir Tanrıdır; ölüleri diriltmek onun için kolay bir iştir."

"Ol ol halk talusı kişi kutluğ
Törütmişte yok bil anga tuş tenge" (23-24)

"O yaratılanların en seçkini ve insanların en kutlusudur; bil ki, yaratılanlar arasında onun eşi ve dengi yoktur."

"Sözüng boşlağ idma yığa tut tiling
Yeter başka bir kün bu til boşlağı" (135-136)

“Sözünü başı-boş bırakma; dilini sıkı tut; dilin başı-boşluğu bir gün başa belâ olur.”

“Hiredliğmu bolur tili boş kişi
Telim başını yidi bu söz til boşı” (137-138)

“Boş-boğaz adam akıllı olur mu?; bu boş-boğazlık ve ağız gevşekliği çok başları yedi.”

“Bu dünya songında yügürmek neçe
Hasis nengdin ötrü tip özünđ küçe” (181-182)

“Bu dünya arkasından koşmak niçin; hasis maldan ötürü koşar, sen kendini tut.”

“Bu dünya nengindin yigü kedgülik
Al artuk tileme vebal yüdgülük” (189-190)

“Bu dünya malından yiyecek ve giyecek kadarını al; fazlasını isteme, fazlası yüklenilecek vebâldir.”

“Bekasız erür bu ajun lezzeti
Keçer yıl keçer teg meze müddeti” (193-194)

“Bu dünya lezzeti bâkî değildir; zevk müddeti, yel geçer gibi, geçer”

“Bu kün bar yarın yok bu dünya nengi
Mening timşing neng adınlar onđı” (197-198)

“Dünya malı bugün var, yarın yoktur; benim dediğin mal başkalarının kısmetidir.”

“Bu budun talusı akı er turur
Akılık şeref cah cemal arturur” (257-258)

“Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır; cömertlik şeref, ikbâl ve cemâli artırır.”

“Bu ajun mezese katığlığ meze
İzası öküşrek mezese aza” (437-438)

“Bu dünyanın tadı karışıktır, eziyeti daha çok ve tadı azdır.”

“Ne yazdı ajunka bu sahib hüner
Negüke bu anı ulaşu kınar” (445-446)

“Hüner sâhibi dünyaya karşı ne gibi bir kusur işlemiştir; niçin bu dünya ona durmadan eziyet çektirir.”

2.2.1.2.2. Sıfat Tamlamasını İşaret Edenler

Sıfat tamlamalarından oluşan grubu işaret eden işaret sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 12 örnek şunlardır:

“Kim erse bu tört işkebed itikad
Tutar erse ming lan idur men anga” (35-36)

“Kim onun bu dört arkadaşı hakkında hakkında kötü itikad beslerse, ona bin kere lânet ederim.”

“Bilig yind usanma bil ol hak resul
Bilig çinde erse siz arkang tidi” (103-104)

“Bilgiliyi ara, usanma; bil ki, o hak resül “Bilgiyi, Çin’de bile olsa, arayınız” dedi.”

“Bu yalđan söz ig teg köni söz şifa
Bu bir söz ozakı urulmuş mesel” (163-164)

“Yalan söz, hastalık ve doğru söz, şifa gibidir; bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir.”

“Köki körklüg erning huyı körklüg ol
Bu körklüg kılıkka köngül örklüg ol” (317-318)

“Aslı güzel olan adamın huyu güzel olur; güzel huylu adama gönül bağlanır.”

“Yıkıklığa tirep kesüklüg ula
Bu itiglig erke azad öz kul ol” (343-344)

“Eğilene destek ver ve kesileni ekle; böyle bir adama hür insan kul olur.”

“Bu bir aybdım ötrü başın kesgüçi
Ajunda tirilgü kişisiz kalur” (363-364)

“Bu bir kusurdan dolayı adamların başını kesen, yaşamak için, dünyada adam bulamaz.”

“Anın uş çıkardım bu türki kitib
Kerek kıl tap ey dost kerek kıl itib” (473-474)

“Onun için işte bu Türkçe kitabı çıkardım, ister bunu kâfi bul, ey dost, ister ilâve et.”

“Bitidim bu tangsuk turaf sözlerin
Kalı barsa özüm sözüm kalsu tip” (475-479)

“Eğer kendim gidersem, sözüm kalsın diye, bu kitabı nâdide ve zarif sözler ile yazdım.”

“Sanga hediye kıldım bu tangsuk sözüm
Manga hediye kilsu dua tip sini” (483-484)

“Sen de bana duâ hediye edersin diye, bu nâdide sözlerimi sana hediye ettim.”

“Toğa körmez erdi edibning közi
Tükedi bu on dört babıçre sözi” (485-486)

“Edibin, anadan doğma, gözü görmezdi; sözü bu ön dört bâb içinde tamamlandı.”

“Tengizdin kerimrek şahum ming kata
Kabul kilsa tang yok bu az hedyeni” (67-68)

“Şâhım denizden bin kat daha kerimdir; bu küçük hediye kabul ederse, hayret etmemek lâzımdır.”

2.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkların özelliklerini sayı yönüyle belirten sıfatlara sayı sıfatları denir. Tek başlarına bir sayı ismi olan bu kelimeler tamlayan durumunda kullanıldığında sıfata dönüşür. Bu grupta 12 örnek tespit edildi.

2.2.2.1. Asıl Sayı sıfatları

Eklendikleri adla birer sıfat tamlaması oluşturan ve adın sayısını belirten sıfatlardır. Bu grupta tespit edilen 9 örnek şunlardır:

“Dört sahâbenin medhi hakkında (III)
Yime dört işinge idur men selam
Olardın usanmak kaçan ol manga” (31-32)

“Yine onun dört arkadaşına selâm gönderirim; onları anmaktan hiçbir zaman usanmam.”

“Simaktin edizrek tutar himmet ol
Sehası mekarim iki dermanı” (49-50)

“O himmeti simâkten daha yüksek tutar; cömertliği ve keremi onun iki dermândır.”

“İki neng birikse bir erde kalı
Bükendi ol erke mürüvvet yolu” (149-150)

“Eğer bir insanda şu iki şey birleşirse, o insana mürüvvet yolu kapanmıştır.”

“Haber bar birilse eger ademi
İki kol dinar ma ol üç kol kolur” (311-312)

“Bir söz vardır: eger bir kimseye iki vâdi dolusu dinar verilirse, o muhakkak üç vâdi ister.”

“Ming er dostung erse öküş körmegil
Bir er düşman erse anı azlama” (359-360)

“Bin kişi dostun olsa, çok görme; bir kişi düşman olsa, azımsama.”

“Toğa körmez erdi edibning közi
Tükedi bu on dört bab içre sözi” (485-486)

“Edibin, anadan doğma, gözü görmezdi; sözü bu ön dört bâb içinde tamamlandı.”

2.2.2.2. Üleştirme Sıfatları

Sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar ünsüz ile biten sayılara +ar, ünlü ile biten sayılara +şAr ekinin getirilmesi ile oluşturulur. Bu grupta tespit edilen 2 örnek şunlardır:

“Nikab kötrür ajun birer yüz açar
Yazar kol kuçar teg yana terk kaçar” (221-22)

“Dünya bazen peçesini kaldırır ve yüzünü açar; kucaklayacak gibi kollarını açar, fakat hemen kaçar.”

“Neçe tetik erdin birer seh kelür
Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur” (361-362)

“İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”

2.2.2.3. Kesirli Sayı Sıfatları

Belirttikleri adların sayısını kesirli olarak gösteren sıfatlardır. Bu grupta tespit edilen 1 örnek şu şekildedir:

“Mecaz boldı dostluk hakikat kanı
Minger dostta biri bulunmaz köni” (381-382)

“Dostluk mecaz oldu, hakikat hani; binlerce dosttan bir gerçeği bulunmaz.”

2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelere dış vasıflarını, sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade eder. “Başka, bazı, bütün, her, çoğu, hiç, kimi, herhangi, herhangi bir gibi kelimelerin ismi belirsizlik yüklü olarak bildirdiği görülmekte, bu kelimeler belirsizlik sıfatı olarak işlev görmektedir.” (Çorbacı 2012: 53). Bu grupta 48 örnek tespit edildi.

2.2.3.1. Tek Sıfattan Oluşan Belirsizlik Sıfatları

Sıfatları, tek kelimedenden oluşan belirsizlik sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 37 örnek şunlardır:

“*Senin birlikinge delil arkağan
Bulur bir neng içre deliller minge*” (7-8)

“Senin birliğine delil arayan kimse bir tek şeyde binlerce delil bulur.”

“*Bu kudret idisi uluğ bir bayat
Ölüglerni tirgüzmek asan anga*” (19-20)

“O kudret sahibi büyük bir Tanrıdır; ölüleri diriltmek onun için kolay bir iştir.”

“*Eşit emdi kaç söz habib fazlındın
Ukuş huş yititip sözümni anga*” (21-22)

“Şimdi Peygamberin fazlından birkaç söz dinle; akıl ve dikkatini bileyip, sözümü anlamaya çalış.”

“*Kim erse bu tört işke bed itikad
Tutar erse ming la'n idur men anga*” (35-36)

“Kim onun dört arkadaşı hakkında kötü itikat beslerse, ona bin kere lânet ederim.”

“*Tengizdin kerimrek şahum ming kata
Kabul kılsa tang yok bu az hedyeni*” (67-68)

“Şâhım denizden bin kat daha kerîmdir; bu küçük hediye kabul ederse, hayret etmemek lâzımdır.”

“*Anın bahşışindin bulut uotanur
Bu sözni bütün çin tutar duşmanı*” (57-58)

“Onun ihsânı karşısında bulutlar utanır; bu sözün doğruluğunu düşmanları da itirâf eder.”

“*Ne türlüğ arığsız arır yumakın
Cahil yup arıamaz arığsız erür*” (111-112)

“Nice kirli şeyler yıkamakla temizlenir, fakat cahil yıkamakla temizlenmeyen bir kirdir.”

“*Kamuğ türlüğ işte biligsiz ongı
Ökünç ol angar yok ong anda adın*” (115-116)

“Her işte bilgisizin kısmeti pişmanlıktır ve ona bundan başka bir kısmet yoktur.”

“*Bilig bilmegendin bir ança budun
Öz elgin but itip idim bu tidi*” (123-124)

“Bilgisizlikten ne kadar halk kendi eli put yapıp: ‘Rabbim budur!’ dedi.”

“*Sözüng boşlağ idma yığa tut tiling
Yeter başka bir kün bu til boşlağı*” (135-136)

“Sözünü başı-boş bırakma; dilini sıkı tut; dilin başı-boşluğu bir gün başa belâ olur.”

“*Eşit büt bu sözke kamuğ tangda ten
Turup tilke yüknüp tazarru kılır*” (147-148)

“Dinle ve bu söze inan ki, vücüt her sabah kalkıp, eğilerek, dile yalvarır.”

“*İki neng birikse bir erde kalı
Bükendi ol erke mürüvvet yolu*” (149-150)

“Eğer bir insanda şu iki şey birleşirse, o insana mürüvvet yolu kapanmıştır.”

"Bu yalğan söz ig teg köni söz şifa
Bu bir söz ozakı urulmuş mesel" (163-164)

"Yalan söz, hastalık ve doğru söz, şifa gibidir; bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir."

"Kamuğ tolğan irlür tükel eksiyür
Kamuğ abadanning harab ol songı" (199-200)

Her dolan azalır, her tam olan eksilir; her mââmûrluğun sonu harâp olmaktır.

"Neçe yir bar erdi sığışmaz eri
Eri bardı kaldı kuruğ tek yiri" (201-2012)

"Halkına dar gelen ne kadar yer vardı; halkı gitti yalnız onların boş yeri kaldı."

"Neçe alim erdi neçe feylesuf
Kanı bu kün olar minginde biri" (203-204)

"Ne kadar âlim, nice feylesof vardı; bugün onlar hani, binde biri bile yok."

"Ajun külçirer baz alın kaş çatar
Bir elgin tutup şehd birin zehr katar" (205-206)

"Dünya gülümser, fakat yine alın buruşturur ve kaş çatar; bir elinde bal tutup, birinde zehir saklar."

"Bu ajun ma körmekke körklüg taşı
Velikin içinde tümen na-hoşı" (217-218)

"Bu dünyanın da dıştan görünüşü güzeldir, fakat içinde binlerce nâhoşluk vardır."

"Kamuğ til akı er senasın ayur
Akılık kamuğ ayb kirini yuyur" (229-230)

"Bütün diller cömert adamın medhini söyler; cömertlik bütün ayıbların kirini temizler."

"Bahıllıknu kanı öger til kayu
Akılıknu am has tözü halk öger" (235-236)

"Hasıslığı ögen dil hani, nerede; cömertliği âm, hâs, bütün halk öger."

"Tekebbür kamuğ tilde yirlür kılık
Kılıklarda edgü kılık kodkılık" (269-270)

"Kibir bütün dillerde yerilen bir huydur; huyların iyisi, alçak gönüllülüktür."

"Uluğsınma zinhar uluğ bir bayat
Uluğluk mening siz alınmang tidi" (283-284)

"Ululuk taslama, sakın, ulu yalnız Tanrıdır, O 'ululuk benimdir, siz üzerinize almayın' dedi."

"Bir erdin bir erke tevafüt telim
Velikin körerke tözü borklüg ol" (319-320)

"Adamdan adama fark çoktur, fakat görünüşte hepsinin borkü vardır."

"Bütün kılkı fi'lin öte irtegil
Kerem kimde erse anı er tiğil" (321-322)

"İnsanların bütün tavır ve hareketlerini iyice incele, kerem kimde ise, ona insan de."

"Neçe tetik erdin birer seho kelür
Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur" (361-362)

“İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”

“Bu bir aybdın ötrü başın kesgüçi
Ajunda tirilgü kişisiz kalur” (363-364)

“Bu bir kusurdan dolayı adamların başını kesen, yaşamak için, dünyada adam bulamaz.”

“Ne iş utru kelse anga ked bakın
Ol işning öngini songını sakın” (369-370)

“Hangi işle karşılaşırsan, onu iyice gözden geçir; o işin başını ve sonunu düşün.”

“Öküşrek kişining içi gâdr erür
Köni dostung erse taş bil mun” (383-384)

“Birçok insanlar dıştan hakikî dost gibi görünüyorsa da, içten vefasızdırlar; bunu bil.”

“Ajun toldı udvan cefa cevr bile
Kanı bir vefalığ bar erse tile” (393-394)

“Dünya düşmanlık, cefa ve eziyetle doldu; hani bir vefalı; varsa, ara bakayım.”

“Tilekçe tiril inç fariğ kadğusuz
Ne yırke yığar baz sini ne tilin” (415-416)

“İstedığın gibi, müsterih ve kaygusuz yaşa; sana hangi yerde ve hangi dille kim mâni olur.”

“Halal kendü kayda bu kün kanı kim
Haramı yiyürde haram tip yidi” (419-420)

“Bugün helâlin kendisi nerede, hani, kim harâmı yerken, harâm diye yiyor.”

“Anın uz erür bu kitab bir süzük
Talulap ketürdüm kemiştım çözüük” (477-478)

“Onun için bu güzel ve süzölmüş bir kitaptır; sözleri seçerek getirdim ve çözülmüşleri attım.”

“Atası adı mahmud-ı yükneki
Edib mahmud oğlı yok ol hiç seki” (495-496)

“Babasının adı Mahmud Yüknekî’dir, Edip Mahmud’un oğludur ve bunda hiç şüphe yoktur.”

“Eger bilse kaşğar tilin her kişi
Bilür ol edipning ne kim aymış” (501-502)

“Kaşğar dilini bilen her kes edibin ne söylediğini anlar.”

2.2.3.2. İsmi Grup Hâlindeki Belirsizlik Sıfatları

Sıfat tamlamasının isim kısımlarının birden fazla kelimedenden oluştuğu tamlamalardır. Bu grupta 11 örnek tespit edildi.

2.2.3.2.1. İsim Tamlamasından Önce Kullanılan Belirsizlik Sıfatları

İsim tamlamalarından oluşan grubu belirten belirsizlik sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 2 örnek şunlardır:

“Senin birlikinge delil arkağan
Bulur bir neng içre deliller ming” (7-8)

“Senin birliğine delil arayan kimse bir tek şeyde binlerce delil bulur.”

“Kamuğ til akı er senasın ayur
Akılık kamuğ ayb kirini yuyur” (229-230)

“Bütün diller cömert adamın methini söyler; cömertlik bütün ayıpların kirini temizler.”

2.2.3.2.2. Sıfat Tamlamasından Önce Kullanılmış Belirsizlik Sıfatları

Sıfat tamlamalarından oluşan grubu belirten belirsizlik sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 8 örnek şunlardır:

“Ne türlüg arığsız arır yumakın
Cahil yup arımaz arığsız erür” (111-112)

“Nice kirli şeyler yıkamakla temizlenir, fakat câhil yıkamakla temizlenmeyen bir kirdir.”

“Kamuğ türlüg iştebiligsiz onğı
Ökünç ol angar yok ong anda adın” (115-116)

“Her işte bilgisizin kısmeti pişmanlıktır ve ona bundan başka bir kısmet yoktur.”

Bilig bilmegendin bir ança budun
Öz elgin but itip idim bu tidi” (123-124)

“Bilgisizlikten ne kadar halk kendi eli put yapıp: ‘Rabbim budur!’ dedi.”

“Kamuğ yaşru işing bolup aşkara
Bu körgen eşitgen sanga külmesün” (171-172)

“Bütün gizli işlerin âşikâr olup, gören ve duyan sana gülmesin.”

“Yana bir kereklig sözüüm bar sanga
Ayayın men anı kulak tut manga” (265-266)

“Sana lüzumlu bir sözüm daha var, bana kulak ver, onu sana söyleyeyim.”

“Tişisi kalıp bir adın erbile
Ol anda yatıpan birür sanını” (275-276)

“Karısı başka bir erkek ile kalıp, onun yanında yatarak, vücudunu verir.”

“Neçe tetik erdin birer sehvo kelür
Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur” (361-362)

“İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”

“Kamuğ tegdeçi neng kazadın erür
Ukuşsuzlar anı sebebdin körür” (457-458)

“Başa gelen her şey kaderden gelir, anlayışsızlar onu sebepten bilirler.”

2.2.3.2.3. Edat Grubundan Önce Kullanılan Belirsizlik Sıfatları

Edat grubunu belirten, belirtme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 1 örnek şu şekildedir:

“Kerem bir bina teg angar hilm ul ol
Ya bustan teg ol hilm kerem al gül ol” (341-342)

“Kerem bir binadır ve hilm onun temelidir. Yahut hilm bir bahçeye benzer ve kerem kırmızı güldür.”

Sonuç

Altay dil ailesine bağlı olan Türkçe'nin ne kadar zengin bir dil olduğu ve edebî olarak ne kadar gelişmiş olduğu söz varlığında yer alan sıfatlardan da görülmektedir. 12. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen Atebetü'l-Hakayık'ta da sıfatların geniş yer kapladığı

görülmektedir. Tespit edilen sıfatların bir kısmı günümüz Türkçesinde yerini farklı kelimelere bırakmış bir kısmı ise bazı fonetik ve morfolojik değişikliklere uğrasa da esas yapısını koruyarak kullanılmaya devam etmiştir. *Atebetü'l-Hakâyik*'ta yer alan sıfatlarla ilgili tespitler şunlardır:

1. *Atebetü'l-Hakâyik*'ta Niteleme Sıfatı ve Belirtme Sıfatı olarak toplam 266 sıfat tamlaması vardır.

2. Niteleme sıfatlarında 137 örnek mevcuttur. Bunlardan; canlı varlıklara ait nitelik ve özellik bildiren 57, cansız varlıklara ait nitelik ve özellik bildiren 74, unvan bildiren 3, renk bildiren 3 niteleme sıfatıdır.

3. Belirtme sıfatlarında 129 örnek mevcuttur. Bunlar; 69 işaret sıfatı, 12 sayı sıfatı, 48 belirsizlik sıfatıdır.

4. Eserde tespit edilen sıfatlar arasından niteleme sıfatlarının diğer sıfat çeşitlerine göre daha fazla kullanıldığı ve daha çeşitli kullanımlarının olduğu görülmektedir.

5. *Atebetü'l-Hakâyik*'ta tespit edilen pek çok sıfatın çeşitliliği, farklı kullanımları ve sayıları değerlendirildiğinde, eserin sözcük türü olan sıfatlar bakımından zengin bir eser olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Halûk vd. (2012). *Yazım Kılavuzu*, Ankara: TDK Yayınları.
- Akerson Erkman, Fatma ve Ozil, Şeyda (1998). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 22, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Aksan, Doğan (1976). *Sözcük Türleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, Doğan (2018). *Türkçenin Sözcük Türleri*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Arat, Reşit Rahmeti (2006). *Edib Ahmed B. Mahmud Yükneci Atebetül Hakâyik*, Ankara: TDK.
- Bilgin, Muhittin (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara: Anı Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet (2015). *Türk Dili Tarihi*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Çağbayır, Yaşar (2009). *Günümüz Diliyle Atebetü'l-Hakâyik Gerçeklerin Eşiği*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Çalışkan, Sema (2012). *Dîvânü Lugâti't-Türk'te Sıfatlar*, Malatya: İnönü Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Çorbacı, Esra (2012). *Babürname'de Sıfatlar*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2014). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2013). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Özcan, Abdullah (2005). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sıfat Tamlamaları*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- Ünlü, Suat (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınları.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/June 2020), s. 245-249.
Geliş Tarihi-Received: 30.05.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 21.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

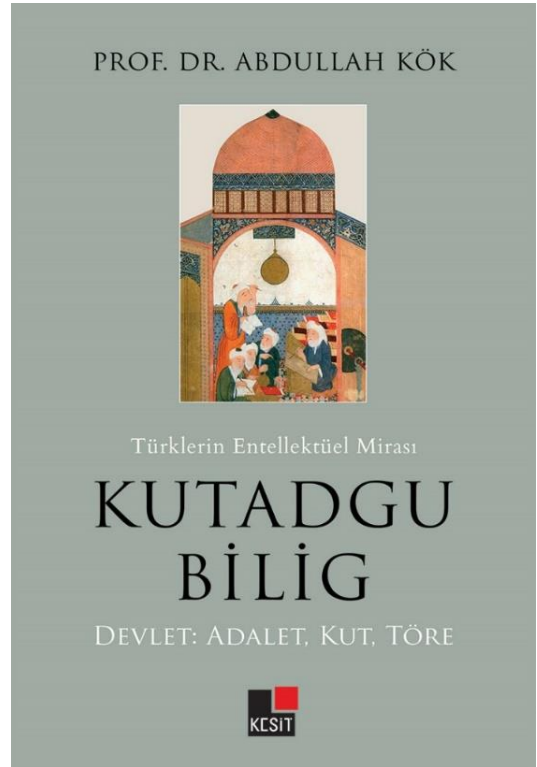
**Abdullah Kök, Türklerin Entelektüel Mirası Kutadgu Bilig,
Devlet: Adalet, Kut, T re, İstanbul, Kesit Yayınları, 2019,
304 s. ISBN/Barkod: 978-605-7898-43-2.**

Faizullah QADERI*

Kutadgu Bilig; D v n  Lug ti't-Türk, Atabetü'l-Hak yık ve D v n-ı Hikmet gibi İsl m Dönem Türk Edebiyatı'nın önemli telif eserlerinden biridir. 11. yüzyıl Türkistan'ının çok kültürlü ortamında Türk kimliği ve Türklük düşüncesi ile yetişmiş Kuz Ordalı Yusuf tarafından kaleme alınan, Orhun'dan K şgar'a Türklerin dili, kültürü, tarihi ve devlet yönetim bilgisi hakkında birçok bilgi içeren önemli bir eserdir.

Kutadgu Bilig; temel olarak devlet, adalet, kut, t re kavramları üzerine şekillenmiştir. Bu eser insan yaşamına dair konular içermesi; devlet, ordu, yönetim, toplum ve meslekler hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Kutadgu Bilig, Türk toplum yapısını yansıtmasıyla da Türk mill  kültürünün en temel kaynaklarından'dır. Türklerin aile düzeni, sosyal yaşam ve geleneklerinin yanı sıra din, mitoloji, felsefe, devlet yönetimi gibi toplumsal konuları da içerir. Bunun yanında Yusuf Has Hacib'in eserinde oluşturduğu kahramanlar g cs z bir yönetimi yeniden ayağa kaldıracabilecek kudretli tiplerdir. Bu kahramanlar Türk düşüncesinin kaynaklarını oluşturan Türk kültürü ve karakterini temsil ederler.

* Doktora  Ğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, e-posta: fqaderi.91@gmail.com. ORCID: 0000-0003-2411-7660.

Kutadgu Bilig keşfedildiği tarihten bugüne kadar pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalardan biri de Prof. Dr. Abdullah KÖK tarafından yazılmış olan *Türklerin Entelektüel Mirası Kutadgu Bilig, Devlet: Adalet, Kut, T re* adlı eserdir. Kırım ve Kazakistan'daki universitelerde görev yapan KÖK, tarih  ve modern Türk dili alanında lisans ve lisansüstü dersler, konferanslar vermiş, saha araştırmalarında bulunmuştur. Tarih  Türkçe ilk Kur'an  evirileri, Tarih  Türk lehçeleri, Hakaniye Türkçesi, Türk dili tarihi, tarih  ve modern Kıpçak Türkçesi, tarih  ve modern Türk dili siyaseti, Türkistan kültür merkezleri, kültür leng istiği alanında 60'a yakın ulusal ve uluslararası makale ve bildirisi, Ahmet Yesev  hakkında kaleme aldığı *Pir-i Türkistan'ın Metafor Dünyası* ve tanıtımını yaptığımız *Türklerin Entelektüel Mirası Kutadgu Bilig, Devlet: Adalet, Kut, T re* adlarında yayınlanmış iki kitabı bulunmaktadır.

Bu kitap, Prof. Dr. Abdullah Kök' n yaklaşık 30 yıllık okuma, 15 yıllık ders verme ve 6 yıllık yazma tecrübesiyle adalet, devlet, kut ve t re kavramları üzerine kültür-dilbilim, sosyo-kültür dilbilim, mitik dilbilim, kültür tarihi yöntemleri ile kaleme aldığı özgün ve yetkin bir çalışmadır.

Eser, beş makale ve iki yayımlanmış bildiri olmak üzere toplam yedi çalışmadan oluşmaktadır:

- 1) Kutadgu Bilig'de Türü Kavram Anlamı ve Metaforlar  zerine Düşünceler, (Makale) s. 35-82.
- 2) Yusuf Kutadgu Bilig'de Oğurmuş'a T rk  Ne Söyletir, (Makale) s. 83-142.
- 3) Hakaniye Dönemi Türkülerinin Tanıklığında XI. Yüzyıl Türkistan'ında Adalet'in Anlamı, (Makale) s. 143-208.
- 4) XI. Yüzyılda Türklerin Dünyasında Yusuf'un Tanıklığında Devlet'in Anlamı, (Makale) s. 209-254.
- 5) Kutadgu Bilig'de "Devlet Y -sı" Metaforu, (Bildiri) s. 255-268.
- 6) Kutadgu Bilig'in Tanıklığında Kültür Ling istiği Bağlamında Kut Metaforları, (Bildiri) s. 269-294.
- 7) Kutadgu Bilig'de 'Ağız' Sözcüğü ile Oluşturulan Aktarmalar, (Makale) s. 295-303.

Kitabın  n sözünde, *Kutadgu Bilig*'in İsl m  dönem Türk edebiyatı ve k lt rindeki öneminden söz edilmiş, t re yazısının ilk kez bu kitapla *Kutadgu Bilig* okurunun dikkatine sunulduğu ifade edilmiştir. Yine  n sözde eser hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalara, bu çalışmaların önemine ve bu çalışmaları kimlerin gerçekleştirdiğine değinilmiştir. Bu bağlamda yazar, *Kutadgu Bilig*  alışmalarının 1825'ten beri kesintisiz olarak devam ettiğini belirterek Hermann Vambery, Radloff, Clouson, Dankoff, Frye ve Starr'ın çalışmalarının değerli olduğunu vurgulamış; Reşit Rahmeti Arat'ı ise bu konuda çalışma yapan araştırmacılardan en önemlisi olarak görmüştür.

Giriş kısmında ise Yusuf Has Hacib'ın hayatına dair kısa bilgiler verilerek, *Kutadgu Bilig*'in konusu ve içeriği hakkında birtakım açıklamalar yapılmıştır. Ardından eserin Herat / Viyana, Fergana / Nemengan / Özbekistan ve Mısır / Kahire olmak üzere  c nüshası üzerinde durularak bu nüshalar hakkında yapılmış çalışmalardan bahsedilmiştir. Son olarak *Kutadgu Bilig  zerine Düşünceler* başlığıyla, eserin yazıldığı dönem, eserle ilgili  ne sürülen görüş ve yapılan tartışmalara yer verilmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere bu eser yedi farklı çalışmadan oluşmaktadır. Her makale ve bildiri; giriş, konu, tartışmalar, sonuç ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş kısmından sonra ilk olarak "Kutadgu Bilig'de Türü Kavram Anlamı

ve Metaforlar Üzerine Düşünceler” başlıklı yazı yer almaktadır. Bu yazıda öncelikle Türk toplumlarında sosyal devlet yapısı olan ve daha sonra yazılı kanun kimliğine evrilen töre ve kavram alanına giren unsurlar aktarım ve süreklilik açısından tarihsel metafor bağlamında yorumlanmıştır. Metinde törü parça-bütün ilişkisi ile oluşturulmuş metonimik yapı üzerinde durulmuş, kanun içerisinde yani kanunlar içerisinde/karşısında ifadesi yerine bütün bir töre den bahsedilmiştir. Çalışmada kişi adları, hitaplar, temel eylemler, törü için gerekli değerler aracılığıyla tarihsel metaforlarla sınıflandırılmıştır. Bu kavramların kişileştirildiği veya kaynak alanlarının somut madde-nesne şeklinde ifade edildiği görülmüştür.

Eserde yer alan bir diğer çalışma ise “Yusuf Kutadgu Bilig’de Odgurmuş’a Türkçe Ne Söyletir”¹ başlıklı makaledir. Çalışmanın giriş kısmında, *Kutadgu Bilig’in* entelektüel, mitolojik ve tarihî kişiliği konumunda olan Odgurmuş’un kişiliği üzerinde durulmuştur. Odgurmuş *Kutadgu Bilig* hikâyelerinde “akıbet ve kanaat”ı temsil etmektedir. Yazar Odgurmuş’un *Kutadgu Bilig* metninde bilişsel dilbilimi, yapısal dilbilimi, metinlerarasılık, sosyoloji, insan/toplum/kültürbilim bağlamları olmak üzere pek çok şekilde incelenebileceğini söylemiş, Türk mitolojisi ve tarihindeki yeri üzerinde durmuştur. Yazar Odgurmuş’un kişiliği hakkında 1967 yılından bu yana yapılan çalışmalarda üç farklı görüş olduğunu da belirtmiştir. Örneğin Saadet Çağatay, Odgurmuş’un Budist; Agop Dilaçar ve F. M. Şeker Türk-İslâm ve İslâmî; Mübahat Türker Küyel, kültürlerarası; Abdülkadir İnan, Süleyman Kazmaz, Mehmet Vefa Nalbant ve F. Sema Barutçu Özönder ise Odgurmuş’un Türk kültürü izleri taşıdığını savunmaktadır.

Yapılan bu çalışmada ise Odgurmuş’un sözlerinin merkeze alındığı alıntılardan hareketle Türk kültürü/Türk mitolojisi desteğinde Odgurmuş’un *Kutadgu Bilig* ve Türk kültüründeki yeri açıklanmıştır. Türk devlet geleneği ve Türk mitolojisi bağlamında Odgurmuş’un Türk düşüncesindeki yerinin tespiti yapılmıştır.

Kitapta yer alan üçüncü çalışma ise “Hakaniye Dönemi Türkçülerinin Tanıklığında XI. Yüzyıl Türkistan’ında Adalet’in Anlamı”² başlıklı makaledir. Çalışmada öncelikle adalet kelimesinin sözlük anlamı ve tanımı üzerinde durulmuş, kelimenin dört türlü sözlük anlamından bahsedilmiştir. Birincisi adalet, hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, türe; ikincisi, bu işi uygulayan yerine getiren devlet kuruluşları; üçüncü olarak herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme; dördüncüsü ise yasalara sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanmasıdır. Yazar adalet sözcüğünün tanımını yaparken yine üç farklı tanım üzerinde durmuş, özellikle Aristo’ya göre, adalet kavramının bütün diğer faziletleri de içine alan ve kanunlara itaatle ortaya çıkan en tamamlanmış ve en mükemmel bir fazilet olduğunu açıklamıştır. Yazının devamında “Kur’ân-ı Kerim’de Adâlet” başlığı ile adalet kavramı, adaletin türleri ve mahiyetinden bahsedilmiş; *Kur’ân-ı Kerim* ve diğer İslâmî dönem Türk edebiyatı eserlerinde adalet sözcüğünün nasıl bir manaya geldiği hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca XI. yüzyıl Türkistan’ında Türklerin adalet sözcüğüne karşılık *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te kırk bir, *Kutadgu Bilig’de* altmış iki, *Atabetü’l-Hakâyik*’ta otuz üç ve TİEM 73’te seksen bir sözcük olmak üzere toplam 123 farklı Türkçe sözcüğü kullanıldığı belirtilmiş ve bunlar tablo halinde gösterilmiştir.

Dördüncü makalenin başlığı “XI. Yüzyılda Türklerin Dünyasında Yusuf’un Tanıklığında Devlet’in Anlamı”³ şeklindedir. Çalışmanın giriş kısmında, ilk olarak

¹ Bu makale, Prof. Dr. Abdullah KÖK ile doktora öğrencisi Özge EKER tarafından hazırlanmış ve *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, 3 (1), 20-59, 2019, sayısında yayımlanmıştır.

² Bu makale, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Vol. 113, s. 223, 2016, s. 135-183 sayısından yayımlanmıştır.

³ Bu makale, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13/4, E-Yayın Tarihi: Mayıs, 2017 sayısında yayımlanmıştır.

metaforlar ve mecazlar hakkında kısa bir bilgi verilmiş, ardından “Devlet ve Metafor” başlığıyla kut ile devlet kavramlarına ve *Kutadgu Bilig*’de bu kavramların ne maksatla kullanıldığına değinilmiştir. Yazının devamında *Kutadgu Bilig*’de devlet/kut ve insan merkezli metaforlar hakkında bilgiler verilerek, Yusuf’un 28 devlet/kut metaforu sırasıyla anlatılmış ve listelenmiştir. Bu kutlar 1. Devlet/Kut vefasızdır, 2. Devlet/Kut yazdır, 3. Devlet/Kut dönektir, 4. Devlet/Kut geçicidir, 5. Devlet/Kut kapıdır, 6. Devlet/Kut sahiplidir, 7. Devlet kümedir/Devletin sınırları yoktur, 8. Devlet/Kut k rd r, 9. Devlet/Kut geyiktir, 10. Devlet/Kut dolunaydır, 11. Devlet/Kut erdemdir, 12. Devlet/Kut kusurludur, 13. Devletin/Kutun hastalığı vardır, 14. Devletin çaresi vardır, 15. Devlet/Kut yaşlanır, 16. Devlet/Kut kuştur, 17. Devlet/Kut şans verir, 18. Devlet/Kut el verir, 19. Devletin/Kutun kutsal atı vardır, 20. Devlet/Kut bilgiyle bağdaşır, 21. Devlet/Kut arkadır, y laktır, 22. Devlet/Kut bilgisize yakışır, 23. Devlet/Kut bilgiliyi yükseltir, 23. Devlet/Kut sıralıdır, 25. Devlet/Kut güneştir, 26. Devlet/Kut ateştir, 27. Devlet/Kut sarhoş edicidir, 28. Devletin/Kutun yüzünü iyilikleri ve yenilikleri oluşturur.

Beşinci bölümde “Kutadgu Bilig’de “Devlet Y -sı” Metaforu”⁴ başlığındaki çalışma yer almaktadır. Çalışmada ilk olarak yay kavramı/sözcüğü ve devlet y -sı metaforları hakkında açıklamalara yer verilmiştir. “Devlet y -sı” Türk devlet anlayışının yansıtıldığı bir metafordur. Bu metaforun içerdiği yay kavramı Türk dili alanı metinlerinde h kimiyet ve hükümdarlık sembolü olarak kullanılmış, *Kutadgu Bilig*’de kapsayıcılık özelliği ile ön plana çıkmıştır. Devlet y -sı *Kutadgu Bilig*’de h kimiyet kavramı için kullanılmıştır. Devlet y -sı metaforu Türk düşünce sistemi içeresinde *Kutadgu Bilig*’in yerini algılamamıza hizmet eden bir metafordur. Bu metafor yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkinin Türk dilinin tarihi dönemine ait bir metindeki yansımasıdır. Aynı zamanda devlet soyut kavramının tanım ve özelliği de yay kavramı üzerinden metafor işlevi aracılığıyla verilmiştir. Makalede devlet yönetim şeklinin nasıl olabileceği konusunda *Kutadgu Bilig*’de devlet y -sı metaforunun yanında yer alan kök devlet metaforundan bahsedilmiştir. *Kutadgu Bilig*’de Türk devlet düşüncesi ve felsefesini yansıtan metaforların en çok meydana geldikleri söz veya söz dizimleri birer kök metafor durumundadır. Yazar, kök metaforla ilgili dört sonuca ulaştığını belirterek, kök metaforu karşılayan kavramın tarihi dönem boyunca devam ettiğini, aynı amaca hizmet eden metaforik ifadelerin metnin bütününe yayılarak bunlardan her birinin kök metafor olarak adlandırıldığını, bu metaforların mitolojik ve tarihi dönemleri yansıttığını ve kök metaforların kendi içerisinde bir dünya görüşü barındırdığını ifade etmiştir.

Altıncı bölümde yer alan çalışma ise “Kutadgu Bilig’in Tanıklığında Kültür Ling iştiği Bağlamında Kut Metaforları”⁵adını taşımaktadır. Çalışmada öncelikle eski Türklerin devlet yönetim şekillerinden bahsedilmiş, ardından “Metafor”, “Metafor Yapılarını Kültür Bağlamında Açıklamak” ve “Kutadgu Bilig’de Kut Metaforları” gibi başlıklara yer verilmiştir. Çalışmada *Kutadgu Bilig*’de yer alan kut metaforlarını, anlam bilimsel açıdan Türk kültür tarihi bağlamında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca kut kavramı ve kut kelimesinin üzerinde durulmuş, 1. Kut insandır, 2. Kutlu olmak  l ğ  olmaktadır, kut  n ve pay getirir, 3. Kut büyür ve çoğalır, 4. Kut kuşatır, kut tanzim eder, 5. Kut devirdir, kut yükselir ve yükseltir, 6. Kut hakimiyettir, kut bulan hükümdardır, 7. Kut k niliktir, erdemdir ve kanaatkarlığı arayandır, 8. Kut güvenilmezdir, kut yok olandır, 9. Kut bulmak kerem ve lütuf sahibi olmaktadır, 10. Kut bahşedilir, kut seçicidir, 11. Kut akan

⁴Bu makale, Prof. Dr. Abdullah KÖK ve doktora  ğrencisi  zge EKER’in 16-18 Ekim 2019 tarihinde Samsun’da düzenlenen XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

⁵ Bu alışma, yazarın  ğrencisi  zge EKER ile 2. Uluslararası Felsefe Eğitimi, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuş ve sempozyum bildiri kitabında s. 340-356, 3-7 Mayıs 2017 tarihinde yayımlanmuştur.

bir sudur, 12. Kut ruhtur, kut uçar, 13. Kutun güneşi vardır ve kut metaforları liste halinde sıralanmıştır.

Kitapta yer alan son makale ise “Kutadgu Bilig’de ‘Ağız’ Sözcüğü ile Oluşturulan Aktarmalar”⁶ başlığını taşımaktadır. Bu çalışmada ilk olarak aktarma kavramı ve türleri üzerinde durulur. Aktarma, anlatılmak istenen bir kavramın arada çeşitli ilgiler bulunan başka bir kavramla anlatılmasıdır ki bu yolla gösterge yeni bir anlam kazanır. Yazar, aktarmaların kavramlar arasında etkilenme yoluyla oluştuğunu, deyim aktarması (metafor) ad aktarması (metonim) ve öteki aktarmalar şeklinde üç çeşidinin olduğunu ifade etmiştir. Yazının devamında ise “Ağız” sözcüğünün sözlük anlamları üzerinde durulmuş; anatomi olarak ağzın, yüzde avurtlarla iki çene arasında bulunan ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başlandığı organ şeklinde tanımlanmıştır. Ağız sözcüğünün kapların veya içi boş şeylerin açık tarafı, bir akar suyun denize veya göle döküldüğü yer, koy, körfez, liman vb. yerlerin açık tarafı, çıkış yeri, birkaç yolun birbirine kavuştuğu yer, kavşak, kesici aletlerin keskin tarafı, üslup, ifade biçimi, uç ve kenar gibi anlamları olduğunu söylemiştir. Devamında yazar, Aytoldı’nın ağzından şu ifadeleri aktarır: “İyi veya kötü ne gelirse ona razı ol; kadere boyun eğ, ağzını bozma, (insanın yazgısını kabullenmesi ve isyan etmemesi öğütleniyor) söz ağızdan çıkar, ağzın bozuk olması kötü, uygunsuz söz söylemeyi ifade eder ki, kaza karşısındaki kötü söz söylemek isyan etmektir, isyan etmenin karşılığı ise sabretmektir. İnsan yaşadığı olumsuzluklar karşısından isyan etmemeli, sabırlı olmalı, sükûnet ve sessizliğini koruyarak kadere boyun eğmeli ve Allah’a teslim olmalıdır.” Ögdülmiş’in ise ağızla ilgili şu ifadeleri makalede vurgulanmıştır. “Ağız mağara gibidir. Sözün oradan çıkarsa seher yeli gibi olur (burada ağız şekil bakımından mağaraya benzetilir). Söz ağızdan çıkar, ağız sözün sığınağıdır ve söz orada saklı kalmalıdır; hatta hiç dışarı çıkmamalı ve söylenmemelidir. Çünkü ağızdan çıkan söz söylendiğinde yel gibi her tarafa yayılır ve ortalığa sıkıntı yayabilir (burada ağız mağaraya benzetilerek deyim aktarması metaforu oluşturulmuştur).” Yazar makalenin sonunda, *Kutadgu Bilig’de* ağız sözcüğü ile ilgili aktarmalar, Türk dilinin tarihi süreç içerisinde ulaştığı sanatlı dil kullanımının en önemli tanığı olduğunu belirtmiş, sanatlı dilin sözle vücut bulmuş en önemli kültür hazinesi olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak yazar kitapta *Kutadgu Bilig’in* konusu, içeriği, nüshaları hakkında bilgi vermiş, *Kutadgu Bilig* hakkında yapılan çalışmalara değinmiş, eserin İslâmî dönem Türk edebiyatındaki yeri ve önemini vurgulamıştır. Türk dili ve kültürü hakkında çok değerli bilgiler içeren bu çalışmada devlet kavramı üzerinde durulmuş; adalet, kut ve töre sözcüklerinin anlamı, mahiyeti ve kullanışları hakkında *Kutadgu Bilig’in* içinden örnekler verilerek bilgiler aktarılmıştır.

Yedi farklı makale ve bildiriden oluşan bu çalışmada, *Kutadgu Bilig’in* farklı yönleri ele alınmış, çeşitli özellikleri üzerinde durulmuş ve orijinal metinlerden örnekler verilerek eserle ilgili birçok açıklamada bulunulmuştur. Her çalışma giriş bölümüyle başlamış; ardından konu, muhteva, tartışmalar, sonuç ve kaynakça başlıklarıyla tamamlanmıştır. Yazar bu çalışma ile İslâmî dönem Türk edebiyatının önemli kaynaklarından biri olan *Kutadgu Bilig* hakkında önemli bilgiler vererek dil, tarih, siyaset ve sosyoloji alanında yapılan çalışmalara katkı sağlamıştır.

⁶ Bu makale, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Vol. 112, S. 220, s. 191-197’de yayımlanmıştır.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/June 2020), s. 250-254.
Geliş Tarihi-Received: 09.05.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 24.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller

Erkan Hirik, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 265 s. 2018.

Tarık ÇELİK*

Mental fiiller, fiillerin sınıflandırılmasında tematik bir kategori olarak Türkiye Türkçesi açısından çok yeni bir kavram olarak değerlendirilebilir. Aslen İngilizce olan "mental" kelimesi sözlükte (Arıkan vd., 1999) "akla ait, akılsal, zihinsel" olarak tanımlanmaktadır. Bu manada fiiller tasnif edilirken onların zihinsel işleyişle ilişkilendirilmeleri neticesinde mental kategoriler şekillenmiştir.

Mental fiiller konusunda Türkçenin yaşayan lehçeleri üzerinde sınırlı sayıda çalışmanın varlığından söz edilebilir. Ancak Dr. Öğretim Üyesi Erkan Hirik'in çalışması kitap olarak alanda ilk olma özelliği taşımaktadır. Çalışmanın hazırlanmasında yerli ve yabancı kaynaklara başvurulduğu görülmektedir. Bu açıdan araştırmacılar için mental fiiller üzerine yapılmış tanımlama ve değerlendirmelere toplu olarak ulaşma imkânı sağlamaktadır. Ayrıca mental fiillerle ilgili olarak yazarın daha öncesinde yaptığı çalışmaları referans

göstermesi konu üzerinde belirli bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır: Giriş bölümü "Dil ve Düşünce" başlığı ile verilmiştir. Diğer üç bölüm ise şunlardır: Fiil ve Sınıfları, Mental Fiiller, Mental Fiiller ve Anlam. Ayrıca kitabın sonunda Türkiye Türkçesine ait mental fiiller sözlüğüne de yer verilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: tarik.celik78@gmail.com. ORCID: 0000-0002-7340-2137.

Giriş bölümünde dil ve düşünce arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Hem dilin hem de düşüncenin insanı diğer canlılardan ayıran özellikler olması bu iki kavramın arasındaki bağlantının tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Platon'dan günümüze kadar dil-düşünce arasındaki ilişkiyi tartışan yaklaşımlara bu bölümde yer verilmiştir. Tartışmaların iki başlık altında toplandığı görülmektedir: "Dil ve düşünce birbirine bağlıdır", "Düşünce dilden bağımsızdır". Söz konusu başlıklar altında "dilini düşünceyi oluşturduğu" veya "düşüncenin dili oluşturduğu" tartışmalarına yazar farklı bir yaklaşım getirerek dil ve düşüncenin birbirinden bağımsız olduğunu dolayısıyla da kendi varlık alanlarına sahip oldukları tespitine yer vermektedir. Bundan hareketle yazar; dilin malzemesinin düşünce, düşüncenin malzemesinin dil olduğu sonucuna varmaktadır.

Birinci bölümde "Fiil ve Sınıfları" ana başlığına bağlı üç alt başlık yer almaktadır: Kelime Türleri ve Fiil, Fiil Nedir, Fiil Sınıflandırmaları. Bu bölümde genel olarak fiilin sözcük türleri arasındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuş, Türk dili özelinde fiillerle ilgili tasnif çalışmalarına yer verilmiştir. Hacıeminoğlu, Banguoğlu, Korkmaz, Ercilasun gibi yerli araştırmacılar ile birlikte Vendler, Chafe, Ryle, Levin, Palmer gibi yabancı araştırmacıların fiillerin türleri üzerine yaptıkları sınıflandırmalar göze çarpmaktadır. Yazar kendisi bir fiil tasnifi önerisinde bulunmamıştır. Şimdiye kadar Hacıeminoğlu'nun anlamı da bir ölçüt olarak kabul ettiği tasnifin mental fiil çalışmalarına öncülük ettiğine vurgu yapılmamış olması bir eksiklik olarak dikkati çekmektedir.

Sınıflandırmaların farklı ölçütlere göre yapılmış olması bu bölümde okurun dikkatine sunulmuştur. Yazarın üzerinde durduğu husus özellikle batılı diller üzerinde yapılan tasniflerde anlamın belirleyici olmasıdır. Hatta bazı tasniflerde mental fiiller kendisine yer bulsa da detaylı değerlendirmelerin yapılmamış olması altı çizilen bir diğer husustur.

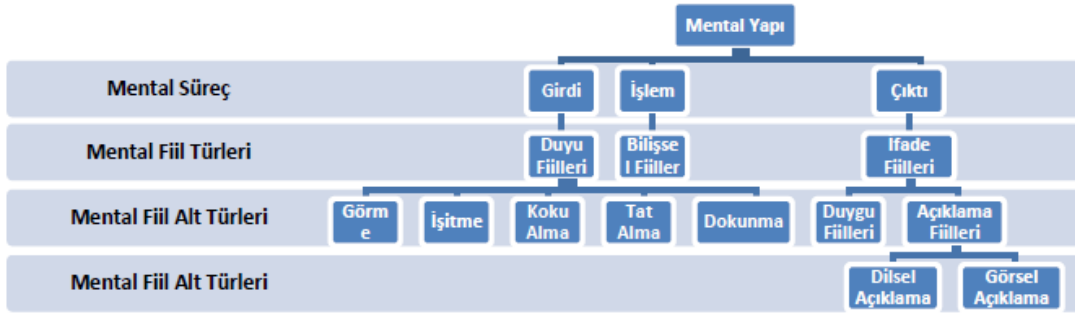
İkinci bölümde mental fiiller, kapsamı ve türleri yer almaktadır. Mental fiil kavramı şu alt başlıklarda ele alınmıştır: Mental Fiil Çalışmaları, Mental Fiillerin Sınıflandırılması, Mental Sürecin İşleyiş Şekli ve Mental Fiiller, Mental Fiiller Kültür ve Bireysellik, Mental Fiillerin Yapısı.

Mental fiiller, "duyu organları ile harekete geçen algının zihinsel süreci etkilemesi ve sonuçta çeşitli dönütlerin de verilmesini kapsayan, psikoloji temelli hareketleri ifade eden fiiller" (s. 22) olarak tanımlanmakla birlikte disiplinler arası bir yaklaşımla incelenebilecek bir niteliğe sahip olduğu ön plana çıkarılmıştır. Mental fiil üzerinde yapılan çalışmalar aktarılırken özellikle çocukların dil edinimi sürecinde mental fiillerin etkisine değinilmiş olması önemlidir. Ancak bu konunun ayrı bir başlık altında ele alınarak etraflıca incelenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Fiil sınıflandırma çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve tematik bir yönü olan mental fiiller de farklı araştırmacılar tarafından tasnif edilirken farklı alt başlıklar ortaya çıkmıştır. Hem yerli hem yabancı araştırmacılar tarafından mental fiillerle ilgili tez, makale vb. çalışmalarda ortaya konulan sınıflandırma denemelerine bu bölümde yer verilmektedir. Türkoloji'deki pek çok çalışmanın öncüsü olarak tanımlanan Yaylagül'ün Türk Runik harfli metinlerden elde edilen mental fiiller üzerinde yaptığı çalışmada "duyu, duygu, anı-uslamlama, açıklama fiilleri" başlıklarıyla yaptığı sınıflandırma örneklerle zenginleştirilmiş olarak alıntılanmıştır. Çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konan tasniflerle birlikte yabancı araştırmacıların yaptıkları denemelere de yer verilmiştir.

Tablo 1: Hirik'in Mental Fiil Tasnifi (s. 38)

Zihinsel bir işleyişi ifade eden mental sürecin gerçekleşme basamaklarıyla ilgili yaklaşımlara yer veren yazar kendi tespitini de bu bölümde ortaya koymuştur. Süreci “girdi, işlem, çıktı” olarak üç temel basamakta ele alan yazar bu basamakların üzerinde kendi mental fiil tasnifini temellendirmektedir. Girdi basamağı duyu fiillerini karşılamakta ve beş duyu (görme, işitme, koku alma, tat alma, dokunma) girdi basamağındaki fiillerin alt basamaklarını oluşturmaktadır. Duyu fiilleriyle ilgili eylemlerin bilinçli/bilinçsiz gerçekleştirme durumlarına göre bir ayrıma da yer verildiği görülmektedir. Kullanım sıklığı bakımından en çok görme ve sırasıyla işitme, tat alma, dokunma ve koku alma eylemlerinin çevreyi algılamada önemli rollere sahip olduğu üzerinde durulan bir başka konudur.

İşlem basamağını duyu organları ile zihne aktarılan bilginin işlenme süreci olarak tanımlayan yazar, büyük bir bölümünü iradeli davranışların kapsadığı bilişsel fiillere “düşün-, benimse-, bil-, hatırla-“ eylemlerini örnek olarak vermektedir. Çıktı basamağı ise “zihinsel süreçte yaşanan tüm mental hareketlerin gözlemlenebilir, fark edilebilir, ya da anlaşılabilir bir dönüt ile üçüncü şahıslara aktarılabilir hale gelmesi” (s. 60) olarak tanımlanmaktadır. Çıktının “duygu ve düşünce” olarak iki temelde gerçekleşmesinden hareketle duyguları ifade eden fiiller duyu fiilleri ve düşünceleri ifade eden fiiller ise açıklama fiilleri adıyla tanımlanmıştır. Duygu fiilleri herhangi bir alt başlığa ayrılmamakla birlikte duyu kavramı üzerinde yapılmış tasnifler ve duyu fiili örneklerine yer verilmiştir.

Çıktı basamağında yer alan bir diğer mental fiili türü olan açıklama fiilleri dilsel ve görsel açıklama olarak iki alt başlıkta ele alınmaktadır. Dilsel açıklama fiillerinde kişinin yaşadığı mental süreci istemli bir şekilde ifade ettiği, sözler aracılığı ile de bunu görünür/anlaşılır kıldığı ifade edilmiş, dilsel açıklama fiillerine örnek olabilecek cümlelere yer verilmiştir. Görsel açıklama fiilleri ise istemli/istemli olarak duyu veya düşüncelerin, kişinin ruh halinin vücut eylemleri, jest veya mimiklerle ifade edilmesi olarak tanımlanmıştır. Ancak bu fiilleri gözlemleyen kişilerin ruh dünyasını da yansıtabileceğinden yola çıkılarak eylemlerin öznel tarafına da dikkat çekilmiştir. Görsel açıklama eylemleri de bu bölümde örnek durum ve cümlelerle anlaşılır hale getirilmiştir.

Bu bölümde mental fiillerin yapısı ile ilgili başlık altında “kök mental fiiller, türemiş mental fiiller, birleşik mental” fiiller olarak üçe ayrılmış, bu yönüyle diğer kelimelerden farklı bir yönü olmadığı vurgulanmıştır. Mental fiillerin sadece tematik bir kategori olduğu düşünülürse yapı bakımından ayrı bir sınıflandırma yapmaya gerek olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu bölümde fiiller dışında isimlerin de mental özellik taşıyabileceği okurun dikkatine sunulmaktadır. Konunun yapıyla ilişkili bulunmaması nedeniyle ayrı bir başlık altında değerlendirilmesinin daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

Üçüncü bölümde mental fiillerin anlam bilimiyle olan ilişkisi detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Korkmaz (1992: 9) anlam bilimi “dildeki kelimeleri anlam bakımından ele alan, kelimelerin ses yapıları ile o kelimelerin ifade ettiği kavramlar, yani dilin düşünce yapısı arasındaki ilişkileri inceleyen dilbilimi dalı” olarak tanımlamaktadır. Konunun disiplinler arası özellik taşıması bakımından dil bilime ait bir inceleme alanı olan anlam biliminin de ilgi alanına girdiği söylenebilir. Konuyla ilişkili olarak mental fiillerin kipliklerdeki görünümü, mental fiiller ve anlam değişimleri, çok anlamlılık, çok katmanlılık ve metafor konuları irdelenmiştir.

Kip ve kiplik kavramlarının tartışıldığı üçüncü bölümde kiplik türleri üzerine yapılan tasnif denemeleri de bulunmaktadır. Kip ve kiplik kavramlarına bütüncül olarak bakan yazar kendi tanımlama ve önerilerine de yer vermektedir. Kipi genel bir üst başlık olarak değerlendiren Hirik; kipi morfolojik, sözlüksel, sözdizimsel, vb. işaretleyicilerini kiplik olarak tanımlamaktadır. Yazara göre “kip anlam alanını, kiplik ise dilsel işaretleyicileri” karşılamaktadır. Bu temelde yazar kiplikleri iki ana başlıkta ele almıştır: önerme kipliği ve olay kipliği.

Önerme kipliği altında “bilgi, kipliği, şüphe kipliği, çıkarım kipliği, tahmin-varsayım kipliği, kanıtsallık kipliği, aktarım kipliği, duyum kipliği”; olay kipliği altında “yükümlülük kipliği, izin kipliği, emir kipliği, gereklilik kipliği, hareket kipliği, yeterlilik kipliği, istek kipliği” yer almaktadır. Kiplik kavramları yeterli sayıda cümle örnekleri ilse desteklenmesi konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Anlam bilimiyle mental fiil ilişkisi kapsamında ele alınan bir diğer konu anlam değişimleridir. “Anlam değişimi, bir kelimenin başlangıçta karşıladığı anlamından çeşitli sebeplerle farklılaşarak zaman içinde başka bir anlamı, daha fazla anlamı ya da daha az anlamı karşılayacak biçimde kullanılmasıdır” (s. 102). Anlam değişimlerinde anahtar kelime olarak “zaman” ön plana çıkmaktadır. Anlam değişimleri ve mental fiiller arasındaki ilişkinin anlam kapsamı ve duygu değeri bağlamında var olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Anlam kapsamı kelimenin ifade ettiği anlam dairesinin genişlemesi veya daralması, duygu değeri ise anlamın iyileşmesi veya kötüleşmesi temelinde ele alınmıştır. Bu kapsamda ele alınan fiillerden mental özellikte olmayıp anlam değişimi sonucu mental özellik kazanan fiillere de yer verildiği görülmektedir.

Yazarın son söz başlığı altında konunun özeti mahiyetinde genel bir değerlendirme yapması konunun özünü ulaştırmak isteyenler için kolaylık sağlamaktadır. Kaynakça bölümünde konuyu hem Türk dili özelinde hem de evrensel boyutta işleyen çalışmalar yer almaktadır. Mental fiillerle ilgili derinlemesine araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için yol gösterici bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Çalışmanın en güçlü yanı alanının henüz çok yeni olması dikkate alındığında Türkiye Türkçesi özelinde tek basılı kaynak olmasıdır. Bu durum eserin değerini bir kat daha arttırmaktadır. Çalışmanın güçlü yanlarından bir diğeri de sonunda yer alan ve özgün bir nitelik taşıyan sözlüğe yer verilmiş olmasıdır. Türkiye Türkçesinde kullanılan mental fiillerin yer aldığı sözlük hacim olarak eserin yarısına tekabül etmektedir. Alfabetik sırayla verilen fiillerin tümünün sözlük anlamlarına da yer verilmiştir. Ayrıca bazılarının sözlük anlamları yanında metin içinde kullanımları da örneklendirilmiştir. Cümlede mental fiillerin tamamlayıcısı olacak isimlerin hangi durum eklerini alma potansiyelinde oldukları birtakım kısaltmalarla belirtilmiştir. Her fiilin hangi mental sınıfta bulunduğu da ayrı bir sütunda gösterilmiştir. Mental sınıflar belirtilirken çok katmanlı olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Eserin konuyla ilgili çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Arıkan, Necmettin-vd. (2007). *Golden Dictionary*. İstanbul: Akdeniz Yayıncılık.

Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Uçar, E. 2020. "Muhammed Kayum Azizi & Timur Kocaoğlu. Binbir Bilmecce: Afganistan Özbek Ağızlarından (Miñbır Cumáq: Afganistan Özbek Şéveleriden), Metin, Çeviri, Sözlük, Dizinler", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2, (Haziran-June 2020). 255-257.

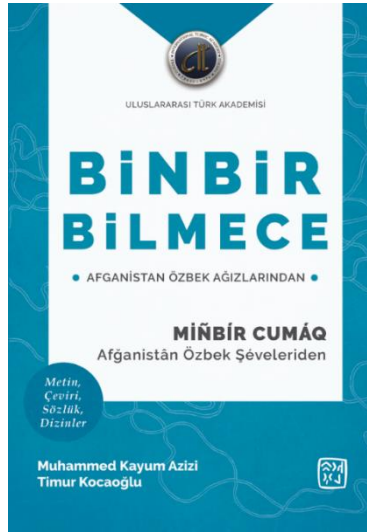

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/ June 2020), s. 255-257.
Geliş Tarihi-Received: 24.06.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 29.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Muhammed Kayum Azizi & Timur Kocaoğlu. Binbir Bilmecce: Afganistan Özbek Ağızlarından (Miñbır Cumáq: Afganistan Özbek Şéveleriden), Metin, Çeviri, Sözlük, Dizinler, Uluslararası Türk Akademisi Yayınları, İstanbul 2019, ISBN: 978-605-7680-34-1.

Erdem Uçar*

Afganistan'daki büyük etnik guruplardan biri de Afganistan Özbekleridir. Tarih boyunca Cenubî Türkistan veya Afganistan Türkistan'ı adlarıyla bilinen Afganistan'ın kuzey bölgesinde yaşayan Özbekler, Afganistan kültür coğrafyasının renkli simalarından biri olmuştur. Tanıtımı yapılacak olan eser de Afganistan Özbeklerinden derlenen *cumaq* veya *tapışmaq*, yani bilmeceler üzerine hazırlanan filolojik ve folklorik bir çalışmadır.

Kitapta kaydedilen 1001 bilmecenin 961'i Muhammed Kayum Azizi'nin 1973 ve 1988 yılları arasında Afganistan'ın kuzeyindeki 235 Özbek'ten topladığı şahsî derlemelere dayanmaktadır. Kalan 40 adet bilmecce ise Afganistan'da yayımlanan yazılı materyalden

* Doç. Dr., Friedrich-Schiller-Universität Jena, Jena/Almanya, e-posta: erdem.ucar@uni-jena.de. ORCID: 0000-0002-0039-9619.

elde edilmiştir. Dolayısıyla eserdeki bilmecelerin büyük bir kısmının sözlü gelenekten derlenen malzeme olduğu söylenebilir.

Yazarlardan Muhammed Kayum Azizi, ilk bilmeceleri annesi Ayşe Qazımuhammed-İsmailqızı'dan derlemiştir. Yazarlar da eseri ona ithaf etmiştir.

Giriş'in başındaki "1. Bilmeceler Konusunda Alan Çalışması" (s. 13-14) bölümünde bilmecelerin Afganistan'ın hangi bölgelerinden derlendiği hakkında coğrafi bilgiler verilmiştir. Bilmecelerin önemli bir kısmının Serpul ve Şibirgan vilayetlerinden derlendiği öğrenilmektedir. Daha sonra, "2. Alan Araştırması Sırasında Gözetilen Yöntem" (s. 14-17) başlığı altında derlenen metinlerin ilk olarak Arap harfleriyle yazıya geçirildiğinden bahsedilmiş ve Arap harfli metinlerin titizlikle Latin yazısına aktarıldığı söylenmiştir. Arap harfli derlemeler Latin yazısına aktarılırken Ortak Türk alfabesinden faydalanılmıştır. 1973-1988 yılları arasında kaydedilen ses dosyaları ile o dönemde yazıya geçirilen biçimleri karşılaştırıldıktan sonra elimizdeki metin ortaya çıkmıştır. "3. Bilmeceler Kitabının Düzeni" (s. 17-18) başlığında eserin düzeni hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. "4. Afganistan Özbekçesi Üzerine Çalışmalar" (s. 18-20) bölümünde Afganistan Özbekçesi hakkında literatür değerlendirmesi yapılmış ve *Giriş*'in sonunda "Yararlanılan Kaynaklar" listesi (s. 21-22) ile "Çeviriyazı Alfabeti" (s. 25) tablosu sunulmuştur.

Eserin asıl kısmını oluşturan "Bilmecce Metinleri" (s. 27-147) bölümünde bilmeceler başlarındaki harflere göre alfabetik sırayla verilmiştir. Afgan Özbekçesindeki orijinal bilmecce ve cevabı koyu harflerle verilmiş, bilmecenin Türkiye Türkçesindeki aktarması ile kaynak kişinin adı ve vilayeti de hemen ardından eklenmiştir. Örnek bir bilmecceyi aşağıda gösterelim:

0859 Tügdüm, törge taşladım. (oyqı)

Düğümledim, başköşeye attım. (uyku)

Âyşe Qâzımuhammadismâilqızı, Serpul şehri [Serpul]

Zehrâ Ustââçılqızı Serpul şehri [Serpul] (s. 131)

1001 bilmecenin ardından karşılıklı soru ve cevap şeklinde söylenen atışma tarzındaki 26 bilmecce ise "1001 Münazara" (s. 149-153) başlığı altında okuyucuya sunulmuştur.

Bilmecce metinlerden sonra "Dizinler" (s. 155-316) başlığı altında bilmecelerin ayrıntılı dizinleri bulunmaktadır. "1. Aktarıcıların (Ravilerin) Özgeçmişi" (s. 157-200), "2. Özbekçe Bilmecce Yanıtları Dizini" (s. 201-208), "3. Türkçe Bilmecce Yanıtları Dizini" (s. 209-216), "4. Aktarıcılara (Ravilere) Göre Bilmeceler Dizini" (s. 217-228), "5. Yörelere Göre Bilmeceler Dizini" (s. 229-231), "6. Yörelere Göre Aktarıcılar Dizini" (s. 233-242). Ayrıntılı dizinler sayesinde okuyucu bilmeceleri kolaylıkla bulabilmekte ve ondan faydalanabilmektedir.

Burada iki konuya dikkati çekmek istiyorum. Yazarlar, bilmecelerin söyleyicileri için "aktarıcı (ravi)" terimini kullanmayı tercih etmiştir. Bu terim anlaşılır olmakla beraber, bunun yerine günümüzde daha yaygın olarak kullanılan "kaynak kişi" teriminin tercihi belki daha isabetli olabilirdi. Diğer taraftan, "1. Aktarıcıların (Ravilerin) Özgeçmişi" (s. 157-200) bölümünün dizinler kısmından ayrılması belki okuyucu açısından daha faydalı olacaktı, zira bu bölüm aslında doğrudan metinlerin dizini ile ilgili değildir. Bilmecelerin kaynak kişileri hakkında oldukça ayrıntılı sayılabilecek malumat yazarlar tarafından verilmiştir. Bu da eserin değerini arttırmaktadır. Derlemelerin yapıldığı tarihlerde Rus

işgali nedeniyle kaynak kişiler yurtlarından göç etmek zorunda kalmıştır. Kaynak kişilerin büyük bir kısmı bugün hayatta bile değildir. Dolayısıyla yazarların kaynak kişiler hakkında verdiği bilgiler oldukça önemlidir. Kaynak kişiler hakkındaki bölümün dizinlerden ayrılıp başka bir bölümde verilmesi bu nedenle önemlidir.

“Sözlük Dizin: Özbekçe-Türkçe Afganistan Özbekçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük” (s. 243-316) başlıklı bölümde metinlerdeki kelimelerin dizini verilmiştir. Dizin konusunda yazarlara Akartürk Karahan da destek olmuştur. Kelimelere gelen ekler ile metinde kelimenin kaç kez geçtiğini dizinden öğrenmek mümkündür.

Eser, “Görüntüler” (s. 317-326) başlığında konuyla ilgili çeşitli görsellerin verilmesiyle ve “Arap Alfabeli Afganistan Özbekçesi Bilmeceleri” (s. 327-530) başlığı altında derlemelerin Arap harfli metinlerinin sunulmasıyla son bulmaktadır.

Elimizdeki çalışma, Afganistan’daki Özbeklerin ağızından derlenen ve sözlü gelenekte yaşayan bilmecelerin metinleştirilmiş biçimidir. Afganistan’daki Özbek Türklerinden biri olan Muhammed Kayum Azizi’nin 1973-1988 yılları arasındaki şahsî derlemelerine dayanan metinler, Timur Kocaoğlu’nun filolojik katkılarıyla Türkologların istifadesine sunulmuştur. Eserdeki bilmeceler sadece filolojik açıdan değil, folklorik açıdan da paha biçilmez bir kıymete sahiptir. Bu hazineyi bize armağan eden yazarları tebrik ederim. Kitabın basımını üstlenen Uluslararası Türk Akademisi’ni ve kitabı enfes bir baskıyla neşreden Kutlu Yayınevini de kutlamak isterim.

